

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Științe Economice
Departamentul Economie, Marketing și Turism

MARIA HĂMURARU, OLESEA ȚURCANU

Economie

Note de curs

*Aprobat de Consiul
Calității al USM*

CEP USM
Chișinău, 2016

CZU

Recomandată de Departamentul „Economie, Marketing și Turism” și de Consiliul Facultății Științe Economice.

Recenzenți:

Ala Trusevici, doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „Al. Russo” din Bălți

Maria Cojocaru, doctor în economie, conferențiar universitar.

Notele de curs prezentate constituie un suport consistent pentru desfășurarea eficientă a activității atât în cadrul cursurilor cât și al seminarelor, totodată și un instrument indispensabil de studiu și aprofundare a problematicii teoretice și aplicative la disciplina Economie.

Lucrarea este destinată în special studenților de la specialitatea Drept, dar și tuturor celor interesați de complexitatea și dinamica problemelor economice contemporane.

CUPRINS

	pg.
Introducere	6
1. Inițiere în economie	7
1.1. Obiectul de studiu al economiei și etapele principale de dezvoltare. Interdependența dintre economie și drept.....	7
1.2. Metodele, funcțiile și nivelurile de cercetare ale științei economice. Legile economice.....	15
1.3. Economia pozitivă și economia normativă. Principii ale economiei....	18
<i>Pachet pedagogic</i>	19
2. Activitatea economică și agenții economici	21
2.1. Activitatea economică și raționalitatea activității economice.....	21
2.2. Nevoile umane, resursele economice și bunurile economice. Problema fundamentală a economiei.....	23
2.3. Agenții economici: funcții, rolul lor și sursa de venit.....	28
<i>Pachet pedagogic</i>	31
3. Formele de organizare a economiei și sistemele economice	33
3.1. Economia naturală și economia de schimb.....	33
3.2. Sistemele economice.....	34
3.3. Modelele economiei contemporane.....	36
<i>Pachet pedagogic</i>	38
4. Instituțiile și rolul lor în economia de piață	41
4.1. Instituțiile: esență, rol și clasificarea lor.....	41
4.2. Proprietatea ca instituție fundamentală. Teoria dreptului de proprietate.....	45
4.3. Rolul statului în economia contemporană.....	49
<i>Pachet pedagogic</i>	52
5. Piața și mecanismele ei	55
5.1. Piața: esență, funcții, clasificări. Infrastructura pieței.....	55
5.2. Elemente ale modelului de comportament al consumatorului.....	59
5.3. Cererea și parametrii ei. Legea cererii.....	61
5.4. Oferta și factorii de influență. Legea ofertei. Echilibrului pieței.....	65
5.5. Prețuri: tipuri și modalități de reglementare a prețurilor.....	69
5.6. Concurența: esență, forme, mecanisme.....	72
<i>Pachet pedagogic</i>	80
6. Piața factorilor de producție și repartitia veniturilor	83
6.1. Trăsăturile pieței factorilor de producție. Repartitia veniturilor factoriale.....	83
6.2. Piața muncii. Cererea și oferta forței de muncă. Remunerarea muncii și sistemele de salarizare.....	85
6.3. Piața capitalului și dobânda.....	89
6.4. Piața pământului și renta.....	94

<i>Pachet pedagogic</i>	96
7. Întreprinderea și antreprenoriatul în condițiile economiei de piață	99
7.1. Noțiuni introductive privind antreprenoriatul.....	99
7.2. Întreprinderea: tipurile și funcțiile sale.....	102
7.3. Managementul și marketingul – elemente constitutive în coordonarea activității întreprinderii.....	107
7.4. Planificarea activității întreprinderii.....	110
7.5. Etapele înregistrării afacerii în RM.....	112
<i>Pachet pedagogic</i>	114
8. Producția și rezultatele activității de antreprenorat	117
8.1. Conceptul de producție și productivitatea.....	117
8.2. Costul de producție și tipologia lor.....	121
8.3. Veniturile și profitul. Rentabilitatea întreprinderii.....	127
<i>Pachet pedagogic</i>	131
9. Economia națională și creșterea economică	135
9.1. Economia națională și principalii indicatori macroeconomici.....	135
9.2. Creșterea și dezvoltarea economică.....	141
9.3. Ciclicitatea dezvoltării economice. Criza economică.....	148
<i>Pachet pedagogic</i>	155
10. Inflația și șomajul	159
10.1. Cauzele și tipurile inflației.....	159
10.2. Politica antiinflaționistă.....	165
10.3. Șomajul: esența, cauze, forme. Legea lui Okun.....	167
10.4. Politica antișomaj.....	174
<i>Pachet pedagogic</i>	176
11. Finanțele publice și impozitele	181
11.1. Structura finanțelor publice.....	181
11.2. Bugetul de stat și elementele lui.....	184
11.3. Impozitele și sistemul fiscal.....	190
11.4. Politica bugetar-fiscală: scopuri și instrumente.....	195
<i>Pachet pedagogic</i>	200
12. Sistemul bancar și creditul	103
12.1. Instituțiile bancare și rolul lor în economie.....	103
12.2. Creditul: esență și clasificare.....	207
12.3. Politica monetar-creditară: scopuri și instrumente.....	210
<i>Pachet pedagogic</i>	212

13. Relațiile economice internaționale	215
13.1. Esența economiei mondiale. Specializarea internațională a muncii.....	215
13.2. REI: esență și forme.....	220
13.3. Comerțul internațional.....	222
13.4. Piața valutară și cursul valutar.....	224
<i>Pachet pedagogic</i>	228
14. Economia dreptului	235
14.1. Incursiuni în economia dreptului.....	235
14.2. Teoriile lui G. Becker.....	237
14.3. Teoria economiei constituționale.....	241
14.4. Teoria raționalității procedurale și rolul ei în economie.....	243
<i>Pachet pedagogic</i>	247
Bibliografie	252

Introducere

Dinamismul vieții umane impune tot mai multe restricții, pe de o parte, iar pe de alta, extinde aria de manifestare a individului în arealul său de existență.

În acest context, pentru a răspunde la exigențele dinamice ale pieței muncii, este necesar a forma anumite competențe viitorilor specialiști. De aceea instruirea bazată pe componente multidimensionale devine din ce în ce mai actuală și necesară.

În scopul formării competenței antreprenoriale și îmbunătățirii performanțelor obținute, la specialitățile noneconomice se predă un curs de economie.

Această disciplină fundamentală contribuie la formarea conștiinței umane cu privire la nevoile omului și posibilitatea satisfacerii lor în condiții de raționalitate.

Economia are o sferă largă de cuprindere, abordând problema rarității resurselor, legitățile funcționării pieței, comportamentul consumatorului și al producătorului, finanțele publice, politica monetar-creditară, sfera relațiilor economice internaționale etc. De asemenea, în cadrul cursului respectiv pot fi găsite răspunsuri la mai multe întrebări; spre exemplu: *Cum să-ți planifici o afacere? Cum poți determina prețul final al mărfii? Ce reprezintă produsul intern brut, inflația și șomajul?* Diversitatea direcțiilor de cercetare ale economiei permite înțelegerea mai exactă a tot ceea ce ne înconjoară, ce ne privește și descrie acțiunile noastre realizate de zi cu zi, indiferent de vârstă, gen, mediu de trai, activitate și pregătire profesională.

Lucrarea este structurată în 14 unități de conținut care abordează tematici specifice nivelului micro-, macro- și mondo- de cercetare ale științei economice. Partea teoretică este însoțită de exemple, aplicații practice, scheme, figuri, care facilitează însușirea materialului expus. Pachetul pedagogic include concepte-cheie, sarcini pentru auto-evaluare și sarcini pentru studiu independent.

Structura lucrării corespunde curriculumului disciplinei și exigențelor caracteristice Procesului Bologna.

În cadrul studierii disciplinei „Economie” vor fi atinse următoarele finalități:

- Delimitarea corelației dintre abordarea economică și juridică a fenomenelor și proceselor economice;
- Aplicarea aparatului categorial economic în activitatea profesională;
- Utilizarea legităților economice în explicarea și argumentarea unor fapte, fenomene, procese, activități economice;
- Interpretarea datelor și a informațiilor economice, necesare procesului de luare a deciziilor.

Notele de curs sunt destinate, în special, studenților de la Facultatea de Drept, specialitatea Drept, dar pot fi utile și studenților de la alte specialități, precum și publicului larg care manifestă interes față de fenomenele și procesele economice.

Autorii

1. INIȚIERE ÎN ECONOMIE

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să descrie etapele de evoluție ale gândirii economice; ✓ să definească obiectul de studiu al economiei; ✓ să aplice metodele și instrumentele cercetării economice; ✓ să reflecte funcțiile științei economice în perioada modernă; ✓ să delimiteze legile economice de cele juridice; ✓ să distingă abordarea pozitivă de cea normativă; ✓ să analizeze principiile economiei; ✓ să aprecieze locul economiei în sistemul științelor economice. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obiectul de studiu al economiei și etapele principale de dezvoltare. Interdependența dintre economie și drept. 2. Metodele, funcțiile și nivelurile de cercetare ale științei economice. Legile economice. 3. Economia pozitivă și economia normativă. Principii ale economiei.

1.1. Obiectul de studiu al economiei și etapele principale de dezvoltare. Interdependența dintre economie și drept

Procesul de formare a economiei ca știință a străbătut o perioadă destul de îndelungată în evoluția societății omenești. Istoria relevă că noțiunea de „economie” derivă de la două cuvinte grecești: *oikos* = casă, gospodărie și *nomos* = normă, lege. Această noțiune a fost pusă în circulație de filozoful grec Xenodon (430-355 î. Hr.) prin lucrarea *Oikonomia*. La origine, conceptul respectiv desemna *administrarea gospodăriei*¹.

Ulterior, filozoful grec Aristotel percepea economia nu doar ca o știință, ci gospodăria propriu-zisă ca obiect de studiu al acesteia.

În anul 1615, francezul Antoine Montchrestien lansează conceptul de „economie politică” în lucrarea *Tratatul de economie politică*, în care sunt abordate finanțele publice și normele de gospodărire a statului. Astfel, inițial termenul semnifică legile de gospodărire a casei, apoi adăugându-se cuvântul *polis* = cetate, denumirea „**economia politică**” desemna legile de administrare a cetății.

¹ Crețoiu Gh. *Economie politică*. Ed. rev. București: Universitatea „Titu Maiorescu”, 2007, p. 19.

Alfred Marshall, în anul 1890, în lucrarea sa *Principles of Economics* propune o nouă denumire – **economics**. Acest termen este regăsit mai frecvent în literatura de specialitate anglo-saxonă (Marea Britanie, SUA, Canada).

În Germania se utilizează denumirea de „**conomie națională**” încă de la sfârșitul secolului XIX. Paralel cu denumirea de economics, în literatura de specialitate francofonă se utilizează denumirea de „**conomie**” sau „**teorie economică**”. Odată cu trecerea la economia de piață, în Rusia și în alte țări socialiste denumirea de „**conomie politică**” este înlocuită cu „**teorie economică**”. Din anul 2004, în România se folosește în principal denumirea de „**conomie**”, care se consideră a fi o traducere exactă a termenului „economics” din limba engleză. În Republica Moldova, după aderarea la Procesul Bologna, în planurile de studii remarcăm una din cele trei denumiri: economics, teorie economică, economie. Cert este faptul că, începând cu anii '30 ai secolului XX, economia include atât teorii microeconomice, cât și teorii macroeconomice.

Economia contemporană se bazează pe o nouă sinteză a teoriilor clasice și neo-clasice cu teoria dirijismului keynesian, analizelor micro- și macroeconomice, cu utilizarea largă a metodelor diverse de analiză econometrică.

Indiferent de denumirea științei fundamentale economice: Economie politică, Economics, Teorie economică, Economie, esența și problematica abordărilor științifice rămân aceleași, cu corecția, indiscutabil, a diverselor mutații ale realității².

Convențional, constituirea și dezvoltarea economiei parcurge câteva etape:

Tabelul 1.1. Etapele de dezvoltare ale economiei

Principalele școli, doctrine, curente economice	Reprezentanții, lucrările fundamentale	Ideile de bază
I. ETAPA PREȘTIINȚIFICĂ (de la apariție-1750)		
<i>Perioada Antică</i>	China – confucionismul Egipt, Babilon – <i>Învățăturile lui Ipuver, Codul lui Hammurabi</i> India – <i>Arthashastra, Dharmasastra, Legile lui Manu</i>	- rolul decisiv al statului în viața societății; - scopurile activității economice erau de natură politică, religioasă și morală; - Codul lui Hammurabi prevedea o serie de reglementări ale tranzacțiilor de vânzare-cumpărare; - Legile lui Manu susțineau că societatea divizată în patru caste (brahmanii – preoții, cshatrii – militarii, vaishii – gospodarii, sudrii – indivizii lipsiți de drep-

² Umanet V. *Economie politică*. Chișinău: CEP USM, 2001, p. 18-20.

	<p>Grecia Antică, Xenofon (sec. 5-4 î.Hr.) – <i>Oeconomicos</i> și <i>Despre venituri</i></p> <p>Platon (427-347 î.Hr.) – <i>Statul, Legile</i></p> <p>Aristotel (348-322 î. Hr.) – <i>Politica</i> și <i>Etica nicomahică</i></p>	<p>turi) corespunde voinței lui Dumnezeu;</p> <ul style="list-style-type: none"> - îmbogățirea primelor trei caste era considerată ca o datorie sfântă; - Xenofon: definea esența economică a bunurilor, analiza diviziunea socială a muncii, a comerțului, a banilor metalici de argint; - Platon: studiază proprietatea, diviziunea socială a muncii, funcțiile banilor, antagonismul dintre economia naturală și economia de schimb. - Aristotel: cercetează economia naturală și economia de schimb, explică esența schimbului, comerțului și banilor, rolul banilor și funcțiile lor. A pus bazele teoriei valorii, analizând valoarea și prețul mărfii;
Evul Mediu	T. d'Aquino (1225-1274) – <i>Summa Theologicae</i> (1266 -1273)	<ul style="list-style-type: none"> - analizează activitatea economică prin prisma virtuților (munca pentru binele public și îndeletnicirea cu agricultura) și păcatelor (furtul, jaful, fraudă comercială, împrumutul cu dobândă); - T. d'Aquino opta pentru stabilirea prețului just, a salariului just și a profitului just, în condițiile unei intervenții susținute a statului în viața economică;
Mercantilismul – prima școală economică (sec. XVI-XVIII)	A. Montchrestien (1576-1621), T. Mun (1571-1641), W.Petty (1623-1687) , J.B. Colbert (1619-1683)	<ul style="list-style-type: none"> - consideră comerțul în centrul activității economice, fiind necesară intervenția statului în economie, cea mai însemnată bogăție este aurul și argintul.
II. ETAPA CONSTITUIRII PROPRIU-ZISE A ȘTIINȚEI ECONOMICE (1750-1870)		
Școala fiziocrată (sec. VIII)	Fr. Quesnay (1694-1774)	<ul style="list-style-type: none"> - acumularea bogăției o considera dezvoltarea agriculturii, obiectul de studiu fiind transferat din sfera schimbului în cea

	A.R.J. Turgot (1723-1781) – <i>Reflexiuni asupra formării și distribuirii bogățiilor</i> (1766)	<p>a producției;</p> <ul style="list-style-type: none"> - bogăția constă în totalitatea bunurilor produse de natură; - fiziocrații considerau că statul nu trebuie să intervină în activitatea economică, deoarece agricultura, ca ramură de bază a economiei, este guvernată de propriile legi interne, naturale și obiective, autoreglând producția agricolă (principiul „laissez-faire”); - a analizat pentru prima dată economia națională ca un tot întreg aflată în mișcare; - produsul net se creează în agricultură, industrie, transport, comerț, fiind produsul muncii lucrătorului și nu un dar al naturii, cum considerau ceilalți fiziocrați; - autor al legii fertilității descrescânde a solului;
Clasicii (<i>sec. XVII-XIX</i>)	<p>A. Smith (1723-1790) – <i>Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei</i> (1776), D. Ricardo (1772-1823) – <i>Principiile economiei politice și ale impunerii</i> (1817), T. Malthus (1766-1834) – <i>Eseu asupra legii populației</i> (1798), J.S. Mill (1806-1873) – <i>Principii de economie politică</i> (1848), J.B. Say (1767-1832) – <i>Tratat de economie politică</i> (1803)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - avuția se creează în sfera producției, și nu în sfera comerțului; - munca este principalul izvor al bogăției; - munca – bază și măsură a valorii mărfurilor; - s-a cristalizat teoria valoaremuncă; - mâna invizibilă, se concretizează în legile pieței; - interesul personal este în centrul atenției (<i>Homo economicus</i>); - nonintervenția statului în economie.
III. ETAPA DESCOPERIRII ȘI ELABORĂRII PRINCIPILOR TEORETICE FUNDAMENTALE (1870-1930)		
Marxismul (<i>mijlocul sec. XIX</i>)	<p>K.Marx (1818-1883) – <i>Capitalul</i> (1867), F.Engels (1820-1895),</p>	<ul style="list-style-type: none"> - elaborarea teoriei valorii și teoriei plusvalorii; - descoperirea legii valorii ca

	K. Kautsky (1854-1938)	lege a dezvoltării producției materiale; - dezvoltarea teoriei reproducerii sociale și a crizelor economice; - legile economice poartă un caracter istoric (condiționate de transformările în societate); - introducerea în circuitul științific a fenomenului exploatarea economică atât în cadrul țării, cât și între țări;
Neoclasicii (sf. sec. XIX)	A. Marshall (1842-1924), C.Menger (1840-1921) – <i>Principiile economiei</i> (1871), L.Walras (1834-1910) – <i>Elemente de teorie economică pură</i> (1874-1877), H.H. Gossen (1810-1859), V.Pareto (1848-1923) – <i>Curs de economie politică</i> (1896), A.A. Cournot (1801-1887)	- obiectul de studiu: oamenii (nu lucrurile) și raritatea (nu producția); - studierea mecanismului funcționării pieței în stare pură; - cercetarea cererii și a ofertei; - aplicarea instrumentarului matematic în studierea pieței.
IV. ETAPA DE ADÂNCIRE ȘI EXTINDERE A TEORIEI ECONOMICE (1930-1970)		
Instituționalismul (înc. sec. XX)	Th. Veblen (1857-1929) – <i>Teoria clasei fără ocupații</i> (1899), J.R.Commons (1862-1945), J.K.Galbraith (1908-2006) – <i>Noul stat industrial</i> (1967), F. Perroux (1903-1987) – <i>Economia secolului XX</i>	- instituțiile sunt forța motrice de dezvoltare a societății; - viața economică este guvernată de instituții; - obligativitatea intervenției statului în viața economică; - prevalarea socialului asupra economicului; - pun accent pe omul social;
Keynesismul (începând cu anul 1930)	J.M. Keynes (1883-1946) – <i>Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor</i> (1936)	- respinge principiul „laissez-faire” al teoriei echilibrului bazat pe utilizarea deplină a forței de muncă; - înaintea ideea intervenției

		<p>statului în economie;</p> <ul style="list-style-type: none"> - elaborarea teoriei cererii și a ofertei globale și a prețului de echilibru; - depășirea crizelor și diminuarea șomajului prin utilizarea instrumentelor bugetare și creditare; - la baza motivației activității economice stau factorii psihologici: preferința pentru investiții, lichidități și pentru consum.
V. ETAPA CONTEMPORANĂ (1970-până în prezent)		
<i>Neokeynesismul (după cel de-al II-lea Război Mondial)</i>	R. Harrod (1900-1978) – <i>Ciclul comercial</i> (1936), <i>Spre o economie dinamică</i> (1948), E. Domar (1914-1907), A. Hansen (1887-1975) – <i>Ciclurile economice și venitul național</i> (1951)	<ul style="list-style-type: none"> - acordă o atenție deosebită investițiilor și împrumuturilor de stat; - presupune utilizarea politicii impozitelor și controlului asupra salariilor și a prețurilor;
<i>Sinteza neoclasică (înc. cu anul 1950)</i>	J. Hicks (1904-1989), P. Samuelson (1915-2009) – <i>Economics</i> (prima ediție 1948), R. Solow (n.1924)	<ul style="list-style-type: none"> - reprezintă o sinteză a analizei microeconomice neoclasică cu analiza macroeconomică keynesistă; - echilibrul economic cuprinde și influența progresului tehnic;
<i>Postkeynesismul (înc. cu anul 1973)</i>	J. Robinson (1903-1983) – <i>Economia concurenței imperfecte</i> (1933)	<ul style="list-style-type: none"> - analiza factorilor ce asigură creșterea economică pe termen lung; - determinarea rolului repartiției în funcționarea economiei de piață; - analiza rolului banilor în economia contemporană
<i>Neoliberalismul (mijlocul anilor '70)</i>	M. Friedman (1912-2006) – <i>Capitalismul și libertatea</i> (1962), W. Eucken (1891-1950) – <i>Principiile de bază ale politicii economice</i> (1952), F. von Hayek (1899-1992) – <i>Dreptul, econo-</i>	<ul style="list-style-type: none"> - pune accentul pe stimularea ofertei; - crede în activitatea și puterea indivizilor raționali; - dezvoltă teoria optimului economic; - explică dificultățile în economie prin insuficiența pieței și libertății acesteia, prin in-

	<i>mia, libertatea</i> (1973, 1976, 1979), A. Laffer (n.1940)	tervenția excesivă a statului în economie și prin manipularea masei monetare și a bugetului; - solicită reducerea rolului statului în economie; - funcția principală a statului – protejarea concurenței;
Neoinstituționalismul (anii '70-'80 în SUA, din anii '90 în alte state)	D. North (n. 1920) – <i>Instituții, schimbare instituțională și performanță economică</i> , J. Buchanan (n.1919), R. Coase (n.1910)	- individul are un comportament parțial rațional, în multe cazuri oportunist; - își schimbă opiniile după împrejurări; - urmărește doar satisfacerea intereselor personale; - instituționaliștii acordă atenție noțiunilor: cost de tranzacție și drepturi de proprietate;
Teorii moderne (anii 2008, 2009)		
✓ Teoria capitalului uman	G. Becker (n. 1930) – <i>Capitalul uman</i> (1964)	- individul nu este un simplu consumator, ci o formă specifică a capitalului; - capitalul uman este un stoc de cunoștințe și abilități profesionale de care dispune individul;
✓ Teoria anticipărilor raționale	R. Lucas (n.1937) – <i>Analiza consecințelor anticipărilor raționale asupra politicilor economice</i> (1995)	- individul, grație aptitudinilor sale de a lua decizii raționale sau pripite, axate pe informații cuantificabile despre evoluțiile anterioare, dar și previzionând viitorul, este capabil să ia decizii economice mai corecte decât statul;
✓ Legea entropiei și procesul economic	N. Georgescu-Roegen (1906-1994) – <i>Legea entropiei și procesul economic</i> (1971)	- fenomenele economice sunt în strânsă legătură cu procesele ce au loc în mediul ambiant; - forța motrice a dezvoltării economice este legea entropiei; - energia inutilizabilă tinde mereu să crească, iar energia utilizabilă tinde să descrească constant; - procesul economic este de

		natură nemecanicistă, adică transformă bunurile materiale în deșeuri nerecuperabile, ce se echivalează cu deteriorarea mediului natural, cu poluarea lui.
--	--	---

Sursa: Elaborat în baza materialelor prezentate în următoarele manuale: Moldovanu D. *Doctrine și economiști celebri*. Chișinău: Arc, 2011, p. 372; Янова В.В. *Экономика. Курс лекций*. Москва: Экзамен, 2005. с.384.

Caracterul dinamic al proceselor economice nu permite niciuneia din doctrinele menționate să pretindă la adevărul absolut și perpetuu, deoarece fiecare curent de gândire economică corespunde unei etape istorice, ceea ce-i permite, într-o măsură mai mare sau mai mică, abordarea unilaterală sau supraestimarea.

Avuția (bogația) ca obiect de studiu rămâne actuală, dar pe parcursul a circa două secole, economiștii au căutat să scoată în relief problematica factorilor de care depinde mărirea sau micșorarea acesteia și astfel obiectul de studiu se concretizează fără încetare.

‡ *Economia este știința care studiază comportamentul rațional al agenților economici, în condițiile resurselor economice limitate și a nevoilor umane nelimitate.*

Interdependența dintre economie și drept

Economia și dreptul sunt reciproc intercondiționate, în special în elaborarea unor modele economice care ar trebui să existe atât în economia națională, cât și în economia mondială. Realizarea acestei sarcini este posibilă numai atunci când legislația va oferi actele normative necesare sistemului socioeconomic.

Pentru dezvoltarea economiei de piață, statul are misiunea de a asigura prin lege, cel puțin, următoarele:

1. siguranța proprietății private;
2. implementarea corespunzătoare a politicilor bugetar-fiscale și monetar-creditare;
3. garantarea drepturilor angajaților și ale șomerilor;
4. securitatea economică a societății.

În condițiile globalizării, este necesar a racorda actele legislative naționale la standardele internaționale.

Astfel, normele juridice creează condițiile necesare pentru funcționarea stabilă și eficientă a economiei. La rândul său, legile juridice, ce reglementează activitatea economică, se modifică în funcție de transformările din economie.

1.2. Metodele, funcțiile și nivelurile de cercetare ale științei economice. Legile economice

În domeniul economiei, **metoda** reprezintă un ansamblu de principii, de procedee și tehnici de cercetare, care au rolul de a contribui la extinderea cunoașterii științifice, la descoperirea de noi adevăruri și la soluționarea eficientă a problemelor practicii.

Metoda prin care se realizează cunoașterea economică științifică cuprinde ansamblul concepțiilor și procedeele gândirii cu privire la obiectul științei economice, împreună cu mijloacele de investigație a fenomenelor și proceselor economice³.

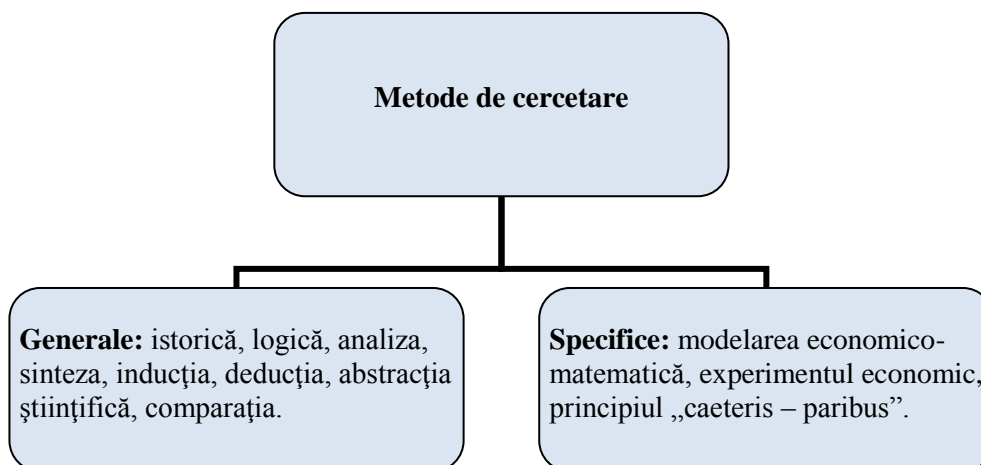

Fig. 1.1. Clasificarea metodelor de cercetare a științei economice

Sursa: Elaborat de autori.

Metoda istorică permite studierea evoluției în timp a proceselor și a fenomenelor economice.

Metoda logică cercetează procesele și fenomenele, trecând de la abstract la concret, eliminând din istorie faptele neesențiale.

Metoda abstracției științifice presupune eliberarea de fapte și trăsături neesențiale, pentru a scoate în evidență trăsăturile dominante ale fenomenelor și proceselor economice.

Metoda analizei constă în descompunerea mentală a fenomenului în părți componente, fiecare element fiind cercetat ca un tot întreg.

Metoda sintezei presupune reunirea elementelor analizate separat și determinarea tendințelor dominante în evoluția fenomenului dat.

³ Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală. Vol. I. Microeconomie*. București: Editura ASE, 2005.

Metoda inducției este modul de a raționa de la aspectele simple și particulare spre generalizări, de la fapte concrete la concluzii teoretice.

Metoda deducției reprezintă modul de a raționa de la general la particular.

Metoda comparației este un procedeu logic prin care se cercetează esența unor fenomene și procese economice, evidențiind asemănările și deosebirile dintre acestea.

Modelarea economico-matematică constă în descrierea simplificată, formalizată, reproducerea schematică a unui proces economic.

Principiul „caeteris – paribus” permite examinarea fenomenului, în condițiile când toți ceilalți factori sunt presupuși constanți.

Experimentul economic presupune verificarea oportunității și eficacității aplicării metodelor, măsurilor, intervențiilor în activitatea economică.

În procesul cunoașterii științifice economice, sunt utilizate frecvent noțiunile de „fenomen economic”, „proces economic” și „categorie economică”.

1) *Fenomenul economic este manifestarea exterioară a esenței, latură a proceselor economice, care se pot constata de oameni pe cale empirică.* În raport cu esența, fenomenele economice sunt mai bogate în amănunte; ele includ elemente individuale, exterioare și vremelnice ale proceselor economice, care pot fi percepute în mod direct. Exemplu: inflația, șomajul, criza economică etc.

2) *Procesul economic exprimă transformările succesive cantitative și calitative intervenite în starea activității economice; el evidențiază desfășurarea în timp și spațiu a unui fenomen economic.* Procesul economic reprezintă devenirea istorică a unui fenomen economic. El cuprinde un ansamblu de acte și activități specifice vieții economice. Exemplu: modificarea prețurilor într-o anumită perioadă de timp, reducerea populației ocupate etc.

3) *Legile economice sunt raporturile generale, esențiale și relativ stabile dintre fenomenele și procesele economice.* Cele mai multe dintre aceste raporturi sunt de cauzalitate; unele exprimă funcționalitatea sistemelor economice, iar altele sunt raporturi de interdependență și variație reciprocă a fenomenelor.

În toate cazurile însă legile economice exprimă relații de profunzime, cu caracter trainic și de durată care se regăsesc sau care se impun în activitatea indivizilor participanți la viața economică.

Ca exemplu de legi economice se pot menționa: legea creșterii și diversificării nevoilor economico-sociale, legea creșterii productivității, legea rarității resurselor, legea cererii, legea ofertei etc.⁴

⁴ Crețoiu Gh. *Economie politică*, p. 27.

Legile juridice

În economie, alături de legile economice ce determină ordinea naturală, acționează și *norme legislative, standarde*, elaborate, aprobate și realizate de oameni. La ele se referă: legile juridice (legislația), regulamentele, actele normative, ce reglementează activitatea economică. În condițiile economiei de piață, o importanță primordială au legile ce reglementează drepturile de proprietate, activitatea întreprinderilor, sistemul fiscal, circulația hârtiilor de valoare etc.⁵.

Nivelurile de cercetare ale științei economice

Microeconomia studiază comportamentul individual al agenților economici (gospodării, firme, guvern etc.) și relațiile dintre aceștia.

Macroeconomia studiază comportamentul agenților economici agregați, precum și economia națională privită ca un tot întreg.

Mezoeconomia este un nivel intermediar între microeconomie și macroeconomie, relevă comportamentele care se referă la sectoarele și ramurile activității economice.

Mondoeconomia cuprinde totalitatea economiilor naționale, cercetează comportamentele subiecților economici ai comunităților internaționale, legăturile economice dintre economiile naționale, precum și instituțiile internaționale.

1.3. Economia pozitivă și economia normativă. Principii ale economiei

Economia pozitivă reprezintă o abordare a științei economice care operează cu afirmații despre faptele economice și legăturile dintre ele, relevă economia „așa cum este ea”, răspunzând la întrebările *Ce este? De ce este? Cum este?*

Exemplu: „Majorarea prețurilor la energia electrică, gaze și agentul termic, în anul 2011, au determinat sporirea prețurilor reglementate de către stat”.

Economia normativă denotă o abordare a științei economice concentrată pe elaborarea de judecăți de valoare în legătură cu politici economice sau în legătură cu condițiile economice, studiază economia „așa cum ar trebui să fie”, răspunzând la întrebările *Ce-i de făcut? Cu ce mijloace? Cum?*

Exemplu: „Statul ar trebui să micșoreze impozitele, pentru a stimula consumul”.

Principiile economiei după Gregory Mankiw:

1. Indivizii trebuie să facă o alegere.

⁵ Sorocean O. *Introducere în teoria economică: Curs univ.* Chișinău: ASEM, 2005, p. 45.

2. Costul unui produs este dat de prețul unui alt produs care nu se poate fabrica, la care trebuie să renunțăm. Orice cost este unul de oportunitate.
3. Indivizii raționali gândesc în termeni marginali.
4. În măsura în care costurile și profitul se schimbă, se modifică și comportamentul indivizilor.
5. Schimburile de bunuri îmbogățesc lumea.
6. Piețele reprezintă cel mai eficient mod de organizare al economiei.
7. Puterea publică poate ameliora rezultatele pieței.
8. Prețurile cresc dacă crește masa monetară.
9. Nivelul de trai depinde de capacitatea unei țări de a produce bunuri.
10. Pe termen scurt, societatea trebuie să aleagă între inflație și șomaj.

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

❖ Economics	❖ Principiul „caeteris – paribus”
❖ Obiect de studiu	❖ Experimentul economic
❖ Metoda istorică	❖ Fenomenul economic
❖ Metoda logică	❖ Procesul economic
❖ Metoda abstracției științifice	❖ Legile economice
❖ Metoda analizei	❖ Microeconomia
❖ Metoda sintezei	❖ Macroeconomia
❖ Metoda inducției	❖ Mezoeconomia
❖ Metoda deducției	❖ Mondoeconomia
❖ Metoda comparației	❖ Economie pozitivă
❖ Modelarea economico-matematică	❖ Economie normativă
	❖ Principiile economiei

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Enumerați cinci legi juridice și cinci legi economice.
2. Determinați esența obiectului de studiu al economiei în perioada contemporană.
3. Explicați esența celor zece principii ale economiei.
4. Comparați viziunile cu privire la rolul statului în economie în diferite curente de gândire economică.
5. Formulați trei afirmații pozitive și trei normative ce descriu realitatea economică.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. Știința economică a atins o anumită treaptă în dezvoltarea sa, însă totuși ea este în continuă schimbare. De aceea, orice teorie în domeniul economiei, demonstrată și acceptată de societate, are un caracter temporar. Astăzi totul este incert și imprevizibil, dar **Premiul pentru Științe Economice al Băncii Centrale Suedeze în memoria lui Alfred Nobel** se acordă. Banca Centrală Suedeză (*Sveriges Riksbank*) a creat fondul în anul 1968 la împlinirea a 300 de ani ai acesteia. Astfel, în 1969, economistul olandez J. Timbergen și norvegianul R. Frish au fost pri-

mii care au beneficiat de acest premiu „Pentru descoperirea și utilizarea modelelor dinamice în analiza proceselor economice”. În anul 2014 J.Tirole (Franța) este câștigătorul premiului „Pentru analiza puterii de piață și a reglării piețelor”⁶.

Efectuați un studiu cu privire la cele mai importante descoperiri ale economiștilor premiați în perioada 1969-2014.

2. Actualmente, de rând cu cele patru niveluri de funcționare ale economiei: microeconomia, mezoeconomia, macroeconomia, mondoeconomia se înaintează de către economiști ideea că mai există și extraeconomia (A. Cojuhari, V. Childescu).

Analizați ce studiază această treaptă.

3. În limbajul cotidian, deseori știința economică se identifică cu economia.

Determinați dacă este adevărat. În caz contrar, delimitați deosebirile dintre ele.

4. **Utilizând metodele de cercetare generale și specifice ale economiei, stabiliți interdependența dintre anumite fenomene și procese economice.**

5. **Analizați rolul formativ al economiei în pregătirea specialiștilor din domeniul juridic.**

⁶ <http://www.nobelprize.org>

2. ACTIVITATEA ECONOMICĂ ȘI AGENȚII ECONOMICI

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să definească conceptele: nevoi, bunuri, resurse, interese economice; ✓ să delimiteze conceptele de resurse economice și factori de producție; ✓ să compare bunurile publice, private și mixte; ✓ să analizeze fazele activității economice; ✓ să prezinte sectoarele activității economice; ✓ să definească noțiunea de marfă; ✓ să cunoască diferite grupuri de mărfuri; ✓ să analizeze rolul agenților economici și sursele de venit; ✓ să argumenteze necesitatea utilizării eficiente a resurselor economice în Republica Moldova. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Activitatea economică și raționalitatea activității economice. 2. Nevoile umane, resursele economice și bunurile economice. Problema fundamentală a economiei. 3. Agenții economici: funcții, rolul lor și sursa de venit.

2.1. Activitatea economică și raționalitatea activității economice

Activitatea economică este o componentă a activității umane, are ca obiectiv producerea de bunuri și satisfacerea nevoilor.

♣ **Activitatea economică** reprezintă un proces complex, ce reflectă ansamblul comportamentelor oamenilor referitoare la atragerea și la utilizarea resurselor economice în vederea producerii, circulației, repartiției și consumului de bunuri, în funcție de nevoile și interesele economice.

Particularitățile activității economice:

1. are finalitate economico-socială – urmărește atingerea unor obiective conștient propuse;
2. se desfășoară în condiții de risc și incertitudine;

3. activitatea economică are loc pe baza diviziunii sociale a muncii;
4. activitatea economică trebuie să fie rațională, eficientă și rentabilă;
5. repetabilitate ce presupune reluarea continuă a proceselor de producție propriu-zise (datorită caracterului permanent al nevoilor umane).

Structura activității economice:

1. *Producția* constă în combinarea factorilor de producție cu utilizarea resurselor materiale și umane în vederea obținerii bunurilor și serviciilor necesare existenței umane.

2. *Repartiția* este un proces prin care bunurile materiale și serviciile create în producție sunt orientate spre destinațiile lor.

3. *Schimbul (circulația)* reprezintă deplasarea în spațiu a bunurilor materiale pe calea vânzării-cumpărării.

4. *Consumul* este activitatea economică de utilizare efectivă a bunurilor în scopul satisfacerii necesităților oamenilor.

Activitatea economică este structurată în următoarele sectoare⁷:

- ✓ Primar: agricultură, silvicultură, piscicultură;
- ✓ Secundar: industrie (extractivă, prelucrătoare, producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat; distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare) și construcții;
- ✓ Terțiar: servicii comerciale (comerț, transport și depozitare, hoteluri și restaurante, informații și comunicații, intermediari financiare și asigurări, tranzacții imobiliare etc.) și servicii sociale (administrație publică și apărare, învățământ, sănătate și asistență socială, servicii personale etc.).

Prin activitatea economică desfășurată, omenirea tinde spre satisfacerea nevoilor în condiții de maximizare a utilității sale. Știind că pe întreaga planetă volumul resurselor este limitat, o preocupare actuală a întregului mapamond constă în limitarea risipei acestora și, în general, micșorarea consumului lor. Astfel, se încearcă o raționalizare a activității economice.

Acțiunea rațională a omului este explicată prin deciziile conștiente ale acestuia și înțelegerea consecințelor ulterioare implicării resurselor economice în activitatea de producere a bunurilor.

Activitatea economică este considerată eficientă, numai dacă este rațională. Cunoștințele acumulate de către indivizi permit utilizarea unei cantități mai mici de resurse economice pentru a satisface un număr mai mare de nevoi umane.

⁷ Conform datelor Biroului Național de Statistică și AFM, proporția populației ocupate în vârstă de 15 ani și peste este distribuită pe cele trei sectoare de activitate (primar, secundar, terțiar), exprimată procentual.

2.2. Nevoile umane, resursele economice și bunurile economice.

Problema fundamentală a economiei

Complexitatea și dinamismul vieții social-economice determină schimbarea comportamentului rațional al agenților economici, în vederea utilizării eficiente a resurselor disponibile în scopul obținerii de maximă utilitate. În acest sens punctul de plecare îl constituie individul și nevoile sale.

Premisele oricărei activități economice sunt: nevoile (trebuințele) umane și resursele necesare pentru satisfacerea acestora.

♣ În sens general, **nevoile** reprezintă cerințe obiective ale vieții umane, ale existenței și dezvoltării purtătorilor lor (indivizii, grupurile sociale, societatea în ansamblul ei).

Nevoile pot fi analizate atât din punct de vedere obiectiv (în funcție de nivelul de dezvoltare social-economică), cât și din punct de vedere subiectiv (în funcție de dezvoltarea personalității umane).

Nevoile constituie motorul oricărei activități economice. Pe parcursul istoriei, nevoile au evoluat și s-au diversificat fără încetare. Diversitatea enormă a nevoilor a condiționat necesitatea clasificării lor după mai multe criterii.

I. În funcție de dimensiunile existenței umane, nevoile pot fi:

- a) nevoi fiziologice (natural-biologice) – nevoia de a bea, de a mânca, de a se proteja contra frigului etc.;
- b) nevoi spiritual-psihologice – nevoia de cunoștințe, de dragoste etc.;
- c) nevoi sociale sau de grup care constituie ansamblul nevoilor, a căror satisfacere este posibilă doar prin acțiunea conjugată a diferitelor grupuri sociale – nevoia de a comunica, de a face parte dintr-un grup social, nevoia de prietenie etc.

II. După gradul lor de complexitate, nevoile pot fi:

- a) de bază (inferioare sau elementare);
- b) superioare (sau complexe).

III. După Abraham H. Maslow, nevoile se clasifică în: nevoi fiziologice, de securitate, sociale, de stimă și autorealizare.

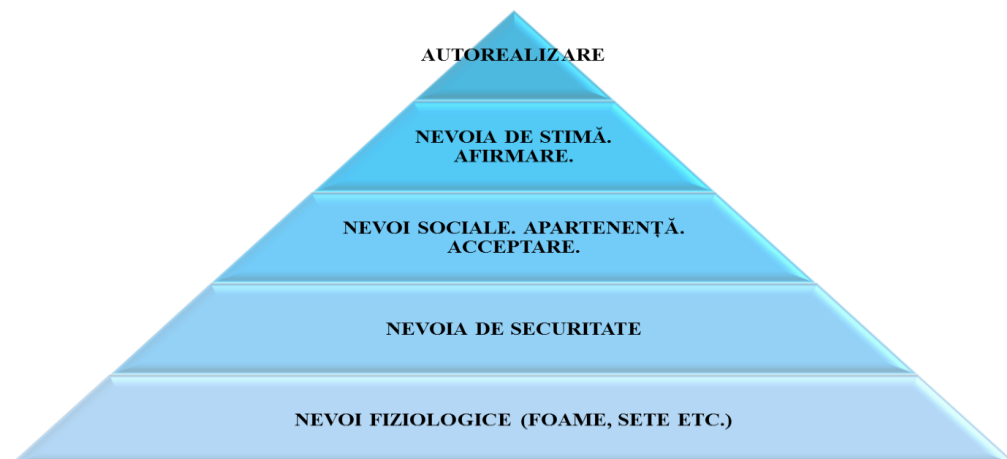

Fig. 2.1. Ierarhizarea nevoilor după Abraham H. Maslow

⚡ **Legea creșterii continue a nevoilor** rezidă în modificarea permanentă a structurii, calității și cantității acestora.

Trăsăturile nevoilor sunt redate în Figura ce urmează:

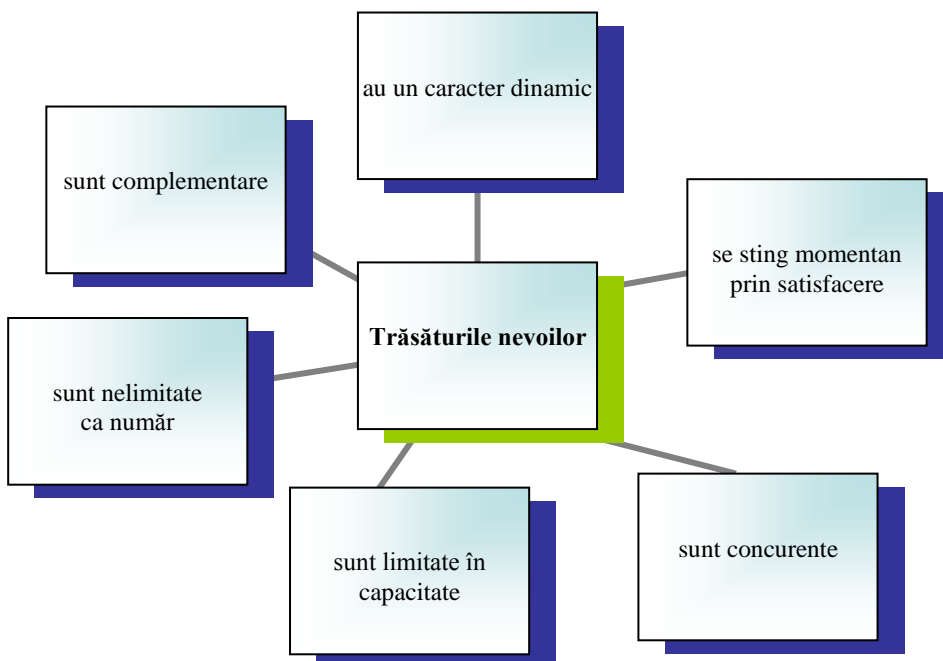

Fig. 2.2. Trăsăturile nevoilor

Sursa: Elaborat de autori.

Nevoile transformate în mobiluri directe ale activității economice devin interese economice. **Interesele economice** reprezintă nevoile umane conștientizate de oameni și devenite mobiluri ale confruntării și cooperării lor în vederea obținerii bunurilor și serviciilor necesare satisfacerii cerințelor.

Interesele economice pot fi clasificate în:

- personale, de grup, generale;
- private, publice;
- curente și de perspectivă;
- regionale, naționale, internaționale, mondiale;
- permanente și accidentale.

În scopul satisfacerii nevoilor sale, individul este obligat să recurgă la valorificarea anumitor resurse, numite resurse economice.

♣ **Resursele economice** constituie totalitatea elementelor, premiselor de care dispune societatea la un moment dat, care pot fi utilizate în activitatea economică în scopul obținerii de bunuri și servicii.

Deoarece resursele economice folosite sunt extrem de numeroase și variate, se impune **clasificarea lor**:

Tabelul 2.1. Clasificarea resurselor economice

Resurse economice				
<i>Resurse primare</i>		<i>Resurse derivate</i>		
Resurse naturale	Resurse umane	Capitalul tehnic	Resursele informaționale	Resursele monetare, valutare
<i>Exemple: pământul, apele, pădurile și bogățiile subpământene de care dispune țara, așezarea geografică favorabilă etc.</i>	<i>Exemple: potențialul uman, starea de sănătate etc.</i>	<i>Exemple: mașini, utilaje, echipamente, construcții, sisteme de transport etc.</i>	<i>Exemple: potențialul informațional al societății, cunoștințele și experiența științifică etc.</i>	<i>Exemple: numerarul, depozitele bancare etc.</i>

Sursa: Elaborat de autori.

Caracteristicile resurselor economice sunt reflectate în Figura ce urmează:

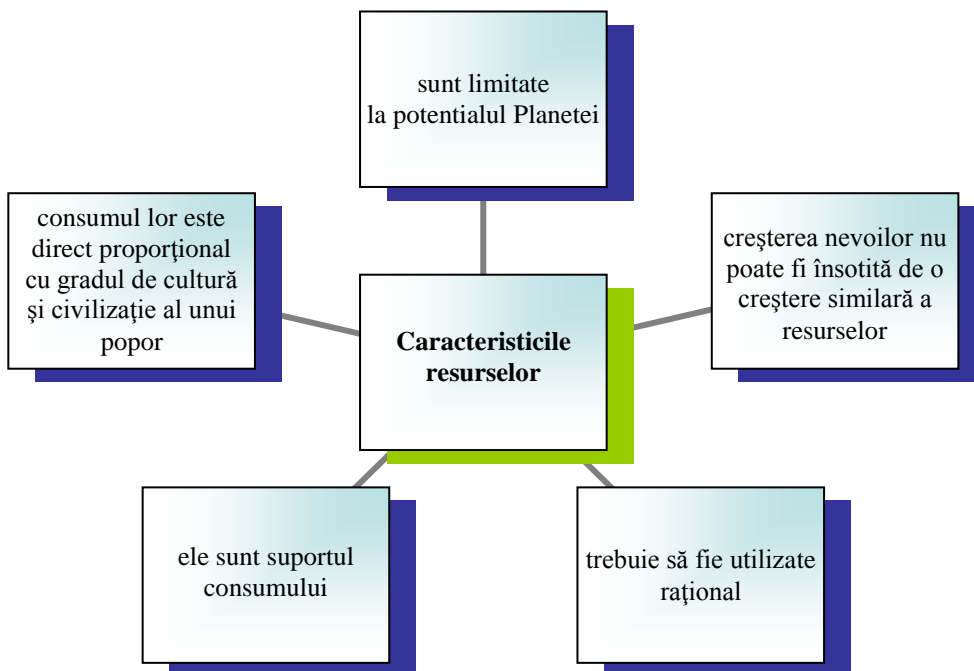

Fig. 2.3. Caracteristicile resurselor

Sursa: Elaborat de autori.

Factorii de producție constituie acea parte a resurselor economice care sunt atrase și consumate în procesul de producție. Doar prin consumul lor se creează noi bunuri și servicii. La rândul lor, aceștia se mai împart în câteva grupe:

Tabelul 2.2. Clasificarea factorilor de producție

Factori de producție					
Factori tradiționali			Neofactori		
Factori primari (originari)		Factori derivați	Informația	Progresul tehnic	Abilitatea antreprenorială
Natura	Munca	Capitalul			

Sursa: Elaborat de autori.

⚡ **Legea rarității resurselor** constă în aceea că volumul, structura și calitatea resurselor economice și a bunurilor economice se modifică mai încet decât volumul, structura, intensitatea nevoilor umane.

Raportul dintre *nevoi/resurse* determină caracterul și formele organizării activității economice, constituie nucleul problemei fundamentale a economiei.

⚡ **Problema fundamentală a economiei** – satisfacerea nevoilor nelimitate prin utilizarea resurselor limitate. Ea este concretizată în trei întrebări: Ce și cât să se producă? Cum să se producă? Pentru cine să se producă?

Bunurile economice și legea rarității bunurilor economice

În urma combinării factorilor de producție în cadrul unei firme, se obțin bunuri economice.

Bunurile economice sunt un mijloc de satisfacere a nevoilor umane. Prin bun înțelegem un obiect sau un serviciu, care prin proprietățile lui poate satisface o nevoie umană. Se deosebesc bunuri libere și bunuri economice.

⚡ **Bunurile libere** sunt acelea a căror cantitate raportată la cerințele oamenilor, apare ca nelimitată. Exemplu: aerul, apa unui lac, lumina solară etc.

⚡ **Bunurile economice** însă presupun următoarele condiții:

- a) *existența unei nevoi care trebuie satisfăcută, întrucât bunul economic se manifestă numai în legătură cu o cerință umană;*
- b) *proprietățile corporale și acorporale atribuite bunului care satisface nevoia;*
- c) *disponibilitatea și accesibilitatea obținerii și utilizării bunului;*
- d) *raritatea relativă a bunurilor economice.*

Clasificarea bunurilor economice:

1. După materialitatea lor, bunurile pot fi:

- a) *bunuri materiale* (produse sau mărfuri);
- b) *bunuri nemateriale* (servicii).

1. Din punctul de vedere al funcției sociale, deosebim:

- a) *bunuri de consum* (satisfactori);
- b) *bunuri de capital* (prodfactori).

2. După destinația lor, bunurile sunt:

- a) *bunuri de consum final* (produse, servicii);
- b) *bunuri de consum intermediar* (materie primă, energie etc.);
- c) *bunuri de echipament* (unelte, clădiri etc.).

3. În funcție de subiectul consumului, bunurile pot fi:

- a) *bunuri private;*
- b) *bunuri publice* (ordinea publică, prestarea informației, vaccinarea populației, legislația etc.);
- c) *mixte;*

M. Platis explică diferențierea dintre aceste trei categorii de bunuri menționate, având la bază principiile: excludere și rivalitate; nonexcludere și nonrivalitate.

Tabelul 2.3. Clasificarea bunurilor

	<i>excludere</i>	<i>nonexcludere</i>
<i>rivalitate</i>	Bunuri private: hrană, îmbrăcăminte, locuințe	Bunuri mixte: străzi aglomerate, plaje publice aglomerate
<i>non-rivalitate</i>	Bunuri mixte: parcuri sau poduri neaglomerate, locurile vacante la meciurile de sport sau concerte, circuitele închise de televiziune	Bunuri publice pure: apărarea națională, străzile curate, legea și ordinea dintr-o zonă

Sursa: M. Platis, *Economia sectorului public*, accesibil la <http://ebooks.unibuc.ro/StiinteADM/platis/4.htm>

Caracteristicile bunurilor publice sunt:

- nonrivalitatea ce relevă consum comun de către toți membrii societății;
- nonexclusivitatea presupune imposibilitatea excluderii de la utilizarea unui bun.

‡ **Legea rarității bunurilor economice** constă în aceea că bunurile economice sunt relativ limitate, rare în comparație cu nevoile umane.

‡ **Utilitatea bunurilor economice** reprezintă capacitatea acestora de a fi de folos oamenilor, adică de a satisface trebuințele de consum sau de producție.

Utilitatea bunurilor economice este intrinsecă acestora, fiind determinată de caracteristicile sau proprietățile lor fizice, chimice, tehnice, economice etc.

‡ **Marfa** reprezintă acel bun, obținut prin activitatea oamenilor, care este destinat schimbului, prin vânzare-cumpărare.

Astfel, forma de marfă o îmbracă nu orice bun produs, ci numai acel care face obiectul tranzacțiilor, independent de faptul că schimbul are loc în mod direct sau este mijlocit de bani.

2.3. Agenții economici: funcții, rolul lor și sursa de venit

Activitatea economică este desfășurată de către diferiți subiecți numiți agenți economici.

✦ **Agentul economic** reprezintă o persoană sau un grup de persoane fizice și/sau juridice care participă la viața economică, îndeplinind funcții asemănătoare.

În economia de piață coexistă următorii agenți economici: menajele (gospodăriile), firmele (întreprinderile), administrațiile (publice și private), instituțiile de credit și asigurări, străinătatea (restul lumii).

✦ **Menajele** (gospodăriile) reprezintă orice persoană sau grup de persoane care trăiesc sub același acoperiș și funcționează ca o unitate economică.

Menajele furnizează elementele de bază pentru activitatea firmelor și pentru guvern. Menajele sunt principalul cumpărător de bunuri materiale și servicii de consum, oferite de firme, efectuând pentru aceasta cheltuieli, care pentru firme sunt venituri. Totodată, menajele primesc de la administrațiile publice transferuri sub formă de pensii, indemnizații de șomaj etc. și le plătesc impozite și diverse taxe.

Menajele constituie expresia generică a acelor agenți economici care au calitatea de consumatori de bunuri materiale și servicii personale, inclusiv întreprinderi individuale nonfinanciare. Manifestându-se în calitate de cumpărători-consumatori, menajele folosesc veniturile lor pentru a-și satisface trebuințele de viață materială și spirituală.

În categoria menajelor intră familiile, celibatarii, diferite comunități consumatoare etc. Deci, menajele joacă dublu rol în cadrul circuitului economic: sunt furnizorul de bază al factorilor de producție pentru desfășurarea activității economice și, totodată, grupul majoritar de cumpărători de bunuri de consum din economie.

✦ **Firmele** sunt agenți economici particulari, publici și micști – care au ca funcție principală producția de bunuri materiale și servicii în scop de câștig (profit).

Activitatea firmelor presupune cumpărări de factori de producție (*intrările*) și vânzări de bunuri materiale și servicii (*ieșirile*). Intrările și ieșirile pe care le antrenează activitatea firmelor generează două categorii de *fluxuri*:

- De la menaje spre firme* circulă acele elemente necesare producției de bunuri (munca, pământul, capitalul, abilitatea întreprinzătorului etc.);
- De la firme spre menaje și stat* circulă bunurile materiale și serviciile care sunt destinate să satisfacă trebuințele acestora.

Pentru realizarea scopului propus – maximizarea profitului, firmele își autoreglează intrările și activitatea, conform principiului conexiunii inverse.

Fluxurile către și de la firme, de factori de producție, de bunuri de consum și de servicii se numesc *fluxuri reale*, în timp ce fluxurile de venituri și de cheltuieli antrenate de acestea formează *fluxurile monetare*.

‡ **Administrațiile** caracterizează acel agent economic care, în esență, îndeplinește funcții de redistribuire a venitului național și prestează diverse servicii celorlalți agenți economici.

Administrațiile cuprind:

a) **administrația publică**, formată din unitățile instituționale a căror funcție principală este de a produce servicii nedestinate pieței pentru colectivitate și de a efectua operații de redistribuire a veniturilor statului; resursele lor provin din prelevări sau vărsăminte obligatorii efectuate de unități aparținând altor sectoare. Din categoria acestui agent economic fac parte următoarele sectoare: administrația centrală, administrația locală și securitatea socială. În țara noastră, administrația publică include: organele administrației centrale și locale, de procuratură și cele judecătorești, unitățile ce desfășoară activități de învățământ, sănătate, cultură, artă, apărare etc.;

b) **administrațiile private** grupează unitățile instituționale rezidente care produc, în principal, servicii nedestinate pieței pentru gospodării private și ale căror resurse, în cea mai mare parte, provin din contribuțiile voluntare efectuate de gospodării și din veniturile pe proprietate. Din acest sector fac parte: organizațiile religioase (de cult), sindicate, partide politice, uniuni, fundații, asociații culturale și sportive, Crucea Roșie.

‡ **Instituțiile de credit și asigurări** sunt un intermediar financiar între ceilalți agenți economici.

Din categoria acestui agent economic fac parte toate băncile, inclusiv banca centrală, de emisiune, companiile de asigurări etc. Ele au rolul de a presta servicii de natură financiară, acordă despăgubiri când se produc riscuri și, în ultimă instanță, reglează masa monetară, în conformitate cu nevoile economice izvorâte din variate tipuri de tranzacții.

‡ **Străinătatea** este expresia unui agent economic ce provine din existența unor interdependențe între diferitele economii naționale, în cadrul economiei mondiale.

În calitate de subiect economic, **străinătatea** generează fluxuri de factori de producție, de bunuri materiale și servicii pentru activitatea internă a fiecărei economii naționale, fluxuri de venituri și cheltuieli și fluxuri financiare internaționale.

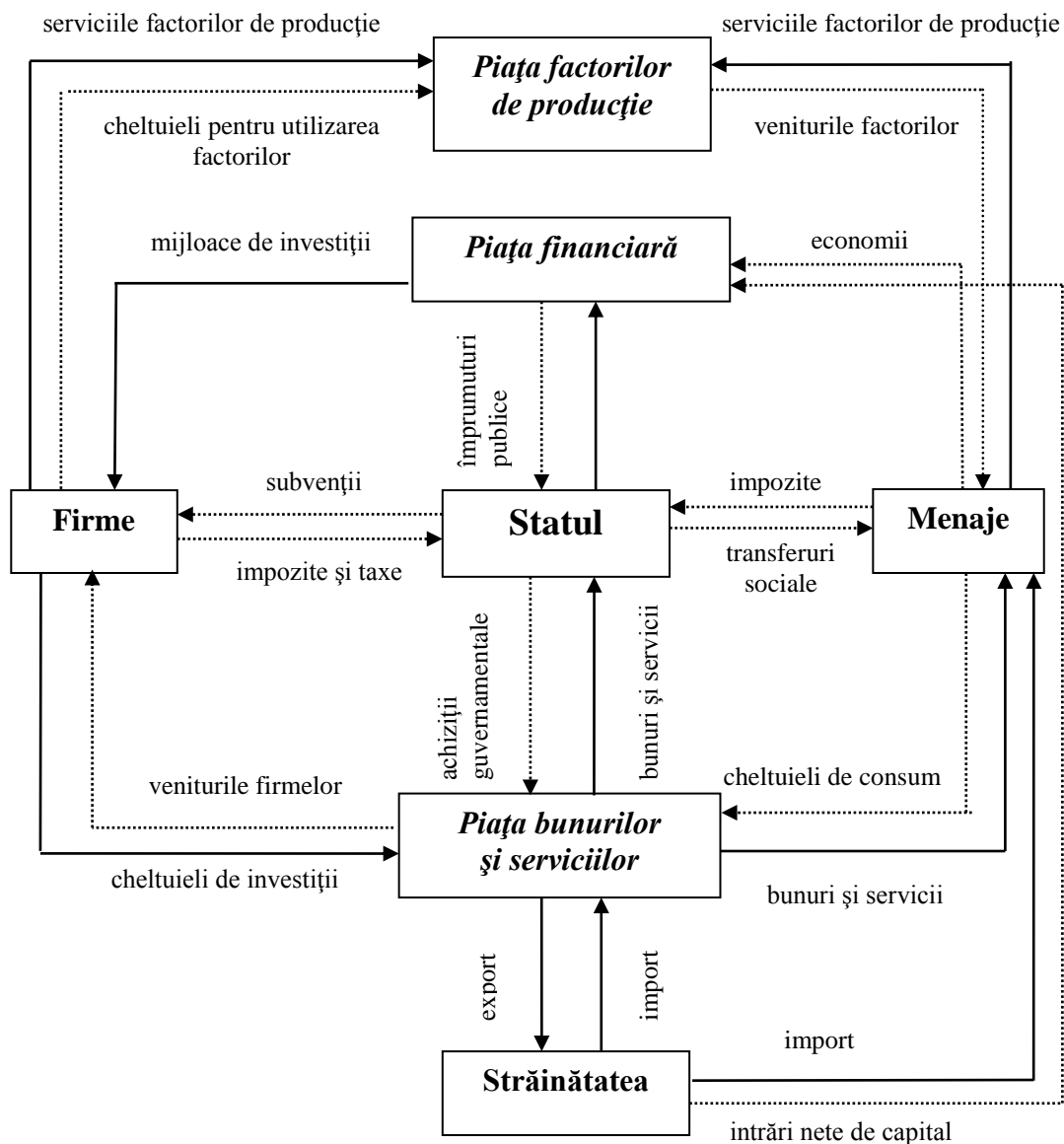

Fig. 2.4. Fluxurile circulare ale activității economice

Sursa: Elaborat de autori.

Toate aceste fluxuri sunt generate de activitatea pe care o desfășoară agenții naționali în străinătate și agenții străini pe teritoriul țării, de operațiunile de export și import, de acordarea și/sau primirea de împrumuturi etc.⁸

⁸ Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală*. Vol. I. *Microeconomie*. București: Editura ASE, 2005. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro>

Pe baza interdependențelor ce se creează între agenții economici, totalitatea fluxurilor economice formează *circuitul economic* (cu linie neîntreruptă evidențiindu-se *fluxurile reale*, iar cu linie întreruptă *fluxurile monetare*, Fig.2.4)⁹.

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

❖ Activitate economică	❖ Bunuri economice
❖ Nevoi umane	❖ Bunuri libere
❖ Resurse economice	❖ Legea rarității bunurilor economice
❖ Legea creșterii continue a nevoilor	❖ Utilitatea bunurilor economice
❖ Interese economice	❖ Marfă
❖ Factori de producție	❖ Agenți economici
❖ Legea rarității resurselor	❖ Circuit economic
❖ Problema fundamentală a economiei	❖ Administrații publice
	❖ Administrații private

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Definiți activitatea economică și explicați structura ei.
2. Delimitați tipologia nevoilor umane, a resurselor economice și a bunurilor economice.
3. Determinați în baza unor exemple diferența dintre factorii de producție și resursele economice.
4. Analizați categoriile de agenți economici și sursele lor de venit.
5. Stabiliți legătura dintre problema fundamentală a economiei și raționalitatea activității economice.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. Piramida lui A. Maslow este instrumentul cel mai frecvent utilizat în explicarea și clasificarea nevoilor umane. Acestei ierarhizări a necesităților i-au fost aduse o mulțime de critici, însă încercările altor specialiști de a grupa nevoile oamenilor gravitează oricum în jurul acestei clasificări, dar cu anumite particularități. De exemplu, C. Alderfer înaintea modelului ERG de grupare a nevoilor umane. Astfel, acestea se divizează în trei grupuri:

- ✓ existențiale (*E-existence*) – conține primele trepte ale Piramidei Maslow: mâncare, aer, apă, bani, muncă;
- ✓ relaționale (*R-relatedness*) – sunt similare nevoilor sociale definite de Maslow și constau în stabilirea și menținerea relațiilor cu societatea;
- ✓ de progres sau de dezvoltare (*G-growth*) – includ categoriile a patra și a cincea din ierarhia lui Maslow (nevoia de stimă și autorealizare); exprimă nevoia de a fi creativ, de a tinde spre creșterea și dezvoltarea în activitatea desfășurată.

Maslow a remodelat piramida inițială și în anul 1970 a prezentat una nouă ce conținea cu două nivele mai mult decât cea precedentă. El a plasat pe penultimele două trepte nevoile cognitive (a cunoaște, a înțelege și a explora) și cele estetice (pentru frumusețe, ordine, simetrie). Dezvoltând ideile sale, Maslow a considerat că nesatisfacerea nevoilor cognitive duce la tran-

⁹ *Ibidem.*

sformarea lor în neproductive (neurotice), care contribuie la menținerea durabilă a unui stil de viață nesănătos.

Studiați viziunile acestor doi specialiști și stabiliți diferențele dintre abordările lui C. Alderfer și ale lui A. Maslow. Reflectați piramida lui Maslow cu șapte nivele și argumentați actualitatea acesteia în societatea modernă.

2. Imaginați-vă că dvs. defășurați o activitate economică într-un anumit domeniu.

Prezentați schematic circuitul economic pentru tipul dat de activitate, agenții economici participanți și fluxurile reale și monetare concrete.

3. Explozia informațională și începutul erei digitale au contribuit la facilitarea procesului activității economice. Ea se desfășoară cu utilizarea resurselor economice, printre care se regăsește și informația, care se manifestă prin: știință, învățământ, inovație, tehnologie etc. Astăzi, există o mulțime de mijloace de informare și de stocare ale acesteia. Este însă dificil să apreciem dacă informația este o resursă economică limitată sau nelimitată.

Ce opinie aveți dvs. în acest sens? Argumentați răspunsul.

4. Studiați diversitatea mărfurilor ce fac obiectul schimbului în economia națională și grupați-le în anumite categorii, prezentând exemple.

Argumentați deciziile cu privire la sistematizarea efectuată a mărfurilor.

5. Economistii G. Gukasian, G. Mahovikova, V. Amosova¹⁰ prezintă o divizare a bunurilor în:

I. materiale – bunuri din natură: clima, pământul, aerul și rezultate ale procesului de producție: clădiri, mașini, produse alimentare;

II. memateriale – bunuri ce contribuie la dezvoltarea abilităților omului: asistența medicală, arta, teatrul, muzeul, educația. Acestea din urmă se clasifică în:

➤ *interne – bunuri transmise omului ereditar, pe care el și le dezvoltă: auzul muzical – prin exersare muzicală, vocea – cântând;*

➤ *externe – bunuri oferite de mediul extern în scopul satisfacerii nevoilor: protecție, relații de afaceri ș.a.*

Analizați această clasificare și apreciați utilitatea bunurilor respective pentru dezvoltarea economică a societății.

¹⁰ Гукасьян Г., Маховикова Г., Амосова В. *Экономическая теория: Учебник*. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Эксмо, 2011, с.42.

3. FORMELE DE ORGANIZARE A ECONOMIEI ȘI SISTEMELE ECONOMICE

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să identifice economia naturală și trăsăturile ei; ✓ să explice caracteristicile economiei de schimb; ✓ să caracterizeze sistemele economice; ✓ să aprecieze comparativ avantajele și dezavantajele sistemelor economice; ✓ să analizeze modelele economiei contemporane; ✓ să propună modelul economic adecvat Republicii Moldova. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Economia naturală și economia de schimb. 2. Sistemele economice. 3. Modelele economiei contemporane.

3.1. Economia naturală și economia de schimb

Fiecare societate umană – fie că este avansată industrial, modernă, fie că are un nivel mai scăzut de dezvoltare – trebuie să-și organizeze activitatea economică, astfel încât să răspundă la câteva seturi de întrebări fundamentale și interdependente, și anume: *cine să producă, ce să producă, cât să producă, pentru cine să producă, când să producă?*

Toate aceste întrebări exprimă probleme comune, valabile pentru orice sistem de organizare a activității economice. În evoluția istorică a societății, s-au manifestat două forme diferite de organizare și desfășurare a activității economice: **economia naturală (autarhică) și economia de schimb**¹¹.

⚡ **Economia naturală** reprezintă forma de organizare și desfășurare a activității economice, în care nevoile de consum sunt satisfăcute din rezultatele propriei activități, fără a se apela la schimb.

¹¹ Enache C., Mecu C., coord. *Economie politică I*. Ed. a V-a. București: Editura Fundației România de Măine, 2007, p.36-37.

Caracteristica dominantă a economiei naturale este autoconsumul, producătorul și familia sa fiind și consumatorii bunurilor produse. În cadrul economiei naturale activitatea economică se desfășura pe baza *diviziunii naturale a muncii* (după sex, vârstă etc.). *Instituția-cheie* o reprezenta *gospodăria familială*, în care se produceau bunurile necesare satisfacerii trebuințelor elementare.

Odată cu extinderea schimbului, economia naturală a cunoscut o restrângere continuă, fiind însoțită de afirmarea economiei de schimb¹².

✦ **Economia de schimb** este acea formă de organizare a activității economice, în care gospodăriile și atelierele ca agenți economici produc bunuri, în principal în vederea vânzării, obținând în schimbul lor alte bunuri necesare satisfacerii propriilor trebuințe.

Caracteristicile generale ale economiei de schimb:

- specializarea producătorilor, a agenților economici în general;
- autonomia, independența agenților economici;
- piața este instituția economică centrală;
- mijlocirea schimbului prin bani (monetizarea economiei);
- concurența;
- bunurile economice îmbracă forma de marfă;
- legăturile economice dintre agenți se desfășoară sub forma tranzacțiilor bilaterale de piață.

Realitatea economică nu poate fi delimitată rigid în economie naturală și economie de schimb. Aceste forme de economie pot exista simultan și intercondiționat, iar criteriul de apreciere a acestei realități este *preponderența* unei sau altei forme. Toate economiile contemporane funcționează ca economii de schimb.

3.2. Sistemele economice

Pornind de la modul concret în care sunt fundamentate și adoptate deciziile, în economia contemporană întâlnim următoarele sisteme economice de organizare și funcționare a economiei de schimb:

- a) sistemul economiei de piață;
- b) sistemul economiei de comandă (centralizate);
- c) sistemul economic mixt¹³.

Sistemul economic constituie o anumită modalitate de organizare a vieții economice și sociale a unei țări.

¹² Crețoiu Gh. *Economie politică*, p. 88-89.

¹³ Enache C., Mecu C., coord. *Op. cit.*, p. 48.

✦ **Sistemul economic** reprezintă un ansamblu complex și coerent de structuri economice, sociale, de instituții și mecanisme, prin care se realizează producția, repartitia, schimbul și consumul de bunuri și se soluționează tensiunea dintre nevoile nelimitate și în continuă diversificare, pe de o parte, și resursele limitate, pe de altă parte¹⁴.

Elementele fundamentale ale sistemului economic, care diferă de la un sistem la altul, sunt:

- ✓ *forma proprietății asupra resurselor și rezultatelor activității economice;*
- ✓ *formele de organizare și de reglementare a activității economice;*
- ✓ *scopul nemijlocit urmărit de către agenții economici, atunci când se lansează într-o oarecare afacere;*
- ✓ *sistemul de stimulente și de motivații în activitatea economică.*

✦ **Sistemul economiei de piață** – un tip de organizare și funcționare a economiei de schimb în care întreprinzătorii își desfășoară activitatea economică în mod liber, autonom și rațional, corespunzător cerințelor pieței.

Elementele sistemului economiei de piață sunt:

- Proprietatea privată asupra resurselor economice;
- Utilizarea pieței în calitate de sursă principală de stimulare a activității economice;
- Utilizarea sistemelor de prețuri pentru coordonarea și dirijarea activității economice;
- Independența și responsabilitatea deplină a subiecților economici;
- Formarea liberă a prețurilor;
- Banii sunt numitorul comun în activitatea subiecților economici;
- Intrarea și ieșirea fără obstacole pe piață;
- Libera circulație a capitalului;
- Statul se implică în activitatea economică doar în mod indirect și în linii generale;
- Statul doar orientează economia.

✦ **Sistemul economic centralizat-planificat (sistemul economiei de comandă)** – tipul de economie în care se realizează reglementarea conștientă a activității economice de către stat, el fiind unicul proprietar al resurselor economice și al rezultatelor obținute.

Trăsăturile economiei de comandă sunt:

- Majoritatea mijloacelor de producție se află în proprietatea statului;
- Reglementarea tuturor activităților economice conform planurilor și ordinelor statului;
- Determinarea și stabilirea de către stat a sarcinilor economice și a termenelor de realizare a acestora;

¹⁴ Crețoiu Gh. *Economie politică*, p. 88.

- Identificarea volumului de resurse pentru realizarea sarcinilor economice;
- Repartizarea bunurilor de importanță vitală reglementată de către stat;
- Rolul formal al pieței ce se rezumă doar la relațiile de vânzare-cumpărare;
- Formarea centralizată a prețurilor de către stat;
- Predominarea dimensiunii cantitative în planurile și deciziile administrației publice.

‡ **Sistemul economic mixt** – sistemul economic axat pe diviziunea socială a muncii și pe specializarea producătorilor, care se construiește în baza trăsăturilor economiei de piață și a economiei reglementate.

Sistemul economic mixt denotă următoarele trăsături:

- Interacțiunea dintre proprietatea de stat și cea privată;
- Varietatea formelor de proprietate;
- Subordonarea tuturor relațiilor în baza formei de proprietate privată;
- Crearea unui sistem integru de piețe și apariția formelor de organizare a acestor piețe, care neutralizează liberul joc al mecanismului de piață;
- Dezvoltarea infrastructurii de piață;
- Reglementarea de către stat a proceselor economice sub forma limitării activității monopolului, crearea condițiilor pentru antreprenariat, reglementarea veniturilor, a ocupării, a prețurilor și a activității economice externe;
- Stabilirea de către stat a priorităților principale în dezvoltare;
- Asigurarea de către stat a stabilității sociale.

În accepțiunea modernă, economia mixtă reprezintă sistemul economic real ce funcționează, în primul rând, în țările cu o economie dezvoltată.

Într-un asemenea sistem, majoritatea deciziilor se fundamentează pe mecanismele pieței, dar aceasta constituie doar unul din mijloacele de reglare a activității economice. Statul îndeplinește un rol important în corectarea imperfecțiunilor pieței, în contracararea sau corectarea unor excese și noxe ale funcționării pieței și în asigurarea unității dintre eficiența economică și echitatea socială. „Nici o economie dezvoltată nu este încredințată jocului liber al cererii și ofertei de pe piață, guvernele respective deținând mai mult sau mai puțin controlul asupra acestor forțe. Niciun sistem social nu încredințează pieței funcții esențiale, cum sunt securitatea socială sau protecția individului, securitatea națională sau protecția colectivității”¹⁵.

¹⁵ Popescu D. L. *Creșterea economică în România în perioada tranziției la economia de piață/* Teză de doctorat. București, 2003, p.16.

3.3. Modelele economiei contemporane

Sistemul economiei mixte contemporane este reprezentat de următoarele modele economice¹⁶:

Pentru Republica Moldova, ca și pentru orice țară postsocialistă, problema modelului de dezvoltare națională este deosebit de actuală. În opinia profesorului D. Moldovanu, traiectoria dezvoltării naționale este mai apropiată de modelul francez, dar cu anumite particularități.

Trăsăturile caracteristice acestor modele sunt reflectate în Tabelul 3.1:

Tabelul 3.1. Modelele economiei contemporane

MODELUL ECONOMIC AMERICAN	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Anglo-saxon. Este un model liberal, cu un nivel înalt al diferențierii sociale și cu o pondere redusă a sectorului de stat în economie. ✓ El se caracterizează prin crearea de către stat a condițiilor optime de dezvoltare a antreprenoriatului, de stimulare a inițiativei private. ✓ O trăsătură specifică a acestui model este o diferențiere enormă a salariilor. ✓ Un manager de firmă poate avea un salariu de 110 ori mai mare decât un simplu funcționar al acesteia. Ex. SUA, Australia, Noua Zeelandă, Marea Britanie, Belgia, Canada etc.
MODELUL ECONOMIC GERMAN	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Economia socială de piață. ✓ Se caracterizează printr-o îmbinare reușită a exigențelor pieței cu protecția socială a populației. Sectorul public – 30%. ✓ Asistența medicală, învățământul sunt gratuite. ✓ Sistemul bancar central beneficiază de o autonomie deplină – mecanism decisiv în reglementarea activității economice. ✓ Diferența dintre salarii este de 24 de ori. Ex. Germania, Olanda, Austria, Elveția.
MODELUL ECONOMIC SUEDEZ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Model economic scandinav, numit și cel de-al II-lea model socialist. ✓ Modelul nordic al economiei de piață. ✓ Accentul este pus pe politica socială care are scopul reducerii inegalităților de avere. ✓ Stabilind o rată mare a impozitelor, statul acumulează în mâinile sale 60-70% din PIB care este utilizat în scopuri sociale. ✓ Este prezent sectorul cooperatist. Ex. Suedia, Norvegia, Finlanda, Danemarca.
MODELUL ECONOMIC FRANCEZ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Intermediar între modelul american și cel german. ✓ Sectorul privat se îmbină cu un puternic sector public. ✓ În sectorul public se creează circa 30-35% din volumul producției industriale.

¹⁶ Moldovanu D. *Curs de teorie economică*. Chișinău: Arc, 2006, p. 44-47.

	✓ Îmbinarea mecanismelor pieței cu un sistem special de planificare indicativă.
MODELUL ECONOMIC JAPONEZ	✓ Model paternalist. ✓ Se caracterizează printr-un rol important jucat în viața economică de marile corporații susținute de către stat și un rol activ jucat de stat în programarea economică. ✓ O trăsătură deosebită constă în faptul că nivelul salariului rămâne mereu în urma creșterii productivității muncii, ce conduce la reducerea costurilor și la o competitivitate sporită a mărfurilor japoneze. ✓ Salariul șefilor este de 17 ori mai mare ca al funcționarilor.

Sursa: Elaborat de autori.

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

❖ Sistem economic	❖ Model economic american
❖ Sistem economic de piață	❖ Model economic german
❖ Sistem economic mixt	❖ Model economic suedez
❖ Sistem economic planificat – centralizat	❖ Model economic francez
	❖ Model economic japonez

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Descrieți economia naturală și economia de schimb ca forme de organizare a economiei.
2. Distingeți elementele fundamentale în baza cărora se poate delimita un anumit sistem economic.
3. Analizați din punctul de vedere al avantajelor și al dezavantajelor sistemul economiei de piață.
4. Elucidați particularitățile sistemului economiei de comandă.
5. Comparați modelele economiei contemporane.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. „Economia de piață de tip capitalist nu este un sistem perfect de utilizare a resurselor și de satisfacere a nevoilor. El este cel mai bun dintre cele pe care le-a imaginat și realizat omenirea; el există prin acțiunile oamenilor, iar ceea ce aceștia întreprind are și imperfecțiuni, neajunsuri și, uneori, se soldează cu eșecuri”¹⁷.

Documentați-vă suplimentar și determinați imperfecțiunile, neajunsurile și eșecurile acestui sistem.

2. Pentru Republica Moldova, ca și pentru orice țară postsocialistă, problema modelării dezvoltării naționale este deosebit de actuală din următoarele considerente:

- tranziția la o traiectorie nouă de mișcare;

¹⁷ Popescu C., Gavrila I., Ciucur D. *Op. cit.*

- costurile impunătoare ale „vesternizării pieței” în anii 90;
- protecția autenticității și a intereselor naționale în condițiile diversificării relațiilor mondiale.

Este cert că modelul național de perspectivă trebuie să includă următoarele componente:

- „comune”, adică cele care se elaborează luându-se în calcul tendințele globale ale epocii contemporane;
- „particulare”, ce reflectă specificul dezvoltării unui grup de țări (cazul Republicii Moldova – țările ce se află în tranziție „după socialism”);
- „unitare”, se accentuează particularitățile țării concrete (specificul factorilor de producție, ierarhia obiectivelor de dezvoltare, particularitățile dezvoltării sociale, sistemul intereselor și cel al motivațiilor, mecanismul gestiunii, varietatea formelor și structurii avuției naționale)¹⁸.

Determinați elementele „comune”, „particulare” și „unitare” ce ar descrie „modelul economic moldovenesc”, ținând cont de specificul economiei naționale.

3. În majoritatea publicațiilor economice, modelele economiei mixte sunt separate în cinci grupuri mari: modelul economic american, modelul economic suedez, modelul economic francez, modelul economic japonez, în cadrul fiecărei categorii regăsindu-se mai multe țări. Alți autori însă optează pentru delimitarea modelelor economiei de piață contemporane în modelele: american, englez, german, francez, italian, norvegian, suedez, japonez, olandez, austriac, chinez, grecesc, turcesc.

Analizați aceste economii, delimitând particularitățile organizării social-economice a fiecărui stat în parte.

4. Economia aflată în tranziție este cea care realizează transformarea unui sistem economic în altul. Performanțele înregistrate în acest sens sunt diferite. Cert este că tranziția necesită schimbări de ordin structural, social, administrativ, politic etc. La etapa actuală, țările postsocialiste (Republica Moldova, Ucraina, România, Polonia, Cehia, Ungaria, Slovacia, Țările Baltice etc.) au atins trepte diferite de dezvoltare.

Prezentați într-un raport succint real izările și eșecurile acestor state, în perioada transformărilor sistemice (țările pot fi selectate la alegere).

5. „În economia de comandă, la fel ca și în economia de piață reală, au existat mai multe modele, printre care pot fi menționate: modelul sovietic, modelul chinez, modelul iugoslav, modelul cubanez ș.a. Însă, după cum a demonstrat practica mondială, sistemul economiei de comandă a fost mai puțin eficient, în comparație cu sistemul economiei de piață, fapt care a condus la destrămarea acestuia în majoritatea țărilor ex-socialiste la sfârșitul sec. XX. Actualmente, rămășițe ale sistemului economiei de comandă s-au păstrat în Coreea de Nord, Cuba și parțial în China”¹⁹.

Studiați trăsăturile economiilor centralizat-planificate care există astăzi și particularitățile funcționării acestora.

¹⁸ Filip N., Sorocean O. *Teoria economică*. Chișinău, 2008, p. 391-392.

¹⁹ Cojuhari A., Childescu V. *Teorie economică*. Chișinău: UTM, 2012, p. 71.

4. INSTITUȚIILE ȘI ROLUL LOR ÎN ECONOMIA DE PIAȚĂ

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să identifice instituțiile și tipologia lor; ✓ să determine rolul instituțiilor în economia de piață; ✓ să identifice noțiunile: proprietate, obiect, subiect de proprietate, privatizare; ✓ să determine aspectele juridice și economice ale proprietății; ✓ să compare avantajele și dezavantajele formelor de proprietate; ✓ să aprecieze rolul statului în economia contemporană; ✓ să identifice metodele și mijloacele reglementării de stat în economie. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Instituțiile: esență, rol și clasificarea lor. 2. Proprietatea ca instituție fundamentală. Teoria dreptului de proprietate. 3. Rolul statului în economia contemporană.

4.1. Instituțiile: esență, rol și clasificarea lor

Literatura de specialitate, de regulă, denotă sfârșitul secolului XIX drept perioada de inițiere a instituționalismului american reprezentat de către Th. Veblen. Însă E. Feuraș relatează că izvoarele instituționalismului se reduc la momentul când omul s-a organizat în comunități, deoarece prezența oricărui tip de comunitate presupune existența regulilor de comportament între oameni și în relațiile cu alte comunități în vederea asigurării ordinii sociale²⁰.

În evoluție istorică, printre cele mai vechi documente care atestă reglementarea de tip instituțional, pot fi menționate:

1. **Învățămintele din Egiptul Antic** (sec.XXII î.e.n.) – defineau normele comportamentale la diferite niveluri ierarhice;
2. **Codul lui Hammurabi** (sec.XVIII î.e.n.) – reglementa majoritatea cazurilor civile și penale, printre care actele de vânzare-cumpărare, arendare, creditare etc.;

²⁰ Feuraș, E. *Mediul instituțional: formare, funcționare, reformare*, Chișinău: Ed. ASEM, 2001, p. 9.

3. **Legile lui Manu** (sec. XI î.e.n.) – reflectau modalitățile de manifestare a dreptului de proprietate: moștenirea, dăruirea, cumpărarea, cucerirea, prestarea lucrărilor și a serviciilor etc.;
4. **Vechiul Testament** (sec. XIII-XII î.e.n.) – pune accentul pe drepturile omului, toți fiind considerați egali în fața legii stabilite de Dumnezeu;
5. **Legea celor XII Table** (sec. V î.e.n.) – pe care erau înscrise dispozițiile privind obligațiile cetățenilor Romei Antice;
6. **Instituțiile lui Gaius** (sec. II î.e.n.) – din cele patru compartimente ale lucrării, secțiunile doi și trei sunt consacrate regulilor de comportament economic.

Se consideră că cei mai remarcabili economiști care au analizat procesele economice prin prisma instituțiilor ca pilon fundamental în asigurarea stabilității social-economice sunt: Th. Veblen, J. Commons, W. Mitchell și W. Hamilton.

În viziunea lui Veblen, prin instituții se înțeleg „obiceiuri de gândire și acțiune, dominante în comunitatea socială”. J. Commons concepe economia instituțională ca pe o știință-sinteză, înglobând dreptul, economia și etica. W. Hamilton definește instituțiile ca „ansamblu de obiceiuri sociale încorporate în obiceiurile unui grup sau în cutumele unui popor”.

În limbajul economic, instituțiile definesc și limitează setul de oportunități și constrângeri la care individul trebuie să se raporteze în acțiunile sale. Instituțiile devin așadar regulile jocului în cadrul societății. O asemenea abordare o regăsim și în lucrările lui D. North. El aprecia că „instituțiile sunt menite a reduce incertitudinea prin crearea unei structuri corespunzătoare vieții de zi cu zi”.

Analizând definițiile menționate, conchidem că atunci când doi agenți economici găsesc posibilități să efectueze un schimb reciproc avantajos, ei respectă anumite reguli, deci acționează în baza anumitor instituții.

Variatatea definițiilor cu privire la instituții, în esență, denotă prin conținutul lor orice reguli și norme de comportament într-o societate, în funcție de nivelul ei de dezvoltare.

✦ **Instituțiile** reprezintă totalitatea regulilor și a normelor ce asigură și controlează interacțiunea agenților economici pe teritoriul dat într-o perioadă de timp determinată²¹.

✦ **Instituțiile** sunt un ansamblu de reguli durabile, stabile, abstracte și impersonale, cristalizate în legi, tradiții sau cutume și încadrate în dispozitive care implantează și pun în operă, pe calea liber consimțită, sau, dimpotrivă, moduri de organizare a tranzacțiilor²².

²¹ Feuraș E. *Mediul instituțional: formare, funcționare, reformare*, p. 91.

²² Ménard C. *L'approche néo-institutionnelle: des concepts, une méthode, des résultats*, Cahiers d'économie politique, n. 44, L'Harmattan, 2003, p. 4.

Tradițional, noțiunea de „instituții” este identificată cu conceptul de „organizație”. Specialiștii din diverse domenii, în analizele lor, percep drept instituții întreprinderile industriale, asociațiile profesionale, universitățile, tribunalele, administrațiile, corpul legislativ etc., dar având în vedere organizațiile.

North găsește distincția dintre instituții și organizații. Astfel, instituțiile definesc regulile jocului și fixează cadrul de desfășurare a acțiunii, iar organizațiile îi desemnează pe jucători în calitatea lor de agenți ai schimbărilor instituționale.

Exemplificând, North scrie că „organizațiile reprezintă organe politice (partide politice, senatul, consilii locale, agenții de control), economice (firme, sindicate, ferme familiale, cooperative), sociale (biserici, cluburi, asociații sportive) și educaționale (școli, universități, școli de meserii)”.

În opinia sa, legătura dintre instituții și organizații este simbiotică, deoarece este imposibil a analiza comportamentul jucătorilor, fără reguli sau a regulilor fără jucători. Pe de o parte, organizațiile apar și se dezvoltă într-un anumit cadru instituțional, pe de altă parte, transformările instituționale găsesc în organizații principalii agenți mobilizatori ²³.

Potrivit unor opinii (Th.Scott), este posibil ca în anumite condiții o organizație să se transforme în instituție. Iar unele instituții pot fi încorporate în organizații. Exemple, în acest sens, sunt familia, biserica, statul, ca organizații destinate să servească scopurilor membrilor săi și care încorporează anumite reguli de conduită și administrativ, ce guvernează funcționarea acestora.

Tot pe o asemenea logică se admite că un comportament organizațional se instituționalizează atunci când el întrunește, prin caracteristicile sale calitative, caracterul unei reguli demne de urmat de o anumită colectivitate de agenți.

Clasificarea instituțiilor

- I. După D. North: *instituții oficiale și neoficiale*;
- II. După C. Menger: *instituții organice și pragmatice*;
- III. După P. Dockès: *reguli instrumentale și norme sociale*;
- IV. După E. Feuraș: *instituții formale și informale*.

²³ Pohoată I. *Repere în economia instituțională*. București: Ed. Economică, 2009, p.76.

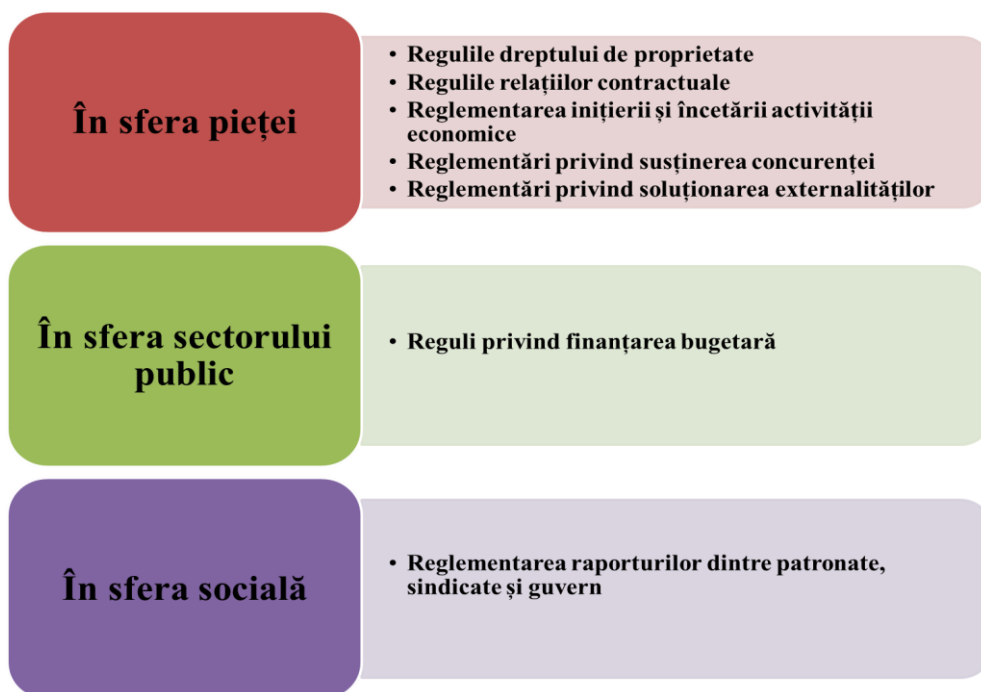

Fig. 4.1. Componentele instituțiilor formale

Sursa: Feuraș E. *Mediul instituțional: formare, funcționare, reformare*, p. 91.

Dintre toate aceste „reguli ale jocului”, cele formale, precum cadrul legislativ, au captat o atenție deosebită prin implicațiile asupra activității economice. Astfel, economiștii au fost mereu preocupați de efectele economice ale diferitelor reglementări. Spre exemplu, aceștia au analizat efectele impunerii de către stat a unor prețuri maxime sau minime asupra echilibrului pieței sau efectele taxării, respectiv subvenționării asupra bunăstării participanților la schimburi. Trebuie însă recunoscut că doar în ultimele decenii, economiștii și-au concentrat atenția în mod cuprinzător și sistematic asupra rolului pe care îl are cadrul legal formal în viața economică. Din această perspectivă, abordările interdisciplinare de drept și economie pot fi circumscrise economiei instituționale.

‡ **Economia instituțională** înseamnă analiza impactului aranjamentelor instituționale, ca sisteme de reguli sociale, asupra modului în care oamenii își îndeplinesc scopurile și deci asupra performanțelor economice generale²⁴.

Economia instituțională este o abordare interdisciplinară care combină argumentele științei economice cu cele ale științelor juridice și politice, chiar cu cele ale sociologiei și antropologiei, pentru a înțelege cum instituțiile „lucrează” în viața reală. Ea se

²⁴ Marinescu C. *Fundamentele instituționale ale performanței economice*. Studiu de sinteză, accesibil la www.studii-economice.ro/2011/seince111208.

dezvoltă, însă ca mișcare științifică autonomă pe linia lucrărilor lui Coase (1937) cu privire la analiza firmei, ale lui Hayek (1937) în domeniul economiei cunoașterii, precum și în alte contribuții.

4.2. Proprietatea ca instituție fundamentală. Teoria dreptului de proprietate

Aristotel a fost primul care a făcut să se nască ideea proprietății din dreptul natural. El a spus că natura a creat totul pentru existența omului. Dobândirea lor, trecerea lor în proprietate nu a necesitat nicio muncă în afară de simplul efort al omului de a și le apropria. El a numit proprietatea o dobândire naturală, nefăcută în dauna altuia.

Așadar, Aristotel a văzut proprietatea ca o dobândire naturală și legitimă a obiectelor de primă necesitate. Tot ce trece de prima necesitate devine abuz și este contra naturii, este o proprietate nenaturală. Totuși printr-un paradox, tocmai această proprietate este astăzi apărată de lege.

Mai târziu, Fichte, Hegel, Kraus, Portalis ș.a. consideră și ei, mergând pe drumul deschis de Aristotel, că proprietatea este un drept natural al omului.

După Hegel, fiecare individ trebuie să aibă o proprietate. Proprietatea este o condiție a vieții și a dezvoltării omului.

Pentru Sf. Toma din Aquino „proprietatea nu este impusă de dreptul natural, ci este conformă cu acest drept”.

Proudhon menționa că instituția proprietății este una din lucrurile cele mai „misterioase” și, în același timp, cele mai simple. Și spune el, ce poate fi mai clar și mai misterios decât apropierea unui fapt material oarecare: „...un colț de pământ este neocupat; un om vine și se stabilește aici, exact așa cum o face un vultur cu un canton, vulpea cu vizuina, pasărea cu o ramură de copac, fluturele pe o floare...”.

În această manieră vedea Proudhon originea proprietății. Chiar dacă recunoaște că proprietatea este și va rămâne centrul sistemului instituțional, ea nu poate fi decât „o adevărată ficțiune legală”.

Astfel, teoria ocupațiunii ca fundament al proprietății explică proprietatea prin dreptul primului ocupant, o consecință a unui drept natural.

Instituție de drept civil, proprietatea și-a găsit temeiul în însuși textul legii. În concepția tuturor celor care au privit legea ca fundament al proprietății, legea nu numai că proteja proprietatea, ci făcea proprietatea să se nască determinând-o, dându-i rangul și întinderea pe care o ocupă în drepturile cetățeanului.

În acest sens, Kant a considerat că înaintea legii proprietatea nu există, iar dacă există, este numai „idee”. Proprietatea, în optica susținătorilor acestei teorii, este ceea

ce legea a vrut ca ea să fie, deoarece legea o recunoaște, legea o proclamă, legea o sancționează.

Printre susținătorii acestei teorii îi amintim pe: Montesquieu, Bentham, Mirabeau, Tronchet, Robespierre.

Bentham, în al său tratat de legislație, a susținut că: „Proprietatea și legea s-au născut împreună și vor muri împreună. Înaintea legilor nicio proprietate, îndepărtați legile, orice proprietate va înceta”.

În 1789, în Adunarea Constituantă, Mirabeau a declarat că pentru el o proprietate particulară este un bun dobândit în virtutea legii.

Însă există economiști care contestă teoria dată, considerând că proprietatea a existat cu mult timp înaintea legii. Legea nu a făcut decât să recunoască un fapt, să-i dea forma și înțelesul juridic.

Legile, după cum însuși Montesquieu a subliniat, „sunt raporturi necesare care derivă din natura lucrurilor”. Deci legile nu fac decât să consacre acest raport care există între om și materie. Legile apără și garantează dreptul de proprietate contra oricăror încălcări ilegale. Legea nu poate crea dreptul, ci dreptul creează legea.

O altă teorie emisă pentru a justifica dreptul de proprietate a fost susținută de filosofii J. Locke, M. A. Thiers, de economiștii clasici englezi în frunte cu A. Smith, D. Ricardo, de J. B. Say de Bastiat, de școala socialistă. În general, pentru filosofi și economiști, ideea de proprietate se prezintă sub o înfățișare cu totul deosebită, proprietatea fiind justificată de ei prin ideea de muncă, prin faptul că omul care valorifică materia primă din natură, în mod firesc, ar avea dreptul asupra produsului muncii sale, acesta nefiind altceva decât un plus de valoare pe care materia primă a câștigat-o prin munca sa exclusivă.

Economistul J. B. Say de Bastiat a văzut în proprietate principiul progresului și al vieții.

Susținător al teoriei muncii privind justificarea dreptului de proprietate, Thiers a admis și existența dreptului natural în ceea ce privește prezența anumitor facultăți care alcătuiesc, cum spune el, prima proprietate. El nu a neglijat nici importanța legii în menținerea și garantarea acestui drept. Mergând mai departe, el a conchis că oricare proprietate trebuie să aibă la origine munca, iar dacă totuși nu o are, a considerat că nu va întârzia, cu timpul, să-și găsească justificarea în ea²⁵.

Contractul social ca fundament al proprietății. După Rousseau, fiecare individ cedează comunității drepturile sale, dar, în același timp, fiecare devine membru al comunității și ca parte a comunității primește în dar drepturile tuturor celorlalți membri, legați în mod indivizibil de întreg. Corpul social apare ca o adevărată persoană

²⁵ Mircea Ionela. *Teorii asupra originii, caracterului și fundamentului proprietății*, accesibil la http://uab.ro/reviste_drept/annales_10_2007/ionela_mircea_ro.pdf

nă avându-și eul și voința, dar în acest eu comun fiecare individ se regăsește pe sine, colectivitatea pentru Rousseau nefiind o ființă situată în afara indivizilor.

Critica ce se poate aduce acestei teorii este următoarea: convenția nu poate să creeze un drept cu caracter general, cum este și dreptul de proprietate, căci ea însăși nu are valoare decât atunci când este conformă cu ideea de justiție socială. Or, este lucru verificat istoricește că societățile nu au fost întemeiate pe libera voință a oamenilor, ci prin forță, și de aceea ideea pactului social al lui Rousseau nu poate justifica și nici constitui fundamentul real al proprietății.

Teoria utilității sociale. Conform acestei teorii, proprietatea se justifică prin funcția sa socială. John Stuart Mill a subliniat că natura face ca proprietatea să fie necesară și să fie considerată ca un stimulent fără de care niciun om nu ar voi să lucreze și n-ar economisi pentru sine însuși.

În același timp, numeroși au fost cei care au susținut că proprietatea merită și trebuie să fie considerată, fiindcă ea se legitimează și se justifică prin evoluția ei, prin nevoile sociale care au impus-o și cărora ea le-a dat deplină satisfacție, prin utilitatea și forța socială pe care o reprezintă, prin aportul pe care îl aduce alături de familie la închegarea și dezvoltarea societății, prin aceea că în toate manifestările, în ultimă instanță, ea este o condiție esențială a progresului și a vieții umane.

✦ **Proprietatea** este o măsură corectă a capacității, a posibilităților de creație și de producție ale fiecăruia, care toate, în ultimă analiză, converg spre realizarea bine-lui general.

Teoria prezintă avantajul că permite perfecționarea succesivă a acestei instituții prin eliminarea inechităților și a tot ceea ce nu este conform interesului general. Această teorie pare a fi în fapt cea mai solidă.

Astfel, conchidem că fundamentele proprietății rezidă atât în natură, muncă, lege, dar și în utilitatea socială. Cert este faptul că proprietatea a fost și rămâne a fi **insti-tuția fundamentală a societății.**

✦ **Proprietatea** reprezintă o relație între oameni, un contract social, cu privire la bunurile materiale, spirituale și de altă natură existente în societate sau obținute prin activitatea economică. Această relație relevă exercitarea unuia, mai multora sau a tuturor atributelor proprietății: dreptul de posesiune, dreptul de utilizare, dreptul de dispoziție și dreptul de uzufruct.

Proprietarul se bucură de un bun care îi aparține în mod exclusiv și absolut, fiindcă întrunește în mâinile sale toate atributele acestui drept, și anume: **dreptul de posesiune, dreptul de folosință și dreptul de dispoziție.**

Dreptul de posesiune relevă dreptul de a avea sau deține bunurile care constituie obiectul proprietății sau, altfel spus, posesia constă în posibilitatea proprietarului de a

stăpâni bunul ce-i aparține în materialitatea sa, comportându-se față de toți ceilalți ca fiind titularul dreptului de proprietate. Posesia este un important atribut al dreptului de proprietate, fiindcă în caz că proprietarul este lipsit de posesie, el este și lipsit de posibilitatea de a-și exercita dreptul de proprietate. Neavând bunul în posesie, de regulă, nu îl poți folosi, nici dispune de el.

Dreptul de folosință sau utilizare asigură proprietarului dreptul de folosire a bunului aflat în proprietatea sa, așa cum crede el că este mai bine pentru a-și realiza interesul. Deci, prin dreptul de folosință se acordă proprietarului posibilitatea de a susține din bun calitățile utile ale acestuia în scopul satisfacerii necesităților materiale și culturale. Folosirea bunurilor poate fi efectuată atât nemijlocit de către proprietar, cât și de alte persoane la voința proprietarului. Însă transmiterea către alte persoane a dreptului de folosință este o exercitare a dreptului de administrare. De regulă, folosința nu poate fi separată de posesie. De exemplu, o întreprindere se va putea folosi de materia primă pentru fabricarea bunurilor numai dacă va avea în posesie această materie primă. La fel și o persoană fizică se va putea folosi de bunurile sale, numai dacă le va avea pe acestea în posesie.

Prin **dreptul de dispoziție** se înțelege posibilitatea stabilirii statutului juridic al bunurilor (vânzare, transmitere prin moștenire, donare). Ca rezultat al exercitării dreptului de dispoziție, proprietarul intră în relații juridice cu persoane terțe. Dreptul de dispoziție este unul din cele mai importante atribute ale proprietarului. Anume prin această împuternicire se deosebește, în mare măsură proprietarul de alți posesori titulari (de fapt în unele cazuri și aceștia pot dispune de bunuri, dar cu o singură condiție – ca această împuternicire să fie transmisă de către proprietarul bunului)²⁶.

Deci, proprietarului îi aparține dreptul de a poseda bunurile, de a le folosi și dispune de ele. Toate aceste împuterniciri îi aparțin proprietarului, dar în anumite cazuri de unele din ele pot să dispună și neproprietarii.

Proprietatea se prezintă sub forma unității a două elemente: **obiectul și subiectul proprietății**.

Obiectul proprietății îl pot constitui bunurile materiale și imateriale (informaționale), atât sub forma resurselor economice, cât și a rezultatelor activității economice. datorită dezvoltării socioeconomice, sfera de cuprindere a bunurilor se află în permanentă schimbare, se îmbogățește neconținut și se diversifică.

Subiecții proprietății sunt posesorii obiectelor proprietății și ei pot fi:

- a) indivizii ca persoane fizice;
- b) grupurile socioprofessionale care generează diverse forme asociative de proprietate (cooperative, societăți pe acțiuni și alte forme de proprietate asociativă);
- c) organizațiile naționale sau internaționale;
- d) statul.

²⁶ <http://contabilsef.md/>

Deciziile subiecților proprietății determină operații economice de diferite feluri (vânzări, cumpărări, închirieri, credite etc.) prin care ei își concentrează unii altora anumite drepturi specifice proprietății. Transmiterea acestor drepturi, din punct de vedere economic, este echivalentă cu un proces de distribuire a costurilor și beneficiilor între cei implicați. Subiecții proprietății își exercită atributele în forme extrem de variate.

Ținând cont de specificul exercitării drepturilor de proprietate de către subiecții proprietății, distingem:

a) proprietatea privată sau particulară, ai cărei proprietari pot fi persoane fizice și/sau juridice. Are următoarele forme: individuală, individuală-asociativă, privată de familie, privat-asociativă.

b) proprietatea publică, al cărei proprietar este statul sau sunt unitățile administrațiilor publice centrale și locale din structura sa. Obiectul acestei proprietăți îl formează bunurile care, potrivit legii sau prin natura lor, sunt de interes public.

c) proprietate mixtă, ca modalități de combinare a proprietății private cu cea publică. Are următoarele forme: privat-publică națională și privat-publică internațională.

În economia de piață, în cadrul aceleiași țări, coexistă toate formele de proprietate analizate, care sunt interdependente și în continuă transformare. Pluralismul formelor de proprietate generează competiția dintre ele pentru menținere și afirmare tot mai puternică, ceea ce se realizează mai ales prin: reducerea cheltuielilor, creșterea calității bunurilor și serviciilor, promovarea progresului tehnic și mărirea volumului producției de pe urma cărora, în cele din urmă, este avantajat consumatorul. În această ordine de idei, se evidențiază că pluralismul formelor de proprietate constituie o necesitate pentru orice economie modernă.

4.3. Rolul statului în economia contemporană

Pe parcursul dezvoltării societății umane, statul a jucat un rol important în economie. Statul reprezintă o comunitate de indivizi cu interese și scopuri specifice uniți prin scopuri comune²⁷. Din acest context, reiese că statul trebuie să creeze condiții și climat favorabil pentru dezvoltarea antreprenoriatului, dar totodată, trebuie să asigure și satisfacerea nevoilor publice (asigurare socială, ocrotirea sănătății, apărarea națională, ecologie etc.). Din punctul de vedere al doctrinelor economice cu privire la intervenția statului în economie, se deosebesc mai multe abordări:

Liberalismul economic (A. Smith) se caracterizează prin ideea neamestecului statului în viața economică. Se susține că economia poate fi optimă numai pe baza acțiunii nestingherite a agenților producției sociale prin intermediul mecanismului cerere-ofertă.

²⁷ Șișcan N. *Economia politică contemporană*. Chișinău: Ed. ASEM, 2001, p. 135.

Totalitarismul economic (K. Marx) susține că numai statul poate să facă față tuturor problemelor cu care se confruntă economia. Se consideră că individul este subordonat statului, drepturile sale derivând din voința statului.

Neoclasicismul (A. Marshall, K. Menger) respinge ideea intervenției statului în economie, în viziunea lor, sistemul economic era considerat ca autoreglator.

Dirijismul economic (J.M. Keynes) sugerează complementarea mecanismului pieței cu intervenția statului în scopul corectării dezechilibrelor ciclice și evitării amplificării lor.

Neoliberalismul economic (M. Friedman) consideră că orice formă de intervenție în economie trebuie să se reducă la intervenția monetară. Rolul dominant în procesele economice revine banilor, iar stabilitatea monetară ar fi premisa esențială a stabilității economice.

Sinteza neoclasică (P. Samuelson) menționează că intervenția statului în economie ar trebui să fie cât mai limitată și indirectă și ar avea drept obiectiv principal echilibrarea ofertei cu cererea totală în scopul asigurării unei creșteri economice echilibrate în condițiile unui nivel înalt al ocupării forței de muncă și stabilității necesare a prețurilor.

În Europa Occidentală, în sec. XVIII-XIX, precum și în prima jumătate a sec. XX, intervenția statului în viața economică devine mai neînsemnată, oferindu-i posibilitatea reglementării de către instituția pieței²⁸.

Însă, nu întotdeauna, piața reușește să soluționeze toate problemele dezvoltării economice. De aceea, intervenția statului în activitatea economică reprezintă o necesitate, discutabile rămân a fi limitele acestei intervenții.

Astfel, cauzele pentru care este necesară intervenția statului în economie rezidă în:

- insuficiența dezvoltării inițiativei private într-o serie de domenii de interes general;
- asigurarea echilibrului și a stabilității economiei;
- necesitatea soluționării unor probleme care apar în perioadele dificile ale istoriei;
- satisfacerea nevoilor colective ale societății prin asumarea de către stat a unor responsabilități;
- ameliorarea condițiilor generale de existență și de dezvoltare a națiunii;
- finanțarea de către stat a cheltuielilor pentru apărarea națională;
- asigurarea ordinii de drept corespunzătoare fiecărei etape de evoluție economică;
- transformările apărute în conjunctura economiei mondiale²⁹;
- limitarea eșecurilor pieței, determinate de externalități³⁰.

²⁸ Moldovanu D. *Economia politică*. Chișinău: Arc, 2001.

²⁹ Pîrău I. *Teorii și doctrine economice*. Chișinău: Dinamo, 2007, p.67-68.

³⁰ Noțiunea de **externalitate** a fost introdusă în limbajul economic la începutul sec. XX de către economistul englez Alfred Marshall. În concepția lui, externalitățile reprezintă o ilustrare a faptului că agenții economici sunt independenți din punctul de vedere al alegerii modului de alocare a resurselor.

Externalitățile, ca formă de eșec al piețelor, sunt legate de acele bunuri și servicii despre care se spune că au efecte răspândite. Altfel spus, producerea sau consumarea lor afectează indirect și alte persoane decât persoanele producătoare și/sau consumatoare ale acestora.

✦ **Externalitățile** sunt efecte ale acțiunilor manifestate pe piață, interacțiuni între agenții economici, neluate în considerare de piață, care afectează capacitatea acesteia de a aloca eficient resursele.

În economie există un efect extern, atunci când activitatea unui agent are repercusiuni asupra utilității sau profitului altor agenți, în afara unor tranzacții de piață.

Caracteristicile externalităților derivă din activitatea altui agent decât cel care o suportă sau care este influențat de ea și nu sunt înregistrate de piață în mod direct și, astfel, nu intervin în formarea prețului și nu influențează echilibrul concurențial al pieței.

Externalitățile relevă acele situații din economie în care prețurile pieței nu reflectă unele dintre costurile sau beneficiile asociate producției sau consumului.

Externalitățile sunt un caz de eșec al piețelor, deoarece, în absența unor intervenții corectoare, piața liberă ar duce la niveluri de producție și/sau de consum care nu corespund alocării eficiente a resurselor.

După natura lor, externalitățile sunt de consum și de producție. După forma de exprimare, acestea pot fi monetare și tehnologice. În funcție de sensul lor economic, externalitățile sunt pozitive și negative³¹.

Conform opiniei, James Buchanan, câștigătorul Premiului Nobel pentru Economie în 1986, redistribuirea și intervenția statului în economie, în general, se face pe baza unui proces politic care, în mod ideal, trebuie să fie rezultatul agregării preferințelor societății și să urmărească promovarea bunăstării generale.

Activitatea statului, orientată spre corectarea eșecurilor pieței, este departe de a fi perfectă. Astfel la eșecurile pieței se mai adaugă și anumite eșecuri ale guvernului. Prin urmare, este necesar monitorizarea impactului activităților de intervenție și reglarea acestora în funcție de situația socioeconomică și politică. Metodele economice de intervenție a statului trebuie aplicate, în așa fel încât acestea să nu înlocuiască acțiunea forțelor pieței. Utilizând metodele economice sau administrative, statul trebuie să anticipeze efectele negative ale reglementărilor și să ia măsurile necesare pentru a elimina sau limita efectele respective.

³¹ **Externalitățile negative** generează costuri externe (ex.: poluarea, fumul, deșeurile deversate de firme, nocive pentru alți producători sau pentru gospodăriile care sunt nevoite să le suporte). Ele marchează o ineficiență externă.

Externalitățile pozitive generează venituri externe (ex.: dacă o firmă își califică angajații, iar ei se angajează după un timp la o altă companie, aceasta din urmă profită, deoarece nu plătește pentru pregătire).

Astfel, statul intervine în economie prin două grupe de **metode**: *administrative* și *economice*.

Metodele administrative influențează sistemul reproducerii sociale prin intermediul actelor normative și de comandă, legilor, ordinelor, instrucțiunilor, directivelor.

Metodele economice presupun reglementarea activității economice prin aplicarea instrumentelor politicilor economice.

Politica economică desemnează ansamblul de decizii și acțiuni adoptate de puterea publică în vederea atingerii obiectivelor propuse privind evoluția economiei, prin folosirea unor instrumente și tehnici adecvate.

Prin politici economice se înțelege totalitatea acțiunilor întreprinse în scopul influențării comportamentului agenților economici și a îmbunătățirii performanțelor economiei.

Funcțiile economice ale statului, proprii țărilor cu economie mixtă, sunt:

a) Elaborarea cadrului legislativ. Prin lege statul stabilește legalitatea activităților economice, apără interesele producătorilor, precum și ale consumatorilor.

b) Apărarea concurenței. Această funcție este de o actualitate deosebită pentru țările ex-socialiste.

c) Redistribuirea veniturilor. Economia de piață favorizează diferențierea de venituri, divizând societatea în bogați și săraci. Problema inegalității poate fi soluționată prin instrumentele de redistribuire a PIB-ului (subvenționarea învățământului, transportului public, subvenționarea prețurilor la produsele de primă necesitate, asigurarea indemnizațiilor pentru șomaj) în favoarea păturilor vulnerabile. Pentru realizarea acestei funcții, statul a impus un sistem de impozitare progresiv.

d) Asigurarea echilibrului economic general, precum și a echilibrelor parțiale: asigurarea creșterii economice, a stabilității prețurilor, utilizarea completă a brațelor de muncă etc.

Rolul statului ocupă un loc central în procesele prin care societatea alocă resursele sale rare. Elaborarea unor reglementări tot mai specializate, dezvoltarea dreptului (cu deosebire a dreptului public), cât și amplificarea unor utilități publice explică emergența unui domeniu specific de activitate socială care este administrația.

PACHET PEDAGOGIC:**Concepte-cheie:**

❖ Instituții	❖ Proprietate privată
❖ Economia instituțională	❖ Proprietate publică
❖ Proprietate	❖ Externalități
❖ Teoria dreptului de proprietate	❖ Metode administrative
	❖ Metode economice

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Clasificați instituțiile prin prisma diverselor abordări.
2. Caracterizați economia instituțională.
3. Analizați teoriile cu privire la originea proprietății.
4. Delimitați atributele proprietății.
5. Comparați avantajele și dezavantajele proprietății private cu ale proprietății publice.
6. Analizați și determinați care ar trebui să fie rolul statului în economia națională.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. Bunurile care formează domeniul public se caracterizează prin faptul că sunt inalienabile (nu pot fi înstrăinate) și imprescriptibile (nu pot fi urmărite silit sau grevate de diferite obligații – pentru a fi sechestrate, preluate spre despăgubire etc.). Aparțin domeniului public bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele cu potențial energetic sau care se pot folosi în interes public, siturile istorice și arheologice, terenurile pentru rezervații și parcuri naționale, terenurile pentru nevoile apărării, fâșia de protecție a frontierei de stat, imobilele din punctele de frontieră sau sedii ale ministerelor, primăriilor, ale unităților de învățământ de stat etc.

Celelalte bunuri, proprietate publică ce nu aparțin domeniului public țin de domeniul privat și se referă la bunurile care au încetat să mai aparțină domeniului public, imobilele care nu sunt destinate utilității publice, donațiile primite etc. Bunurile din această categorie pot fi concesionate, închiriate, înstrăinate etc. și cad sub incidența celor patru componente fundamentale ale dreptului de proprietate. Bunurile din domeniul privat al statului sau al unităților administrativ-teritoriale pot fi trecute în domeniul public în funcție de interesul public pe care îl prezintă.

Analizați și delimitați din punct de vedere economic și juridic proprietatea publică și de stat.

2. Apărătorii proprietății private, cum au fost Aristotel, Auguste Comte sau John Stuart Mill și alții, au subliniat avantajele proprietății private pe care au privit-o ca pe un stimul economic, ca pe un izvor de bogăție, prosperitate și bunăstare socială, ca pe o garanție a libertății individuale.

Fustel de Coulanges, Baden Pawel, Paul Giubaud, J. Toutain și alții susțin că, la origine, proprietatea privată a fost prima formă sub care a fost deținut pământul, iar Emile de Laveleye, Henry Sumner Maine, Maxim Kovalesky, Baronul Haxthausen, Paul Violet și alții, din contra, sunt de părere că la începutul societății, pământul a fost deținut într-o formă colectivă și că numai în decursul timpului, pe măsură ce societatea omenească a evoluat, s-a trecut mai întâi la o formă de proprietate privat-familială și mai târziu la una privat-individuală.

Analizați din punct de vedere economic avantajele și dezavantajele proprietății publice și private asupra factorului „pământ”.

3. Studiați pasajul și argumentați regula „minimului” sau „maximului” de stat caracteristic pentru economia națională.

De la o campanie la alta, cetățeanul oferă votul său în schimbul unor promisiuni. Între campanii el află, cu amărăciune, că votul său nu are nicio legătură cu natura și structura deciziilor care-i fasonază viața; că preferințele sale și cele ale colectivității publice pot coincide sau nu cu cele ale funcționarilor publici. Statul este cel mai mare prădător al bunului comun. De aici și regula „minimului de stat” care, singură, duce la progres³².

4. Judecătorul Richard Posner a susținut că dreptul comun, set de doctrine juridice, care a evoluat din decizii oferite de către judecători, tinde să fie eficient, că multe din normele elaborate de către instanțe seamănă foarte mult cu cele propuse de către un economist pentru proiectarea unui sistem juridic pentru a maximiza eficiența economică.

De exemplu, analizăm problema *neglijenței*. Să presupunem că vom lua unele măsuri care vor cauza daune pentru alții. În multe, dacă nu în toate situațiile, vom fi obligați să plătim pentru daunele provocate terțelor persoane, numai dacă acțiunea noastră a fost neglijentă. În conformitate cu definiția neglijenței propusă de judecătorul Learned Hand, eu sunt neglijent dacă aș fi putut împiedica accidentul la un cost care este mai mic pentru mine decât beneficiul așteptat prin prevenirea lui.

Să presupunem că, dacă nu am verificat frânele, există o șansă de 10% ca mașina mea să derapeze și să provoace daune de 1.000 \$. Dacă am verificat frânele, șansa este redusă la zero, astfel încât beneficiul așteptat este de $0,10 \times 1.000$ dolari = 100 \$. În cazul în care costul de verificare este mai mic de 100 dolari, atunci, conform regulii, eu sunt neglijent, dacă nu am verificat frânele, și voi fi răspunzător pentru orice accident care ar rezulta. În cazul în care costul este mai mare de 100 \$, atunci eu nu sunt neglijent și nu voi fi răspunzător. Acest lucru demonstrează că o regulă este destinată să producă rezultate eficiente. În cazul în care costul precauției este mai mare decât beneficiul, atunci, luând măsurile de precauție este mai rău, așa că nu ar trebui să fii pedepsit pentru că nu am luat măsurile de precauție – chiar dacă rezultatul este un accident³³.

Analizați subiectul și argumentați (două argumente sau două contraargumente) faptul că normele juridice sunt, sau ar trebui să fie, concepute pentru a maximiza eficiența economică.

5. Explicați cum înțelegeți următoarea afirmație: „O lege este o obligație sprijinită de o sancțiune a statului”.

6. Costurile de tranzacționare reprezintă, în primul rând, costurile implicate de negocierea și stabilirea unui acord. Dacă există numeroase părți implicate în acel acord sau dacă disputele legate de acel acord sunt numeroase, atunci este posibil ca respectivul acord să implice costuri de tranzacționare mai ridicate decât beneficiile aduse de respectiva tranzacție. Pe de altă parte, cheltuielile necesare pentru stabilirea unui acord nu reprezintă unicele costuri de tranzacționare. În această categorie mai pot fi incluse:

- costurile căutării și ale informației;
- costurile identificării părților ce pot fi afectate de respectiva tranzacție și a informării lor în legătură cu respectiva tranzacție;

³² Pohoată I. *Repere în economia instituțională*, p.26.

³³ Friedman David D. *Drept și economie*. Traducere de Roxana Manucu.

- costurile delimitării dreptului de proprietate obținut în urma încheierii unui acord;
- costurile de monitorizare a respectării acordului semnat;
- costurile revendicării pagubelor produse prin încălcarea acordului respectiv.

Dacă toate aceste cheltuieli tranzacționare vor depăși ca valoare avantajele obținute în urma tranzacției, atunci, conform principiului eficienței economice, tranzacția respectivă nu va mai avea loc. O piedică importantă în calea încheierii unui acord o reprezintă, în opinia lui Coase, problema pasagerului clandestin³⁴.

Dezvoltați în ce constă problema pasagerului clandestin și care ar fi soluția problemei date.

³⁴ *Teoria drepturilor de proprietate*, accesibil la www.teoraeco.blogspot.com/2010/09/

5. PIAȚA ȘI MECANISMELE EI

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să definească piața ca instituție principală a economiei contemporane și funcțiile ei; ✓ să analizeze factorii ce influențează comportamentul consumatorului; ✓ să identifice esența principalelor elemente ale pieței – cererea, oferta, prețul și concurența; ✓ să stabilească echilibrul pieței și să analizeze efectele cauzate de modificarea parametrilor cererii și/sau ofertei; ✓ să analizeze tipurile de prețuri și evoluția lor în economia națională; ✓ să identifice concurența ca element fundamental al pieței; ✓ să compare tipurile de concurență perfectă și imperfectă; ✓ să analizeze principalele trăsături ale piețelor cu concurență perfectă, oligopol, monopolistă. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Piața: esență, funcții, clasificări. Infrastructura pieței. 2. Elemente ale modelului de comportament al consumatorului. 3. Cererea și parametrii ei. Legea cererii. 4. Oferta și factorii de influență. Legea ofertei. Echilibrul pieței. 5. Prețuri: tipuri și modalități de reglementare a prețurilor. 6. Concurența: esență, forme, mecanisme.

5.1. Piața: esență, funcții, clasificări. Infrastructura pieței

În istoria evoluției societății umane, piața devine instituția centrală în jurul căreia gravitează întreaga activitate economică. Piața este o categorie a economiei de schimb cu un conținut complex și o sferă largă de cuprindere. În definirea conceptului de piață este necesar a delimita trei aspecte ce determină conținutul acesteia: existența unui spațiu geografic, a unei cantități de mărfuri și a unui sortiment variat al acestora. Totodată, piața este considerată drept un mijloc de comunicare între vânzător și cumpărător.

Abordarea contemporană a pieței este determinată de rezultatul unei evoluții îndelungate a transformărilor majore în economie. Lărgirea și diversificarea producției de mărfuri a contribuit continuu la dezvoltarea unor forme concrete ale pieței, începând de la târgurile și halele publice din antichitate, până la magazinele specializate, stațiile de alimentare auto, casele de schimb valutar etc., arealul acestora extinzându-se la nivel local, național, regional și mai apoi mondial.

‡ **Piața**, ca componentă esențială a economiei de schimb, exprimă un ansamblu coerent de relații ce apar în procesul de vânzare-cumpărare a bunurilor economice în cadrul cărora se confruntă cererea și oferta.

Astfel, piața, deși presupune spațiu economico-geografic, nu se limitează la acesta, ci exprimă relații între oameni la care participă, pe de o parte, producătorii – ca purtători ai ofertei de factori de producție și de alte bunuri economice și, pe de altă parte, cumpărătorii, ca purtătorii cererii de bunuri economice, adică agenții economici ce se aprovizionează cu factori de producție și populația consumatoare de bunuri materiale și servicii³⁵.

‡ **Piața**, ca instituție principală a economiei, mediază legăturile dintre vânzători și cumpărători ai factorilor de producție și a bunurilor economice, aflându-se în raporturi de opoziție, fiecare urmărind propriul interes.

Cererea, oferta, prețul și concurența sunt acele **elemente ale pieței** care definesc mecanismul acesteia.

Particularitățile pieței contemporane rezidă în:

1. **Piața nu mai este o piață liberă, ci una instituțională**, funcționarea ei efectuându-se într-un anumit cadru instituțional atât sub aspectul organizațiilor, cât și al normelor și regulilor specifice. Un rol deosebit în reducerea efectelor negative ale pieței (vinderea drogurilor, a organelor interne, traficul de oameni) îl are statul. Actualmente, toți economiștii contemporani recunosc, într-un mod sau altul, necesitatea rolului regulator al statului.

2. **Piața contemporană se deosebește de cea clasică și cea neoclasică prin reglementarea anumitor norme și reguli de comportament**, ce-și găsesc reflectarea în sistemul contractual. În condițiile contemporane, instituțiile creează cadrul comun al interacțiunilor indivizilor, cerințele concrete ce descriu condițiile tranzacțiilor fiind fixate în contract. Contractul reprezintă o înțelegere cu privire la schimbul de împuterniciri patrimoniale și la protecția lor.

3. **Piața are un caracter normativ**, ea devenind o piață a „colaborării” și a „încrederii”, bazându-se pe normele eticii comportamentului în afaceri.

4. **Piața are un caracter informațional**. Conform lui F. Hayek, pieței îi revine un rol de frunte în formarea și difuzarea cunoștințelor curente despre economie, care prin intermediul sistemului de prețuri, modificării coraportului cererii și a ofertei, publicității etc., transmite sistematic informația despre aceea unde, cum, când să se producă, să se cumpere și să se vândă, asigurând prin aceasta coordonarea acțiunilor participanților pieței.

³⁵ Lazăr C., Gorincu Gh., Enache L. *Teorie economică generală*. București: Ed. Economică, 1993, p.27.

5. **Piața contemporană este virtuală**, mijlocită de rețeaua Internet.
6. Paralel cu **pieța legală** se dezvoltă și **pieța ilegală**.

Clasificarea piețelor:

1. Din punctul de vedere al nivelului de maturitate și puritate al mecanismelor pieței, există:

a) pieță nedezvoltată – caracterizată de relații întâmplătoare, de pondere înaltă a relațiilor de troc specifice perioadei timpurii a schimbului;

b) pieță liberă (clasică) care întrunește următoarele trăsături: existența unui număr însemnat de participanți la relațiile de schimb, mobilitatea absolută a factorilor de producție, stabilirea prețurilor în mod spontan, lipsa monopolului și a altor forme de dominație între producători și consumatori, libertate în deciziile agenților economici;

c) pieță reglementată, specifică economiilor mixte, unde statul se implică pentru a înlătura erorile pieței;

d) pieță deformată, caracteristică economiilor în tranziție de la sistemul economiei de comandă la sistemul economiei de piață și țărilor cu economie de piață în situații excepționale – război, crize, calamități naturale etc. Această tip de piață se definește prin lipsa echilibrului dintre cerere și ofertă, fapt ce dă naștere inflației, șomajului, deficitului bugetar etc.

2. După natura bunurilor care fac obiectul tranzacțiilor, deosebim:

- a) piața bunurilor de consum și a serviciilor;
- b) piața capitalului;
- c) piața muncii;
- d) piața pământului și a resurselor naturale;
- e) piața hârtiilor de valoare și a valutei;
- f) piața informațională;
- g) piața tehnologiilor și a patentelor;
- h) piața monetară și de credit.

3. După spațiul economico-geografic de desfășurare a tranzacțiilor, distingem:

- a) piață locală;
- b) piață regională (în cadrul unei țări);
- c) piață națională;
- d) piață regională (mai multe țări);
- e) piață mondială.

4. După forma de concurență care se manifestă, remarcăm:

- a) piață cu concurență perfectă;
- b) piață de monopol;
- c) piață cu concurență monopolistică;
- d) piață de oligopol.

În literatura de specialitate se întâlnesc următoarele forme specifice ale pieței, cum sunt: bursa hârtiilor de valoare, bursa muncii, bursa de mărfuri și licitațiile, care întrunesc trăsături distincte.

Piața îndeplinește un rol important în mecanismul de funcționare și dezvoltare a economiei contemporane prin **funcțiile** sale:

1. *funcția de intermediere* oferă posibilitatea întâlnirii producătorilor și consumatorilor, realizând schimbul;
2. *funcția de reglementare* – prin piață activitatea economică se autoreglează în sensul că de fiecare dată producția se adaptează la dinamica și structura cererii;
3. *funcția de formare a prețului* – prin confruntarea cererii și a ofertei în cadrul pieței, se stabilește prețul de echilibru;
4. *funcția de informare* – piața prin informațiile pe care le oferă privind volumul, structura, nivelul cererii și volumul ofertei, determină orientarea agenților economici în vederea luării deciziilor privind investițiile de capital, structura producției, schimbului și consumului;
5. *funcția de diferențiere a producătorilor* – piața încurajează realizarea de performanțe economice, îi îmbogățește pe învingătorii în lupta de concurență și în același timp penalizează până la faliment întreprinderile necompetitive.

✦ **Infrastructura pieței** constituie ansamblul de instituții, servicii, întreprinderi specializate, generate de către relațiile de piață, care, la rândul lor, asigură o funcționalitate civilizată și eficientă a pieței.

Elementele infrastructurii pieței sunt:

- bursele³⁶;
- licitațiile³⁷, târgurile și alte forme ale intermedierei în afara bursei;
- sistemul de credite și băncile comerciale;
- sistemul de emisie și băncile emitente;
- sistemul de reglare al ocupării forței de muncă;
- sistemul tehnologiilor informaționale, mijloacele de comunicare în afaceri;
- sistemul fiscal și inspectoratele fiscale;
- sistemul de asigurare și companiile de asigurări;

³⁶ **Bursa** – este un spațiu care asigură schimbul de mărfuri, acțiuni, obligațiuni în baza unor norme speciale. Cuvântul „bursă” vine de la numele de familie al unor oameni din Veneția, Della Borsa, care spre finele secolului XIV, într-un spațiu amejat, comercializau la anumite intervale de timp metale prețioase și hârtii de valoare. Bursa era situată în Bruges (Belgia). Actualmente pe întregul glob există o mulțime de burse de valori și de mărfuri, care funcționează în strictă conformitate cu regulile stabilite pentru acestea.

³⁷ **Licitația** – reprezintă o formă de vânzare a unor obiecte rare, cu valoare materială și nematerială deosebită care se practică periodic. În cadrul licitației, bunul se oferă cumpărătorului care este dispus să plătească un preț maxim sau se cumpără de la vânzătorul ce propune schimbul contra unui preț minim.

- sistemul de publicitate, agențiile de informare în masă;
- sistemul comercial, camerele de comerț, asociații ale cercurilor de afaceri;
- sistemul vamal;
- sindicatele;
- complexe expocomerciale;
- sistemul de învățământ economic superior și mediu;
- sistemul de consulting și audit;
- fondurile de stat și private, destinate stimulării activității de afaceri;
- zonele economice libere.

Pentru a facilita înțelegerea mecanismului pieței, prezentăm unele aspecte privind analiza comportamentului consumatorului.

5.2. Elemente ale modelului de comportament al consumatorului

Subiectul cel mai important al economiei de piață este omul. În accepțiunea clasicilor el este considerat rațional, iar în viziunea neokeynesiștilor – cu o raționalitate relativă, care luând anumite decizii urmărește satisfacerea propriilor nevoi. Astfel, studierea modelului de comportament al consumatorului face posibilă înțelegerea mai exactă a acțiunilor sale realizate în calitate de participant al relațiilor în cadrul pieței.

✦ **Comportamentul consumatorului** este un proces logic de luare a deciziilor prin intermediul cărora se tinde a obține un maximum de avantaje de la utilizarea resurselor disponibile.

✦ **Consumatorul**, în calitate de agent economic, este reprezentat de menaje, întreprinderi, stat care folosesc bunuri și servicii pentru a satisface nevoile umane.

✦ **Consumul** ca proces relevă folosirea bunurilor corporale și acorporale care antrenează pierderea imediată sau treptată a utilității lor.

Teoria alegerii consumatorului este bazată pe următoarele axiome:

- Axioma tranzitivității preferințelor: Dacă marfa $A >$ marfa B , iar marfa $B >$ C , atunci marfa $A >$ C și $U(A) >$ $U(B) >$ $U(C)$.
- Axioma echivalenței preferințelor: Dacă $A \sim B$, $B \sim C$, atunci $A \sim C$ (semnul „ \sim ” – indiferent sau nonpreferat).
- Axioma nonsațietății: consumatorul va prefera cantități mai mari de bunuri cantităților mai mici.

Alegerea făcută de către consumator este determinată de preferințele sale.

‡ **Preferința** presupune existența unei ierarhii a bunurilor economice dorite în ordinea descreșterii satisfacției produse de ele în urma utilizării acestora (în condiții *caeteris paribus*).

În cercetarea comportamentului consumatorului, teoria economică modernă pornește de la următoarele ipoteze:

- Venitul consumatorului este limitat;
- Mărimea prețului nu depinde de cantitatea bunurilor achiziționate de către menaje;
- Fiecare consumator este capabil să aprecieze nivelul utilității marginale a tuturor bunurilor;
- Individul tinde să-și maximizeze utilitatea totală³⁸.

‡ **Utilitatea bunului economic** reprezintă o apreciere a gradului în care un bun sau o anumită cantitate de bunuri produce/produc satisfacție.

Consumatorul își sporește utilitatea totală pe măsura creșterii cantității bunurilor utilizate. Iar suplimentul de utilitate adus de către fiecare unitate succesivă consumată dintr-un bun relevă mărimea utilității marginale. Nivelul acesteia din urmă descrește, pe măsură ce volumul bunului consumat sporește, devenind nulă în momentul atingerii pragului de sațietate (satisfacerea integrală a nevoilor).

Individul, în calitate sa de cumpărător, va achiziționa continuu anumite mărfuri cu condiția că utilitatea marginală a fiecărei doze adiționale este mai mare sau în unele cazuri egală cu mărimea prețului pe care acesta este dispus să îl plătească.

‡ **Surplusul consumatorului** este dat de diferența dintre valoarea bunului – cât de mult suntem dispuși să plătim pentru a-l procura și prețul aferent aceluși bun pe piață.

‡ **Echilibrul consumatorului** rezidă în Legea II a lui Gossen (regula maximizării bunăstării consumatorului): pentru a maximiza utilitatea totală, consumatorul trebuie să-și distribuie venitul în așa fel, ca pentru un anumit număr de bunuri consumate utilitățile marginale împărțite la prețurile acestora să fie egale.

‡ **Utilitatea marginală a bunului** – surplusul de utilitate totală obținută în urma consumului unei unități adiționale de produs. Pe măsura creșterii consumului de bun, utilitatea marginală descrește.

³⁸ Нуреев Р.М. *Курс микроэкономики: Учебник для вузов*. 2-е изд., изм. Москва: Норма, 2002, с.122.

Nevoia de a mânca dulciuri se poate stinge prin consumul unei ciocolate. Astfel, administrând prima parte din ciocolată individul primește cel mare nivel al satisfacției, următoarea bucată produce un nivel de utilitate, dar mai mic decât cea precedentă etc. Deci, utilitatea marginală este satisfacția obținută de la fiecare unitate din produs consumată.

Deoarece consumatorul este figura centrală care influențează procesele din cadrul pieței, este oportun de a reflecta conținutul cererii pe care el o formează în procesul de soluționare a intereselor sale economice.

5.3. Cererea și parametrul ei. Legea cererii

Cererea ca element al pieței descrie comportamentul cumpărătorilor reali sau potențiali. Nu poate fi calificată drept cerere nevoia unei persoane care nu poate fi satisfăcută, deoarece lipsesc mijloacele necesare pentru a procura anumite bunuri economice. Cererea își are originea în nevoile umane și este condiționată de voința de cumpărare, precum și de resursele bănești disponibile.

✦ **Cererea (D)** reprezintă cantitatea de produse pe care consumatorii doresc și pot să le procure într-un anumit interval de timp, la un anumit nivel al prețurilor.

✦ **Cererea (D)** reflectă corelația dintre cantități de bunuri solicitate și prețurile oferite pieței acesteia cu condiția că toți parametrii rămân constanți.

✦ **Cantitatea sau volumul cererii (Q_d)** – e o cantitate bine determinată de bunuri solicitată de consumator la un preț dat cunoscut, într-o perioadă determinată de timp, cu condiția că toți parametrii rămân constanți. Dacă adunăm **cererile individuale** pentru un anumit produs, atunci obținem **cererea pieței**.

✦ **Prețul cererii** este prețul maxim pe care îl poate oferi consumatorul pentru un anumit volum de bunuri.

În contextul existenței unei varietăți de bunuri economice, delimităm:

- ✓ *Cererea pentru bunuri substituibile*, care prin înlocuire pot satisface aceeași nevoie umană.
- ✓ *Cererea pentru bunuri complementare*, care prin utilizare concomitentă satisfac o necesitate a omului.
- ✓ *Cererea derivată*, se manifestă în situația când un bun solicitat antrenează apariția cererii pentru altul. Exemplu: Cererea pentru masă lemnoasă, depinde de cererea pentru mobilă.

În condițiile modificării veniturilor, atitudinea consumatorului față de anumite bunuri se schimbă, astfel se disting:

✓ *Bunurile normale* – odată cu majorarea venitului consumatorului crește și cererea pentru ele: carnea, dulciurile, băuturile răcoritoare, unele produse nealimentare, unele servicii, bunurile de lux etc.

✓ *Bunurile inferioare* – creșterea venitului, provoacă modificarea programului de consum și astfel cererea pentru aceste mărfuri scade: pâinea, cartofii, fasolea, legumele uscate etc. De remarcat că fiecare individ stabilește de sine stătător în care din aceste două categorii se regăsesc bunurile utilizate în consum.

Fiind o categorie economică complexă, cererea se poate modifica, în funcție de anumiți **factori (parametri ai cererii)**, printre care evidențiem:

- nivelul prețurilor;
- veniturile indivizilor;
- modificarea prețului la bunurile substituibile și la cele complementare în consum³⁹;
- schimbarea modei și a gusturilor cumpărătorilor;
- anticipările privind evoluția pieței;
- numărul și structura pe categorii a cumpărătorilor.

Prin exemplul următor, vom ilustra corelația cererii cu unul dintre cei mai importanți determinanți, cum este prețul.

Tabelul 5.1. Dependența volumului cererii de prețul bunului X

Cantitatea cerută (Q_{dx}), unități	Preț (P_x), unități monetare
1	81
2	59
3	43
4	32
5	27

Sursa: Elaborat de autori.

Sub aspect grafic, curba cererii are pantă descrescătoare, deoarece cantitatea solicitată de bunuri variază invers proporțional cu modificarea prețului.

³⁹ **Bunuri substituibile în consum** – satisfac aceeași nevoie și pot fi înlocuite (untul și margarina). **Bunuri complementare în consum** – doar utilizate împreună pot satisface o nevoie umană (autoturismul și combustibilul).

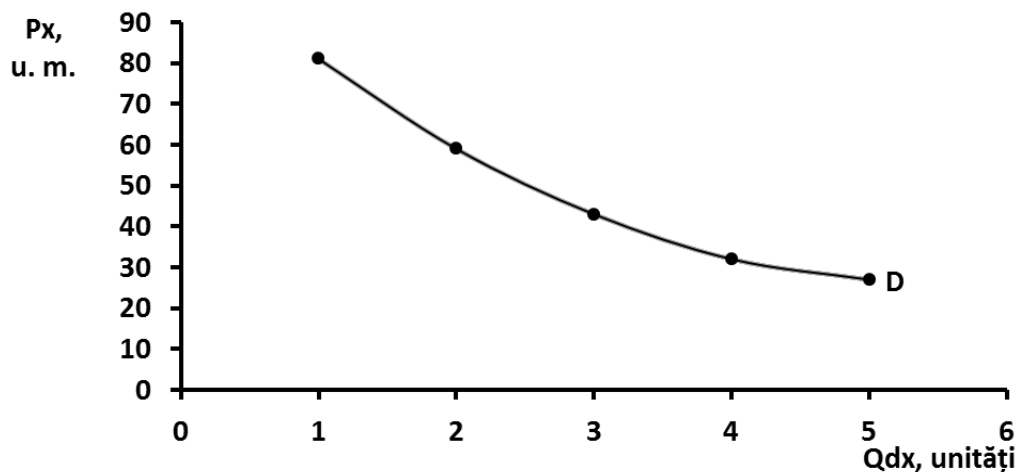

Fig. 5.1. Curba cererii pentru bunul X

Sursa: Elaborat de autori.

‡ **Legea cererii** exprimă o interdependență potrivit căreia odată cu creșterea prețului la un bun oarecare, cantitatea cerută scade, și invers, o scădere a prețului generează o sporire a cantității cerute (*caeteris paribus*).

Realitatea social-economică denotă că legea cererii nu poate explica toate situațiile întâlnite. Deseori, decizia consumatorului de a procura anumite bunuri nu este generată de proprietățile acestuia, ci de anumite „norme impuse” de mediul în care există. În acest context, cererea consumatorului devine specifică. Economistul american, H. Leibenshtain delimitează două tipuri de cerere:

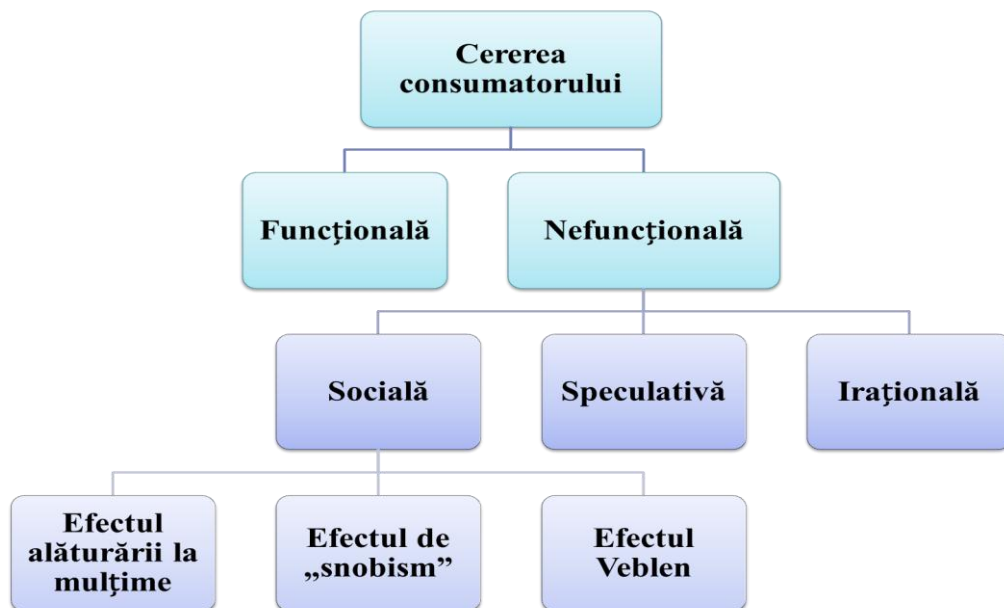

Fig. 5.2. Clasificarea cererii consumatorului după H. Leibenshtain

Sursa: Нуреев Р. М. Курс микроэкономики, с.125.

Cererea funcțională este tipul de cerere care este determinată exclusiv de utilitatea bunului economic. În schimb, cererea nefuncțională reprezintă tipul de cerere condiționată de alți factori decât utilitatea mărfii.

În cadrul **cererii nefuncționale**, se evidențiază trei tipuri de cerere: socială, speculativă și irațională.

Caracterul cererii sociale este descris de atitudinea consumatorului față de bunurile solicitate.

1. **Efectul alăturării la mulțime** – se explică prin aceea că individul din dorința de a nu „rămâne în urma” semenilor săi, achiziționează aceleași tipuri de mărfuri pe care le-au procurat anterior membrii colectivității din care face parte. Decizia acestuia depinde în mod direct de părerea celorlalți consumatori.
2. **Efectul de snobism** – se caracterizează prin faptul că consumatorul dorește să se evidențieze din mulțime. Astfel, consumatorul individual depinde în mod indirect de alegerea altora (dacă cineva a procurat bunul A, atunci noi vom exclude acest bun din consum și vom opta pentru un alt bun B, deoarece trăsăturile sale sunt superioare în comparație cu A).
3. **Efectul Veblen** – relevă un comportament demonstrativ al consumatorului, în contextul în care bunurile sau serviciile nu se utilizează după destinație, ci pentru a-și etala statutul social. Această situație explică cauzele sporirii cererii concomitent cu creșterea prețului, care, la rândul său, este determinat de costul efectiv și de prestigiu.

Efectul de snobism depinde de mărimea consumului celorlalți, pe când efectul Veblen depinde înainte de toate de preț.

Cererea speculativă apare în acele perioade când nivelul anticipat al inflației este înalt. Acest fapt contribuie la sporirea cererii în prezent, deoarece populația se asigură contra riscului creșterii prețului în viitor.

Cererea irațională se formează în legătură cu schimbarea bruscă a dispoziției, a capriciilor oamenilor, iar aceste stări explică comportamentul irațional al consumatorului. Această trăsătură este specifică într-o anumită măsură multor persoane, care fiind în dezechilibru emoțional, cumpără mărfuri, după care ulterior regretă.

Cererea nefuncțională este o cerere atipică, care denotă că individul ia decizia de a procura un anumit bun ținând cont de acțiunile pe care le întreprind membrii colectivității din care acesta face parte.

În economie se cunosc și alte **excepții de la legea generală a cererii**, printre care:

1. **Efectul de venit este nul** – pentru unele bunuri economice foarte scumpe, reducerile succesive de preț niciodată nu vor avea impact asupra cererii. Aceasta se explică prin faptul că, deși prețul lor s-a diminuat, ele oricum nu sunt accesibile păturilor sociale cu venituri mici.

2. **Paradoxul Giffen** – cu toate că pentru unele bunuri inferioare prețurile cresc, consumatorii cumpără cantități mai mari de acestea. Comportamentul respectiv este considerat rațional și se explică prin aceea că produsele al căror preț avansează sunt totuși mai ieftine în comparație cu altele. Deci, în afară de preț, un alt factor determinant este și venitul real al individului. Spre exemplu, menajele substituie bunurile alimentare cu valoare nutritivă ridicată, cu altele au un aport caloric mai mic, dar accesibile pentru moment. Se atestă și situația inversă, adică o scădere a prețurilor pentru aceste produse și o majorare a veniturilor antrenează o reducere a cererii pentru mărfurile date și orientarea consumatorului către altele.

3. **Paradoxul Rugină** – se manifestă în economiile pentru care inflația persistă mult timp. Consumatorii, observând că prețurile pentru anumite produse cresc, micșorează cererea. Dacă însă nivelul prețurilor avansează tot mai mult, atunci și cererea crește brusc, deoarece populația își face provizii. Astfel, se atestă atât o creștere a prețului pentru anumite mărfuri, cât și a cererii pentru ele.

5.4. Oferta și factorii de influență. Legea ofertei. Echilibrul pieței

Conform teoriei „filierii inverse”, vânzătorul ca purtător al ofertei este agentul economic cel mai important care provoacă expansiunea consumului prin intermediul tehnicilor de marketing. Astfel, piața este mediul în care coexistă în permanentă confruntare cererea și oferta de bunuri și servicii.

✦ **Oferta (S)** reprezintă dorința și abilitatea producătorului de a furniza anumite bunuri sau servicii în cadrul pieței, pentru un anumit nivel al prețului.

✦ **Volumul sau cantitatea oferită (Qs)** reprezintă câteva unități de bun puse la dispoziția consumatorului pentru a putea fi achiziționate, de-a lungul unei perioade de timp. Prin însumarea **ofertelor individuale** de anumite mărfuri, se obține **oferta totală** a pieței.

✦ **Prețul ofertei** – suma minimă de bani per unitate de produs pe care vânzătorul o acceptă la realizarea unui anumit volum de bunuri.

Nivelul și dinamica ofertei sunt influențate de anumite condiții, astfel se cunosc următorii **factori de influență (parametri)**:

- nivelul prețurilor;
- costul de producție;
- numărul de ofertanți;
- schimbarea prețului la bunurile substituibile și bunuri complementare în ofertă⁴⁰;
- politica fiscală și subsidiile;
- condițiile naturale, sociale și politice.

Principalul determinant al ofertei este prețul. În continuare, vom prezenta interdependența dintre aceste variabile tabelar.

Tabelul 5.2. Dependența volumului ofertei de prețul bunului X

Cantitatea oferită(Qsx), unități	Preț (Px), unități monetare
1	27
2	32
3	43

⁴⁰ **Bunuri substituibile în ofertă** – se obțin din același volum de materie primă (smântâna și iaurtul). **Bunuri complementare în ofertă** – rezultă din același proces tehnologic (făina și tărațele).

4	59
5	81

Sursa: Elaborat de autori.

Sub aspect grafic, corelația dintre volumul oferit al bunului X și prețul acestuia se ilustrează astfel:

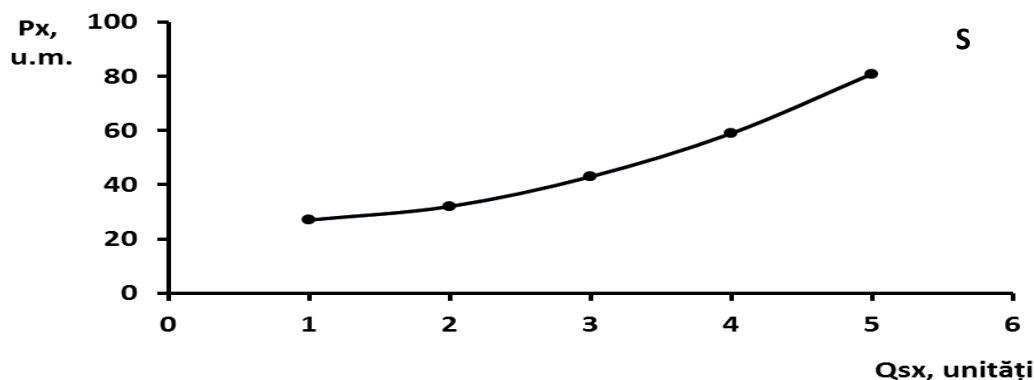

Fig. 5.3. Curba ofertei bunului X

Sursa: Elaborat de autori.

Panta curbei ofertei este crescătoare, ceea ce se explică prin existența unei dependențe directe dintre preț și cantitatea oferită.

⚡ **Legea ofertei** relevă relația directă dintre preț și cantitate, astfel încât pe măsura creșterii prețului are loc și o majorare a volumului ofertei bunului și invers (*caeteris paribus*).

Cu o anumită regularitate, economia demonstrează că, în unele situații, se observă abateri de la legea generală a ofertei, numite **paradoxurile legii ofertei**.

1. **Paradoxul King** – caracterizează comportamentul atipic al producătorilor agricoli mici și medii, care contractează credite pentru desfășurarea activității agricole. De aceea, chiar și în cazul înregistrării tendinței de diminuare a prețurilor, ei extind oferta pentru a-și recupera mijloacele investite și a plăti bancilor creditele contractate. Astfel, la micșorarea prețului, oferta se va mări.

2. **Paradoxul Rugină**, abordat de A. Rugină în lucrarea *Principia oeconomic*. El concretizează că în economiile dezechilibrate cu un nivel al inflației foarte înalt are loc o constrângere a ofertei de bunuri, deoarece vânzătorii așteaptă momentul când prețurile vor deveni și mai mari. Ei stochează un anumit volum de produse, deși prețurile înregistrează creșteri. Formarea rezervelor presupune o ofertă mai mică pe termen scurt. Excepția dată, numită paradoxul Rugină, este studiată din punctul de vedere al

corelației inverse preț-ofertă, dar și în cazul interdependenței direct proporționale a cererii-preț.

Piața se consideră un cadru eficient de autoreglare a economiei. Actualmente, deși se evidențiază unele imperfecțiuni, ea este principalul furnizor al informației cu privire la cerere, ofertă și preț. Însă în urma contrapunerii permanente dintre cerere și ofertă apare o situație când cumpărătorii sunt dispuși să procure un bun oarecare la un preț care îi satisface și pe vânzătorii. Astfel se stabilește un preț de echilibru, care mai poate fi numit și prețul pieței.

Exemplu. Presupunem că, în urma confruntării cererii și a ofertei, cumpărătorul și vânzătorul au convenit cu privire la cantitatea ce urmează să fie tranzacționată și prețul convenabil ambelor părți. Deci, astfel s-a stabilit echilibrul pieței. În exemplul nostru, cantitatea de echilibru este de 3 unități de produs X ($Q_e = 3$ un.), iar prețul de echilibru constituie 43 de unități monetare ($P_e = 43$ u.m.). Informația dată și corelația cerere-ofertă se prezintă în cele ce urmează tabelar și grafic.

Tabelul 5.3. Confruntarea cererii cu oferta și echilibrul pieței

Preț unitar (P_x), u.m.	Cantitatea oferită (Q_{sx}), unități	Cantitatea cerută (Q_{dx}), unități	Corelația Q_{dx} și Q_{sx}	Diferența dintre ofertă și cerere
27	1	5	$P < P_e$, $Q_{dx} > Q_{sx}$	Deficit de bunuri (4 un.)
32	2	4	$P < P_e$, $Q_{dx} > Q_{sx}$	Deficit de bunuri (2 un.)
43 – preț de echilibru (P_e)	3	3	P_e , $Q_d = Q_s$ $Q_e = 3$ un. cantitate de echilibru	Echilibrul pieței
59	4	2	$P > P_e$, $Q_{sx} > Q_{dx}$	Exces de bunuri (2 un.)
81	5	1	$P > P_e$, $Q_{sx} > Q_{dx}$	Exces de bunuri (4 un.)

Sursa: Elaborat de autori.

De obicei, pe piață există fie un exces de cerere, fie un exces de ofertă, precum și propuneri diferite ale cumpărătorilor și vânzătorilor cu privire la mărimea prețului.

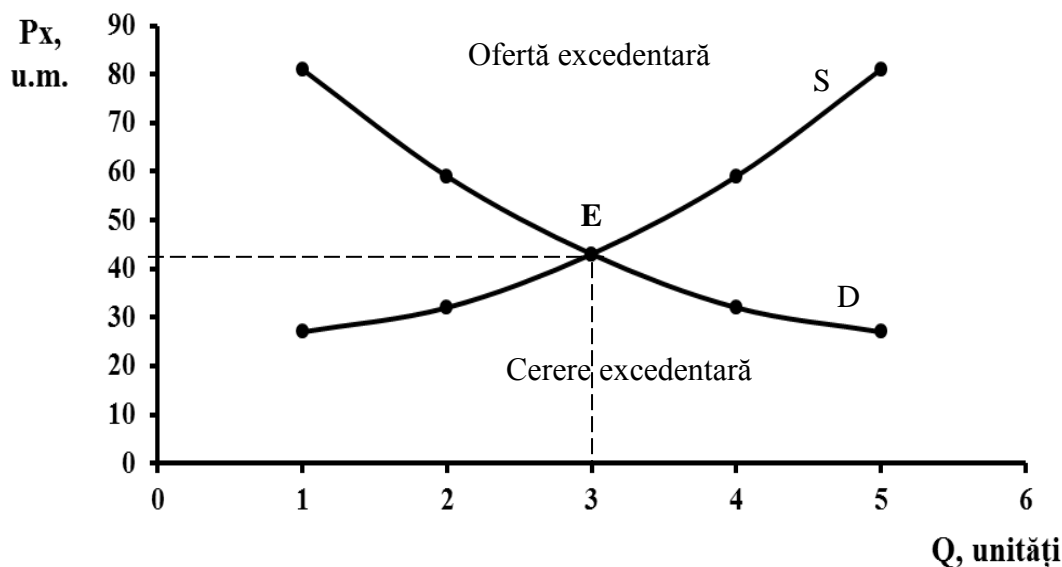

Fig. 5.4. Echilibrul pieței

Sursa: Elaborat de autori.

În graficul de mai sus, punctul de intersecție a curbelor cererii și ofertei reprezintă punctul de echilibru – E. Dacă prețul de piață nu este egal cu prețul de echilibru, atunci există dezechilibru pe piață, iar acțiunile cumpărătorilor și ale vânzătorilor determină modificarea prețului de piață în direcția prețului de echilibru.

Deciziile statului și echilibrul pieței

Statul este agentul economic care are rolul de a corecta neajunsurile pieței. Acțiunile statului sunt întreprinse spre a apăra interesele celorlalți actori ai microeconomiei. Prin intermediul instituțiilor formale, acesta poate influența indirect echilibrul pieței introducând sau modificând mărimea impozitelor și a subvențiilor sau direct prin plafonarea prețurilor.

I. Reglementarea directă presupune stabilirea:

A. Nivelului maxim al prețului (plafonul prețului)

- ✓ se determină la un nivel inferior față de prețul de echilibru;
- ✓ este fixat pentru susținerea intereselor consumatorilor vulnerabili cu venituri mici;
- ✓ exemplu: bunuri de primă necesitate, tarifele la energia electrică și la energia termică, prețul unui cub de apă potabilă, prețul tichetelor pentru călătorie în transportul public etc.

- ✓ are dezavantaje: produce deficit de bunuri, se practică operațiuni speculative cu mărfuri care sunt insuficiente pentru satisfacerea cererii, firmele abandonează sectorul, se reduce volumul investițiilor etc.
- ✓ creează dezechilibru în cadrul pieței, astfel volumul cererii depășește volumul ofertei.

B. Nivelului minim al prețului (pragul de preț)

- ✓ acest preț depășește prețul de echilibru;
- ✓ se stabilește pentru susținerea unor producători, spre exemplu, agricoli;
- ✓ apare excesul bunurilor, se formează stocuri;
- ✓ dezechilibrul creat se descrie printr-un surplus de ofertă;
- ✓ statul poate contribui la depășirea situației prin stimularea exportului de produse sau sustragerea surplusului acumulat cumpărând bunuri.

II. Reglementarea indirectă se realizează prin:

A. Impunerea taxelor și a impozitelor incluse în prețul mărfurilor

- ✓ majorarea unor taxe antrenează o mărire a costului de producție;
- ✓ are loc reducerea ofertei de bun;
- ✓ crește prețul de echilibru;
- ✓ consumatorii reduc cererea;
- ✓ cantitatea tranzacționată în echilibru scade, iar prețul crește;
- ✓ în perioadă scurtă de timp, statul încasează suplimentare venituri în buget.

B. Subvenționarea unor producători

- ✓ subvenționarea acordată întreprinderii duce la micșorarea costului de producție;
- ✓ favorizează expansiunea ofertei și micșorarea prețului de vânzare;
- ✓ cantitatea de echilibru crește, iar prețul scade;
- ✓ cumpărătorii pot să procure cantități mai mari de mărfuri;
- ✓ statul efectuează transferuri din buget pentru asemenea acțiuni.

Intervenția directă și indirectă a statului, în cadrul pieței, este necesară pentru a ajuta firmele să devină mai competitive, iar consumatorii să-și asigure existența cu bunurile necesare. Însă alteleori statul urmărește restrângerea cererii și/sau a ofertei, în cazurile când se dorește evitarea supraproducției sau utilizării bunurilor ce nu au impact favorabil asupra sănătății omului.

5.5. Prețuri: tipuri și modalități de reglementare a prețurilor

Unul din elementele cele mai influente asupra deciziei de a vinde sau de a cumpăra este prețul. Prin mărimea sa, el informează conducătorii de întreprinderi ce bunuri să producă, în ce ramuri să investească etc. Cumpărătorii, în funcție de nivelul prețului, își stabilesc proporțiile în care se vor regăsi anumite bunuri economice ce pot fi achiziționate în limita unui venit.

✦ **Prețul** – cantitatea de bani pe care cumpărătorul trebuie să o plătească pentru a obține un bun sau serviciu.

În funcție de obiectul tranzacționat în cadrul pieței, se delimitează următoarele *forme specifice ale prețului*:

- ✓ *salariul* – se stabilește pe piața muncii;
- ✓ *profitul* – se formează pe piața capitalului;
- ✓ *renta* – se negociază pe piața pământului;
- ✓ *dobânda și dividendul* – se determină pe piața financiară;
- ✓ *cursul valutar* – se evaluează pe piața valutară.

Prețul este o pârghie economică și financiară ce poate produce o schimbare esențială în activitatea economică. Importanța cunoașterii categoriei de preț rezidă în **funcțiile** pe care acesta le îndeplinește:

- **Funcția de evidență** – cu ajutorul prețului se calculează și se măsoară cheltuielile și rezultatele activității.
- **Funcția de informare** – prețul informează agenții economici despre situația economică la un moment dat.
- **Funcția de stimulare** – de a determina producătorii să-și orienteze activitatea unde prețul și deci cererea este mai mare; de a motiva producătorul pentru a reduce costul de producție.
- **Funcția de repartiție** – presupune repartiția și redistribuirea produsului național între diferite ramuri sau regiuni.

Economiile contemporane funcționează preponderent în baza principiilor pieței libere, există sectoare în care intervenția statului este strict necesară pentru determinarea mărimii sau a metodologiei de calcul a acestuia. De aceea apar diverse **tipuri de preț**, în funcție de modul în care se formează:

- ✓ *Prețurile libere* sunt specifice acelor piețe în care cererea cu oferta se confruntă liber, iar ca rezultat se stabilește prețul pieței.
- ✓ *Prețurile administrate* sunt stabilite de către stat sau în urma acțiunii puternice a unei firme ce deține control asupra pieței. Intervenția statului este justificată în cazul determinării prețului bunurilor de primă necesitate: pâine, lapte, energie electrică etc.

✓ *Prețurile mixte* sunt formate ca rezultat al restricțiilor impuse de stat și deciziilor agenților economici raționali cu privire la nivelul prețului.

Prin corelațiile dintre diferite tipuri de preț, criteriile și principiile se identifică anumite sisteme de preț:

Sistemul prețurilor libere este specific economiilor în care acestea se stabilesc liber în cadrul pieței.

Sistemul prețurilor administrate caracterizează economiile de comandă în care statul este singurul agent economic cu drept de decizie asupra mărimii prețului (specific URSS).

Sistemul mixt de prețuri descrie procesul de stabilire liberă a prețurilor în cadrul pieței, statul implicându-se în cazul unor dezechilibre grave din economie. Astfel, în acest sistem se regăsesc prețurile libere și cele administrate de stat. Este actual și pentru Republica Moldova⁴¹.

Tabelul 5.4. Metode de reglementare a prețurilor de către stat

Metodele controlului direct	Metodele controlului indirect
Stabilirea limitelor superioară și inferioară ale prețului	Impozitele și subvențiile
„Înghețarea” prețurilor	Politica monetar-creditară
Fixarea de către instituțiile statului a prețului	Sistemul de salarizare
Limitarea cotei profitului	Politica cheltuielilor publice
Norme metodologice de calculare a prețurilor etc.	Stabilirea normelor de amortizare etc.

Sursa: Elaborat de autori.

Fiecare dintre aceste măsuri sunt propuse pentru reglementarea prețurilor în diverse domenii de activitate. Astfel, fiecare dintre ele prezintă atât avantaje, cât și dezavantaje.

Statul compensează o parte din prețul de piață (preț subvenționat) al unui produs pentru o perioadă scurtă de timp. Această acțiune are ca obiectiv menținerea unui preț accesibil consumatorilor și asigurarea unui profit acceptabil pentru o anumită ramură, însă generează în unele cazuri iresponsabilitate din partea antreprenorilor cu privire la modul în care își gestionează resursele proprii. Înghețarea prețurilor are loc în perioade când rata inflației atinge cote înalte.

Atitudinea consumatorului față de anumite bunuri, în condițiile schimbării venitului, are impact asupra mărimii prețului prin cererea pe care o manifestă. Totodată, cheltuielile privind remunerarea muncii sunt elemente ce formează costurile de producție.

⁴¹ Ulian G., Cojocaru M., Castraveț L. *Prețuri și tarife*. Chișinău: CEP USM, 2013, p.38-40.

În Republica Moldova, există metodologii speciale de determinare a prețului pentru produsele petroliere, gaze naturale, apă, servicii prestate de către instituțiile statului etc.

Structura prețului: cost de producție, profit al producătorului, accize, taxa pe valoare adăugată, taxa vamală, taxa pentru procedurile vamale, adaosul comercial⁴².

$$\begin{aligned} \text{Prețul de vânzare al producătorului (fără TVA)} &= \\ &= \text{Costul de producție} + \text{Profit unitar}^{43} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Prețul de vânzare al bunului (cu TVA)} &= \text{Costul de producție} + \\ &+ \text{Profit} + \sum \text{TVA} + \sum \text{Alte taxe}^{44} \end{aligned}$$

$$\text{TVA} = \text{Prețul de vânzare al producătorului} \times \text{cota TVA}/100\%$$

Cunoașterea modurilor în care statul reglementează prețurile în economie este foarte importantă, în special, la etapa de planificare a afacerii. Ulterior, este mai ușor de efectuat calcule previzionate cu privire la diferite tipuri de cheltuieli și venituri, care pot să indice despre nivelul de dezvoltare și eficiență al activității de fabricare și prestare a serviciilor. Pe diferite piețe prețul se formează în mod diferit, în funcție de caracterul concurenței.

5.6. Concurența: esență, forme, mecanisme

În scopul deținerii unei poziții mai importante în cadrul pieței și obținerii unor avantaje mai mari în raport cu ceilalți, actorii pieței manifestă în permanență un comportament deosebit. Urmărind realizarea scopului propus, ei se află în opoziție sau cooperează.

✦ **Concurența** reprezintă confruntarea, rivalitatea economică dintre industriași, bancheri, comercianți, prestatori de servicii pentru a atrage de partea lor clientela consumatoare prin prețuri mai convenabile, prin calitatea mai bună a mărfurilor, în vederea obținerii unor profituri cât mai mari și mai sigure.

✦ **Concurența** este o confruntare permanentă dintre consumatori sau producători condiționată de interesul satisfacerii nevoilor și, respectiv, de obținere a profiturilor maxime.

Generalizând, putem concretiza că concurența este influențată de numeroase condiții, și anume:

⁴² Adaosul comercial se aplică în unitățile de comerț cu amănuntul și angro.

⁴³ Ulian G., Cojocaru M., Castraveț L. *Prețuri și tarife*, p. 40-41.

⁴⁴ Alte taxe includ: accize, taxa vamală, taxa pentru procedurile vamale etc.

- ✓ numărul vânzătorilor și/sau numărul cumpărătorilor într-un spațiu geografic;
- ✓ trăsăturile distincte ale produsului comparativ cu celelalte;
- ✓ facilitatea pătrunderii pe piață sau în ramură;
- ✓ gradul de transparență al pieței;
- ✓ politica economică pe arena națională și cea internațională;
- ✓ gradul de dezvoltare al țării, veniturile și cultura consumatorilor etc.

Concurența este un fenomen complex și exercită o influență atât pozitivă cât și negativă asupra economiei. Efectele pozitive sunt mai mari decât cele negative.

Avantajele concurenței sunt:

- Încurajarea acumulării capitalului și a lărgirii permanente a producției, fapt ce asigură creșterea economică.
- Favorizarea reducerii costului de producție și, implicit, a prețului de vânzare, precum și a diversificării produselor.
- Stimularea întreprinzătorilor de a introduce în producție noile descoperiri ale științei și tehnicii, contribuind la creșterea productivității muncii.
- Stimularea creșterii calității bunurilor produse.
- Avantajarea celor mai instruiți și mai abili întreprinzători.

Printre **efectele negative ale concurenței** se evidențiază:

- Generarea conflictelor, care adesea se manifestă prin atentate la propria existență a concurentului.
- Provocarea distrugerii unor bunuri materiale importante (explozii, incendii, deteriorări).
- Concurența favorizează stratificarea socială mai accentuată, astfel are loc divizarea ei în oameni foarte bogați și foarte săraci.
- Deseori concurența cauzează externalități negative pentru societate⁴⁵.
- Concurența conduce la apariția monopolurilor.

✚ **Concurența din interiorul ramurii** este o formă de rivalitate între subiecții pieței, antrenați în aceeași ramură pentru cele mai bune condiții de producție și de comercializare a produselor finite.

✚ **Concurența dintre ramuri** – confruntare între agenții economici din diferite ramuri, în scopul redistribuirii profitului și investirea cât mai profitabilă a capitalului.

Atât lupta firmelor dintr-o anumită ramură, cât și din domenii diferite se realizează printr-un set de mijloace și măsuri, delimitate în două categorii:

⁴⁵ *Externalitate negativă* – este impactul dăunător asupra mediului și al societății, ce rezultă din activitatea agenților economici. Exemplu: poluarea mediului, înrăutățirea stării de sănătate a oamenilor etc.

Tabelul 5.5. Metodele luptei concurențiale

Economice		Extraeconomice
<i>Prin preț</i>	<i>Prin produs</i>	
a) războiul prețurilor	a) calitate	a) fraude financiare
b) libertatea prețurilor	b) garanție	b) speculații cu hârtii de valoare
c) reduceri de preț	c) deservire	c) distrugerea patrimoniului concurentului
d) condițiile de plată	d) tehnologii avansate	d) utilizarea prețurilor de dumping
		e) concurența parazitată
		f) concurența ilicită
		g) denigrarea concurenților

Sursa: Elaborat de autori.

Prețurile de dumping sunt un nivel al acestora stabilit la vânzarea produselor întreprinderii sub nivelul costurilor.

Concurența parazitată presupune realizarea mărfurilor sub simbolurile altei firme.

Concurența ilicită are loc, atunci când întreprinderea se eschivează de la plata impozitelor și taxelor, minimizându-și astfel cheltuielile.

Denigrarea concurenților este o metodă de concurență neloială, prin care se discreditează imaginea concurentului prin furnizarea unor informații false despre acesta.

În funcție de sistemul economic specific anumitei țări, mecanismul concurențial funcționează diferit. Spre exemplu, în sistemul economiei de comandă, din cauza deficitului de mărfuri, confruntarea era pronunțată în rândul cumpărătorilor. Sistemului economiei de piață libere și sistemului mixt îi sunt specifice atât confruntarea dintre producători/vânzători, cât și dintre cumpărători. Astfel vânzătorul este în goana după profituri mari, iar cumpărătorul după produse accesibile. Interacțiunea dintre clienți și firme induce la stabilirea unei relații asimetrice între vânzători și cumpărători, iar prin urmare se disting:

- **concurența perfectă** descrisă de existența unui număr mare de cumpărători și vânzători;
- **concurența imperfectă** caracterizată prin numărul mai mic al producătorilor sau al cumpărătorilor.

Manualele de economie mai frecvent reflectă concurența dintre vânzători.

Tabelul 5.6. Formele concurenței dintre vânzătorii

Forma concurenței	Numărul de vânzătorii	Numărul de cumpărători	Bariere de intrare/ieșire	Susbtituirea produsului	Informare cu privire la situația pieței	Controlul prețului de către firmă
<i>Concurența perfectă</i>	mare	mare	nu există	bunurile sunt ușor substituibile	perfectă	nu există
<i>Monopol</i>	unul	mare	există	produs greu de substituit	imperfectă	deplin, atunci când există monopol pur
<i>Oligopol</i>	câțiva concurenți	mare	există unele bariere de natură tehnologică și economică	produse diferențiate sau omogene cu grad diferit de substituibilitate	imperfectă	semnificativ
<i>Concurența monopolistică</i>	mare	mare	există câteva bariere	mulți substituenți	uneori perfectă, alteori imperfectă	limitat

Sursa: Elaborat de autori.

Atunci când există un singur cumpărător al unui produs, structura de piață se numește monopson, iar când sunt câțiva cumpărători – oligopson.

A. Concurența pură și perfectă se consideră un model ideal de piață, descrisă încă de A. Smith, V. Pareto, L. Walras. Această structură de piață este apreciată drept cel mai eficient instrument ce asigură funcționarea liberă a economiei.

Modelului pieței cu concurență perfectă îi sunt caracteristici următoarele:

- ✓ **atomicitatea** – numărul agenților economici este mare, însă puterea lor asupra prețului, consumatorilor și a celorlalți producători nu este resimțită;
- ✓ **omogenitatea produsului** – deoarece lipsește diversitatea produselor, concurența se bazează pe preț, iar bunurile ofertanților se pot înlocui ușor;
- ✓ **fluiditatea** – intrarea pe această piață și părăsirea ei se realizează fără obstacole, iar cererea și oferta se schimbă în funcție de preț;

✓ **transparența** – agenții economici dețin informații cu privire la cantitățile oferite, cerute și nivelul prețului;

✓ **mobilitatea perfectă a factorilor de producție** – munca, capitalul și alți factori de producție se pot transfera ușor către alte tipuri de activități care par a fi mai atractive sau, pur și simplu, dacă firma își sistează activitatea.

Pe o asemenea piață, agenții economici sunt primitori de preț (*price takers*), adică ei nu au nicio influență asupra lui, iar noii intrați îl acceptă deja pe cel existent.

Piața care satisface doar condițiile de atomicitate, omogenitate și fluiditate se numește piață cu concurență pură.

Se consideră exemple de piață cu concurență perfectă Bursa de Acțiuni din Londra, Bursa de Mărfuri din Londra, casele de schimb valutar, piața de produse agricole etc.

Modelul concurenței perfecte are anumite limite, ceea ce conduce la apariția concurenței imperfecte. Deci, ea nu poate:

- ✓ asigura economia cu cantitatea necesară de bani;
- ✓ crea bunuri publice;
- ✓ oferi variante alternative de distribuire a veniturilor;
- ✓ soluționa probleme regionale;
- ✓ asigura echilibrul macroeconomic stabil;
- ✓ realiza interesele economice naționale ale țărilor pe plan extern.

O firmă pe o piață cu concurență imperfectă exercită un oarecare control asupra prețului produselor sale.

B. Monopolul reprezintă forma de piață în care întreaga ofertă a unui anumit bun este asigurată de o singură firmă. Termenul de monopol provine din limba greacă și semnifică: „monos” – unic; „polein” – vânzător.

Se deosebesc câteva **forme ale monopolului**:

➤ **monopol pur** – presupune existența unui singur vânzător al mărfii pe piață, și acest produs nu are niciun bun substituibil;

➤ **monopol natural** – situație în care un producător poate oferi un bun sau un serviciu la un cost inferior altor producători. Economia de scară realizată în anumite domenii contribuie la scăderea costurilor de producție într-o măsură atât de mare, încât alte firme cu un volum mai redus de activitate nu ar putea ajunge la o atare performanță. În același timp, în anumite domenii, nici tehnologic și nici economic nu ar fi posibilă existența mai multor întreprinderi concurente, deoarece aceasta ar însemna cheltuieli de investiții prea mari. Exemple: rețelele de distribuție a electricității, a gazelor și a apei, rețelele de termoficare, rețeaua de căi ferate;

➤ **monopol legal** – se formează în condițiile existenței obstacolelor datorate reglementărilor sau legislației. Există anumite produse sau sectoare de interes strategic (apărarea națională) și de interes public care trebuie să intre sub incidența controlului public. Exemple: fabricarea și distribuția unor medicamente sau substanțe farmaceuti-

ce, producția și comercializarea tutunului și alcoolului, producția și utilizarea uranului, a izotopilor radioactivi, producția banilor, timbrelor etc.;

➤ **monopolul tehnologic** – generat în special de proprietatea asupra patentei de invenție și a dreptului de autor, ceea ce conferă inventatorului sau autorului controlul exclusiv asupra noului produs sau asupra noii tehnologii. În condițiile contemporane, monopolul tehnologic este foarte răspândit datorită sistemului în care se desfășoară cercetările și inovațiile, precum și preocupărilor de a stimula și extinde activitatea de cercetare-dezvoltare, generatorul principal al procesului de inovare;

➤ **monopolul asupra mărcii comerciale** – imaginea produsului, garanția calității produselor sunt legate de marca comercială care este unică, irepetabilă și recunoscută prin investiția în reclamă, prin seriozitatea și promptitudinea cu care sunt serviți clienții.

Spre deosebire de concurența perfectă, prețul de monopol nu mai este determinat liber în urma confruntării cererii și ofertei. Firma de monopol este cea care fixează prețul (*price maker*), dar ea niciodată nu va stabili prețuri exagerate pe care nu le vor putea suporta consumatorii.

Prețurile bunurilor vândute pot fi variate, uneori foarte mari comparativ cu costurile de fabricare. Indicarea de către monopol a prețurilor diferențiate pentru aceleași mărfuri sau servicii se numește discriminare prin preț.

Tipuri de discriminări prin preț:

✓ **discriminare de gradul I (perfectă)** – monopolul vinde fiecare unitate de produs la prețul maxim pe care consumatorul este dispus să-l plătească. De exemplu, într-un oraș este o singură farmacie care afișează prețuri la medicamente ținând cont de posibilitatea consumatorului de a le plăti.

✓ **discriminare de gradul II (imperfectă)** – monopolul aplică prețuri neliniare pentru o unitate de produs. De exemplu: Compania Orange percepe tarife diferite pentru fiecare minut de convorbire în rețeaua de telefonie mobilă.

✓ **discriminare de gradul III** – monopolul realizează același produs pe diferite piețe la prețuri diferite. Astfel, are loc segmentarea pieței în funcție de consumatori. De exemplu, studenții, elevii și alte categorii de persoane pot beneficia de abonamente pentru călătoria în transportul public (troleibuze și autobuze) la prețuri mai mici decât ceilalți.

C. Concurența monopolistică este o structură de piață descrisă de existența unui număr suficient de mare de firme ce oferă bunuri și servicii similare, dar nu identice. Ea este o formă de rivalitate dintre vânzătorii cu trăsături intermediare între concurența perfectă și monopol. Spre deosebire de concurența perfectă, se înlocuiește lupta prețurilor cu lupta prin produs. Consumatorul va alege nu un preț mai mic, ci o calitate superioară. Alteleori, cumpărătorii decid să achiziționeze un bun de la o anumită firmă, deoarece îi satisfac serviciile prestate și garanțiile oferite postvânzare. De aici, rezultă

că firmele acționează în orice mod ca să-și păstreze clientela fidelă. Urmărind maximizarea profitului, firmele pot să crească prețul neesențial, fără a-și pierde clientela. Ele sunt cercetătoare de preț (*price searchers*), iar nivelul acestuia este mai mare decât în condiții de concurență perfectă, dar mai mic decât în situație de monopol.

Producătorii nu cooperează pentru fixarea prețului, de aceea ei nu pot împiedica intrarea altor firme pe piață. Astfel, pe de o parte, accesul în ramură se consideră ușor, iar pe de altă parte, uneori din cauza informației incomplete cu privire la starea pieței apar dificultăți de penetrare a noilor ofertanți. Este necesar de remarcat că capacitatea de satisfacere a cererii de către un singur producător este redusă, deoarece firmele dețin un segment de piață mai mic de 10%.

Arealul de desfășurare a activității unei firme poate fi închis, deoarece acestea pot funcționa numai pentru o anumită categorie de consumatori. Imaginea pe care și-o creează entitățile economice este un element foarte important pentru atragerea altor consumatori. Alte firme însă recurg la promovarea produselor și a imaginii lor prin publicitatea plasată în diferite mijloace de informare. În acest context, uneori agenții cererii fac diferențierea produselor prin marcă, brand, ambalaj ș.a. și nu prin proprietățile reale ale mărfurilor achiziționate sau a serviciilor primite.

Unitățile de comercializare a produselor cu amănuntul, producătorii de haine, încălțăminte, produse cosmetice, restaurantele, centrele medicale private în domeniul stomatologiei, saloanele de înfrumusețare etc. sunt cele mai des întâlnite exemple de piețe cu concurență monopolistică.

D. Oligopolul se caracterizează prin existența unui număr mic de ofertanți de produse omogene sau diferențiate care pot influența piața în scopul maximizării profitului, transformându-și uneori adversarii în aliați. Termenul de oligopol provine din limba greacă *oligopos* însemnând puțin și *polein* – vânzător. Dacă pe piață activează doar doi producători de bunuri, ea se numește **duopol**.

Mecanismul de funcționare a oligopolului este foarte complex. Pentru producătorii de bunuri, evoluția pieței este incertă, din motivul dificultății de anticipare a acțiunilor concurenților săi. Totodată, există bariere semnificative de intrare și ieșire de pe piață, determinate de volumul mare de investiții. Prin urmare, se evidențiază tendința de concentrare a capitalului prin fuzionarea firmelor, iar în acest fel sporește puterea asupra pieței. Oligopolul este o formă mai mult caracteristică țărilor dezvoltate, dar se întâlnește și în celelalte economii. Concurența de oligopol se realizează prin preț și prin produs.

Oligopolul există în domeniile, cum ar fi: siderurgia, chimia de bază, producerea de avioane, calculatoare, combustibil etc.

Ținând cont de comportamentul firmelor pe piețele oligopoliste, economiștii le clasifică astfel:

1. În funcție de trăsăturile producției oferite sunt:

- a) piețe de oligopol dominate de bunuri omogene (petrol, oțel, ciment);

b) piețe de oligopol dominate de bunuri neomogene (industria autoturismelor, aparatelor electrocasnice);

2. în funcție de forța concurențială ce o dețin:

a) *oligopoluri lipsite de coordonare* caracterizate de absența înțelegerilor și diferitelor tactici aplicate în comun de câteva firme în cadrul pieței;

Acțiunile acestor întreprinderi sunt descrise de:

- ✓ *confruntarea agresivă* prin prețurile factorilor de producție, cantitatea fabricată și publicitate;
- ✓ *hiperconcurență* care este un specific al firmelor producătoare de bunuri ce se diferențiază ușor, iar lupta concurențială are la bază calitatea și inovațiile;
- ✓ *relații de interdependență* ce apar ca rezultat al specializărilor înguste în ramură, firmele intrând în relații economice încrucișate;

b) *oligopoluri cu coordonare parțială* determină manifestarea unor relații de firmă lider și celelalte care i se subordonează sau poate fi și o înțelegere benevolă;

c) *oligopoluri complet coordonate* au ca scop încheierea unor acorduri secrete sau publice în vederea stabilirii prețului, împărțirea piețelor de desfacere etc.

În urma înțelegerilor dintre firme apar cartelurile și trusturile.

♣ **Cartelul** este o formă de cooperare pe orizontală realizată prin înțelegere verbală sau contractuală-scrisă în care participanții își păstrează independența juridică, renunțând parțial la independența economică.

Membrii unui cartel se obligă la respectarea condițiilor convenite și la plata unor daune în cazul încălcării acestora. Înțelegerile pot fi realizate în limitele permise de lege, sunt însă frecvente situațiile în care aceste limite se încalcă⁴⁶. Atunci când fiecare firmă încearcă să domine piața, are loc scăderea succesivă a prețurilor pentru a înlătura concurenții. Acest fenomen poartă denumirea de „războiul prețurilor”. Din cauza restricțiilor impuse de legislație, înțelegerile de acest tip sunt foarte rar întâlnite. În practică însă drept exemplu de cartel funcțional este OPEC⁴⁷.

♣ **Trustul** este rezultatul fuzionării mai multor firme, adică este o aglomerare de firme grupate sub o conducere comună și se manifestă ca o concentrare de capitaluri.

⁴⁶ Kerbalek I. *Economia întreprinderii*. Editura Gruber, <http://www.economiaintreprinderii.ro/cap17/subcap.htm>

⁴⁷ Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol.

✦ **Holdingul** este o firmă care posedă acțiuni și deține controlul altor firme, asigurând managementul grupului astfel constituit.

Trustul este structura de piață bazată pe faptul că un grup financiar puternic – holdingul ce deține pachetul acțiunilor de control la mai multe firme oligopol, independente, din punctul de vedere al producției. Holdingul stabilește modul de împărțire a piețelor, nivelul prețurilor între firme pentru maximizarea profitului sau realizarea altor obiective strategice⁴⁸.

Dacă o companie a obținut controlul asupra altei companii prin cumpărarea a 51% din acțiunile de vot ale acesteia, ea se numește companie holding. Firma mamă poate să adune sub aripa sa firme mai mici, din domeniile materiilor prime, transportului, furnizării de componente, marketingului, reclamei și cercetării, asigurându-și, în acest fel, siguranța aprovizionării și pieței. Prin integrarea unei industrii de jos și până sus se realizează integrarea verticală, iar prin acțiunea unei companii de diversificare a activității pentru a-și salva falimentul se realizează diversificarea activității⁴⁹.

Pentru firme este specific elaborarea strategiilor concurențiale pentru a obține beneficii mai mari comparativ cu rivalii lor. Analizând piața, conducătorii de întreprinderi pot decide cu privire la preț și cantitatea oferită, în speranța că vor obține profituri mai mari și o cotă de piață mai însemnată. Este posibil să se producă această schimbare, doar numai dacă concurenții săi nu vor lua și ei anumite decizii în acest sens.

Acest comportament poate fi explicat cu ajutorul „teoriei jocurilor”⁵⁰.

Exemplu. Presupunem că pe piață există duopol. Firmele pot oferi produsele la preț de 5\$ și 13\$. Astfel, se pot înregistra câteva situații:

✓ Firma 1 și Firma 2 stabilesc prețul de 5\$, iar ca rezultat câștigă din vânzări fiecare câte 15 mil. \$;

✓ Firma 1 alege prețul de 5\$, iar Firma 2 – 13\$, atunci prima are de câștigat mai mult decât cea de-a doua. Deci, atacul primei firme este reușit. Similar poate proceda și cealaltă firmă.

⁴⁸ Stanciu M. *Economie politică și politici economice. Suport de curs pentru învățământ la distanță*. Universitatea din Craiova, p.77; Moșanu C. *Abordări conceptuale ale concurenței de oligopol*. În: *Analele Universității „OVIDIUS”*. Seria Istorie. Vol. 5, 2008, p. 207.

⁴⁹ Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală*. Vol. I. *Microeconomie*.

⁵⁰ În anul 1914, Neuman și Mongenstern au pus bazele teoriei jocurilor publicând lucrarea *Theory of Games and Economic Behaviour*. Mai târziu, Nash în 1951, a supus unor modificări teoria și astfel au apărut jocurile necooperante. Actualmente, există jocuri cooperante, necooperante, statice și dinamice cu ajutorul cărora se analizează comportamentul agenților economici.

Teoria jocurilor explică rezultatele obținute a câtorva participanți în cadrul unor activități economice sau neeconomice, în condițiile luării unor decizii de către aceștia. Ea pornește de la 3 premise de bază: agenții se comportă rațional, oricare dintre ei înțelege că rivalii săi sunt și ei raționali, toți participanții sunt familiarizați cu regulile jocului. Astfel în funcție de deciziile pe care le iau fie cooperând sau nu, ei pot câștiga sau pierde.

✓ Dacă ar exista înțelegere, atunci ambele ar avansa prețul până la 13\$. În acest caz, veniturile lor ar fi maxime. Exemplul dat este ilustrat în Tabelul 5.7.

Tabelul 5.7. Teoria jocurilor

Firma 2 \ Firma 1	5\$	13\$
5\$	15 mil \$	26 mil \$
13\$	39 mil \$	30 mil \$

Analizând domeniul, putem menționa că el nu-și va pierde din actualitate niciodată. Pentru piața unui anumit produs fie locală, națională, regională, globală sau pentru aceeași piață, dar în țări diferite, forma de concurență ar putea să nu coincidă. Important este să remarcăm că structurilor de piață le este specific să-și schimbe caracterul, astfel încât o piață de monopol, sub influența unor factori, ar putea deveni o piață cu concurență monopolistică sau o piață de oligopol să devină monopol. Cu certitudine, putem afirma că concurența va fi mult timp înainte obiect de studiu pentru majoritatea oamenilor de știință.

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

- ❖ Piață
- ❖ Infrastructura pieței
- ❖ Cerere
- ❖ Legea cererii
- ❖ Ofertă
- ❖ Legea ofertei
- ❖ Preț
- ❖ Echilibrul pieței
- ❖ Consumator
- ❖ Surplusul consumatorului
- ❖ Utilitatea bunului economic
- ❖ Concurență pură și perfectă
- ❖ Concurență monopolistică
- ❖ Concurență de monopol
- ❖ Discriminare prin preț
- ❖ Concurență de oligopol
- ❖ Cartel
- ❖ Holding

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Clasificați piețele în baza a trei criterii.
2. Identificați factorii care determină consumatorul să ia decizia de a achiziționa și utiliza un anumit bun.
3. Explicați structura prețului și funcțiile sale.
4. Analizați ce schimbări se produc în cadrul pieței, atunci când statul intervine.
5. Comparați formele concurenței și exemplificați.

📁 Sarcini pentru studiu independent:

1. În general, politica în domeniul concurenței urmărește:
 - ❖ ameliorarea nivelului de trai al consumatorilor;
 - ❖ protejarea consumatorilor;
 - ❖ repartizarea secundară a veniturilor în societate;
 - ❖ crearea unui mediu favorabil pentru existența firmelor mici și mijlocii;
 - ❖ soluționarea unor probleme sectoriale etc.

Proiecții schematică legătura dintre concurență și realizarea acestor obiective.

2. Se cunoaște că compania Orange Moldova deține monopol pe piața telefoniei mobile. Astfel, în figura ce urmează sunt prezentate evoluția cifrei de afaceri pentru toate firmele prestatoare de servicii în domeniul tehnologiei mobile.

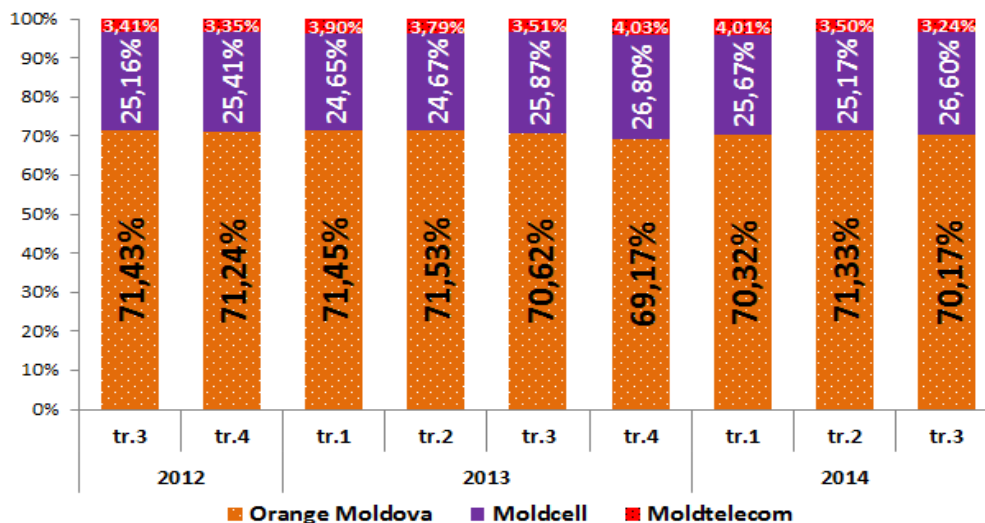

Fig. 5.5. Structura pieței, în funcție de cifra de afaceri

Sursa: <http://anrceti.md/telmob>

Analizați datele și determinați factorii care au favorizat compania Orange să dețină situație dominantă pe piață în perioada indicată.

3. Internetul este mediul pentru existența pieței electronice (*e-marketspace*) și poate schimba radical eficiența funcționării acesteia, în sensul reducerii costurilor, inclusiv a celor tranzacționale, pe baza relațiilor:

✓ **Business-to-Business (afacere/afacere)**. B2B acoperă toate tranzacțiile efectuate între doi sau mai mulți parteneri de afaceri. Aceste tranzacții sunt bazate, de obicei, pe sistemele extranet, adică partenerii de afaceri interacționează prin Internet cu numele de login și parolele de pe website-urile lor.

✓ **Business-to-Consumer (afacere/cumpărător)**. B2C se referă la relațiile dintre comerciant și consumatorii privați, activitate care este considerată comerț electronic cu amănuntul. Acest tip de afaceri se bazează, de obicei, pe tehnologii Internet.

✓ **Government-to-consumer (guvern/consumator)**. G2C cuprind relațiile dintre guvern și membrii societății în vederea informării și prestării serviciilor publice cu achitarea acestora online.

✓ **Consumer-to-business (consumator/afacere).** C2B includ raporturi în rețea dintre persoane fizice și firme, cele din urmă ulterior le vor achiziționa produsele și serviciile oferite.

✓ **Consumer-to-consumer (consumator/consumator).** C2C includ comerțul ce are loc între persoane particulare.

Studiați aceste raporturi dintre agenții ofertei și agenții cererii și evidențiați avantajele și dezavantajele pe care le generează acest tip de piață pentru fiecare participant (consumatori, producători, guvern).

4. În Kuala Lumpur s-a semnat un acord cartelar între marii producători de piper negru: Brazilia, India, Indonezia și Malaysia. Acest cartel deține peste 95% din producția mondială. Cu toate acestea, niciodată însă nu a reușit să mărească prea mult prețul de piață al piperului⁵¹.

Studiați fenomenul și stabiliți motivul pentru care aceste țări nu reușesc să se comporte asemenea unui cartel și în această situație, determinați care sunt consecințele asupra activității lor.

5. Să presupunem că în localitatea (sectorul, regiunea) unde dvs. locuiți sunteți proprietar al unui magazin specializat în comercializarea fructelor, dar în care nu se vinde mango. Selecți un eșantion din 10 potențiali consumatori și interogați-i cu privire la cantitatea de mango pe care ar dori să o achiziționeze la nivele diferite ale prețului propuse de dvs.

Analizați ce cantități ați putea oferi la prețurile menționate. Înregistrați datele în tabelul următor.

Preț 1 kg u.m.	Cantitatea oferită (Qsx), unități	Cantitatea cerută (Qdx), unități	Corelația Qdx și Qsx	Diferența dintre oferță și cerere

Identificați parametrii de echilibru ai pieței, deficitul și excesul de bun, ținând cont de mărimea prețului.

⁵¹ <http://www.scribub.com/economie/Oligopolul65316.php>

6. PIAȚA FACTORILOR DE PRODUCȚIE ȘI REPARTIȚIA VENITURILOR

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să descrie piața factorilor de producție și particularitățile ei; ✓ să analizeze veniturile factoriale; ✓ să distingă elementele pieței muncii; ✓ să cerceteze sistemele de salarizare; ✓ să compare piața capitalului cu piața monetară; ✓ să analizeze funcțiile banilor; ✓ să analizeze specificul pieței pământului. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Trăsăturile pieței factorilor de producție. Repartiția veniturilor factoriale. 2. Piața muncii. Cererea și oferta forței de muncă. Remunerarea muncii și sistemele de salarizare. 3. Piața capitalului și dobânda. 4. Piața pământului și renta.

6.1. Trăsăturile pieței factorilor de producție. Repartiția veniturilor factoriale

Obținerea bunurilor materiale și a serviciilor presupune existența și folosirea în activitatea economică a factorilor de producție.

Numărul și conținutul factorilor de producție se modifică în timp, existând tendințe de multiplicare și diversificare. Progresul tehnico-științific și schimbările majore în structura necesităților umane determină modificarea cererii și a ofertei de bunuri economice, iar ulterior și de factori de producție.

⚡ **Munca** este o activitate conștientă, specific umană, în cadrul căreia sunt puse în mișcare aptitudinile, experiența și cunoștințele, consumul de energie. Munca prestată se măsoară prin numărul de persoane antrenate în procesul activității economice sau numărul de ore lucrate de către o persoană.

Prin factorul **Natura** se înțelege pământul, resursele de apă și resursele minerale.

⚡ **Capitalul** reprezintă ansamblul bunurilor reproductibile, rezultate ale unei activități anterioare, utilizate în producerea de bunuri și servicii.

a) **Capitalul real (tehnic)** – stocurile de bunuri productive ce contribuie la crearea bunurilor și serviciilor.

b) **Capitalul financiar** – active financiare sub formă de disponibilități bănești, depozite bancare, investiții financiare.

Capitalul real se divide în:

Capital fix, partea capitalului ce participă la mai multe cicluri de producție și care își transferă treptat valoarea sa asupra valorii producției finite (utilaj, clădiri, mijloace de transport). Capitalul fix își diminuează valoarea sa treptat prin amortizare.

Capital circulant, partea capitalului ce participă la un singur ciclu de producție și care își transferă integral valoarea sa asupra valorii producției finite (materie primă, materiale, semifabricate).

‡ **Neofactorii** relevă progresul tehnic, inovația, resursele informaționale, abilitățile antreprenoriale.

‡ **Piața factorilor de producție** este piața pe care, în urma interacțiunii dintre cerere și ofertă, se formează prețul factorilor de producție sub formă de salariu, rentă, dobândă și profit.

Cererea pentru factorii de producție reflectă dorința și posibilitatea producătorilor de a procura factorii de producție.

Trăsăturile cererii pentru factorii de producție:

✓ cererea pentru factorii de producție este derivată și dependentă de cererea pentru produse;

✓ este influențată de prețul factorilor.

Oferta factorilor de producție relevă dorința și posibilitatea vânzătorului de a furniza factorii de producție pentru vânzare pe piață la un anumit nivel al prețului.

Particularitățile ofertei factorilor de producție nu pot fi analizate în sistem, ci în mod individual.

Prețul, pe care întreprinderile sunt dispuse să-l plătească pentru factorii de producție este influențat de:

- productivitatea factorului;
- prețul bunului final de pe piață.

Prețul utilizării factorilor de producție constituie **veniturile factoriale**.

Acestea sunt:

1. **Renta** constituie prețul utilizării resurselor naturale și al pământului.
2. **Salariul** este remunerarea serviciilor factorului muncă.
3. **Profitul** este câștigul obținut de proprietarul capitalului real și de către întreprinzător.
4. **Dobânda** este venitul obținut de către deținătorii de capital financiar.

✚ **Repartiția veniturilor** este procesul prin care valoarea nou-creată din activitatea economică se împarte între posesorii factorilor de producție, iar în cele din urmă, și între alți indivizi.

Repartiția veniturilor se realizează în două etape:

Tabelul 6.1. Etapele repartiției veniturilor

I. Repartiția funcțională sau primară (distribuirea)	II. Repartiția secundară sau derivată (redistribuirea)
are loc între posesorii factorilor de producție, în funcție de contribuția pe care o au la crearea noii valori	completează procesul repartiției prin intervenția administrațiilor publice determinând formarea unor noi venituri
veniturile funcționale (primare)	veniturile secundare
Salariu, profit, dobândă, rentă	Prelevări cu caracter obligatoriu, transferuri

Venitul unei persoane se formează din:

- remunerarea pe care aceasta o obține pentru serviciile prestate prin intermediul muncii, pământului și capitalului său;
- veniturile alocate fără desfășurarea oricărei activități: indemnizații pentru copii, pensii, alocații de șomaj etc.

6.2. Piața muncii. Cererea și oferta forței de muncă. Remunerarea muncii și sistemele de salarizare

Una dintre cele mai sensibile și eterogene piețe este piața muncii. Ea relevă mai multe dimensiuni în care se structurează resursele de muncă. În cadrul pieței muncii, realitățile demografice care formează un anumit potențial al factorului muncă determină cursul dezvoltării economico-sociale a unei țări.

✚ **Piața muncii** reprezintă spațiul economic în care se manifestă un sistem de relații între deținătorii de capital, în calitate de cumpărători, și posesorii forței de muncă, în calitate de ofertanți.

✚ **Piața muncii** relevă ansamblul relațiilor dintre cererea și oferta de resurse de muncă, în corelație cu factorii care le determină și cu nivelul salariilor.

Piața muncii îndeplinește un rol important în asigurarea dezvoltării economiei prin **funcțiile** realizate:

- ✓ alocarea judicioasă a resurselor de muncă pe ramuri și sectoare de activitate, pe profesii și în teritoriu în concordanță cu volumul și structura cererii de forță de muncă;

- ✓ combinarea forței de muncă cu factorul de producție – capital, asociere ce presupune complementaritatea și substituirea eficientă a acestor factori;
- ✓ formarea și repartizarea veniturilor în societate, atât a veniturilor primare, cât și a celor derivate;
- ✓ crearea unui cadru formativ-educativ: măsuri și reglementări în vederea orientării și perfecționării profesionale a forței de muncă.

Particularitățile pieței muncii sunt:

- pe piața muncii se negociază potențialul de muncă care este cerut de factorul de producție – capital și care este oferit de cei care sunt dispuși să folosească capacitatea lor de muncă;
- piața muncii are un grad ridicat de rigiditate și de sensibilitate la dinamica factorilor economici, sociali și politici;
- piața muncii este mai organizată și mai reglementată în raport cu celelalte piețe;
- piața muncii este una contractuală și participativă;
- din punctul de vedere al formei de concurență, piața muncii nu întrunește trăsăturile concurenței perfecte.

Varietatea profesiilor și a specialităților în diferite domenii de activitate au impulsionat segmentarea pieței muncii în două niveluri de manifestare neconcurente:

1. **Segmentul primar al pieței muncii** pe care se confruntă cererea și oferta de muncă înalt calificată, cu risc minim al salariaților de a se afla în șomaj și câștig mare. Exemple: profesori, medici, juriști, economiști, bancheri etc.

2. **Segmentul secundar al pieței muncii** se caracterizează prin cooperarea ofertei și cererii de muncă care nu necesită o calificare specială. Nivelul salarizării este redus, iar riscul de șomaj este mare. Exemple: servitori, măturători de stradă, chelneri, infirmiere etc.

Delimitarea dintre aceste două segmente este convențională și nu permite o trecere liberă a forței de muncă, de exemplu, un măturător nu poate activa în funcție de jurist, sau dintr-un domeniu în altul: procurorul nu poate activa în calitate de medic chirurg, fără studii de specialitate corespunzătoare.

Piața muncii realizează o *funcție socială*, deoarece implică negocierea condițiilor de muncă care afectează calitatea vieții. Formarea culturii forței de muncă prin calificare⁵², prin profesionalism, prin educație, prin recalificare și prin reconversie (schimbare profesională) asigură flexibilitatea adaptării factorului muncă la necesitățile economiei naționale, aflate la o anumită treaptă de dezvoltare.

⁵² *Calificare* – reprezintă recunoașterea oficială a valorii rezultatelor individuale ale învățării pentru piața muncii, precum și pentru educația și formarea profesională continuă printr-un act de studii ce conferă dreptul legal de a practica o profesie/meserie. Fiecare calificare se definește prin finalitățile de studiu, exprimate în termeni de competențe profesionale, formate pe parcursul ciclului respectiv de studii.

Elementele constitutive ale pieței muncii sunt: cererea de muncă, oferta de muncă și prețul muncii (salariul).

‡ **Cererea de muncă** reprezintă cantitatea de muncă salariată pe care angajatorul, posesor al capitalului sau altui factor de producție, o solicită într-o perioadă de timp determinată. Ea poate fi identificată cu numărul de locuri de muncă existente la un moment dat.

Principalii **factori** ce determină modificarea **cererii de muncă** sunt:

- ✓ mărimea salariului plătit, care depinde de salariul minim pe economie;
- ✓ condițiile de muncă: amenajarea, înzestrarea tehnică, organizarea ergonomică etc.;
- ✓ posibilitatea substituirii factorului muncă cu capital etc.

‡ **Oferta de muncă** este reprezentată prin totalul resurselor de muncă disponibilă într-o perioadă de timp pentru angajare salariată⁵³. Ea se exprimă prin cererea de locuri de muncă.

‡ **Oferta de muncă** relevă totalitatea muncii fizice și intelectuale pe care o poate efectua populația aptă de muncă ce dorește să se încadreze în câmpul muncii în anumite condiții de salarizare într-o perioadă de timp.

În **oferta de muncă nu se includ** persoanele care se regăsesc în următoarele categorii:

- elevii, studenții;
- pensionarii de toate categoriile;
- militarii în termen;
- persoane care desfășoară numai activități casnice în gospodăria proprie;
- persoane întreținute de alte persoane ori de stat sau care își asigură existența din alte venituri (chirii, dobânzi, rente etc.).

Principalii **factori** care pot influența modificarea **ofertei de muncă**:

- ✓ situația demografică;
- ✓ dimensiunea salariului;
- ✓ productivitatea muncii;
- ✓ sistemul de educație și formare profesională;
- ✓ conținutul și durata muncii;
- ✓ amplasarea geografică a locului de muncă;
- ✓ securitatea la locul de muncă;
- ✓ gradul de independență economică.

Spre deosebire de oferta de bunuri și servicii, **oferta de muncă posedă un șir de particularități** care își pun amprenta asupra evoluției pieței muncii:

⁵³ Crețoiu G. *Economie politică*, p. 159.

✓ formarea resurselor de muncă nu se subordonează numai legilor pieței, ci și evoluțiilor demografice, mărimea populației active fiind influențată într-o mare măsură și de evoluția natalității, mortalității etc.;

✓ formarea ofertei de muncă presupune un timp îndelungat, necesar pentru creșterea și instruirea fiecărei generații de oameni până la atingerea vârstei legale de muncă;

✓ mobilitatea relativ redusă a ofertei de muncă, deoarece oamenii sunt stabiliți într-un anumit loc, își întemeiază o gospodărie și nu acceptă cu ușurință schimbarea acestor condiții;

✓ rigiditatea ridicată a ofertei de muncă depinde de faptul că cel ce creează oferta nu poate aștepta, deoarece trebuie să își procure mijloace pentru existență, iar în perioada ulterioară oferta de forță de muncă nu este aceeași⁵⁴.

Prețul muncii (salariul) se stabilește ca rezultat al confruntării cererii și a ofertei de muncă. În majoritatea țărilor lumii, ponderea cea mai mare în structura veniturilor factoriale primare o dețin salariile. De aceea, mărimea, dinamica și schimbările cu privire la remunerarea muncii pot genera probleme sociale de amploare. În contextul realităților moderne, salariul devine o noțiune complexă.

‡ **Salariul** este o sumă plătită posesorului factorului muncă pentru activitatea desfășurată într-un anumit domeniu, specialitate sau profesie.

Prin prisma activității economice salariul poate fi analizat sub dublu aspect:

a) **salariul-cost** ce reprezintă prețul factorului de producție, muncă pe care îl plătește angajatorul;

b) **salariul-venit** este un venit ce i se cuvine celui ce a prestat munca. Din salariul angajaților se rețin plăți aferente fondului social, asigurării medicale și impozitului pe venit al persoanei fizice. Mărimea salariului-cost nu corespunde salariului-venit.

De asemenea, se face delimitare între salariul brut și salariul net.

Salariul brut este venitul câștigat de angajat și cuprinde: salariul de bază (tarifar), adaosurile, sporurile și premiile, recompensele.

Salariul net – pe care îl încasează angajatul după achitarea impozitelor pe salariu și altor plăți conform legii.

Sumele brute calculate salariaților includ plăți brute în bani sau în natură, acordate salariaților, de regulă, peste intervale regulate de timp, pentru timpul lucrat sau lucrul efectuat. Se includ, de asemenea, plățile pentru timpul nelucrat, primele anuale, sezoniere sau alte prime acordate neregulat. Sumele calculate din bugetul asigurărilor sociale nu se includ în sumele brute calculate și în câștigul salarial mediu.

Câștigul salarial mediu net lunar reprezintă raportul dintre sumele brute calculate salariaților în perioada de referință exceptând impozitul pe venitul persoanelor fizi-

⁵⁴ Crețoiu G. *Economie politică*, p. 159-160.

ce/salariaților și contribuțiile individuale de asigurări sociale de stat obligatorii; primele individuale de asigurare obligatorie de asistență medicală (conform cotelor în vigoare) către numărul mediu al salariaților și numărul de luni din perioada de referință⁵⁵.

Din punctul de vedere al angajatului, distingem:

- a) **salariul nominal** – suma de bani primită de salariat pentru munca prestată;
- b) **salariul real** – cantitatea de bunuri și servicii care poate fi procurată cu salariul său nominal la un anumit nivel al prețurilor:

$$\text{Salariul real} = (\text{Salariul nominal} / \text{Preț}) \times 100\%$$

Salariul real exprimă puterea de cumpărare a salariului nominal.

Mărimea salariilor se situează într-o zonă de indeterminare, marcată prin două **limite**:

- **superioară**, impusă de productivitatea marginală a muncii, așa cum o apreciază managerul general al firmei, pentru că el nu va accepta să plătească un salariat mai mult decât acesta poate produce;
- **inferioară**, care este impusă fie în mod individual (prin salariul minim legal), fie în mod social, prin comparație cu anumite firme și sub care oferta de muncă s-ar diminua atât de mult încât ar periclita activitatea prevăzută de manager.

Salarizarea se realizează în mai multe forme sau sisteme:

- ✓ **Salarizare în regie** sau pe unitate de timp;
- ✓ **Salarizare în acord** sau pe unitate de produs;
- ✓ **Sistemul mixt** relevă combinarea celor două forme de salarizare, presupunând realizarea unor cantități precise de muncă într-o unitate de timp.

Exemplu: remunerarea vânzătorilor cu stabilirea salariului din două părți:

I. pe unitate de timp – salariu fix pentru numărul de ore lucrate conform orarului;

II. pe unitate de produs – salariu flexibil în funcție de volumul produselor realizate.

În situația când cererea de muncă corespunde ofertei de muncă pentru un anumit nivel al salariului, se stabilește echilibrul pieței muncii care influențează favorabil piața capitalului, realizarea investițiilor, piața bunurilor materiale și serviciilor, funcționarea echilibrată a economiei.

⁵⁵ <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=431&id=3981>

6.3. Piața capitalului și dobânda

Capitalul este unul din factorii de producție de bază care asigură o funcționare neîntreruptă a activității economice. El include mijloace tehnice, clădiri, echipamente și mijloace financiare.

Studiind însă piața factorilor de producție, o atenție deosebită se acordă capitalului financiar format din: bani, acțiuni, obligațiuni. Aceste elemente se tranzacționează în cadrul pieței capitalului.

✦ **Piața capitalului** reprezintă relațiile bănești care se formează în procesul atragerii și plasării fondurilor bănești, relații rezultate din confruntarea cererii și ofertei de capital, formându-se resursele financiare ale agenților economici.

În funcție de spectrul de extindere, piața de capital poate fi structurată astfel:

I. În abordare *continental-europeană* (de origine franceză), piața de capital cuprinde piața monetară, piața financiară și piața ipotecară.

II. În accepție *anglo-saxonă* (preponderent americană), piața financiară include piața monetară, piața de capital și piața asigurărilor.

La prima vedere, lucrurile sunt simple, însă dacă încercăm să definim fiecare piață în parte, atunci evidențiem următoarele particularități:

✓ În izvoarele franceze, piața monetară este piața capitalului care cuprinde relațiile ce se formează în domeniul atragerii și plasării fondurilor pe termen scurt și mediu. Piața financiară, identificată cu piața capitalului pe termen lung stabilește raporturi în legătură cu atragerea și plasarea fondurilor pe o perioadă îndelungată. În cadrul pieței ipotecare, activează entitățile ce oferă credite destinate achiziționării locuințelor.

✓ În literatura americană, piața de capital se consideră ca piața a valorilor mobiliare prin intermediul căreia se cedează fonduri libere pentru o perioadă medie și lungă de timp. Piața monetară intermediază plasamentele pe termen scurt.

Piața asigurărilor este un cadru în care se confruntă agenții economici ce formează cererea de asigurare și oferta de asigurare, realizând operațiuni contractuale între ei.

Este dificil să stabilești cu exactitate caracterul acțiunilor desfășurate în cadrul pieței financiare sau al pieței de capital. Însă, frecvent în publicațiile economice se consideră că piața de capital se identifică cu piața financiară și este un mediu de manifestare a cererii și a ofertei de mijloace bănești pentru perioada medie și lungă de timp, iar piața monetară intermediază tranzacții pe termen scurt de până la 1 an. Dacă se acordă împrumuturi pentru perioade mai îndelungate, prin emisie suplimentară de acțiuni, obligațiuni etc., atunci are loc transformarea acestora în piața financiară (de capital). Astfel, capitalul liber poate fi transformat în investiții, care ulterior vor genera câștiguri.

În România, economiștii înclină spre recunoașterea pieței de capital ca o parte a pieței financiare. În Republica Moldova, piața de capital este considerată piață a valorilor mobiliare și este o componentă a pieței financiare nebankare.

Se cunosc trei *segmente ale pieței de capital*:

- piața capitalului real, unde se cumpără și se vând bunuri de consum intermediar;
- piața serviciilor de capital, pe care se acceptă darea în utilizare temporară a capitalului tehnic pentru o anumită recompensă;
- piața capitalului de împrumut⁵⁶.

Agenții economici participanți ai pieței de capital au un rol important în determinarea conjuncturii⁵⁷ acesteia și sunt purtătorii cererii și ofertei de capital (bănci, persoane fizice, firme, guvern etc.).

Astfel, elemente ale pieței de capital sunt:

Cererea de capital ce reflectă totalitatea nevoilor de capital ale agenților economici la un moment dat, ori într-o anumită perioadă, având în vedere și sacrificiile pe care aceștia sunt dispuși să le facă.

Oferta de capital ce cuprinde totalitatea mijloacelor bănești disponibile pentru investire la un moment dat sau într-o anumită perioadă de timp pentru un anumit preț.

În unele cazuri, cererea și oferta de capital nu pot să se întâlnească direct, dar sunt alte institutii cu specializare investițională, bancară, de asigurări, bursieră, de economii care joacă rolul de intermediari și activează pentru eficientizarea repartizării mijloacelor bănești libere pe perioade diferite de timp către cei ce au nevoie.

Atragerea capitalului disponibil urmărește implicarea acestuia în activitatea de producere a bunurilor și prestare a serviciilor sub formă de investiții.

✦ **Investițiile** sunt totalitatea cheltuielilor prin care se creează achiziționarea de noi fonduri fixe, productive sau neproductive, de perfecționare a celor existente.

✦ **Investițiile** reprezintă capitaluri noi alocate sau adiționale în vederea obținerii unor avantaje ulterioare, fie pe termen scurt, mediu sau lung.

Diversitatea tipurilor de investiții, se prezintă în **clasificarea** ce urmează:

1. După natura plasării:

- Investiții reale – procurarea de linii tehnologice, construcția drumurilor;
- Investiții financiare – investiții în active financiare (acțiuni, obligațiuni etc.);

⁵⁶ Тумашев А.Р., Котенкова С.Н., Тумашева М.В. *Экономическая теория в двух частях. Часть I. Введение в экономическую науку. Микроэкономика: Учебное пособие для студентов неэкономических специальностей*. Казань: Казан. ун-т, 2011, с. 156.
http://repository.kpfu.ru/?p_id=28504

⁵⁷ *Conjunctura pieței* reprezintă o anumită stare a pieței, într-un interval de timp indicat, în funcție de factorii de influență din interior și/sau exterior și în funcție de comportamentul participanților săi.

- Investiții umane – plasarea în diferite inovații în domeniul științei, medicinei etc.

2. După caracterul investiției:

- Investiții directe – efectuate de însuși investitor prin participarea personală la activitatea de investiții. El obține rezultatele și el își asumă riscul ce rezultă.
- Investiții indirecte – sunt acele plasări efectuate prin intermediari. Exemplu: efectuarea de depozite bancare, cumpărarea de obligațiuni etc.

3. După durata de investire:

- Investiții pe termen mediu și lung – mai mare de un an.
- Investiții pe termen scurt – până la un an.

4. În funcție de proprietatea investitorului:

- Investiții private;
- Investiții de stat;
- Investiții străine;
- Investiții mixte.

În urma contrapunerii cererii și ofertei de capital, se stabilește un echilibru al pieței care indică un anumit nivel al prețului – dobânda.

♣ **Dobânda** este suma ce revine proprietarului oricărui capital antrenat sub formă de împrumut într-o activitate economică.

♣ **Dobânda** apare ca o recompensă obținută de proprietarul capitalului, pentru cedarea în folosință temporară altei persoane.

Rolul dobânzii în economie este necesar, deoarece ea:

- ✓ determină deplasarea capitalului către autoritățile ce l-ar gestiona mai rațional;
- ✓ este sursa de venit pentru instituțiile bancare și permite obținerea unui profit minim așteptat;
- ✓ direcționează o parte din profiturile firmelor, pentru recompensarea creditelor contractate;
- ✓ este o motivație pentru sporirea economiilor și depozitarea lor, acumulând astfel capital în plus;
- ✓ formează venitul personal al menajelor;
- ✓ descrie conjunctura pieței financiare și a celei ipotecare;
- ✓ influențează cererea și oferta de capital destinat împrumutului;
- ✓ arată nivelul riscului aferent împrumutului și perioada de timp pentru care el se oferă;
- ✓ indică suma de bani necesară de restituit la stingerea obligațiunii (creanței) față de creditor⁵⁸ etc.

⁵⁸ **Creditorul** – persoana care acordă creditul. **Debitorul** – persoana care beneficiază de credit.

Suma totală pe care o va plăti debitorul după n ani (S_n) se calculează după formula dobânzii compuse:

$$S_n = C (1 + d')^n$$

$$D = S_n - C$$

unde:

C – creditul acordat;

d' – rata dobânzii anuale;

n – numărul de ani pentru care se acordă creditul.

După această metodă, dobânda se capitalizează, adică se aplică dobândă asupra dobânzii și nu numai asupra sumei de bani luate cu împrumut.

Exemplu. Creditul contractat de către o persoană fizică este de 15.000 lei, pentru o perioadă de 6 ani, la o rată a dobânzii de 11%.

Determinăm suma totală pe care o va suporta debitorul:

$$S_n = 15000 (1 + 0,11)^6 = 28056,2 \text{ lei}$$

Calculăm suma dobânzii pe care debitorul o va achita:

$$D = 28056,2 - 15000 = 13056,2 \text{ lei}$$

Mijloacele bănești contractate sub forma unui credit fac obiectul tranzacției pe piața capitalului. Prin intermediul lor, are loc achiziționarea factorilor de producție necesari firmelor. Bani dau formă dobânzii și capitalului financiar împrumutat.

♣ **Banii** sunt semne distincte cu o anumită valoare nominală intrinsecă acceptată în schimbul bunurilor, serviciilor și pentru achitarea datoriilor sau efectuarea altor plăți.

Istoria banilor începe încă din antichitate. Banii au apărut în urma evoluției schimbului de mărfuri. Inițial o marfă se schimba pe o altă marfă (troc). Pentru a facilita schimbul, se impune treptat o marfă căutată de toată lumea și care începe să joace rolul de marfă-bani sau de echivalent general (sarea, ceaiul, tutunul, blănurile). Ulterior, funcția de intermediar a fost îndeplinită de metalele prețioase (aur, argint). În scopul facilitării transportării și evitării cântăririi au fost bătute monede. Începând cu sec. XVII, au apărut banii de hârtie. După Primul Război Mondial este suspendată circulația banilor de aur și de argint în favoarea banilor de hârtie.

La etapa actuală, există următoarele forme ale banilor:

➤ **Moneda metalică (divizionară)** – constă din piese metalice de nichel, cupru, aluminiu și diferite aliaje de o valoare mică. Până în sec. XIX era din aur și argint.

➤ **Moneda de hârtie (bancnote).** În Republica Moldova moneda națională – leul moldovenesc, a fost introdusă în circulație la 29 noiembrie 1993. Moneda metalică și banii de hârtie sunt numiți bani în numerar sau „cash”.

➤ **Moneda scripturală sau moneda de cont** a apărut ca răspuns la o cerere crescândă de monedă. Cu o pondere mereu în creștere în structura masei monetare, a devenit principala formă de monedă în economiile contemporane. Ea înlocuiește moneda de hârtie atât în relațiile dintre bănci, cât și în cele dintre agenții economici.

Instrumentele de circulație a monedei scripturale:

✓ *Cecul* – document bănesc, ce conține un ordin scris al titularului unui cont către banca sa, de a plăti persoanei care deține cecul o anumită sumă de bani;

✓ *Viramentele* – constituie un transfer bancar al banilor de la un cont la altul, fie în cadrul aceleiași bănci, fie către altă instituție financiară;

✓ *Cardul* – este instrument bancar multifuncțional, emis de o instituție financiară, scris pe numele unei persoane care deține cont în bancă⁵⁹.

Rolul banilor în economiile contemporane reiese din **funcțiile** pe care le îndeplinesc:

➤ **mijloc de circulație** – intermediază schimbul de bunuri și servicii;

➤ **măsură a valorii** – apreciază bunurile și serviciile rezultate ale activității economice, cheltuielile și veniturile producătorilor și consumatorilor;

➤ **mijloc de plată** – acceptat pentru mărfurile achiziționate;

➤ **mijloc de „stocare” a valorii** – oferă oportunități pentru acoperirea anumitor cheltuieli pe viitor;

➤ **mijloc (monedă) de circulație internațională** – asigură mișcarea fluxurilor unilaterale sau bilaterale între țări, cumpărători și vânzători de mărfuri, factori de producție pe piața mondială etc.

Conexiunea dintre țări și procesele globale, accelerează sau stopează ritmul circulației și utilizării banilor. Banii reprezintă o parte din capitalul care se deplasează în arealul pieței sale aflată în interacțiune permanentă cu celelalte piețe. În acest context, se conturează importanța banilor atât la nivel național, cât și internațional.

⁵⁹ Hămuraru M., Țăruș V., Capsîzu V. *Teorie economică. Microeconomie. Concepte și aplicații*. Ed. a 2-a. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 54.

6.4. Piața pământului și renta

Pământul este o resursă importantă pentru activitatea agricolă. Ca obiect de studiu, această activitate aducătoare de venit a fost analizată încă de fiziocrați.

Prin „pământ”, ca factor de producție, se subînțelege suprafața de teren agricol, zăcămintele, aerul, flora, fauna și teritoriul ocupat de apă și care împreună cu relieful, apele și clima formează ceea ce numim noi natură.

✦ **Piața pământului** exprimă relațiile prin care are loc interacțiunea dintre cerere și oferta de pământ, formându-se prețul acestuia sau renta.

Locul unde are loc transferul dreptului de proprietate sau de utilizare a pământului se mai numește piața resurselor naturale sau piața funciară.

Piața pământului este una specifică, deoarece în cadrul ei se tranzacționează resurse primare naturale. Ea întrunește următoarele **particularități**:

- terenurile au extindere spațială limitată;
- pământul este mai durabil decât celelalte resurse economice;
- fertilitatea pământului este diferită în funcție de locul amplasării;
- oferta de teren este rigidă la oricare din factorii de influență;
- creșterea randamentului pământului se realizează prin utilizarea substanțelor chimice, cum ar fi îngrășămintele ș.a.;
- în calitate de factor de producție poate fi utilizat intensiv în combinație cu cantități mai mari de capital și/sau muncă;
- suprafața de teren agricol poate fi extinsă prin defrișare, deshidratare a solului, deșteleniri sau chiar extinderea pe suprafața munților etc.

Ca rezultat al interacțiunii cererii și a ofertei de pământ, se stabilește prețul pământului sau renta.

✦ **Renta** este valoarea contribuției pe care o aduce pământul (sau alt bun imobiliar) în cadrul activității economice și pe care și-o însușește proprietarul bunului dat.

Există mai multe forme ale rentei, cum ar fi:

I. Renta economică – venitul generat de un factor de producție cu caracteristici neobișnuite, a cărui ofertă este rigidă în raport cu prețul său. De exemplu: renta minieră, de construcții, renta consumatorului, renta de abilitate, renta de raritate.

II. Renta funciară este venitul obținut de proprietarul pământului, care a permis utilizarea temporară a acestuia:

✓ **Renta absolută** este un câștig ce nu depinde de fertilitate, ci de cererea și oferta de terenuri;

✓ **Renta diferențială** apare ca un venit încasat de la un lot cu un grad sporit de fertilitate a solului și care se situează geografic în apropiere de piețele bunurilor agricole;

✓ **Renta de monopol** de care beneficiază agenții economici prin prețul stabilit la produsele deosebite, ce sunt recoltate în condiții climaterice speciale și sol ce are proprietăți excepționale. În acest caz, se au în vedere produse agricole de o raritate mare, cum ar fi: strugurii plantați în viile din regiunea Bordeaux.

✚ **Prețul pământului** este o sumă de bani pe care cumpărătorul este gata să o cedeze în schimbul unei unități de teren obținut cu titlul de proprietate.

Se cunosc următorii **factori** ce influențează nivelul și evoluția prețului la pământ, printre care:

✓ **cererea și oferta de terenuri agricole** – creșterea cererii duce la ridicarea prețului asupra pământului și, respectiv, a rentei funciare;

✓ **cererea și oferta de produse agricole** – legate de sporirea numerică a populației și a volumului de materie primă necesar pentru industria prelucrătoare;

✓ **mărimea și evoluția rentei** – creșterea rentei funciare inevitabil duce la ridicarea prețului la terenurile de pământ;

✓ **posibilitatea folosirii alternative a pământului** (construirea unui stadion, bazin, cazino etc.) poate să aducă proprietarului o rentă mai mare decât anterior;

✓ **rata dobânzii** – prețul pământului se află în raport invers proporțional cu dinamica ratei dobânzii;

✓ **ameliorarea poziției terenurilor agricole** – investirea suplimentară de capital în sistemul de irigare, în îngrășăminte minerale, în tehnologii noi agricole etc.⁶⁰.

Uneori, prin prețul pământului, se are în vedere o rentă capitalizată la dobânda curentă a pieței. În această ordine de idei, prețul pământului reprezintă suma de bani, care dacă ar fi depusă la o bancă comercială ar genera un venit sub formă de dobândă egală cu mărimea rentei încasate în urma dării în arendă a terenului.

Știind mărimea rentei și rata dobânzii anuale, se poate estima prețul pământului cu ajutorul relației:

$$P_p = (R : d') \times 100\%,$$

unde:

d' – rata anuală a dobânzii;

P_p – prețul pământului;

R – mărimea anuală a rentei.

Exemplu. Gospodăria țărănească „Movila” a decis să vândă un lot de pământ de 0,5 hectare. Dobânda medie anuală pe piața monetară la depozite este de 15%. Pentru darea în folosință temporară, gospodăria obține o rentă de 4.500 lei anual.

⁶⁰ Hămuraru M., Țăruș V., Capsîzu V. *Teorie economică. Microeconomie. Concepte și aplicații*, p. 225.

Determinăm prețul de vânzare al terenului:

$$P_p = (4500 \text{ lei} : 15\%) \times 100\% = 30.000 \text{ lei}$$

În fine, putem conchide că pământul ca resursă originară, de care dispun mai multe generații dintr-o țară, poate fi conservat prin utilizarea corectă a acestuia.

Piața factorilor de producție este segmentată în mai multe părți în funcție de obiectul tranzacțiilor. Piața fiecărui factor interacționează cu altele și împreună formează un tot întreg. Valorificarea adecvată a factorilor și neofactorilor de producție este indispensabilă dezvoltării durabile a țării.

În Republica Moldova, piața funciară este la un nivel incipient de evoluție. Informația pe această piață este imperfectă. Volumul tranzacțiilor este redus. Interesul față de pământ va crește pe măsură ce se va practica mai mult agricultura, ramură importantă a economiei naționale și activitate ce permite cel puțin satisfacerea nevoilor de consum alimentar al populației.

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

❖ Factori de producție	❖ Dobândă
❖ Piața factorilor de producție	❖ Bani
❖ Repartiție primară	❖ Investiții
❖ Repartiție secundară	❖ Piața pământului
❖ Piața muncii	❖ Rentă
❖ Salariu	❖ Prețul pământului
❖ Piața capitalului	

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Identificați specificul pieței factorilor de producție în comparație cu alte piețe.
2. Explicați trăsăturile dominante ale segmentelor pieței muncii.
3. Delimitați noțiunea de bani, funcțiile și formele lor.
4. Analizați corelația capital – bani – investiții – bunuri.
5. Apreciați importanța utilizării raționale a pământului la etapa actuală, ținând cont de trăsăturile sale.

Sarcini pentru studiu independent:

1. În baza unei decizii luate de Guvernul Republicii Moldova, pentru angajații sectorului real⁶¹ cu un program complet de muncă (169 ore/lună), a fost stabilită mărimea salariului brut minim garantat – 1.650 de lei pe lună din 1 mai 2014 și 1.900 lei din 1 mai 2015.

Studiați situația curentă în alte țări ale lumii cu privire la mărimea salariului minim pe economie și analizați comparativ cu cel din Republica Moldova, identificând factorii determinanți ai acestuia.

2. Conform datelor furnizate de Biroul National de Statistică al Republicii Moldova, pentru anul 2013 venitul disponibil lunar al populației constituia în medie per persoană 1681,4 lei și a avut următoarea structură:

- ✓ Venituri din activitatea salarială – 41,6%;
- ✓ Venituri din activitatea individuală agricolă – 9,1%;
- ✓ Venituri din activitatea individuală nonagricolă – 6,9%;
- ✓ Prestații sociale – 19,9%;
- ✓ Alte venituri – 23,3% (inclusiv transferuri de peste hotare – 17,3%);
- ✓ Venituri din proprietate – 0,2%⁶².

Analizați datele. Explicați conținutul fiecărei categorii de venituri. În conformitate cu procesul repartiției, sistematizați veniturile distribuite primar și secundar. Comparați indicatorul pentru ultimii 5 ani.

3. „În orice țară dezvoltată rolul de indicator al pieței valorilor mobiliare aparține bursei de valori, menită să realizeze funcțiile unei piețe organizate, asigurând un „loc de întâlnire” al cererii și ofertei. Ca rezultat pentru vânzător și cumpărător este obținut cel mai bun preț. Funcția de bază a bursei de valori este dezvoltarea pieței bursiere organizate, orientată spre crearea infrastructurii și acordarea serviciilor ce asigură efectuarea tranzacțiilor civile între participanții pieței valorilor mobiliare, având ca obiect valori mobiliare⁶³. Aici se concentrează toată informația referitoare la cerere și ofertă privind valorile mobiliare, ceea ce creează cele mai favorabile condiții pentru determinarea cursului valorilor mobiliare. Reprezentând o formă a pieței organizate, bursa de valori are specificul său, ceea ce o deosebește de alte piețe...”⁶⁴.

La Bursa de mărfuri se negociază, mărfurile disponibile spre vânzare imediat după încheierea tranzacției (ele fiind stocate în depozite sau porturi) sau bunurile care nu sunt produse în momentul dat. Astfel, producătorul poate atrage capitalul liber care i-ar permite finalizarea producției unui lot necesar de bunuri.

Investigați și analizați particularitățile funcționării Bursei de valori și a Bursei de mărfuri, în baza unor exemple.

⁶¹ **Sector bugetar** – totalitatea unităților finanțate de la bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat, bugetele unităților administrativ-teritoriale și din mijloace speciale, indiferent de subordonarea ramurală.

Sector real – totalitatea unităților cu autonomie financiară, inclusiv a celor care beneficiază de dotații bugetare, indiferent de subordonarea ramurală, tipul de proprietate și forma de organizare juridică. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=431&id=3981>

⁶² <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4355>

⁶³ Valorile mobiliare sunt titluri, cum ar fi acțiunile, obligațiunile etc. emise și care circulă pe piața de capital în scopul atragerii capitalului financiar propriu și cu împrumut în vederea desfășurării activității economice.

⁶⁴ <http://www.moldse.md>

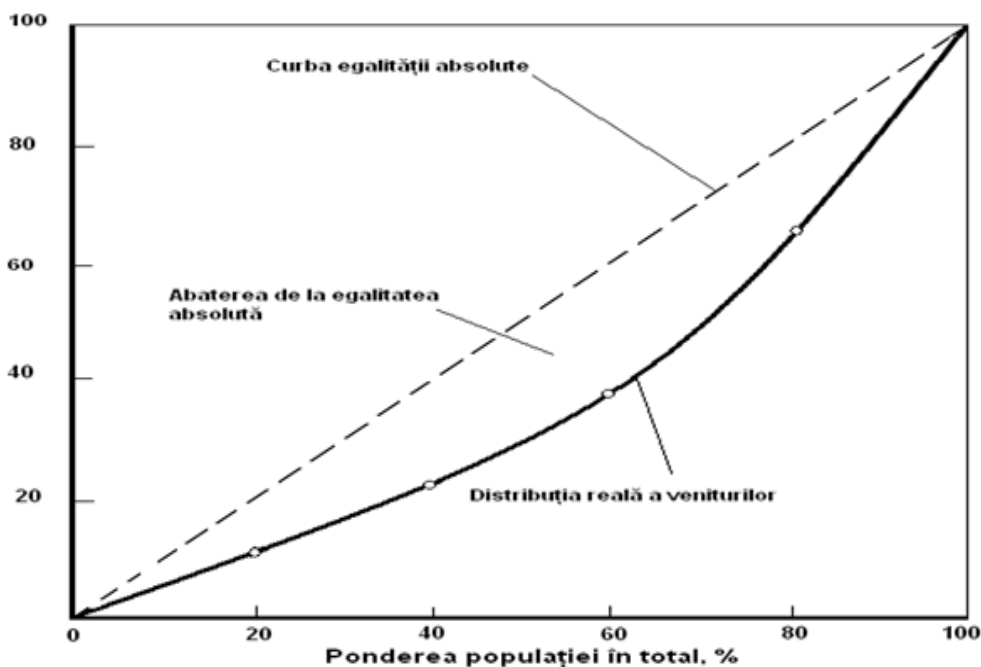
4. „Datele statistice arată că, în prezent, prețul de piață al pământului este relativ redus. Astfel, prețul mediu al unui hectar de pământ oscilează de la 10,3 la 12 mii de lei și este mai mic, față de prețul mediu al unui hectar de pământ în Polonia, care după calitate este inferior și constituie 2,9 mii euro. În Polonia pământul corespunzător calității celui din Republica Moldova se comercializează la un preț de peste 7 mii de euro”⁶⁵ (anul 2013).

Analizați textul și evidențiați factorii de impact asupra prețului la pământ în economia națională.

5. Curba lui Lorenz, ca instrument de analiză economică, a fost introdusă în anul 1905. Economistul american, Max Otto Lorenz, într-un articol cu denumirea „Metode de măsurare a concentrației veniturilor”, prin intermediul curbei a prezentat repartiția neliniară a veniturilor în societate.

Pentru studiu, se separă 100% din populație în quintile (5 grupuri a câte 20% fiecare). Prima quintilă se consideră cel mai rău asigurată, iar ultima – cel mai bine. Se divizează și toate veniturile populației a câte 20%. Astfel, dacă ar exista egalitate absolută, atunci primii 20% de cetățeni ai unei țări ar dispune de 20% din venituri și celelalte categorii similar.

Curba lui Lorenz se utilizează și pentru aprecierea inegalității în dotarea cu resurse a țărilor, cota de piață a firmelor în ramură, proprietățile deținute de gospodăriile casnice.

Utilizând datele Biroului Național de Statistică, **proiectați Curba lui Lorenz pentru Republica Moldova, selectând date pentru anul curent. Analizați distribuția veniturilor pe quintile.**

⁶⁵ Năframă S. *Piața terenurilor agricole din Republica Moldova în stand by, accesibil la <http://capital.market.md/ro/content/piața-terenurilor-agricole-din-republica-moldova-în-stand>*

7. ÎNTREPRINDEREA ȘI ANTREPRENORIATUL ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să definească conceptele: antreprenoriat, întreprindere, antreprenor, manager, agent economic, persoană juridică, persoană fizică; ✓ să compare analizând avantajele și dezavantajele businessului mare și mic; ✓ să stabilească rolul managementului și marketingului în activitatea întreprinderii; ✓ să analizeze formele activității antreprenoriale, conform legislației în vigoare; ✓ să caracterizeze procesul de planificare în cadrul unei întreprinderi; ✓ să structureze etapele înregistrării unei afaceri. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Noțiuni introductive privind antreprenoriatul. 2. Întreprinderea: tipurile și funcțiile sale. 3. Managementul și marketingul – elemente constitutive în coordonarea activității întreprinderii. 4. Planificarea activității întreprinderii. 5. Etapale înregistrării afacerii în RM.

7.1. Noțiuni introductive privind antreprenoriatul

Antreprenoriatul reprezintă elementul cel mai dinamic al economiei de piață, fiind, totodată, un promotor de inițiative tehnologice și economice, o sursă primară a inovației, precum și un factor determinant al productivității înalte și al economiei competitive⁶⁶.

♣ **Antreprenoriat** – este activitatea de fabricare a producției, executare a lucrărilor și prestare a serviciilor, desfășurată de cetățeni și de asociațiile acestora în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri⁶⁷.

Antreprenoriatul se raportează la un anumit tip de organizare care pune în evidență particularitățile semnificative legate de procesul de gestionare al resurselor. În

⁶⁶ Goian I., Gasnaș A., Gasnaș A. *Curs de antreprenoriat*. Ed. a 2-a, rev. și red. Chișinău: Epigraf, 2010, p. 9.

⁶⁷ Legea nr. 845 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi din 03.01.1992. Publicată: 28.02.1994 în *Monitorul Parlamentului*, nr. 2, art. 33.

acest context, antreprenoriatul este considerat ca una dintre cele mai importante funcții dintr-o societate. Antreprenoriatul poate contribui la asigurarea stabilității economice, atribuind concurenței un caracter civilizat.

Se consideră că antreprenoriatul este o activitate economică specifică ce urmărește obținerea profitului, bazându-se pe inițiativa individuală a întreprinzătorului, care își asumă responsabilitatea și își aplică ideile inovaționale, participând astfel la formarea noilor preferințe ale consumatorului.

Condițiile de bază ale activității antreprenoriale sunt elementele inovaționale. Acestea pot fi: crearea unui produs nou, schimbarea tipului de activitate, elaborarea noilor metode de gestionare a procesului de producție și a calității bunurilor, implementarea noilor tehnologii sau chiar înființarea unei noi întreprinderi⁶⁸.

În funcție de interesul sporit pentru un anumit domeniu și competențele posedate de către potențialii întreprinzători, se pot alege anumite direcții ale activității de antreprenariat, ilustrate în Figura 7.1.

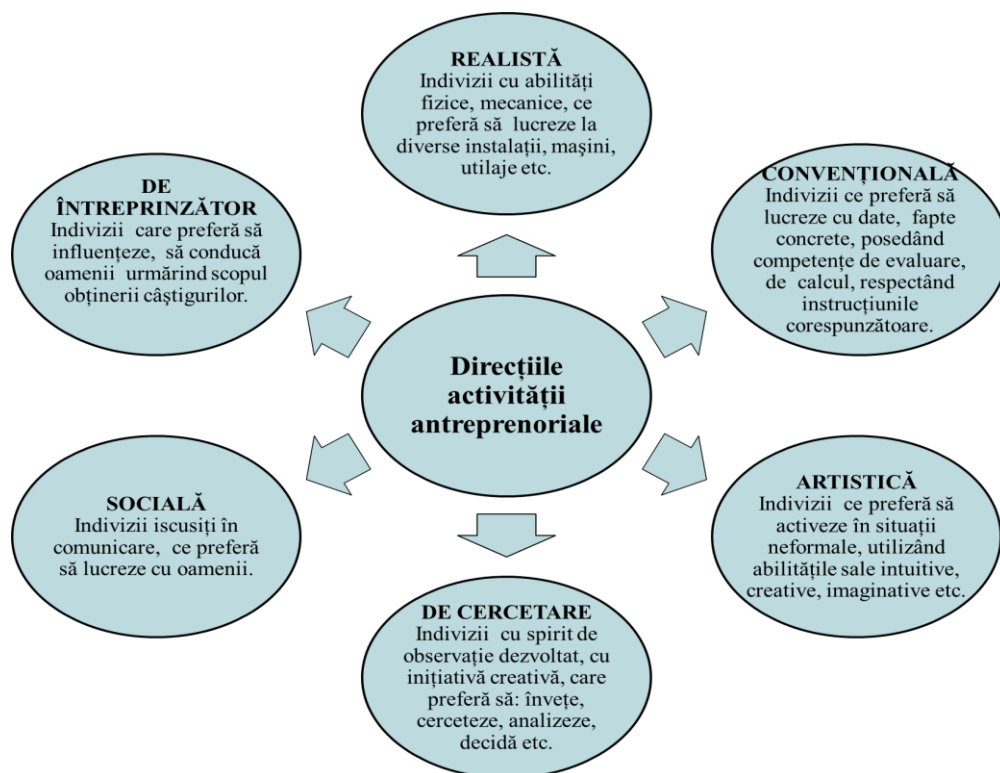

Fig. 7.1. Tipologia direcțiilor antreprenoriale

Sursa: Elaborat de autori în baza de Сырбу И. М. Основы предпринимательской деятельности (курс лекций), с.43.

⁶⁸ Сырбу И. М. Основы предпринимательской деятельности (курс лекций). Кишинэу: МЭА, 2002, с. 21.

Subiectul principal al activității de antreprenoriat este antreprenorul⁶⁹. În accepțiunea lui A. Marshal⁷⁰, antreprenorul este furnizor de mărfuri și promotor al proceselor de inovare și progres, arătând că acesta:

- deține toată responsabilitatea asupra afacerii, exercitând, totodată, întregul control asupra acesteia;

- el poate fi și un manager care răspunde atât pentru coordonarea forței de muncă, gestionarea capitalului investit, cât și pentru dezvoltarea producției și viabilitatea afacerii asumându-și riscul în acest sens;

- acesta caută permanent noi oportunități de inovare și modernizare a produselor și proceselor de producție, precum și de reducere a pierderilor în vederea minimizării costurilor;

- antreprenorul trebuie să posede măiestrie, iscusință și abilități deosebite fiind capabil să gândească simultan la o paletă largă de lucruri și activități.

În opinia lui Kirzner, în lucrarea sa *Competiție și antreprenoriat* descrie antreprenorul ca fiind o persoană activă capabilă să identifice și să exploateze oportunitățile de profit înaintea altora. Aceste calități îi conferă antreprenorului acea forță care asigură echilibrul și care valorifică experiența acestuia bazată pe cunoaștere, vigilență și risc, să aibă capacitatea de a face diferența dintre oportunitățile reale și cele aparente.

♣ **Antreprenor** – 1. Tip de agent economic reprezentativ în economia de piață care adoptă un comportament de esență activă și novatoare, specific sistemelor economice bazate pe concurență, risc și inițiativă privată. În aceasta accepțiune, antreprenorul este sinonim cu întreprinzătorul. 2. Persoană fizică sau juridică care se obligă, pe baza unor clauze și condiții contractuale, să execute diferite lucrări (industriale, de construcții etc.) în beneficiul altei persoane sau organizații, în schimbul unei sume de bani dinainte convenite.
Sinonim – contractor⁷¹.

⁶⁹ În literatura economică, noțiunea de „antreprenor” a apărut pentru prima dată în *Dicționarul universal de comerț*, editat la Paris în anul 1723, desemnând „persoana care își asumă obligații în vederea gestionării construcției unui obiect”. Ca termen științific, ca subiect de discuție și analiză, noțiunea de „antreprenor” datează încă din sec. al XVIII-lea, când economistul francez R. Cantillon a asociat asumarea de riscuri în economie cu antreprenoriatul, formulând primele teorii cu privire la antreprenoriat. În Anglia, în aceeași perioadă, Revoluția Industrială era în plină desfășurare, iar antreprenorii jucau un rol important în transformarea resurselor”; Bugaian L., Catanoi V., Cotelnic A. ș.a. *Antreprenoriat: inițierea afacerii*. Chișinău: „Elena-V.I.” SRL, 2010, p.12.

⁷⁰ O importantă contribuție la dezvoltarea conceptului de antreprenoriat aparține lui A. Marshal (neoclastic). În lucrarea sa *Principle of Economics* (1890) el menționează importanța antreprenoriatului pe care îl consideră „un motor al dezvoltării societății”.

⁷¹ http://www.contabilizat.ro/dictionar_economic_si_financiar~termen-antreprenor.html

Uzual, termenul de antreprenor se identifică cu noțiunea de manager, însă în realitate ei îndeplinesc funcții bine determinate.

Tabelul 7.1. Rolul antreprenorului și al managerului

ANTREPRENORUL	MANAGERUL
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Este proprietarul factorilor de producție. ◆ Reușește să atragă și să mobilizeze factorii de producție. ◆ Este cel mai motivat pentru a obține rezultate cât mai bune. ◆ Se bazează pe managerii care participă la elaborarea strategiei și politicii firmei și care se străduiesc să le transpună în viață. ◆ Alături de manager ia deciziile privind utilizarea resurselor existente, orientarea producției spre anumite bunuri, privind modul în care se combină factorii de producție și comercializarea bunurilor. ◆ Este implicat în toate acțiunile întreprinderii. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Este persoana din cadrul firmei care deține funcții de conducere, special pregătite și care orientează, organizează, coordonează și dirijează activitatea tuturor salariaților spre obținerea performanței. ◆ Reprezintă „creierul” întreprinderii. Face ca toate componentele să fie corelate organic într-o mișcare, al cărei obiectiv îl reprezintă succesul în afaceri. ◆ Are anumite calități, abilități și aptitudini. ◆ Pune în evidență profesionalismul care se referă la cunoștințele profesionale de muncă, la capacitatea de concentrare, la inteligență, energie. ◆ Are capacitatea de a lua decizii, de a lucra cu oamenii, manifestă stabilitate emoțională, creativitate, receptivitate față de nou, spirit de disciplină, spirit de răspundere, devotament.

Sursa: Goian I., Gasnaș A., Gasnaș A. Curs de antreprenariat, p. 22-23.

Desfășurarea cu succes a activității de antreprenariat, începând cu inițierea întreprinderii până la etapa obținerii profitului depinde, în mare măsură, atât de efectul generat de efortul depus de către antreprenor, cât și de manager. În cadrul firmelor de dimensiuni mici, deseori antreprenorul este și manager.

7.2. Întreprinderea: tipurile și funcțiile sale

Întreprinderea constituie un agent economic, cu firma (titlatură) proprie, înființată de antreprenor, în modul stabilit de legislație, având statut de persoană juridică sau de persoană fizică, care au aceleași drepturi și responsabilități, cu excepția răspunderii patrimoniale pentru obligațiile lor, devenind subiect de drept din momentul înregistrării de stat.

Ținem să menționăm că în terminologia anglo-saxonă întreprinderea se numește „firmă”, de aceea uneori le vom utiliza ca sinonime⁷².

♣ **Întreprinderea** este un organism economic și social, constituie o organizare autonomă a unei activități cu ajutorul factorilor de producție de către întreprinzător și pe riscul său, în scopul producerii de bunuri și servicii, destinate schimbului, având ca finalitate obținerea unui profit⁷³.

Fiind un vector principal în dezvoltarea economiei, întreprinderile sunt agentul economic care influențează evoluția proceselor economico-sociale. Astfel, distingem:

A. Rolul economic al întreprinderii:

- atrage și combină factorii de producție;
- finalitatea activității lor constă în crearea de bunuri și servicii;
- distribuie veniturile.

B. Rolul social al întreprinderii:

- *față de salariați* – crearea condițiilor de muncă, remunerarea muncii etc.;
- *față de consumatori* – oferirea de bunuri și servicii în vederea satisfacerii necesităților consumatorilor.

Caracteristicile întreprinderii:

a) *existența patrimoniului*, care-i oferă posibilitatea asumării riscului producției și asigurării unității ei;

b) *combinarea factorilor de producție* atât sub aspect tehnic și tehnologic, cât și sub aspectul economic, adică al rentabilității maxime;

c) *furnizorii de factori de producție pot exista distinct față de întreprinzător*, munca fiind oferită de către salariați, iar capitalul – de către unitățile bancare;

d) *producția este destinată schimbului* – ceea ce presupune anticiparea cât mai corectă a cererii și a ofertei, decizie grevată de incertitudini;

e) *maximizarea profitului* este scopul activității întreprinderii și, în același timp, condiția supraviețuirii și dezvoltării ei.

Ținând seama de specificul și de ansamblul activităților care au loc în întreprindere, se evidențiază următoarele **funcții**:

a) **Funcțiunea de cercetare-dezvoltare** cuprinde activitățile prin care se studiază, se concepe, se elaborează și se realizează viitorul cadru tehnic, tehnologic și organizatoric al întreprinderii.

b) **Funcțiunea comercială** cuprinde ansamblul activităților vizând aprovizionarea tehnico-materială, desfacerea produselor, comerțul exterior și cooperarea economică internațională, ele fiind grupate în trei componente:

⁷² Genereaux J. *Economie politică. Microeconomie*. Traducere Vasile Dan. București: All Beck, 2000, p.62.

⁷³ http://www.contabilizat.ro/dictionar_economic_si_financiar~termen-antreprenor.html

- ✓ marketing;
- ✓ aprovizionare;
- ✓ desfacere.

c) **Funcțiunea de producție** cuprinde totalitatea activităților legate nemijlocit de realizarea producției.

d) **Funcțiunea financiar-contabilă** cuprinde activități privind folosirea mijloacelor financiare necesare în procesul economic și de urmărire a rezultatelor obținute de întreprindere. Această funcțiune cuprinde următoarele activități:

➤ *evidența contabilă financiară* – înregistrarea și raportarea activelor, pasivelor⁷⁴, veniturilor și cheltuielilor întreprinderii;

➤ *evidența fiscală* – activitățile de stabilire corectă a impozitelor în concordanță cu legile fiscale;

➤ *organizarea internă a evidenței contabile* – asigurarea securității activelor, asigurarea calității, fiabilității datelor contabile, asigurarea eficienței operaționale, asigurarea aderenței la politica managerială a întreprinderii;

➤ *elaborarea schemei organizatorice a sistemului contabil* – crearea unui sistem de evidență fie mecanică, fie electronică;

➤ *contabilitatea managerială* – mijloacele de comunicare a datelor financiare către managerii întreprinderii.

e) **Funcțiunea de personal** cuprinde următoarele activități specifice:

- ✓ determinarea necesarului de forță de muncă;
- ✓ selectarea, testarea, încadrarea și promovarea personalului;
- ✓ organizarea pregătirii profesionale a lucrătorilor;
- ✓ stabilirea sistemului de salarizare, aplicarea acestuia etc.

În organizarea acestei activități, este necesar ca managerul să asigure în permanență un echilibru între interesele salariaților, obiectivele și rezultatele întreprinderii.

În practică, toate aceste funcțiuni formează sistemul organizării procesuale a întreprinderii.

Funcțiile întreprinderii se concretizează și se precizează în conformitate cu mărimea întreprinderii, apartenența ramurală, gradul de specializare și cooperare, existența infrastructurii sociale, formele de proprietate, relațiile cu organele locale ale puterii. Astfel, întreprinderile pot fi clasificate:

1. După forma de proprietate:

- ✓ întreprinderi cu proprietate de stat;
- ✓ întreprinderi cu proprietate privată;
- ✓ întreprinderi cu proprietate mixtă.

⁷⁴ **Activul** reprezintă patrimoniul unei întreprinderi format din produse finite, în curs de execuție, materii prime, clădiri, utilaje, mijloace bănești etc. **Pasivul** este sursa de formare a activelor întreprinderii, constituit din capitalul propriu, împrumuturi pe termen lung și scurt etc.

2. După sfera de activitate:

- ✓ întreprinderi ale sectorului primar (întreprinderi agricole);
- ✓ întreprinderi ale sectorului secundar (întreprinderi industriale);
- ✓ întreprinderi ale sectorului terțiar (întreprinderi din sfera serviciilor);
- ✓ întreprinderi ale sectorului cuaternar (producerea informațiilor).

3. După scopul activității:

- ✓ comerciale – scopul principal este obținerea de profit;
- ✓ noncomerciale – scopul principal fiind efectul social obținut.

4. După destinația economică și caracterul producției finite:

- ✓ întreprinderi de producere a obiectelor de consum;
- ✓ întreprinderi de producere a mijloacelor de producție.

5. În funcție de caracterul obiectului muncii:

- ✓ întreprinderi extractive;
- ✓ întreprinderi prelucrătoare.

6. După dimensiunile întreprinderii:

- ✓ microîntreprinderi;
- ✓ întreprinderi mici;
- ✓ întreprinderi mijlocii;
- ✓ întreprinderi mari.

În Republica Moldova dimensiunile întreprinderilor se determină în funcție de numărul angajaților, volumul anual de vânzări, valoarea totală anuală de bilanț a activelor. În această ordine de idei, deosebim:

Microîntreprinderi

- numărul personalului până la 9 persoane;
- volumul anual de vânzări până la 3 mil. lei;
- valoarea totală anuală de bilanț a activelor până la 3 mil. lei.

Întreprinderi mici

- numărul personalului până la 49 de persoane;
- volumul anual de vânzări până la 25 mil. lei;
- valoarea totală anuală de bilanț a activelor până la 25 mil. lei.

Întreprinderi mijlocii

- numărul personalului până la 249 de persoane;
- volumul anual de vânzări până la 50 mil. lei;
- valoarea totală anuală de bilanț până la 50 mil. lei.

În condițiile unei concurențe acerbe, întreprinderile pentru atingerea unor obiective dificil de realizat colaborează, se asociază în diferite formule, renunțând parțial sau integral la independența lor economică și/sau juridică.

Aceste acțiuni, în literatura de specialitate, poartă denumirea de cooperare și concentrare.

✚ **Cooperarea** este o formulă contractuală, de înțelegere și colaborare între întreprinderi care își păstrează independența juridică, dar renunță parțial la independența economică (decizională). Cartelul este forma tipică de cooperare.

✚ **Concentrarea** este o soluție de colaborare strânsă între întreprinderi care renunță, în mare măsură, la independența economică și juridică, fiind adoptată o soluție de conducere unică. Concernul⁷⁵ este forma tipică de concentrare. Formula extremă a concentrării se realizează prin fuziune sau absorbție⁷⁶.

Obiectivele pe care le urmăresc întreprinderile în cazul cooperării sau concentrării sunt:

- ✓ maximizarea profitului pe termen lung;
- ✓ aplicarea mecanismului economiei de scară în unități economice de mari dimensiuni, în cazul producției de serie mare;
- ✓ consolidarea poziției pe piață în raport cu concurenții, furnizorii, clienții și finanțatorii;
- ✓ diminuarea riscului la care se expune (prin divizarea acestuia asupra mai multor parteneri);
- ✓ reducerea amenințărilor concurenței și creșterea capacității de influență asupra autorității publice și de reglementare.

Avantajele considerabile ale cooperării și concentrării fac aceste procese să domine în economiile contemporane, reduc aria de manifestare a liberei concurențe și provoacă, tot mai mult, intervenția autorității publice în economie.

Economiștii evidențiază următoarele **forme de concentrare a întreprinderilor**:

1. concentrarea orizontală – are loc în cazul în care întreprinderea își mărește dimensiunile din surse proprii, menționând același domeniu de activitate, sau atunci când se unesc întreprinderile care produc același tip de bunuri. Exemplu: unirea a două întreprinderi franceze din domeniul construcției de automobile: „Peugeot” și „Citroen”;

⁷⁵ **Concernul** este o concentrare de tip orizontal, vertical sau anorganic realizată de către întreprinderi care se mențin ca persoane juridice, dar renunță complet la independența economică în favoarea unei conduceri unitare. Formula este uzuală în cazul unor întreprinderi subordonate întreprinderii care deține pachetul majoritar. Aceasta decide menținerea personalității juridice, a numelui, a mărcilor, licențelor, dar controlează integral strategia și politica economică a firmelor subordonate. De multe ori, societatea „mamă” este una de finanțare și administrare care coordonează gruparea, fără a derula în nume propriu activități de producție sau servicii destinate pieței (Holding). Uneori poate fi o „umbrelă” cu sediul într-un „paradis fiscal”. Kerbalek I. *Economia întreprinderii*. Ed. Gruber, <http://www.economiaintreprinderii.ro/cap17/subcap.htm>

⁷⁶ Kerbalek I. *Economia întreprinderii*.

2. concentrarea verticală – constă în reunirea în cadrul unei întreprinderi a activităților situate la diferite stadii ale procesului de producție, începând cu confecționarea materiei prime până la fabricarea și distribuirea produselor finite. Exemplu: întreprinderile care cultivă viță-de-vie produc vin, îl îmbuteliază și îl comercializează pe piața internă și cea externă;

3. concentrarea conglomerată (anorganică) constă în reunirea în cadrul unei singure unități economice a mai multor întreprinderi ce activează în domenii diferite, dar care au aceleași interese financiare sau de altă natură. De exemplu, concernul Fiat produce automobile, avioane, vapoare, ciocolată, confecții etc.

Metodele de concentrare a întreprinderilor:

- a) *prin absorbție* – se realizează atunci când o întreprindere A procură acțiunile sau patrimoniul alteia B, astfel B dispare. În cazul dat, nu se creează o nouă întreprindere.
- b) *prin fuziune* – are loc atunci când două sau mai multe întreprinderi se unesc pentru a forma o nouă întreprindere ⁷⁷.

În multe țări, există o legislație pentru protecția concurenței care interzice anumite forme de cooperare sau le supune controlului autorităților.

7.3. Managementul și marketingul – elemente constitutive în coordonarea activității întreprinderii

Managementul a apărut inițial în sfera afacerilor, dar în prezent el și-a lărgit sfera de cuprindere și se utilizează în toate sferile de activitate: cultură, medicină, sport etc. reprezentând activitatea de conducere, de administrare.

Managementul are o triplă semnificație: *activitate practică (proces), factor de decizie (echipa sau individ) și știință*.

♣ **Managementul** este arta și știința de a-i face pe alții să acționeze, în așa fel încât să se atingă obiectivele unei organizații; este procesul de statuire și îndeplinire a obiectivelor, prin realizarea unor funcții de bază, specifice, în dirijarea și utilizarea resurselor umane, materiale și financiare ale organizației⁷⁸.

Managementul ca proces îndeplinește patru **funcții**:

1. **Planificarea** – stabilirea obiectivelor și a căilor de realizare a lor.
2. **Organizarea** – repartizarea responsabilităților pentru realizarea sarcinilor, crearea sistemului de conducere.

⁷⁷ Moldovanu D. *Curs de teorie economică*, p.78-79.

⁷⁸ Ursachi I. *Management*. București: Ed. ASE, 2001, p.11.

3. **Motivarea** – inițierea angajaților în activitate, crearea imboldurilor pentru o activitate productivă.

4. **Controlul** – evaluarea și compararea rezultatelor cu cele preconizate.

Managementul firmei poate fi ierarhizat pe trei niveluri:

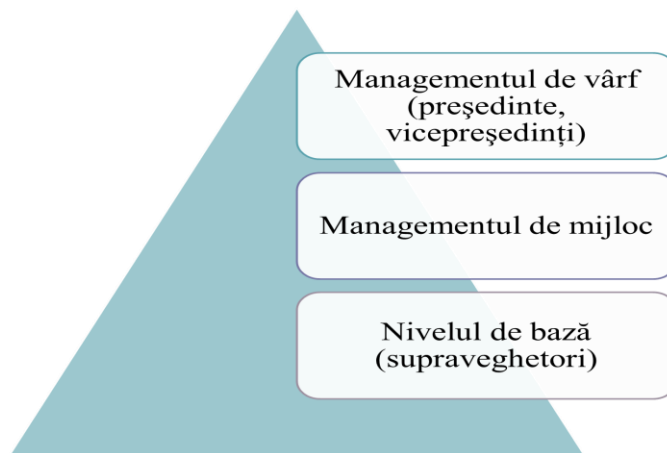

Fig. 7.2. Piramida managementului unei organizații

Sursa: Ursachi I. *Management*, p.14.

Managementul de vârf este răspunzător de conducerea de ansamblu a organizației. Acesta stabilește strategia și politicile operaționale, obiectivele generale ale organizației și o reprezintă în relațiile cu mediul.

Managementul la nivel mijlociu îi cuprinde pe toți managerii aflați între adjuncții președintelui și cei de la nivelul de bază, supraveghetorii. Acești manageri sunt responsabili pentru implementarea strategiei și politicilor managementului de vârf.

Supraveghetorii se află pe treapta cea mai de jos, nivelul operațional. Subordonații lor sunt executanți (nonmanageri) care realizează nemijlocit operațiile de care depinde atingerea obiectivelor planificate⁷⁹.

⚡ **Marketing** este o concepție asupra organizării și desfășurării activității economice potrivit căreia producția trebuie să fie permanent adaptată la cerințele prezente și viitoare ale consumatorilor și să satisfacă aceste cerințe cu maximum de eficiență.

⚡ **Marketingul** relevă ansamblul de activități și cercetări privind producția și desfacerea acesteia (operațiuni de vânzare, distribuție, reclamă, promovare a vânzărilor, planificare a produsului, cercetare a pieței).

Activitatea de marketing presupune:

1. cercetarea pieței și a specificului consumului de produse;

⁷⁹ Ursachi I. *Management*, p.10-14.

2. studierea modului de percepere a produsului;
3. promovarea produsului;
4. analiza procesului de consumare a bunurilor realizate;
5. informarea despre noile preferințe ale consumatorilor etc.

Orientarea firmei spre atingerea scopului propus se axează pe componentele mixului de marketing.

Mixul de marketing este constituit din totalitatea pârghiilor politicii de produs, de preț, de distribuție și de comunicare stabilite de către o firmă comercială, ținând cont într-o anumită perioadă de timp de resursele disponibile și conjunctura pieței.

„Cei 4P” ai mixului de marketing definesc patru direcții în funcție de care agentul economic ia anumite decizii. Ele sunt: produsul, prețul, plasamentul (distribuția) și promovarea. Activitatea de promovare, la rândul său, depinde de „Cei 4C” ai clientului: cerințele clientului, costul pentru client, comoditatea și comunicarea.

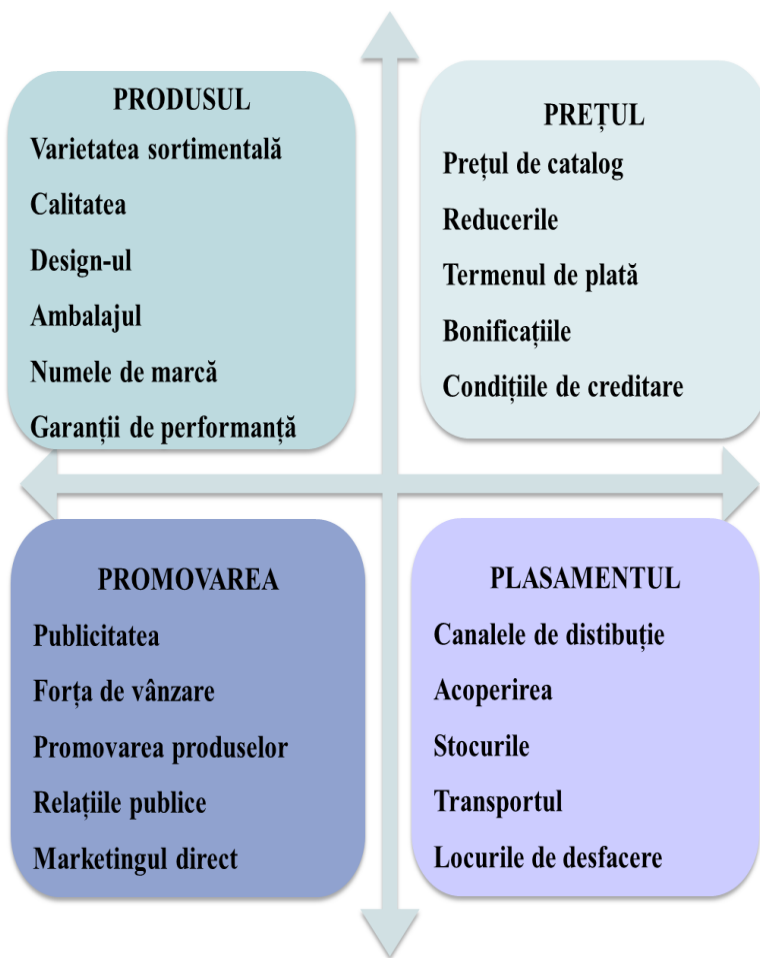

Fig. 7.3. „Cei 4P” ai mixului de marketing

Având un caracter interdisciplinar, tehnicile de marketing și de management modern devin în timp restrâns mai inovative și complexe. În acest context, pentru a arăta perspectiva pozitivă a unei afaceri noi sau a celei deja existente, este necesar a le include în business-planul elaborat de către specialiști, indiferent de gradul de studiere de către aceștia a principiilor managementului sau a strategiilor de marketing.

7.4. Planificarea activității întreprinderii

Una din etapele cele mai importante în procesul de proiectare a afacerii este structurarea business-planului.

✦ **Business-planul** (planul de afaceri) este un document confidențial în care sunt scrise obiectivele și scopurile întreprinderii, demonstrându-se în detaliu modalitățile de atingere a acestora⁸⁰.

În general, nu există un model standard pentru un plan de afaceri, însă în majoritatea cazurilor acesta include cele mai relevante compartimente ce pot descrie o afacere.

Structura business-planului prezentată este orientativă pentru cei ce doresc să inițieze o afacere.

Tabelul 7.2. Structura unui plan de afaceri

Nr.	Elemente componente	Conținut
1	Pagina de titlu	<ul style="list-style-type: none"> • Denumirea întreprinderii, logotip • Adresă, numere de telefoane/fax, adresă electronică • Persoana de contact • Data întocmirii planului • Mențiuni cu privire la confidențialitatea informației
2	Cuprins	Va conține enunțarea capitolelor și numărul paginilor la care acestea se găsesc
3	Tabelul anexelor	Va cuprinde numărul și denumirea fiecărei anexe, cu mențiunea paginii la care se află
4	Tabelul abrevierilor (<i>facultativ</i>)	Abrevierile cu decodificarea acestora (dacă se folosesc în text)
5	Sumar executiv	Această secțiune cumulează și evidențiază punctele-cheie ale planului de afaceri. Ea are o importanță deosebită pentru că este prima parte de conținut a acestuia și deci va fi citit, în primul rând, de potențialii creditorii sau investitori, creând prima impresie. Dacă aceasta este negativă, există

⁸⁰ Gortolomei V., Roman C., Solcan A. *Planificarea afacerii: Ghid pentru antreprenori, investitori și consultații*. Chișinău: S.N., 2003, p.7.

		riscul ca textul să nu fie parcurs mai departe. De aceea e necesar de formulat concis, dar dinamic scopul planului, descrierea pieței și direcțiile strategice ale afacerii, de menționat sursele de venit și profitul scontat.
6	Descrierea întreprinderii	Cuprinde informații relevante cu privire la: <ul style="list-style-type: none"> ✓ forma organizatorică și documentele de înregistrare; ✓ domeniul de activitate; ✓ fondatori, parteneri; ✓ istoria întreprinderii (dacă există, respectiv dacă firma nu se află la început de drum); ✓ echipamente și utilaje, facilități, sedii etc.; ✓ obiectivele afacerii; Pentru informații suplimentare, se poate menționa o adresă web (dacă există).
7	Analiza pieței	<ul style="list-style-type: none"> • Caracteristicile industriei/pieței de desfacere (mărimea și structura pieței) • Evoluția pieței (dinamică și tendințe) • Segmentarea pieței • Numărul clienților existenți (dacă există) și/ sau potențiali • Informații despre mediul concurențial (eventual informații cu privire la cota de piață a firmelor concurente) • Sumare ale studiilor de piață disponibile
8	Prezentarea de produs(e)/serviciu (ii)	Acest capitol poate cuprinde date despre: <ul style="list-style-type: none"> • gama de produse/servicii • procesul de producție/prestare • drepturile de proprietate asupra produselor/serviciilor • marca înregistrată (dacă există) • certificarea calității • avantaje comparative • lansări planificate de (noi) produse/servicii
9	Politicile de marketing	<ul style="list-style-type: none"> • Rezultatele cercetărilor de marketing – ca bază a elaborării strategiilor și planificării (studii de piață, studii privind comportamentul consumatorului) • Raportul auditului de marketing (dacă s-a efectuat) • Strategiile de marketing • Mixul de marketing – cu descrierea fiecărei politici în parte • Modalitățile de control al activității de marketing • Planul de marketing (inclusiv planul promoțional)
10	Analiza financiară	<ul style="list-style-type: none"> • Situația financiară curentă (informații din diverse rapoarte contabile – dacă firma are deja activitate) • Fluxuri monetare lunare/anuale • Soldul datoriilor/creanțelor

		<ul style="list-style-type: none"> • Analiza pragului de rentabilitate • Indicii financiari • Estimări ale vânzărilor/veniturilor /cheltuielilor viitoare
11	Date privind managementul și echipa firmei	<ul style="list-style-type: none"> • Structura organizatorică a firmei • Personalul de bază – descrierea calificărilor și responsabilităților managerilor, a celorlalți angajați • Strategii de motivare și dezvoltare profesională a personalului • Planuri privind crearea de noi locuri de muncă • Strategiile de dezvoltare
12		Concluzii
13	Descrierea întreprinderii	Planul acțiunilor cu mențiunea termenelor de implementare
14	Anexe	<p>Anexele sunt foarte importante, mai ales pentru obținerea de fonduri și crearea de parteneriate strategice.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fotografii ale produselor/serviciilor • Rapoarte de cercetare și de audit • Materiale promoționale • Declarații financiare • Bilanțul contabil • Copii ale contractelor de bază • Copii ale acordurilor de parteneriat <p>Alte documente relevante despre activitatea și/sau intențiile întreprinderii</p>

Sursa: www.businessportal.md

7.5. Etapele înregistrării afacerii în Republica Moldova

Înregistrarea unei afaceri se realizează la Camera Înregistrării de Stat și la oficiile ei teritoriale. Pentru facilitarea înregistrării unei afaceri, se aplică principiul „ghișeul unic”, ce presupune verificarea pachetului de documente necesare, fără a se prezenta la alte autorități. Prin urmare, solicitantul primește certificatul de înregistrare, actele de constituire și ștampila. Etapele de înregistrare a unei afaceri se prezintă astfel:

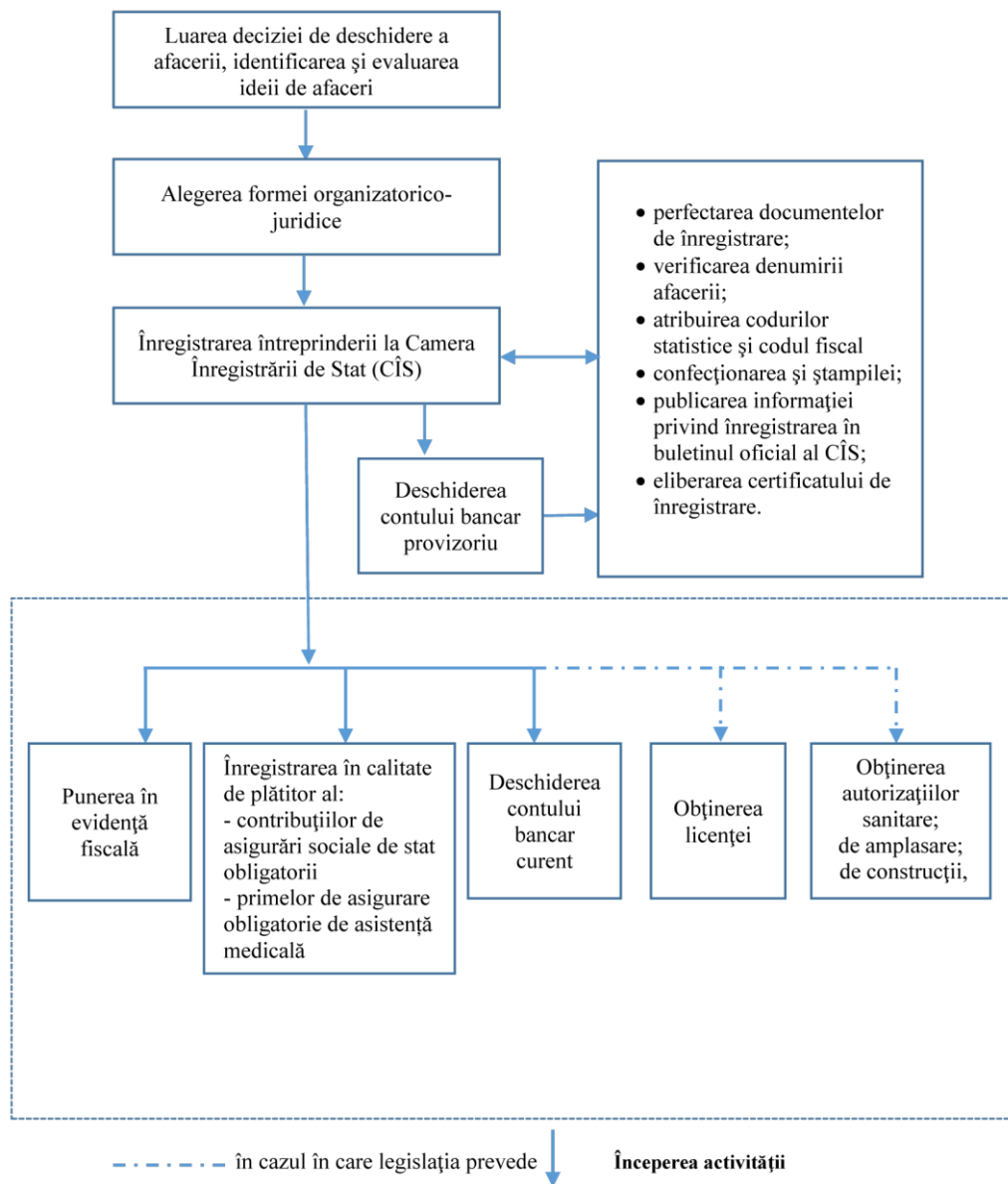

Fig. 7.4. Etapele procesului de deschidere a afacerii de la zero.

Sursa: Bugaian L., Catanoi V., Cotelnic A. ș.a. *Antreprenoriat: inițierea afacerii*, p.49.

Nu întotdeauna lumea afacerilor este ușoară, se întâlnesc obstacole și se comit erori, însă prin muncă asiduă, abilitate antreprenorială și dorință aprigă de a avea succes, trebuie să găsești resursele interioare și exterioare pentru a limita eșecurile.

PACHET PEDAGOGIC:**Concepte-cheie:**

❖ Antreprenoriat	❖ Concentrare
❖ Antreprenor	❖ Concentrarea prin absorbție
❖ Manager	❖ Concentrarea prin fuziune
❖ Întreprindere	❖ Concern
❖ Microîntreprinderi	❖ Management
❖ Întreprinderi mici	❖ Marketing
❖ Întreprinderi mijlocii	❖ Mixul de marketing
❖ Întreprinderi mari	❖ Plan de afaceri
❖ Cooperare	

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Definiți antreprenoriatul și direcțiile activității sale.
2. Comparați rolul managerului și al antreprenorului.
3. Clasificați întreprinderile în baza a trei criterii.
4. Explicați motivele pentru care firmele cooperează sau realizează concentrare.
5. Analizați rolul managementului și al marketingului în activitatea de gestiune a întreprinderii.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. „Franchisingul reprezintă o înțelegere între două părți, în baza căreia una din ele, numită franchiser, transmite alteia, numite franchisee, dreptul de a practica o anumită afacere conform formatului franchiserului și contra unor plăți stabilite. Franchisingul oferă astfel, posibilitatea „copierii” unei afaceri de succes de la o firmă care are o reputație înaltă și posedă o experiență bogată. Conform definiției Asociației Internaționale de Franchising „franchisingul reprezintă un sistem de relații permanente între franchiser și franchisee, în baza căruia toate cunoștințele, imaginea, succesul, metodele de producere și de marketing sunt prezentate franchisee-ului în schimbul satisfacerii reciproce a intereselor”.

„Franchisingul este o industrie relativ nouă pentru economia Republicii Moldova și cu toate că prima afacere de acest fel a apărut încă în 1998 (restaurantele McDonald’s), ponderea acestui tip de business în economia Moldovei este destul de mică”⁸¹.

Studiați avatajele și dezavantajele activității lansate în bază de franciză. Analizați exemplul unor întreprinderi ce activează pe teritoriul Republicii Moldova.

2. „Tânărul întreprinzător Gotz Klein a găsit o nișă foarte simplă pe piața serviciilor din Tübingen. Întrucât pe străzile din centrul orașului nu era loc suficient pentru mașinile mari de gunoi, el și-a propus să-și ofere serviciile de gunoier locuitorilor și firmelor din zonă.

Ideea sa a prins. În momentul de față el ridică peste 10 tone de deșeuri pe lună și le transportă cu o furgonetă la groapa de gunoi a orașului. Clienții săi sunt proprietarii de berării, buti-

⁸¹ Roșcovan M., Golovco V., Bulat V. ș.a. *Franchising: tehnică de afaceri și oportunități pentru antreprenori*. Red. versiunii în l. rom. Sergiu Burcă. Chișinău: PRAG-3, 2002, p. 6, 37.

curi, mezelării, dar și persoane private. Încasările lunare se ridică la 6.000 de euro, din care aproape două treimi înseamnă profit⁸².

Analizați profilul afacerilor din localitatea în care locuiți și proiectați un plan de afaceri succint pentru o activitate nouă, care o veți putea dezvolta cu succes pe viitor.

3. În Republica Moldova se observă o ascensiune a numărului de întreprinderi pentru perioada anilor 2009-2013. O pondere însemnată în numărul total de firme o dețin întreprinderile mici și mijlocii.

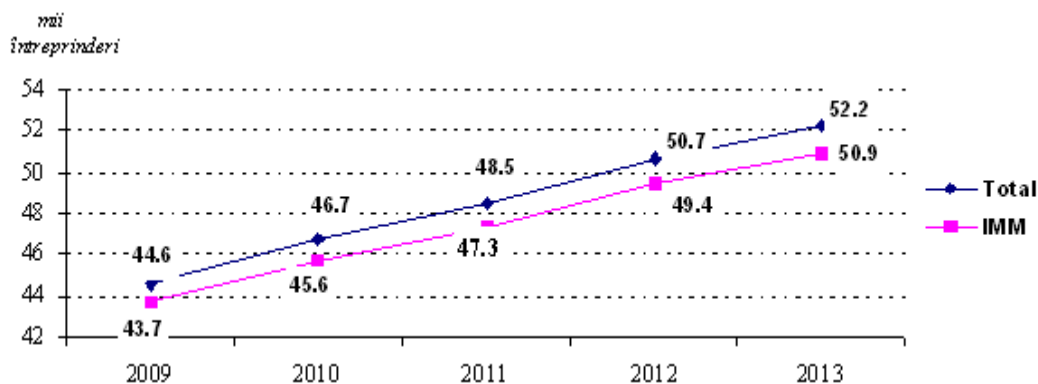

Fig. 7.5. Numărul întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) în perioada 2009-2013

Sursa: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4438>

Analizați dinamica evoluției numărului de întreprinderi pe genuri de activitate și explicați tendințele observate, argumentând. Pentru care tipuri de activitate manifestă un interes deosebit antreprenorii?

4. „Indiferent de cum se numesc ONG-urile – „organizații necomerciale”, „organizații non-profit”, „organizații neguvernamentale”, „sectorul asociativ necomercial”, „societate civilă”, „sectorul trei”, „asociații fără scop lucrativ”, „organizații fără scop patrimonial” etc. – toate au o singură definiție. Ele sunt formațiuni benevole, de sine stătătoare, constituite prin libera manifestare a voinței cetățenilor asociați pe baza comunității de interese profesionale și/sau de altă natură, în vederea realizării în comun a drepturilor civile, economice, sociale și culturale, care nu au drept scop obținerea profitului”⁸³.

Cum apreciați dvs. importanța acestor institute pentru economie și care sunt efectele pozitive asupra evoluției proceselor economice?

5. Conform prevederilor Legii nr. 845 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi din 03.01.1992 în Republica Moldova, activitatea antreprenorială se poate desfășura sub următoarele forme de organizare juridică:

1. întreprindere individuală;
2. societate în nume colectiv;

⁸² Cafîșev E., Jumiga D. *Ghidul antreprenorului pe înțelesul tuturor*, accesibil la http://www.brd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/ghidul_antreprenorului_pe_intelesul_tuturor_2013.pdf, p.89.

⁸³ <http://www.e-democracy.md/ngo/>

3. societate în comandită;
4. societate pe acțiuni;
5. societate cu răspundere limitată;
6. cooperativă de producție;
7. cooperativă de întreprinzător;
8. întreprindere de arendă;
9. întreprindere de stat și întreprindere municipală.

Studiați generalitățile privind fiecare formă de organizare și identificați forma potrivită afacerii pe care dvs. doriți să o inițiați. Argumentați răspunsul. (vezi <http://businessportal.md>)

8. PRODUCȚIA ȘI REZULTATELE ACTIVITĂȚII DE ANTREPRENORAT

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să identifice procesul de producție și particularitățile lui; ✓ să analizeze posibilitatea combinării factorilor de producție; ✓ să clasifice costurile de producție; ✓ să stabilească raportul dintre cost și profit; ✓ să determine tipurile de venituri ale firmei; ✓ să analizeze principalele căi de reducere a costului. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Conceptul de producție și productivitatea. 2. Costul de producție și tipologia lor. 3. Veniturile și profitul. Rentabilitatea întreprinderii.

8.1. Conceptul de producție și productivitatea

Întreprinderea, pe lângă faptul că constituie o entitate orientată social, este și o unitate tehnico-productivă. În interiorul ei au loc o mulțime de procese diversificate prin utilizarea factorilor de producție și astfel se realizează activitatea economică. Esențial este că firma dorește să obțină rezultate cât mai mari, dar cu eforturi cât mai mici, inclusiv prin economisirea resurselor economice.

Prin producție se înțelege:

- ✓ *un proces* de transformare a materiei prime, materiale etc. bunuri.

În general, un proces de producție este caracterizat de procese tehnologice, procese de muncă și procese naturale. Astfel, procesul tehnologic este o activitate care se desfășoară respectând succesiunea anumitor operații tehnologice specifice fabricării unui produs sau unor părți componente ale acestuia. Procesul de muncă exprimă efectul exercitării efortului factorului muncă, ajutat de mijloace speciale și care urmărește obținerea bunurilor. Procesul natural presupune schimbarea proprietăților fizice, chimice, biologice ale materiei prime ca rezultat al influenței factorilor naturali (industria alimentară, chimică, farmaceutică, textilă etc.).

Pentru fabricarea unui bun în parte, îi pot fi specifice toate trei procese de operații, câteva sau doar unul. Acest fapt depinde de gradul de prelucrare a materiei prime.

De exemplu, la o fabrică de conserve se realizează atât procesul tehnologic, cât și de muncă, și natural. Dar, la culegerea strugurilor, sortarea acestora se face manual, omul cheltuindu-și propria energie.

✓ **un rezultat al unui proces** – ansamblul bunurilor și serviciilor deja create.

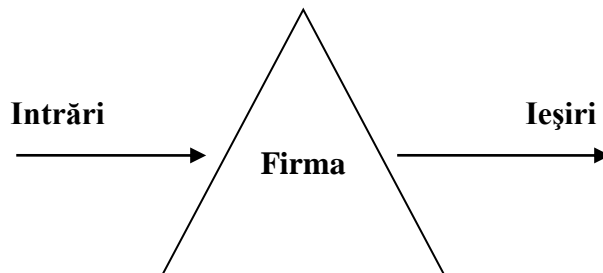

Fig. 8.1. Procesul de producție

În ansamblu, procesul de producție poate fi reprezentat ca o corelație între intrări (totalitatea factorilor de producție) și ieșiri (ansamblul de produse și servicii puse pe piață de agenții economici)⁸⁴.

Orice proces de producție este însoțit de utilizarea concomitentă a mai multor factori de producție. Această activitate presupune combinarea fie a muncii cu capitalul, fie a muncii cu capitalul și abilitatea antreprenorului ș.a.

♣ **Combinarea factorilor de producție** reprezintă un mod specific de unire a factorilor de producție, sub aspect cantitativ și calitativ, din punct de vedere tehnic și economic.

Procesul de producție dintr-o întreprindere industrială exprimă totalitatea acțiunilor conștiente ale oamenilor care acționează cu ajutorul mijloacelor de muncă asupra obiectelor muncii, potrivit unui anumit flux tehnologic dinainte stabilit, în vederea transformării lor în bunuri materiale destinate consumului individual sau consumului productiv, dar și a proceselor naturale care au ca scop transformarea obiectelor muncii.

Economiștii acceptă că în procesul de creare a bunurilor participă doar un singur factor de producție, dar această situație poartă un caracter teoretic și se referă numai la factorii de producție ce se substituie în mod perfect, ceea ce se poate obține pentru un interval de timp ultrascort și, de regulă, nu este o situație relevantă pentru practică.

Posibilitatea grupării eficiente a factorilor de producție depinde de **proprietățile** lor, cum ar fi:

Divizibilitatea este o caracteristică a factorului de producție ce presupune împărțirea acestuia în unități simple de subunități omogene, fără a fi afectată calitatea fac-

⁸⁴ Zbîrciog V., Zbîrciog N. *Coordonata microeconomică a vieții umane: probleme, soluții*. Chișinău: Știința, 2001, p.82.

torului de producție. Exemplu: materia primă, cum ar fi stofa, făina ș.a., numărul de ore de lucru etc.

Adaptabilitatea reprezintă capacitatea de asociere a unei unități dintr-un factor de producție cu una sau mai multe unități din alt factor de producție. Exemplu, pe un lot de teren agricol pot să are două sau mai multe tractoare.

Complementaritatea relevă faptul că factorii de producție se utilizează în raporturi cantitative exacte, specifice unui anumit proces tehnologic de fabricare a unui bun economic. Exemplu, prestarea serviciului de transportare a călătorilor la distanțe mari se poate efectua dacă firma antrenează două persoane în calitate de șoferi.

Substituibilitatea constă în posibilitatea de a înlocui o cantitate dată dintr-un factor de producție, printr-o cantitate determinată dintr-un alt factor, dar păstrând nivelul constant al producției. Exemplu, la o spălătorie pentru autoturisme, într-o unitate de timp, un automobil poate fi curățat de doi muncitori sau de spălătoria automatizată.

Funcționalitatea este o însușire a factorului de producție prin care el este necesar (util) procesului activității economice. Exemplu: radiația solară este importantă în cazul producerii energiei electrice cu ajutorul sistemelor fotovoltaice.

Mobilitatea presupune că factorul de producție este posibil de deplasat spațial în cadrul întreprinderii. Exemplu: tensiometrul poate fi purtat până la locul unde medicul va presta serviciul medical, indiferent de salonul în care este amplasat pacientul.

În analiza microeconomică a producției se evidențiază trei **perioade** ale procesului de producție:

1. **perioada spontană**, în care toți factorii de producție rămân nemodificați;
2. **perioada scurtă**, în care este posibil de modificat volumul producției prin creșterea consumului unui singur factor, dacă sunt utilizați doi; sau doi factori, dacă se utilizează trei ș.a.m.d.). Astfel, dacă la crearea bunului participă munca și capitalul, mai frecvent se recurge la schimbarea numărului de muncitori sau ore lucrate, raportate la aceleași unități de utilaje, clădiri, diverse echipamente. Însă, dacă participă munca, capitalul și pământul, atunci cel mai rigid factor este pământul. E considerată greșită abordarea că pe termen scurt este imposibil de antrenat utilaj în plus (ceea ce cu adevărat uneori este dificil), dar lipsită de raționalitate economică și implică prea mari cheltuieli comparativ cu munca suplinită. Mai mult, munca poate fi atât retrasă, cât și sporită, ceea ce nu se poate face cu elementele de capital fix (clădiri, utilaje specifice etc.).

Desigur că producția nu poate fi extinsă fără cheltuieli suplimentare, materie primă, energie electrică, termică, materiale adiționale utilizate în procesul de producție etc.

3. **perioada lungă** în care volumul oricărui factor de producție poate fi modificat. Variația factorilor se poate realiza atât în scopul majorării cantității de bunuri fabricate, cât și în direcția micșorării.

În concluzie, pentru un proces de producție, elementele cele mai flexibile sunt munca prestată și o parte a capitalului, adică cel circulant, iar cele rigide – pământul și cealaltă parte a capitalului, adică cel fix.

Utilizarea factorilor de producție într-un mod cât mai rațional este un obiectiv intermediar urmărit de către firmă. Știind că pe perioade scurte unul din factori este determinant al producției, eficiența utilizării lui se poate aprecia cu ajutorul productivității totale, medii și marginale.

♣ **Productivitatea factorilor de producție** este randamentul utilizării factorilor de producție și care măsoară contribuția fiecărui factor la producția totală a unui bun sau serviciu.

Productivitatea unui factor se prezintă sub următoarele **forme**:

- **productivitatea totală sau producția totală (Q)** – este volumul de bun creat, în condițiile când avem un prod-factor constant și altul dinamic.

Exemplu. Timp de o zi, Nicu și Daniel au cules 50 kg de mere. Astfel, producția totală a muncii (factor variabil) constituie **Q = 50 kg**. În acest caz, natura (plantația de mere) are o suprafață constantă.

- **productivitatea medie (AP)** sau producția medie a unuia din prod-factori exprimă numărul de unități de produs la o unitate de factor de producție variabil.

$$AP = Q : F,$$

unde:

Q – volumul producției obținute;

F – cantitatea de factor de producție consumat.

Exemplu. Dacă timp de o zi, Nicu și Daniel au strâns 50 kg de mere, atunci productivitatea medie a muncii constituie:

$$AP_{\text{muncii}} = 50 : 2 = 25 \text{ kg/unit. de muncă}$$

Deci, producția medie ce revine fiecăruia dintre acești doi tineri este de 25 kg de mere.

- **productivitatea marginală (MP)** sau producția marginală arată cu cât se modifică cantitatea bunurilor obținute, dacă se schimbă și numărul unităților de factori implicați:

$$MP = (Q_2 - Q_1) : (F_2 - F_1),$$

unde:

Q₁ – volumul inițial al producției;

Q₂ – volumul producției obținut mai târziu;

F₁ – cantitatea inițială de factori utilizați;

F₂ – cantitatea de factori utilizați mai apoi.

Exemplu. A doua zi, Nicu și Daniel l-au invitat să culeagă mere și pe Vasile. Astfel, în trei ei au reușit să adune 70 kg de mere.

De aici rezultă că $MP_{muncii} = (70 - 50) : (3 - 2) = 20$ kg/unit. de muncă.

În cazul implicării lui Vasile la culesul merelor, s-a observat că volumul a crescut cu 20 kg de mere, ceea ce constituie produsul marginal al muncitorului al treilea. Astfel, Vasile a determinat creșterea producției cu 20 kg de mere.

Cu ajutorul acestor indicatori, a fost măsurată contribuția în expresie „fizică” (kg, tone, bucăți, metri etc.) a prod-factorilor. Productivitatea poate să fie exprimată „valoric” (lei, \$, €) la unitate monetară de factor consumat.

Similar se determină productivitatea medie și marginală pentru ceilalți factori de producție.

Pe perioade de timp îndelungate se evaluează productivitatea tuturor factorilor utilizați în procesul tehnologic de fabricare.

Un subiect important pentru dezbaterile științifice îl reprezintă productivitatea muncii. Actualmente, ea necesită creștere pentru:

✓ *producători*, deoarece creșterea productivității are ca rezultat: economisirea factorilor de producție utilizați, reducerea costurilor, creșterea capacității de concurență și sporirea profitului obținut. Pentru ca productivitatea muncii să conducă la reducerea costurilor, este necesară respectarea următoarei corelații: productivitatea muncii să crească mai repede decât salariul mediu;

✓ *consumatori*, fiindcă creșterea productivității muncii are efecte pozitive, deoarece contribuie la creșterea salariului, economisirea timpului de muncă și creșterea timpului liber;

✓ *economia națională*, întrucât creșterea productivității muncii reprezintă baza progresului economic, deoarece are contribuție hotărâtoare la creșterea producției de bunuri și reducerea timpului de muncă⁸⁵.

Eficiența generată de productivitate presupune o creștere a acesteia în condițiile diminuării costurilor de producție suportate de întreprindere, în procesul fabricării bunurilor economice.

⁸⁵ Crețoiu Gh. *Economie politică*, p. 69.

8.2. Costurile de producție și tipologia lor

În zilele noastre, noțiunea de cost are o mulțime de semnificații. Astfel, orice efect negativ produs asupra mediului poate fi numit cost pe care îl suportă societatea din cauza activității desfășurate de o întreprindere. Este greu să calculezi în expresie monetară aceste sacrificii ale stării:

- fizice – afectată de mediul poluat, siguranța locului de muncă;
- emoționale – afectată de zgomot, de contactul permanent cu unii indivizi situați în preajma entității economice, de incertitudinea în privința pierderii job-ului etc.

Însă, totodată, acestea pot fi evaluate prin cheltuielile tratamentului, consultațiile medicului, pierderea sursei de venit, în cazul concedierii etc.

De asemenea, costul se determină pentru risipa de timp, combaterea crimei, arestării, aplicării pedepsei, costul informării etc.

Pentru întreprindere, costul este asociat cu cheltuieli efectuate în privința achiziționării factorilor de producție de natură exogenă sau endogenă, orientați spre producerea bunurilor și/sau prestarea serviciilor.

♣ **Costul de producție** reprezintă o valoare a consumurilor de factori de producție, inclusiv remunerarea salariaților, materia primă, materialele, cheltuieli de regie necesare pentru a putea obține și distribui o cantitate de produse.

În linii mari, costul de producție are următoarea **structură**:

- 1) costuri materiale directe și repartizabile;
- 2) costuri cu personalul directe și repartizabile;
- 3) costuri indirecte de producție.

Costurile materiale reprezintă valoarea contabilă a stocurilor sau a altor resurse materiale utilizate nemijlocit la fabricația produselor/prestarea serviciilor. În funcție de modul de includere în costul produselor fabricate/serviciilor prestate, costurile materiale se divizează în:

1) *costuri materiale directe* – sunt legate de fabricația unui tip de produs sau de prestarea unui tip de serviciu și pot fi identificate ușor și exact pe obiecte de evidență a costurilor și de calculație nemijlocit prin observare și măsurare;

2) *costuri materiale repartizabile* – sunt legate de fabricația produselor cuplate și pot fi atribuite obiectelor de calculație prin repartizare.

Costurile materiale directe și repartizabile aferente fabricației produselor includ costurile privind:

1) materiile prime și materialele, care constituie baza produselor sau o componentă indispensabilă la fabricația acestora;

2) articolele accesorii (piesele de completare) și semifabricatele supuse asamblării sau prelucrării suplimentare la entitatea respectivă;

3) serviciile cu caracter de producție prestate de terți (de exemplu, privind executarea unor operații distincte pentru fabricația produselor, prelucrarea materiilor prime și materialelor);

4) combustibilul de toate tipurile, consumat în scopuri tehnologice;

5) energia de toate tipurile (de exemplu, energia electrică, termică, aerul comprimat, frigul, apa), consumată în scopuri tehnologice;

6) ambalajul și materialele de ambalat consumate în subdiviziunile de producție;

7) alte costuri materiale directe și repartizabile aferente fabricației produselor.

Costurile cu personalul directe și repartizabile reprezintă remunerațiile, contribuțiile și alte plăți aferente personalului încadrat nemijlocit în procesul de fabricație a produselor și/sau de prestare a serviciilor. Aceste costuri includ:

1) retribuțiile pentru munca prestată, timpul efectiv lucrat, calculate potrivit formelor și sistemelor de retribuire a muncii aplicate de entitate;

2) sporurile și adaosurile la salarii, calculate personalului;

3) premiile calculate pentru rezultatele obținute;

4) remunerarea concediilor de odihnă anuale și suplimentare ale personalului încadrat în procesul de fabricație a produselor/de prestare a serviciilor sau proviziunile constituite în aceste scopuri, plata orelor cu înlesniri pentru adolescenți, pentru îndeplinirea atribuțiilor de stat și alte plăți obligatorii în conformitate cu legislația în vigoare;

5) alte retribuții personalului încadrat nemijlocit în procesul de producție a produselor și/sau de prestare a serviciilor;

6) contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii și primele de asigurare obligatorie de asistență medicală aferente retribuțiilor personalului încadrat nemijlocit în fabricația produselor și/sau prestarea serviciilor.

Costurile indirecte de producție includ:

1) amortizarea imobilizărilor corporale și necorporale cu destinație de producție;

2) costurile de întreținere, deservire și reparație a imobilizărilor corporale cu destinație de producție;

3) plata pentru leasingul operațional (arendă, locațiune) al activelor cu destinație de producție;

4) retribuțiile calculate și contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii și primele de asigurare obligatorie de asistență medicală ale personalului administrativ și de deservire a subdiviziunilor de producție ale entității;

5) costurile aferente perfecționării tehnologiilor, organizării producției, îmbunătățirii calității produselor/serviciilor;

6) costul (uzura) obiectelor de mică valoare și scurtă durată utilizate în subdiviziunile de producție ale entității;

- 7) costurile de asigurare a tehnicii securității și sănătății în muncă, precum și a condițiilor normale de lucru în subdiviziunile de producție ale entității;
- 8) costurile serviciilor de pază a subdiviziunilor de producție ale entității;
- 9) costurile de delegare în scopuri de producție a lucrătorilor încadrați în procesul fabricației produselor/prestării serviciilor;
- 10) costurile serviciilor activităților auxiliare aferente fabricației produselor/prestării serviciilor (de exemplu, energiei electrice și termice de producție proprie);
- 11) alte costuri indirecte legate de gestiunea și deservirea subdiviziunilor de producție⁸⁶.

Costurilor de producție (determinate de procesul de fabricație propriu-zis) li se adaugă cele *de desfacere*, cuprinzând: costuri de tranzacție, care fac posibilă funcționarea pieței (de exemplu, cheltuieli cu comisioanele, cu publicitatea ș.a.) și *costuri de informare*, necesare pentru o cât mai bună cunoaștere a stării pieței (în vederea reducerii riscurilor).

Costurile de producție sunt obiect de studiu pentru mai multe segmente ale economiei, fapt căruia se datorează existența mai multor clasificări, ce scot în evidență tipologia costurilor. Prin urmare, conform abordărilor economiei, se delimitează următoarele **tipuri de costuri**:

1. În funcție de perioada efectuării și înregistrării:

- a) **costuri curente** se referă la producerea și înregistrarea consumului de mijloace de producție și de muncă într-o anumită perioadă de timp (de gestiune);
- b) **costuri preliminate** se înregistrează în perioada curentă, dar care practic se efectuează în perioadele viitoare de gestiune, suportându-se din rezervele create. Ex.: concediile de odihnă, premiile etc.;
- c) **costuri anticipate** sunt cele efectuate în perioada de gestiune care precede perioada în care se fabrică producția la care se referă. Ex.: cheltuielile privind reparațiile capitale neprevizibile, reparațiile curente și cele tehnice, abonamentele, chiriile care se plătesc anticipat pe o perioadă mai lungă, asigurările etc.

2. În funcție de posibilitatea stabilirii în valoarea finală a produsului:

- a) **costuri directe** arată posibilitatea identificării în momentul efectuării lor și a măsurării pe fiecare produs/serviciu în vederea repartizării imediate asupra acestuia. Ex.: valoarea materiei prime, salariile muncitorilor ce participă direct la procesul de fabricare etc.;
- b) **costuri indirecte** – categorii de cheltuieli determinate de realizarea întregii producții sau a prestării serviciilor, ele fiind repartizate asupra produselor/serviciilor pe

⁸⁶ *Indicații metodice privind contabilitatea costurilor de producție și calculația costului produselor și serviciilor*, aprobat de Ministerul Finanțelor prin Ordinul nr.118 din 06.08.2013 privind aprobarea Standardelor Naționale de Contabilitate. În: *Monitorul Oficial*, nr. 177-181/1224 din 16.08.2013.

baza unor criterii convenționale după ce au fost colectate pe locurile de cheltuieli care le-au ocazionat. Ex.: uzura mijloacelor fixe, întreținerea și reparația acestora, plata pentru leasing a bunurilor cu destinație generală de producție, salariile personalului de deservire a subdiviziunilor etc.

3. După modalitatea de apreciere:

a) **costuri contabile sau explicite** sunt cele înregistrate în evidența contabilă a firmei și presupun achizițiile de factori de producție de la alți agenți economici, cum ar fi: plăți către furnizorii de materie primă, energie electrică, combustibil, angajarea personalului etc.;

b) **costuri implicite**, nu sunt înregistrate în contabilitate și corespund valorii bunurilor ce nu au fost obținute sau a veniturilor ratate, deoarece capitalul, munca și alți prod-factori au fost antrenați în activitatea actuală a firmei: banii investiți în producerea încălțăminteii puteau fi depuși la bancă sau utilizați pentru fabricarea mobilei și astfel se obținea dobândă; proprietarul afacerii, care participă activ în gestionarea firmei, nu s-a angajat în altă parte și a pierdut salariul potențial etc. Prin aceste exemple, costul implicit este asemenea unui cost al sacrificării mijloacelor și eforturilor, numite costuri de oportunitate.

Măsurarea costurilor implicite este necesară pentru a evalua cât mai corect opțiunile investiționale existente pentru perioada analizată.

c) **costuri economice** care le înglobează pe cele explicite și implicite⁸⁷.

Frois A. G. prezintă următoarele costuri de producție:

4. Costul global reprezintă ansamblul costurilor corespunzătoare unui volum de producție dat, și este format din:

a) **costul fix (FC)** – reprezintă cheltuiala care este relativ independentă de modificarea volumului producției și care este suportată în orice condiții de o firmă (clădiri, asigurări, dobânzi);

b) **costul variabil (VC)** – reprezintă cheltuiala care variază în funcție de cantitatea de produse obținute (materii prime, materiale, combustibil);

c) **costul total (TC)** – generat de consumurile aferente întregii producții, este suma costurilor fixe și variabile.

$$TC = FC + VC$$

5. Costul mediu (unitar) reprezintă costul pe unitatea de produs sau pe unitatea de efect util. El poate fi:

⁸⁷ În unele surse, costul implicit conține elemente care sunt înregistrate în contabilitatea întreprinderii. Astfel, dacă ne referim la utilizarea capitalului tehnic propriu al antreprenorului, căruia i se calculează uzura, atunci acesta își regăsește reflecție în evidența contabilității firmei. De aceea, este necesar de concretizat ce se subînțelege prin fiecare categorie de costuri menționate.

a) **cost fix mediu (AFC)** – costul devine variabil scăzând pe măsură ce crește cantitatea de produse sau, invers, crescând atunci când producția obținută se micșorează:

$$AFC = FC : Q$$

b) **costul variabil mediu (AVC)** – se determină raportând costul variabil total la cantitatea de produse (Q):

$$VC = VC : Q$$

c) **costul total mediu (ATC)** – se determină prin raportarea costului total la cantitatea de produse, care reprezintă costul unei unități de producție:

$$ATC = TC : Q$$

$$ATC = AVC + AFC$$

6. Costul marginal (MC):

- reprezintă sporul de cost necesar obținerii unei unități suplimentare de produs;
- se determină raportând creșterea costului total la creșterea producției;
- evoluția sa depinde de costurile variabile, totale și medii⁸⁸:

$$MC = (TC_2 - TC_1) : (Q_2 - Q_1),$$

unde:

Q_1 – volumul inițial al producției;

Q_2 – volumul producției obținut mai târziu;

TC_1 – costuri totale inițiale;

TC_2 – costuri totale înregistrate în perioada următoare.

7. Costuri aferente schimbului de mărfuri:

a) **costul de tranzacție** format din cheltuielile ce se fac pentru plata comisioanelor comercianților și celor care intermediază încheierea contractelor de vânzare-cumpărare, pentru publicitate etc.;

b) **costul informării** care include cheltuielile legate de înlăturarea incertitudinii în afaceri.

Exemplu. O covrigărie deține mașini și utilaje (cuptor, malaxor, dospitor și divizor) în valoare de 1.000.032 de lei, cu o durată de funcționare de 4 ani.

Cheltuielile înregistrate pe parcursul unei luni, constituie:

- Remunerarea managerului de secție, a paznicului = 15.000 lei (FC);
- Salariul muncitorilor din secția de producere (brutari) = 17.000 lei (VC);

⁸⁸ Stanciu M. *Economie politică și politici economice. Suport de curs pentru învățămînt la distanță*. Accesibil la http://www.svedu.ro/curs/ecpolitica_apl_ms.pdf, p.50.

• Materia primă și materiale (făină, apă, ulei, drojdii, susan etc.) = 12.000 lei (VC);

- Energie electrică utilizată în scop productiv = 19.000 lei (VC);
- Chiria clădirii = 9.000 lei (FC).

Presupunem că cheltuielile legate de vânzarea produsului, constituie lunar 12.000 de lei (FC).

Se prognozează ca pe parcursul lunii se vor vinde 40.300 covrigi (Q_1).

Consumul de capital fix (amortizarea) va constitui lunar, după metoda liniară:

$$A = 1.000.032 \text{ lei} : (5 \text{ ani} \times 12 \text{ luni/an}) = 20.834 \text{ lei/lună (FC),}$$

unde: A – amortizarea capitalului fix

Să se determine costul fix, costul variabil, costul total, costurile medii și costul marginal.

Utilizând formulele de mai sus, calculăm:

$$FC = 20.834 + 15.000 + 9.000 + 12.000 = 56.834 \text{ lei,}$$

$$VC = 17.000 + 12.000 + 19.000 = 48.000 \text{ lei,}$$

$$TC_1 = 56.834 + 48.000 = 104.834 \text{ lei,}$$

$$ATC = 104.834 \text{ lei} : 40.300 \text{ unități} = 2,6 \text{ lei/unitate,}$$

$$AFC = 56.834 \text{ lei} : 40.300 \text{ unități} = 1,41 \text{ lei/unitate,}$$

$$AVC = 48.000 \text{ lei} : 40.300 \text{ unități} = 1,19 \text{ lei/unitate,}$$

$$ATC_1 = 1,41 + 1,19 = 2,6 \text{ lei/unitate.}$$

Presupunem că cererea la covrigi în luna următoare a crescut până la 55.800 (Q_2), iar costurile totale au sporit până la 134.834 lei (TC_2).

$$MC = (134.834 - 104.834) \text{ lei} : (55.800 - 40.300) \text{ unități} = \\ = 30.000 : 15.500 = 1,94 \text{ lei/unitate.}$$

Aceasta înseamnă că producerea suplimentară a unui covrig antrenează o creștere a cheltuielilor firmei cu 1,94 lei.

Cunoașterea costului de producție este important, deoarece este necesar de estimat mărimea prețului, iar ulterior se pot calcula veniturile firmei și profitul.

Importanța diminuării costului de producție derivă din faptul că obiectivul țintă pe care îl urmărește întreprinderea este maximizarea profitului.

Actualmente, problema minimizării costurilor este proprie și firmelor din Republica Moldova, care în condițiile predominării unei culturi de afaceri în devenire nu reușesc să identifice căile cele mai potrivite pentru afacerile lor în vederea micșorării costurilor de producție, astfel încât acestea să devină mai rentabile.

8.3. Veniturile și profitul. Rentabilitatea întreprinderii

Încasările firmei sunt determinante în evoluția afacerii. Previțiunea corectă a veniturilor asigură un anumit grad de stabilitate în întreprinderii și permite planificarea dezvoltării continue a acesteia în condițiile concurenței acerbe.

♣ **Venitul** este suma totală a încasărilor obținută de către proprietar de la vânzarea mărfii într-o anumită perioadă de timp.

1. În funcție de sursa de formare, se deosebesc:

a) *Venituri din activitatea de bază a întreprinderii (activitatea operațională)* formate în principal din *veniturile din vânzări* care reprezintă încasările întreprinderii în urma desfacerii produselor finite, mărfurilor, serviciilor, precum și alte venituri obținute.

b) *Venituri din activitatea investițională* se înregistrează atunci când entitatea obține dividende, dobânzi, venituri din comercializarea utilajului și a terenurilor etc.

c) *Venituri din activitatea financiară* reprezintă valoarea bunurilor materiale primite gratuit, subvențiile de la bugetul de stat, câștigurile înregistrate ca diferențe de curs valutar etc.

d) *Venituri excepționale*, care rezultă din despăgubuirile primite de firme de la alți agenți economici etc.

2. În teoria economică, formele venitului se delimitează în funcție de nivelul producției. Astfel, se disting:

a) *Venitul total (TR)* reprezintă produsul dintre prețul (P) bunurilor și serviciilor vândute și cantitatea (Q) lor:

$$TR = P \times Q$$

b) *Venitul mediu (AR)* reflectă media venitului obținut pe unitate de produs:

$$AR = TR : Q$$

c) *Venitul marginal (MR)* arată cu câte unități monetare crește venitul din vânzări în cazul vânzării adiționale a unui bun sau serviciu:

$$MR = (TR_2 - TR_1) : (Q_2 - Q_1),$$

unde:

Q_1 – volumul inițial al producției;

Q_2 – volumul producției obținut mai târziu;

TR_1 – venituri totale inițiale;

TR_2 – venituri totale înregistrate în perioada următoare.

Exemplu. Se știe că costul unitar de producție (ATC) este de 2,6 lei. În continuare, vom stabili prețul unitar (P_1) de vânzare a covrigilor:

$$P = \text{Cost unitar (ATC)} + \text{Profit unitar (AII)} + \text{TVA}$$

$$P_{\text{prod}} = \text{Cost unitar (ATC)} + \text{Profit unitar (AII)},$$

unde:

AII – profit unitar sau mediu;

TVA – taxa pe valoare adăugată;

$$AII = (2,6 \times 10\%) : 100\% = 0,26 \text{ lei/unitate};$$

$$P_{\text{prod}} = 2,6 \text{ lei} + 0,26 \text{ lei} = 2,86 \text{ lei/unitate};$$

$$TVA/\text{unitate} = (2,86 \times 8\%) : 100\% = 0,23 \text{ lei/unitate};$$

$$P_1 = 2,6 \text{ lei/unitate} + 0,26 \text{ lei/unitate} + 0,23 \text{ lei/unitate} = 3,09 \text{ lei/unitate}.$$

Știind că prețul la covrigi constituie 3,09 lei pentru o bucată, iar cantitatea vândută timp de o lună este de 40.300 unități (Q_1). Atunci firma înregistrează următoarele rezultate:

Venitul total (TR):

$$TR^{89} = P_{\text{prod}} \times Q_1 = 2,86 \text{ lei} \times 40.300 \text{ unități} = 115.258 \text{ lei}$$

Entitatea în urma vânzării covrigilor va înregistra un venit de 115.258 lei.

În situația când covrigăria a sporit vânzările în luna următoare până la 55.800 bucăți (Q_2), atunci:

$$ATC_2 = 2,42 \text{ lei/unitate};$$

$$P_{\text{prod}} = 2,42 + (2,42 \times 10\%) = 2,67 \text{ lei};$$

$$TR_2 = P_2 \times Q_2 = 2,67 \text{ lei} \times 55.800 = 148.986 \text{ lei}$$

$$MR = (148.986 - 115.258) \text{ lei} : (55.800 - 40.300) \text{ unități} = \\ = 33.728 \text{ lei} : 15.500 \text{ unități} = 2,18 \text{ lei/unitate}.$$

Astfel, în luna următoare, odată cu majorarea volumului de producție (15.500 unități), firma obține un venit marginal de 2,18 lei/unitate.

✦ **Profitul** este un surplus de venituri față de costuri realizat în perioada de timp analizată pentru toate bunurile vândute sau pentru unități separate de acestea.

Profitul este rezultatul final al activității economice a firmei și este scopul urmărit de aceasta. Se consideră că profitul este generat de neofactorul de producție: abilitatea antreprenorială, care se manifestă prin aptitudinile conducătorului de a mobiliza factorii de producție, de a lua decizii corecte în condiții de risc și de organizare a procesului de producție, astfel încât firma să genereze efecte pozitive mult mai mari în raport cu cheltuielile de producție. Întreprinzătorul trebuie să fie inovativ

⁸⁹ Venitul total nu include TVA.

în toate. J. Shumpeter menționa că „Nu există profit decât într-o economie dinamică. Or, aceasta nu există fără conducător inovator”.

Formele profitului se determină în conformitate cu costurile de producție. Ținând cont de specificul metodelor de calcul al rezultatelor economice pentru fiecare țară, profitul este cel ce rezultă în actele contabile. Însă economiștii consideră că există și alte forme ale profitului:

În acest context, se identifică:

a) **profitul total (II)** ca diferență dintre venitul brut și costurile de producție:

$$\Pi = TR - TC$$

În interpretare generală, venitul din care se deduc diferite tipuri de costuri este venitul din vânzări, iar profitul este rezultatul rămas, fie pozitiv, adică surplus de venit, fie negativ când se atestă surplus de cheltuieli.

Exemplu. Firma analizată anterior a obținut următoarele mărimi ale profitului:

$$\Pi_1 = 115.258 \text{ lei} - 104.834 \text{ lei} = 10.424 \text{ lei}$$

$$\Pi_2 = 148.986 \text{ lei} - 134.834 \text{ lei} = 14.152 \text{ lei}$$

b) **profit unitar sau mediu (AII)** reprezintă mărimea profitului obținut de la fiecare unitate de produs vândută.

$$A\Pi = \Pi : Q \text{ sau}$$

$$A\Pi = P_{\text{producătorului}} - ATC$$

Exemplu. $A\Pi_1 = 10.424 \text{ lei} : 40.300 \text{ unități} = 0,26 \text{ lei/unitate}$ sau

$$A\Pi_1 = 2,86 \text{ lei/unitate} - 2,6 \text{ lei/unitate} = 0,26 \text{ lei/unitate}$$

Profitul mediu se identifică cu profitul unitar.

c) **profitul marginal (MII)** exprimat prin sporul de profit ca rezultat al creșterii cantității vândute cu o unitate sau din venitul marginal se scade costul marginal:

$$M\Pi = (\Pi_2 - \Pi_1) : (Q_2 - Q_1) \text{ sau}$$

$$M\Pi = MR - MC$$

unde:

Q_1 – volumul inițial al producției;

Q_2 – volumul producției obținut mai târziu;

Π_1 – profit total înregistrat inițial;

Π_2 – profit total obținut în perioada următoare.

Exemplu. În baza rezultatelor anterioare, calculăm profitul marginal:

$$M\Pi = (14.152 - 10.424) \text{ lei} : (55.800 - 40.300) \text{ unități} =$$

$$= 3728 \text{ lei} : 15500 \text{ unități} = 0,24 \text{ lei/unitate}$$

$$\text{sau } M\Pi = 2,18 \text{ lei/unitate} - 1,94 \text{ lei/unitate} = 0,24 \text{ lei/unitate}$$

Astfel, se observă că profitul marginal este pozitiv, ceea ce înseamnă că la fiecare bucată de bun, firma câștigă 0,24 lei profit. În aceste condiții firmei îi este convenabil să mărească cantitatea de produse vândute, deoarece profitul ei total crește, fapt determinat de mărirea pozitivă a profitului marginal⁹⁰.

d) **profitul economic** este venitul brut minus costurile economice.

e) **profitul normal** este câștigul minimal pe care întreprinzătorul îl consideră suficient pentru a-și continua activitatea.

f) **supraprofitul** este surplusul de profit ce-l depășește ca mărime pe cel normal, obținut în condiții economice deosebite în legătură cu piețele de desfacere, de monopol etc.

g) **profitul contabil** arată diferența dintre venitul brut și costurile contabile.

h) **profitul net** se obține după ce din profitul total au fost deduse fără impozitele aferente acestuia. El este beneficiul care poate fi utilizat pentru plata dividendelor pentru deținătorii de acțiuni, investiții noi ale firmei sau oamnei de afaceri le utilizează pentru satisfacerea nevoilor personale.

Rezultatul activității întreprinderii este apreciat în baza rezultatelor firmei în comparație cu eforturile sale. Astfel, rentabilitatea reprezintă un rezultat pozitiv obținut sub forma profitului cu ajutorul cheltuielilor suportate cu factorii de producție utilizați.

Pentru determinarea nivelului eficienței economice a activității întreprinderii, se pot utiliza următoarele rate ale rentabilității:

I. Rentabilitatea vânzărilor care indică profitul brut obținut la un leu vânzări.

II. Rentabilitatea față de resursele consumate arată nivelul profitului brut obținut în comparație cu un leu cheltuit pentru costul de producție.

III. Rentabilitatea economică exprimă raportul profitului neimpozitat și a sumei de active totale și apreciază gradul de valorificare a capitalului întreprinderii.

IV. Rentabilitatea financiară relevă o rată de recompensă a capitalului propriu utilizat prin profitul net înregistrat. Această rentabilitate este cea mai importantă pentru investitorii firmei⁹¹.

Pragul de rentabilitate, numit și punctul mort, indică un nivel al producției pentru care firma obține profit zero:

$$TR = TC, \text{ deci } \Pi = 0$$

Cantitatea de bunuri ce corespunde pragului de rentabilitate este următoarea:

$$Q_r = FC : (P_{\text{producătorului}} - AVC)$$

Exemplu. Se cunoaște nivelul costurilor fixe egal cu 56.834 de lei, costul mediu variabil este de 1,19 lei per unitate și prețul unui covrig este de 2,86 lei/unitate. Astfel,

⁹⁰ Ulian G., Cojocaru M., Castraveț L. *Prețuri și tarife*.

⁹¹ Botnari N. *Finanțele întreprinderii*. Chșinău: Prim, 2008, p.173-174.

producția care i-ar asigura firmei compensarea tuturor cheltuielilor prin venituri este $Q_r = 56.834$ lei (2,86 lei/unitate – 1,19 lei/unitate) ≈ 34.032 bucăți.

Până la acest nivel al vânzărilor, producătorul a înregistrat pierderi ($TC > TR$), iar peste acest volum va înregistra profit ($TC < TR$).

În exemplul nostru, firma a reușit să producă o cantitate mai mare decât Q_r , fapt pentru care a obținut un profit pozitiv. Dacă firma nu ar fi reușit să ajungă cu producția la pragul de rentabilitate, atunci firma ar fi înregistrat pierderi.

O remarcă importantă este că firmele ce suportă costuri fixe mari și costuri variabile scăzute va avea un prag de rentabilitate mai ridicat decât una cu costuri fixe mici și costuri variabile mari. De regulă, firmele cu costuri fixe mari utilizează mai mult capital din punctul de vedere al factorilor de producție (*sunt mai intensive în factorul capital*), iar firmele cu costuri variabile mai mari utilizează mai multă muncă (*sunt mai intensive în factorul muncă*).

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

❖ Producție	❖ Venit din vânzări
❖ Proces de producție	❖ Profit contabil
❖ Factori de producție	❖ Profit economic
❖ Productivitate medie	❖ Profit brut
❖ Productivitate totală	❖ Profit net
❖ Cost de producție	❖ Rentabilitate
❖ Costuri fixe	❖ Prag de rentabilitate
❖ Costuri variabile	

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Descrieți succint conținutul procesului de producție și perioadele sale.
2. Explicați importanța cunoașterii trăsăturilor prod-factorilor în procesul combinării lor.
3. Clasificați costurile de producție în baza a trei criterii.
4. Analizați necesitatea creșterii productivității muncii.
5. Apreciați eficiența activității firmei în baza venitului și a profitului obținut.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. Literatura de specialitate evidențiază mai multe tipuri de procese de producție, printre care:

- Producția de masă;
- Producția de lot;
- Producția individuală.

Studiați care sunt caracteristicile fiecărui tip de producție și identificați câte o întreprindere din economia națională și/sau a altei țări ce produce, fie în masă, loturi sau bunuri individualizate.

2. Se știe că productivitatea muncii în Republica Moldova rămâne în urma celei înregistrate în alte țări europene. Problema este acută și actuală, pe de o parte, motivația personalului depinde de nivelul salarizării, iar pe de altă parte, remunerarea are la bază productivitatea muncii.

Studiați această problemă și explicați factorii de influență. Propuneți măsuri de sporire a productivității muncii pentru o întreprindere concretă.

3. Una din cele mai discutate probleme, care împiedică funcționarea eficientă a întreprinderilor din Republica Moldova, se consideră costurile de producție înalte. Însă, cel mai important este să nu se diminueze costurile în defavoarea calității produselor și a serviciilor.

„Printre principalele căi de reducere a costului produselor pot fi numite:

- folosirea rațională a resurselor materiale (materiei prime, materialelor, combustibilului, energiei ș.a.);

- modificarea volumului și a structurii producției;
- reducerea cheltuielilor de muncă și sporire a productivității muncii;
- îmbunătățirea organizării muncii și economisirea timpului de muncă;
- reducerea cheltuielilor la deservirea producției și în domeniul gestionării;
- perfecționarea tehnicii și tehnologiilor;
- perfecționarea normării;
- folosirea rațională a capitalului fix și a mijloacelor circulante;
- micșorarea și reducerea completă a rebutului etc.”⁹².

Analizați efectul posibil asupra evoluției costurilor de producție în cazul implementării acestor măsuri prin prisma unui exemplu concret. Propuneți metode inovative de diminuare a costurilor în cazul firmei analizate anterior de către dvs.

4. În publicația statistică „Rezultatele anchetei structurale în întreprinderi 2014” se prezintă topul întreprinderilor pentru anul 2013, în funcție de cifra de afaceri⁹³. Astfel, se enumeră:

1. Societatea pe acțiuni moldo-rusă de tip deschis „Moldovagaz”;
2. Întreprinderea cu capital străin „Red Union Fenosa” S.A.;
3. Întreprinderea cu capital străin „Lukoil-Moldova” S.R.L.;
4. Întreprinderea mixtă „Orange Moldova” S.A.;
5. Societatea pe acțiuni „Moldtelecom”⁹⁴.

Identificați mărimea cifrei de afaceri a acestor companii și determinați avantajele pe care le dețin aceste firme de top după mărimea venitului din vânzări .

5. Rezultatele înregistrate pe principalele tipuri de activități în Republica Moldova în dinamică, se prezintă în tabelul de mai jos:

⁹² Roșca P. *Economia întreprinderii*. Chișinău: ULIM, 2004, p.127.

⁹³ **Cifra de afaceri** (exclusiv TVA) reprezintă suma veniturilor obținute din vânzarea produselor, mărfurilor, prestarea serviciilor și executarea lucrărilor, provenite atât din activitatea principală, cât și din activitățile secundare, exercitate de întreprindere în perioada de referință. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=351&id=2348>

⁹⁴ *Rezultatele anchetei structurale în întreprinderi 2014* (p.9), accesibil la http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Rezult_anch_struct/ASA_2014.pdf

Profit (+), pierderi (-) până la impozitare, milioane lei								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Total, din care	4965,6	10836,3	15549,4	3666,8	13169,8	14427,5	4706,6	4131,0
<i>Agricultură, economia vânatului și silvicultură</i>	132,0	497,2	802,0	-191,1	1088,2	1311,3	101,0	470,8
<i>Industrie prelucrătoare</i>	785,1	1819,7	2134,6	11,0	1863,5	2105,6	606,3	820,7
<i>Energie elec- trică și ter- mică, gaze și apă</i>	-390,1	1108,7	2820,2	-969,9	247,8	380,4	60,3	-934,2
<i>Construcții</i>	449,6	753,7	1113,6	440,5	1024,9	843,1	240,9	375,1
<i>Comerț cu ridicata și cu amănuntul¹</i>	1221,5	2531,0	4609,3	1559,0	4482,1	4813,5	1632,4	1756,8
<i>Alte activități</i>	2767,5	4126,0	4069,7	2817,3	4463,3	4973,5	2065,8	1641,8
¹ Inclusiv repararea autovehiculelor, motocicletelor, a bunurilor casnice și personale.								

**Analizați tendințele generale și factorii care au contribuit la înregistrarea rezultate-
lor respective.**

9. ECONOMIA NAȚIONALĂ ȘI CREȘTEREA ECONOMICĂ

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să definească macroeconomia ca știință; ✓ să determine principalii indicatori utilizați în analiza macroeconomică; ✓ să definească conceptele creșterii și dezvoltării economice; ✓ să analizeze fenomenul ciclicității economice, sub aspectul atât al determinărilor sale cantitative, cât și al factorilor cauzali și perturbatori de influență; ✓ să cunoască cauzele crizei economico-financiare recente și impactul socioeconomic al acesteia. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Economia națională și principalii indicatori macroeconomici. 2. Creșterea și dezvoltarea economică. 3. Ciclicitatea dezvoltării economice. Criza economică.

9.1. Economia națională și principalii indicatori macroeconomici

Economia națională este o entitate, care parcurge mai multe etape de dezvoltare istorică în urma interacțiunii membrilor unei colectivități, numită națiune ce se află pe un teritoriu geografic delimitat.

Profesorul S. Dumitrescu, definește economia națională ca „o entitate rezultată din dezvoltarea schimbului reciproc de activități între membrii unei comunități umane, pe ansamblul teritoriului unui stat național”.

Caracteristicile economiei naționale, după G. Kebedjian, sunt următoarele:

✓ **existența unei piețe interne unificate**, ceea ce presupune practicarea, pentru același produs, cu caracteristici tehnico-economice similare, a unor prețuri unice (în fapt, apropiate);

✓ **utilizarea unei monede naționale** ca principal instrument de calcul, schimb, plată și rezervă pentru agenții economici care acționează pe teritoriul național, în relațiile lor reciproce;

✓ **practicarea unor reglementări economice uniforme** pe teritoriul său a acelororași politici economice;

✓ **practicarea anumitor obstacole** (controale) naționale **în relațiile economice cu alte economii** (pentru fluxurile de mărfuri, servicii, capitaluri) și inexistența acestora în interiorul țării.

Trebuie să menționăm faptul că, deși aceste caracteristici rămân definitorii și în prezent, interdependențele crescânde dintre economiile naționale conduc la apariția unor modificări ale acestora. Astfel, de pildă, cele mai multe dintre obstacolele practicate în calea fluxurilor externe sunt în prezent dislocate pentru majoritatea țărilor lumii, iar anumite politici economice sunt influențate din exterior⁹⁵.

Extinderea sferei de cuprindere a activității economice în afara comportamentului firmei sau al consumatorului, a determinat conturarea unei alte dimensiuni a economiei naționale – macroeconomia.

Marea criză economică (1929-1933), a contribuit la formarea noii viziuni privind modul de eficientizare a funcționării economiei naționale. J.M. Keynes a revoluționat gândirea economică și a pus bazele unei științe noi în anul 1936 – „Macroeconomia”, deși R. Frish în anul 1933 a fost primul care a utilizat acest termen. În această perioadă, au fost revizuite politicile și rolul statului în economie, în special în preîntâmpinarea crizelor.

Teoria macroeconomică analizează mecanismul funcționării economiei naționale și legătura acesteia cu economia mondială, precum și consecințele deciziilor statului asupra economiei în ansamblu.

Principalii piloni ai macroeconomiei sunt reflectați tabelul următor.

Tabelul 9.1. Reperete macroeconomiei

MACROECONOMIA		
Probleme macroeconomice	Obiective macroeconomice majore („careul magic”)	Politici economice
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fluctuațiile rezultate- lor activității economice; ✓ Șomajul; ✓ Inflația; ✓ Soldul balanței comerciale și al balanței de plăți. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Creșterea economică reală; ✓ Ocuparea deplină a factorului muncă; ✓ Menținerea stabilității prețurilor; ✓ Asigurarea echilibrului balanței comerciale și a balanței de plăți. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Politica bugetar- fiscală; ✓ Politica monetar-creditară; ✓ Politica comerțului exterior etc.
Variabile neeconomice de impact: conflicte militare, calamități naturale, maladii etc.		
Economia națională: industrie, agricultură, sfera serviciilor etc.		

Sursa: Sintetizat de autori.

⁹⁵ Bal A. *Economie mondială*, accesibil la <http://www.biblioteca.digitala.ase.ro/>

Astfel, se concretizează rolul statului în coordonarea economiei naționale prin influențarea sectoarelor acesteia și, în general, în vederea soluționării prin intermediul măsurilor de politică economică să soluționeze problemele macroeconomice.

Spre deosebire de microeconomie, macroeconomia operează cu **mărimi globale (agregate)**, cum ar fi:

- cererea globală (agregată);
- oferta globală (agregată);
- nivelul general al prețurilor;
- venitul național;
- șomajul;
- inflația;
- deficitul bugetar;
- soldul balanței de plăți.

Activitatea economiei naționale se reflectă asemenea rezultatelor unei înreprinderi, prin înregistrarea în conturi. Primele încercări de a descrie fluxurile macroeconomice apar în veacul XVIII și aparțin lui F. Quesnay, care prin lucrarea *Tabloul economic* relevă cum are loc transferul avuției între populația ce aparține diverselor pături sociale. De asemenea, o contribuție au adus-o W. Petty, G. King, A. Smith, D. Ricardo, K. Marx ș.a. Mai târziu, în anii '30 ai secolului XX, J.M. Keynes a considerat că este necesar de evaluat într-o țară venitul real, consumul, economiile și investițiile. Astfel, au fost puse bazele unui sistem al conturilor naționale.

Aportul deosebit, la conturarea acestui sistem, l-au adus S. Kuznets, R. Stone și C. Clark. În anul 1941, J. Meade și R. Stone au conceput un sistem macrocontabil cu patru sectoare: firme, menaje, administrație și restul lumii.

Astfel, în Europa multe țări au realizat cercetări în acest domeniu la sfârșitul anilor '40-'50, iar SUA abia în anul 1947 elaborează pentru prima dată Conturile Naționale. Primul Sistem Standardizat Internațional al Conturilor Naționale, elaborat de Organizația Națiunilor Unite (ONU), a apărut în anul 1953 creat de către un grup de experți sub conducerea lui R. Stone. Comitetul Statistic al ONU a aprobat versiunea a treia (1993) a Sistemului Conturilor Naționale (SCN) aplicat în statistica internațională, care include valoarea bunurilor și a serviciilor produse, inclusiv în economia subterană. Actualmente SCN este aplicată în peste 100 de țări ale lumii. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova determină indicatorii macroeconomici în baza metodologiei SCN-ONU-1993.

Din anul 1995 (după cea din 1979), în UE se utilizează o versiune puțin diferențiată de cea adoptată de ONU, denumită „Sistemul European de Conturi (SEC)” care este apropiată de SCN-93. La cea de-a 40-a sesiune a Comisiei Statistice a ONU a fost aprobată SCN-2008 și a susținut implementarea Strategiei propusă de Grupul Interse-

cretarial de muncă privind Conturile Naționale. Totodată, în Uniunea Europeană a apărut SEC-2010, fiind asemănătoare SCN-2008.

În țările socialiste, se utiliza Sistemul Producției Materiale (SPM), venitul național se acumula prin munca depusă în sfera producției materiale, excluzând sectorul serviciilor. SCN, spre deosebire de SPM, include toate veniturile factorilor de producție obținute în ramurile producției materiale (industrie, agricultură, construcții, transport) și nemateriale (învățământ, sănătate, cultură etc.). În economiile postsocialiste, implementarea SCN al ONU a început la finele anilor '80.

Principalele componente ale sistemului conturilor naționale sunt:

1. Agenții economici, numiți sectoare instituționale:

2. Operațiunile:

a) operațiunile cu bunuri materiale și servicii: producția, consumul, formarea brută a capitalului, exportul și importul;

b) operațiunile de repartiție: salariile, impozitele, veniturile provenite din proprietate și activitate economică;

c) operațiunile financiare: creanțele, împrumuturile, economiile.

3. Conturile naționale: contul de producție, contul de formare a veniturilor, contul de repartizare a veniturilor, contul restul lumii etc.

Principalii **indicatori de rezultate macroeconomice** calculați în SCN sunt:

Produsul intern brut (PIB) reprezintă valoarea bunurilor și serviciilor măsurate în prețurile de piață a bunurilor economice de consum final, fabricate în interiorul unei țări pe parcursul unui an, de către agenții economici autohtoni și străini.

Adunând la PIB veniturile obținute din producție și proprietăți de către agenții economici rezidenți și scăzând aceleași beneficii obținute de către unitățile instituționale străine în țara noastră, atunci obținem Produsul Național Brut.

Dacă din PIB excludem amortizarea (investiții de substituire a capitalului fix uzat) și impozitele nete pe producție și import⁹⁶ (adică fără subvenții acordate de stat), atunci obținem venitul național.

Produsul național brut (PNB) reprezintă valoarea nou-creată prin producția de bunuri și servicii finale, înregistrată de sectoarele instituționale naționale ce activează în țară și în afara ei în decursul unui an. În Republica Moldova acest indicator se numește venitul național brut (VNB).

Pentru țările dezvoltate, PNB este un indicator mai important în aprecierea rezultatelor macroeconomice de bază, deoarece aportul agenților economici rezidenți atât în țară, cât și în afara ei este esențial.

Venitul național (VN) însumează veniturile încasate de deținătorii factorilor de producție, în urma participării acestora la crearea bunurilor economice, inclusiv a

⁹⁶ Taxa pe valoare adăugată, accizele, taxele vamale.

serviciilor. El este format din veniturile din muncă (salarii și contribuții) și cele din proprietate (dobânzi, dividende, rente, chirii etc.)⁹⁷.

Produsul intern brut potențial (PIB*) este un indicator de referință pentru economia națională sau un nivel al PIB-ului care poate fi obținut în situația când toți factorii de producție existenți în perioada analizată ar fi utilizați la capacitate deplină/necesară economiei. Se consideră că PIB* este plafonul maxim al producției care nu generează inflație.

Indicatorii se calculează în unități monetare (lei, euro, dolari etc.).

Sistematizarea datelor în vederea calculării indicatorilor macroeconomici se realizează ținând cont de următoarele **principii metodologice**:

1. Bunurile și serviciile se evaluează la prețurile de vânzare a lor în cadrul pieței. În afară de acestea, în PIB se va regăsi:

- valoarea serviciilor oferite de către stat, dar în afara pieței (adică fără plată directă din partea beneficiarului), cum ar fi: apărarea, ordinea publică, iluminarea, amenajarea spațiilor verzi, reparația drumurilor etc. În acest caz, valoarea lor se estimează în funcție de cheltuielile privind salarizarea specialiștilor și finanțarea programelor de stat în scopul îndeplinirii funcțiilor sale;

- producția și serviciile utilizate de către menaje, dar obținute cu propriul efort;

- bunurile obținute de către agenții economici, dar neînregistrate în scopul evitării onorării obligațiilor fiscale;

- rezultatele activității întreprinzătorilor ce fac parte din grupul „gospodăriile casnice” și care plasează pe piață bunuri a căror evidență nu este reflectată în activitatea acestor entități.

2. Se ține cont de perioada de timp în care se produc bunurile, astfel încât calcularea valorii anuale a producției se face doar la cele fabricate în perioada analizată. Deci, de exemplu, un tractor produs în anul precedent nu va participa la calculul PIB-ului din anul curent. De asemenea, în cazul revinderii lui în anul curent se vor reflecta doar serviciile aferente achiziționării și întregirii unității de transport pe numele noului proprietar.

3. Nu participă la calcularea indicatorilor agregati:

- plățile cu caracter social efectuate de către stat sub forma pensiilor, burselor și altor indemnizații;

- remitențele;

- bunurile și banii primiți de la părinți de către copii;

- bunurile ce sunt dăunătoare sănătății, produse contrar legii;

- produsele și serviciile ce participă la crearea altor bunuri. De exemplu, o ladă de portocale care a cumpărat-o o familie pentru consum alimentar formează PIB, iar

⁹⁷ A se vedea: 6. Piața factorilor de producție și repartitia veniturilor, p.85.

dacă ea este achiziționată pentru a face suc care urmează să fie vândut de către o cafea, atunci se consideră consum intermediar. De asemenea, serviciile de livrare a portocalelor la domiciliu sunt considerate consum final, iar către cafea – consum intermediar.

➤ achiziționarea de acțiuni și obligațiuni nu reprezintă valoare participantă la PIB.

O particularitate a calculării indicatorilor macroeconomici, cum ar fi PIB sau PNB este exprimarea acestora în prețuri comparabile. Aceasta ar însemna că evaluarea se efectuează în prețuri constante pentru a evita impactul creșterii prețurilor de la an la an asupra mărimii PIB. Astfel, se estimează valoarea producției pentru anul curent utilizându-se prețurile anului precedent. Spre exemplu, dacă vom determina PIB-ul real pentru anul 2014, atunci prețurile pentru bunurile și serviciile pe care economia le-a obținut în această perioadă vor fi ale anului 2013. Desigur că PIB-ul, exprimat în prețuri comparabile pentru ultimii zece ani, poate fi calculat având ca referință anul 2000. Prin această metodă are loc prezentarea evoluției rezultatelor economiei naționale sub aspect cantitativ. În Republica Moldova, de regulă, an de bază este anul precedent, deoarece estimarea produselor și serviciilor din domeniul tehnologiei informaționale și de comunicare în prețurile unui an anterior îndepărtat presupune subestimarea rezultatelor activității acestor sectoare⁹⁸.

Produsul intern brut și bunăstarea

În aprecierea bunăstării se consideră că un prim indicator de referință este PIB per capita. În realitate însă el arată o reflecție generală și nicidecum nu descrie nivelul de prosperitate al cetățenilor. Aceste diferențe apar din cauza componentelor PIB și a elementelor cu ajutorul cărora se poate aprecia bunăstarea unei națiuni.

În anul 1934, Simon Kuznets a concretizat că o creștere a PIB-ului nu se identifică cu bunăstarea. PIB-ul nu cuprinde întregul areal care permite măsurarea acesteia. Astfel PIB:

- ✓ nu apreciază utilitatea bunurilor și a serviciilor utilizate în consum;
- ✓ nu delimitează cheltuielile în vederea sporirii bunăstării de cele pentru înlăturarea externalităților negative, generate de creșterea economică;
- ✓ nu indică sustenabilitatea procesului de creștere economică;
- ✓ nu reflectă repartizarea veniturilor și a oportunităților societății⁹⁹.

⁹⁸ <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=351&id=2252>

⁹⁹ Oehler-Șincai I.M. În căutarea unui indicator veritabil al bunăstării. În: *Calitatea vieții*, xxv, nr. 1, 2014, p.62-69.

Activitatea pe care o practică membrii unei familii în condiții casnice nu se include în PIB, însă pot afecta condițiile de viață. De aceea, se evidențiază o fluctuație a PIB-ului în funcție de numărul de căsătorii și divorțuri.

Calitatea produselor implică un plus de bunăstare generată de consum, chiar dacă prețul acestora nu s-a majorat. Mai mult, deși sunt utilizate în volume mai mici, produsele calitative sporesc satisfacția în consum.

Lărgirea sortimentului de produse are impact asupra structurii mărfurilor ce se regăsesc în PIB.

Raritatea produselor antrenează o scumpire a lor, dar nu neapărat și o sporire a utilității.

Tranziția către societățile industriale dezvoltate presupune o diminuare a producției gospodăriilor și un volum mai mare de tranzacții prin intermediul piețelor.

Poluarea mediului ambiant afectează bunăstarea cetățenilor, dar calcularea unor costuri în plus pentru ameliorarea vieții oamenilor presupune o supraevaluare a bunăstării, deoarece aceste costuri deja se regăsesc în prețul final al bunurilor și serviciilor.

Condițiile de viață mai bune îi determină pe indivizi să obțină utilitate mai mare de la timpul liber și să renunțe la activități, ceea ce diminuează din nivelul bunăstării măsurat cu ajutorul PIB-ului¹⁰⁰.

9.2. Creșterea și dezvoltarea economică

Economistul francez F. Perroux în lucrarea *Economia secolului XX* (1969) a reflectat caracterul creșterii economice ca un proces de lungă durată în care are loc o majorare a indicatorilor macroeconomici de rezultate. Astfel, creșterea economică se exprimă prin dinamica ascendentă a PIB-ului sau PNB-ului, evaluat în unități monetare măsurate în prețuri constante, sau evoluția lor pe cap de locuitor. O particularitate a acestui fenomen este faptul că creșterea economică nu se rezumă doar la majorarea variabilelor efectiv înregistrate în economie, ci la mărirea potențialului țării, reprezentat de extinderea ofertei totale de bunuri și servicii obținute de către aceasta pe termen lung (durabil).

✦ **Creșterea economică** reprezintă sporirea cantitativă a rezultatelor activității economiei naționale, fiind în strânsă legătură cu factorii ce contribuie la această majorare.

¹⁰⁰ Adaptat de autori în baza de Величко А.С. *Макроэкономика: Учебное пособие*. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2003, с. 28.

Pentru comparațiile internaționale, în analiza creșterii economice, se conturează două direcții:

I. dacă se urmărește cuantificarea creșterii potențialului economic al unei țări, atunci se măsoară PIB în expresie absolută;

II. dacă se dorește aprecierea bunăstării populației, atunci se determină PIB per capita.

Acest context, ne indică necesitatea comparării atât a ascensiunii PIB-ului, cât și a numărului populației la nivelul unei țări. Continuând ideea, relevăm cele mai utilizabile **concepte ale creșterii economice**:

1. Creșterea economică pozitivă – rezultatele macroeconomice per capita manifestă o tendință de avansare.

2. Creșterea economică negativă – este atunci când, pentru o anumită perioadă, rezultatele macroeconomice pe locuitor au o tendință de diminuare. Dacă procesul nu este durabil, iar anumite sectoare se mișcă relativ stabil, atunci se presupune că există anumite costuri de oportunitate ne semnificative ce nu afectează mult starea economiei naționale și nivelul de trai al cetățenilor.

3. Creșterea economică zero – denotă faptul că atât populația cât și agregatele macroeconomice de rezultate sporesc cu aceeași dinamică. De aici reiese că PIB per capita nu se modifică de la an la an.

Acest concept al creșterii economice a fost prezentat lumii întregi prin raportul publicat în anul 1972 de către Clubul de la Roma cu denumirea „*Limitele creșterii*”. Astfel, cercetătorii de la Massachusetts Institute of Technology, ghidați de Dennis L. Meadows, au investigat demonstrând că în condițiile creșterii rapide a numărului populației, degradării mediului și epuizării resurselor în contextul industrializării, la un moment dat creșterea economică își va atinge limitele. Recomandarea înaintată de acest grup de persoane a fost de a controla sporul natural și producția, la scară globală, menținând astfel „creșterea economică zero”.

Reflecții asemănătoare se regăsesc în cercetările lui A. Smith și T. R. Malthus, în care se conturează problema limitelor impuse de creșterea continuă a populației și epuizarea spațială a terenurilor agricole. Din aceste considerente, Malthus opta pentru ideea că existența bolilor și a războaielor, de rând cu lipsa condițiilor sanitare, sunt remedii ce „corectează” numărul populației la scară globală.

Desigur, implementarea acestei strategii globale de creștere economică zero este inadmisibilă, deoarece ar fi stopată cercetarea tehnico-științifică. În aceste condiții, surplusul de capital trebuie să fie egal cu uzura acestuia, sporul natural al populației trebuie să fie zero. De altfel, țările lumii fiind dezvoltate inegal s-ar opri pe loc, cele cu economii prospere nu ar continua ascensiunea, la fel ca și cele ce sunt dominate de populația aflată în sărăcia extremă.

Pilonii principali ai creșterii economice sunt calitatea și cantitatea. Dacă abordăm creșterea economică ca un proces durabil, atunci este important de reflectat că într-

adevăr limitele există, dacă ne referim la volumul fizic al mijloacelor de producție utilizate din natură sau procreate de om cu ajutorul resurselor naturale. Deci **creșterea economică de tip extensiv**, cu utilizarea suplimentară a muncii, materiei prime, utilajului nu poate fi durabilă, dacă ne bazăm pe legea rarității resurselor. Pe de altă parte, există o soluție – eficientizarea utilizării resurselor disponibile în cantități mai mici, dar prin raționalizarea procesului de producție, referindu-ne la sporirea productivității muncii, a capitalului, la **creșterea economică de tip intensiv**.

În general, creșterea economică este determinată de o serie de elemente numite:

A. Factori direcți ce sunt condiții primare generatoare de volum și calitate:

1. Resursele umane: oferta de muncă, educația, disciplina, motivația ș.a.;
2. Resursele naturale: condiții climaterice, resursele subsolului, pământ ș.a.;
3. Stocul de capital tehnic: mașini, echipamente, transport ș.a.;
4. Tehnologia: știință, inginerie, management, inovare, antreprenariat etc.

B. Factori indirecți ce au acțiune secundară, uneori temporară:

1. Dimensiunea cererii agregate;
2. Capacitatea de absorbție a cererii interne;
3. Eficiența sistemului financiar-bancar;
4. Rata economiilor;
5. Rata investițiilor;
6. Mediul internațional;
7. Competitivitatea produselor;
8. Înclinația marginală spre import și export;
9. Migrația forței de muncă și a capitalului;
10. Politica bugetar-fiscală și politica monetar-creditară ș.a.¹⁰¹.

Creșterea economică rezultă din simbioza mai multor grupuri de factori:

✓ Factorii direcți contribuie la extinderea nemijlocită a cantității de bunuri și servicii obținute de o economie națională, de aceea se mai numesc **factori ai ofertei**.

✓ Dintre factorii indirecți, exportul, importul, consumul privat și public și investițiile sunt considerați **factori ai cererii**, deoarece majorarea acestor mărimi contribuie la mișcarea producției globale spre nivelul său potențial.

✓ Orientarea resurselor pe ramuri, eficiența utilizării acestora și distribuirea veniturilor între categoriile de agenți economici sunt considerați **factori ai repartiției**, pentru că de modul în care o economie își proiectează domeniile strategice depinde performanța pe care ea o realizează pe traiectoria creșterii și dezvoltării sale.

Creșterea economică durabilă este scopul pe care îl stabilește o economie ce parcurge etapele necesare dezvoltării. Astfel, extinderea volumului de bunuri fabricate, epuizând resursele și degradând mediul ambiant necesită o altă abordare a creșterii

¹⁰¹ Hămuraru M., Țăruș V. *Teorie economică. Macroeconomie. Concepte și aplicații*. Ed. a 4-a., rev. și compl. Chișinău: Lexon-Prim, 2015, p. 213.

economice. De aici rezultă că accentul se deplasează de la cantitate spre calitate și conservare a mediului ambiant.

⚡ **Dezvoltarea economică** surprinde simultan aspecte cantitative, calitative și structurale ale evoluției economice, în corelație cu evoluția demografică și problematica generală a omului, ca și cu evoluția echilibrului ecologic.

Creșterea economică pune accent pe latura cantitativă a dezvoltării economice, în special pe producția de bunuri și servicii, pe când dezvoltarea economică se referă și la schimbări din economie, a nivelului de trai, a modului de viață, de gândire și de comportament al oamenilor, asupra eficienței utilizării resurselor economiei naționale și asupra mecanismelor funcționale ale sistemului economic¹⁰².

Dezvoltarea economică are o sferă conceptuală mai largă, deoarece:

- a) premisa esențială este creșterea economică de tip intensiv;
- b) corespunde etapei de dezvoltare istorică a unei țări;
- c) interferează avantajele obținute de agenții economici la nivel microeconomic și mezoeconomic prin:

- ✓ utilizarea factorilor de producție calitativi;
- ✓ beneficiile aduse de elementele de infrastructură economică;
- ✓ efectele pozitive ale culturii antreprenoriale;
- ✓ valorificarea pe deplin a resurselor economice;

d) are la bază progresul economic, social, politic, ecologic, cultural etc.

Nivelul de dezvoltare economică al unei țări se apreciază în baza mai multor indicatori, printre care:

- mărimea PIB per capita și rata lui de creștere;
- creșterea demografică;
- coraportul dintre capital și muncă;
- cota serviciilor în mărimea PIB-ului;
- rata de investire;
- serviciul datoriei externe;
- resursele ce pot satisface necesitățile alimentare ale populației;
- elemente de infrastructură și servicii sociale.

În anul 1983, Națiunile Unite creează Comisia mondială de mediu și dezvoltare în frunte cu G. H. Brundtland. Această comisie avea menirea de a analiza schimbările de mediu și a înainta soluții eficiente în scopul asigurării existenței umane pe termen lung. Astfel, specialiștii lui Brundtland au scos în evidență două probleme prioritare:

¹⁰² Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală*. Vol. II.

- dezvoltarea economică presupune un nivel de viață înalt pentru toți, nu doar pentru o categorie restrânsă de oameni ce obțin profituri mari și au un standard de trai înalt;
- dezvoltarea nu trebuie să distrugă, să polueze mediul ambiant și să genereze risipă de resurse naturale.

În acest context, se manifestă confruntarea dintre nevoile umane și problemele de mediu împreună cu mijloacele de producție pe care le utilizăm. Ulterior, în anul 1992, în cadrul Conferinței Națiunilor Unite privind Mediul și Dezvoltarea de la Rio de Janeiro, a fost declarat prin Raportul Comisiei Brundtland „Viitorul nostru comun”, că „dezvoltarea durabilă este concepută în viziunea reconcilierii dintre economie și mediul înconjurător, pe o nouă cale de dezvoltare care să susțină progresul uman, nu numai în câteva locuri și pentru câțiva ani, ci pentru întreaga planetă și pentru un viitor îndelungat”.

⚡ **„Dezvoltarea durabilă** este acel proces de dezvoltare care răspunde nevoilor actuale fără a periclita capacitatea generațiilor viitoare de a răspunde propriilor lor nevoi. [...] Pentru ca dezideratul dezvoltării durabile să poată fi atins, protecția mediului va constitui parte integrantă a procesului de dezvoltare și nu poate fi abordată independent de acesta”¹⁰³.

Obiectivul de bază al acestei întruniri a 120 de șefi de state a fost determinarea unei noi strategii de dezvoltare economică, industrială și socială în lume, – intitulată „Dezvoltare durabilă”. În Uniunea Europeană (UE), la Summit-ul de la Goetheborg în anul 2001 a fost aprobată pentru prima dată Strategia de Dezvoltare Durabilă. Ulterior, în 2006, statele membre ale UE revizuiesc varianta anterioară și adoptă a treia variantă a acestui document numit „Strategia de Dezvoltare Durabilă pentru o Uniune Europeană extinsă”¹⁰⁴.

În cadrul acestei strategii sunt punctate șapte direcții prioritare, și anume:

- ✓ schimbări climatice și energie;
- ✓ transport durabil;
- ✓ conservarea și managementul resurselor naturale;
- ✓ consum și producție durabile;
- ✓ sănătate publică;
- ✓ incluziune socială, demografie și migrație;
- ✓ sărăcie globală și provocările dezvoltării durabile¹⁰⁵.

¹⁰³ Declarația asupra Mediului și Dezvoltării, Rio de Janeiro, 1992 accesibil la <http://comunitatedurabila.ro/articol/8/ce-este-dezvoltarea-durabila.html>

¹⁰⁴ Problemele de mediu au fost avizate și până în anul 2001 și după 2006 în cadrul altor documente de importanță majoră pentru UE.

¹⁰⁵ <http://www.mmediu.ro/beta/domenii/dezvoltare-durabila/scurt-istoric-al-dezvoltarii-durabile/>
<http://comunitatedurabila.ro/articol/8/ce-este-dezvoltarea-durabila.html>

Esențial pentru o economie ce se dezvoltă durabil este să nu compromită viitorul generațiilor următoare prin degradarea mediului în favoarea celor prezente. Deci, în centrul politicilor economice s-a situat triada **om-mediu-dezvoltare**. Existența dezvoltării sustenabile se admite dacă se respectă următoarele dimensiuni:

1. **naturală** – condițiile create de om trebuie să fie compatibile mediului natural;
2. **economică** – orientată spre mediul concurențial sănătos;
3. **social-umană** – rezultatele activității umane de astăzi trebuie să corespundă atât necesităților indivizilor de astăzi, cât și ale urmașilor lor;
4. **național-statală, regională și mondială** – presupune că nu sunt contradicții în realizarea intereselor spațiale ale țărilor și regiunilor, cât și a întregului glob.

Adeții dezvoltării durabile consideră că omul este cel mai important în procesul prosperării. De aici rezultă că dezvoltarea durabilă corelează dezvoltarea economică și dezvoltarea umană.

♣ **Dezvoltarea umană** reprezintă o anumită treaptă atinsă de către o economie și societate, măsurată în baza performanțelor obținute în domeniul sănătății, educației și nivelului de trai.

Aprecierea dezvoltării umane se realizează prin intermediul Indicelui dezvoltării umane (IDU) introdus în anul 1990 odată cu apariția Raportului Dezvoltării Umane, elaborat de către Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Umană (PNUD)¹⁰⁶. El se calculează în funcție de speranța de viață la naștere, media anilor de școlarizare, durata școlarizării și a PNB pe cap de locuitor.

În anul 2013, Republica Moldova a obținut un IDU de 0,633 puncte, ceea ce i-a permis să dețină locul 114 din 187 de țări participante la clasament. Nivelul redus al venitului diminuează foarte mult valoarea acestui indice. PNB per capita este unul din indicatorii ce reflectă gradul de dezvoltare a țării. De aici rezultă că dezvoltarea umană este în raport de dependență reciprocă cu dezvoltarea economică. Figura următoare reflectă căile de legătură dintre aceste două procese.

¹⁰⁶ PNUD se preocupă de reducerea sărăciei și a inegalității și excluziunii oamenilor. Acest organism este prezent în 177 de țări și teritorii ale lumii urmărind realizarea obiectivelor sale prin oferirea soluțiilor cu privire la dezvoltarea durabilă, guvernarea democratică, climă și adaptare.

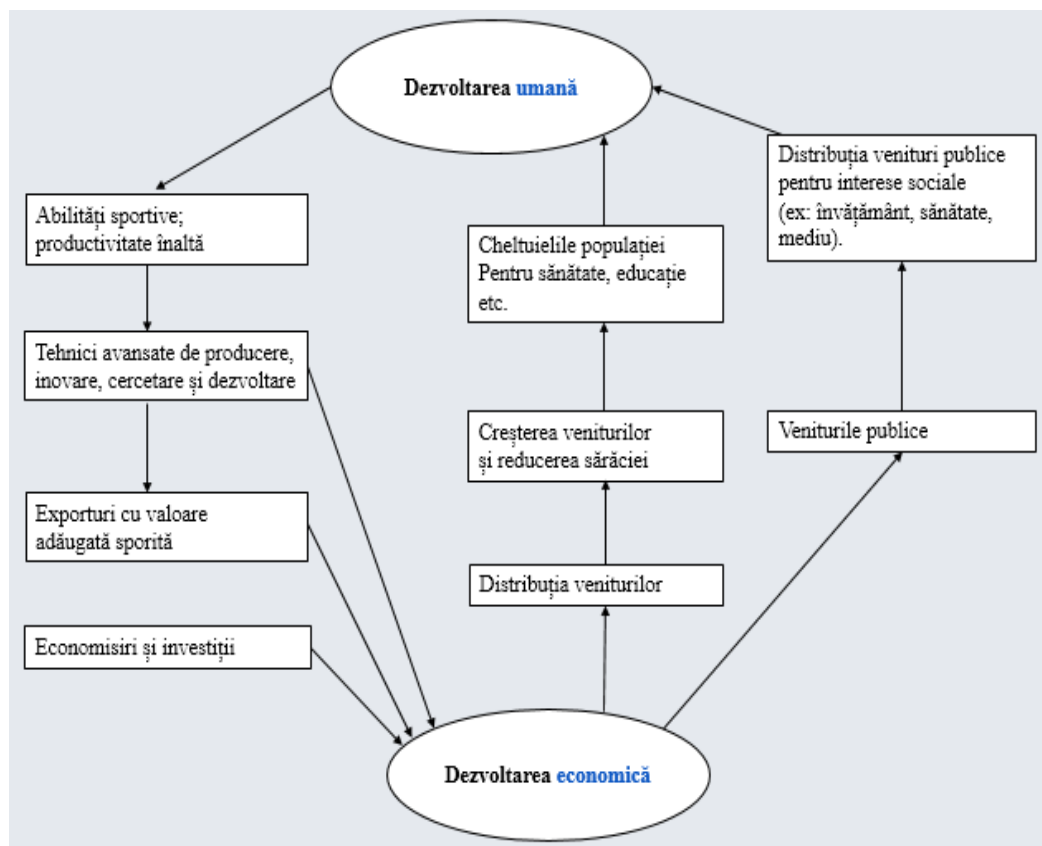

Fig. 9.1. Legătura dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea economică

Sursa: Republica Moldova: Raportul național de dezvoltare umană 2014. Cetățeni corporativi veritabili. Obiectivele publice și private în serviciul dezvoltării umane. PNUD în Republica Moldova, p.14, accesibil la <http://www.md.undp.org>,

În Fig. 9.1 observăm că o economie dezvoltată obține suficiente resurse pentru a finanța educația, sistemul sănătății și alte sectoare care contribuie la dezvoltarea umană. Astfel, o populație cu un nivel de instruire avansat și o stare fizică bună poate favoriza creșterea numărului de inovații și produse obținute în condițiile utilizării tehnologiilor moderne etc. Cele din urmă sunt sursa cea mai importantă de obținere a plusvalorii din fabricare ca rezultat al prestării de servicii orientate atât pentru consumatorul intern, cât și extern. O valoare adăugată obținută în creștere este unul din fundamentele dezvoltării economice. De asemenea, societatea ce dispune de venituri înalte va merge la studii, va consulta medicii la centrele de sănătate și astfel va avea loc o majorare a PNB-ului din contul serviciilor. Lanțul respectiv poate fi continuat, deoarece corelația proceselor este circulară și foarte necesară în prosperarea vertiginoasă a economiei și a vieții oamenilor.

Problemele de mediu și nevoile umane în conexiune cu progresul tehnic și dezvoltarea economică centreză atenția asupra beneficiilor și sacrificiilor omului în sensul bunăstării. Astfel, comportamentul și atitudinea oamenilor față de propria existență se concretizează prin nivelul educației, al culturii, științei etc. Informația pe care o primesc indivizii și aptitudinile lor de a o percepe favorizează sau nu conștientizarea necesității de protejare a propriei sănătăți, de obținere a calificării, de integrare în societate și conviețuire armonioasă cu natura. Respectând aceste principii vitale, omenirea va reuși să asigure o dezvoltare umană viabilă care este considerată o treaptă superioară a dezvoltării economice durabile.

✦ **Dezvoltarea umană durabilă** presupune realizarea unei societăți viabile, în care omul să fie privit ca elementul principal, dar în același timp acesta să-și modifice comportamentul, în asemenea mod încât să existe o compatibilitate între toate componentele dezvoltării durabile care să conducă spre o viață mai bună și un nivel de trai mai ridicat.

C.Bunea în articolul „Managementul dezvoltării umane durabile și indicatorii determinanți” relevă că dezvoltarea umană durabilă este măsurată cu ajutorul IDU. Același indice este utilizat și în comparațiile internaționale, deși unii autori români optează pentru cuantificarea dezvoltării umane durabile prin intermediul indicatorilor durabilității economice, sociale și a mediului natural.

„În strânsă legătură cu noua economie¹⁰⁷, cu noua dezvoltare, temelia noului progres economic și social-uman, ce se anticipează a se realiza în secolul XXI, se află sub influența noii complexități ce definește **neofactorii vieții, magistrarele globalizării, politicile și strategiile** comune ale luptei cu externalitățile negative ale evoluției la scară mondială – sărăcia durabilă, poluarea în creștere, înarmările dominației și teritoriul – în încercarea de a instituționaliza noul cadru internațional-global, care să exprime noile valori ale evoluției viitoare – raționalitatea și speranța – în numele cărora să se proiecteze un nou viitor pentru interacțiunea om-societate-mediul. După D. Lasch, în cartea *Paradisul pe pământ* (1991), momentul actual se caracterizează printr-o schimbare de interese îndreptată către o „nouă” dezvoltare caracterizată de conceptele „limitei” și „speranței”, de conștiința iluziilor ce izvorăsc din credința în „progres”, din încrederea în posibilitatea unei guvernări mai bune, în situații concrete, particulare”¹⁰⁸.

Astfel, dezvoltarea economică este un rezultat al dezvoltării instituționale sau însăși aceasta din urmă. D. North enunță că „problema centrală a istoriei și dezvoltării economice este de a identifica acea evoluție a instituțiilor economice și politice care să

¹⁰⁷ *Noua economie* reprezintă un nou mod de organizare și de funcționare al activității economice, în care tehnologiile informaționale și cunoașterea devin componente esențiale ale dezvoltării economice și sociale.

¹⁰⁸ Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală*. Vol. II.

transforme mediul economic într-unul favorabil creșterii productivității.” Funcționalitatea mediului instituțional este important pentru creșterea și dezvoltarea economică prin disponibilitatea și productivitatea resurselor, iar lipsa acesteia demotivează activitatea agenților economici și împiedică aceste două procese majore¹⁰⁹. De aici rezultă că schimbările instituționale sunt determinante pentru creșterea economică și dezvoltarea economică. Aceeași opinie înaintea și M.Olson care consideră că factorii instituționali pot destabiliza orice economie, chiar și cea dezvoltată în care procesul ascensiunii și al progresului economic poate fi distorsionat de către anumite grupuri cu acțiune asupra deciziilor politice care pot să împiedice libera funcționare a unor agenți economici participanți la schimbul de mărfuri.

9.3. Ciclicitatea dezvoltării economice. Criza economică

În orice economie, inevitabil, apar factorii perturbatori ce influențează negativ parcursul economiei, iar aceasta conduce la o manifestare neliniară a evoluției sale.

♣ **Ciclicitatea** reprezintă mișcarea economiei, separată în faze și cicluri ale activității economice care se deplasează în progres și regres, dar pe un trend crescător.

Fluctuațiile activității economice din cadrul economiilor naționale au atras atenția unui număr mare de cercetători. Primul cercetător, care a pus bazele analizei ciclului afacerilor, a fost economistul sovietic Eugen Slutsky. El a analizat ciclurile afacerilor ca răspuns la șocurile aleatoare din economie.

O preocupare similară a avut economistul norvegian Ragnar Frisch de la Universitatea din Oslo, primul laureat al Premiului Nobel pentru economie în 1969, alături de olandezul J.Timbergen, care a elaborat în paralel teoria propagării prin impulsuri a fluctuațiilor economice.

Cauzele care stau la baza evidențierii **fluctuațiilor ciclice** și care provoacă apariția unui ciclu economic sunt grupate în funcție de originea lor. Astfel, se disting:

I. *factori externi*

- războaiele și tensiunile politice;
- creșterea demografică;
- acapararea de noi teritorii și migrația populației;
- descoperirile de resurse;
- schimbările climaterice și anii secetoși;
- noile rezultate ale progresului tehnico-științific;

II. *factori interni*

¹⁰⁹ <http://ecol.ro/carte/libertate-economica-si-proprietate-implicatii-privind-reformele-institutionale-din-romania-si-3> .

- modificarea consumului personal;
- creșterea sau diminuarea volumului de investiții;
- viteza de rotație a monedei;
- reglarea de către stat a economiei;
- schimbarea poziției economiei în arena internațională;
- durata de funcționare a capitalului fix¹¹⁰.

Ținând cont de factorul ce produce schimbările rezultatelor activității economice, se cunosc:

A. Fluctuații sezoniere:

- ✓ variațiile activității economice pe parcursul unei perioade de un an;
- ✓ sunt generate de cauze naturale sau sociale, inclusiv tradiții, obiceiuri;
- ✓ au loc cu o anumită regularitate, sunt explicabile și previzibile;
- ✓ se manifestă în agricultură, construcții, turism etc.

B. Fluctuații accidentale:

- ✓ variațiile nivelului și stării producției sociale determinate de evenimente neașteptate sau neobișnuite (războaie, calamități naturale, evenimente social-politice deosebite, o anumită stare de spirit a populației etc.);
- ✓ pot afecta în mod direct o țară, un grup de țări, o zonă a lumii sau întreaga lume prin efectul de interdependență și propagare.

C. Fluctuații ciclice:

- ✓ variații ale activității economice agregate, care se caracterizează, succesiv, prin creșterea cumulativă a producției, veniturilor și utilizării forței de muncă, și prin stagnările sau descreșterile cumulative ale acestora;
- ✓ se repetă cu o anumită regularitate în timp;
- ✓ sunt determinate de factori interni ai activității economice.

♣ **Ciclul economic** reprezintă schimbarea variabilelor economice într-o anumită perioadă ce are o anumită repetabilitate.

Ciclul economic este descris de alternanța perioadelor de extindere și reducere a PIB-ului și altor indicatori.

Ciclul economic este o formă de manifestare a economiei între două crize economice sau două depresii, sau două puncte de vârf al expansiunii.

Ca rezultat al studierii abordărilor lui C.T. Albulescu, V.A. Semenișina, G.S. Vecikanov, E.G. Efimova și alții, conchidem că ciclul economic este format din

¹¹⁰ Корниенко О. В. *Макроэкономика: Учебник для студентов высших учебных заведений*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008, с. 174-175.

Ефимова Е. Г. *Экономика для юристов: Учебник*. Москва: Флинта, Московский психолого-социальный институт, 1999, с. 210.

două mari faze: recesiunea și expansiunea, care, la rândul lor, sunt separate în câteva faze mai scurte.

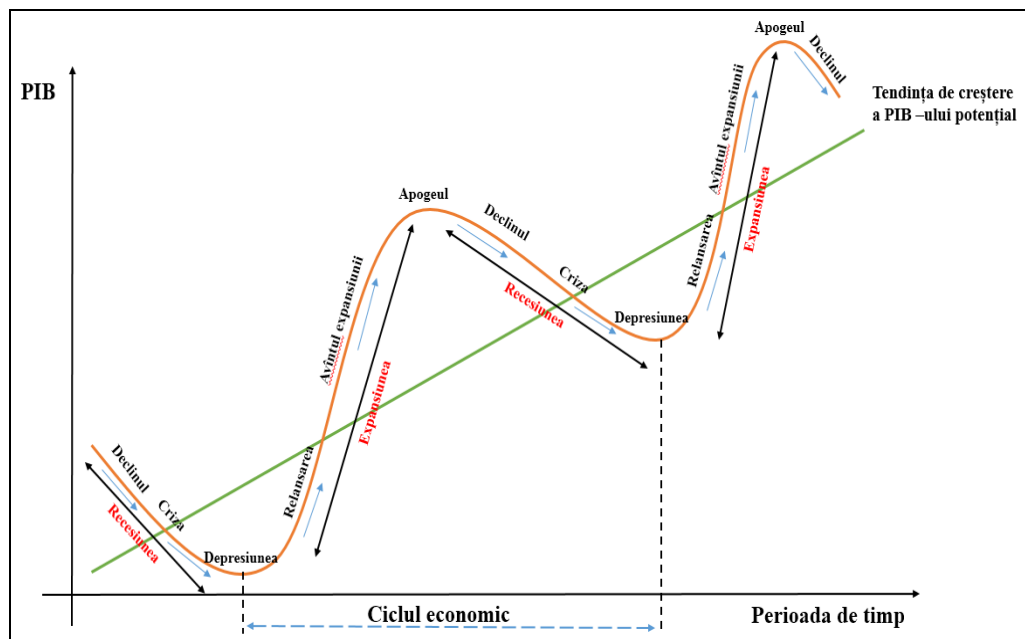

Fig. 9.2. Ciclul economic și fazele sale

Sursa: Sintetizat de autori.

În faza de expansiune, are loc extinderea activității economice, iar în cea de recesiune contractia acesteia. Astfel, în urma situației de atingere a plafonului maxim al expansiunii – **apogeul**, în care firmele își exploatează toate resursele, deoarece cererea este mare. Tot în această etapă, firmele asigură forța de muncă cu locuri de muncă, astfel încât șomajul este foarte mic. Întreprinderile obțin profituri mari. Pe de altă parte, un nivel înalt al ocupării și supraexploatarea producției provoacă un decalaj între necesitățile în consum și cantitatea de bunuri și servicii plasate pe piață. De aici se manifestă inflația crescută și datoriile fără acoperire, ceea ce creează premise ca economia să intre în declin.

Declinul presupune că din cauza dezechilibrelor, activitatea economică și investițiile se restrâng, angajații sunt concediați, veniturile populației se micșorează. De aici are loc și o supradominare a ofertei în raport cu cererea. Supraproducția diminuează prețurile, se formează stocuri, unele produse chiar sunt distruse, crește rata dobânzii din cauza solicitărilor mari de capital cu împrumut și se înțețesc falimentele. În cele ce urmează, economia intră în **criză** ca o continuitate a conjuncturii economice caracterizate anterior, iar indicatorii de eficiență iau valori și mai mici decât în perioada declinului. Mai târziu, starea de criză se transformă în **depresiune (stagnare)** ce se regăsește în punctul de jos al recesiunii și unii autori o prezintă ca o continuare a crizei. La

această etapă, economia stagnează cu niveluri foarte reduse ale producției și remunerării, iar prețurile nu se mai micșorează, stocurile au un volum stabil, dar redus, rata dobânzii este foarte mică. Totuși rata șomajului încă își păstrează nivelul înalt. În această etapă, se caută soluții de depășire a dificultăților și impulsionează a unei noi expansiuni, în condițiile când prețurile sunt stabile. Deseori este necesară implicarea mai activă a statului în vederea stimulării producției și revigorarea economiei. Cu pași mai încetiniți, dar **relansarea** orientează economia pe traiectoria extinderii prin intermediul epuizării stocurilor, investiții în capital fix modernizat, identificării noilor resurse pentru a reduce costurile de producție.

În acest context, are loc o majorare a cererii pentru factori de producție, a veniturilor agenților economici și a consumului final. Apar firme noi. Ca rezultat, se observă o nouă creștere a producției de bunuri și o lejeră majorare a prețurilor, crește și rata dobânzii ca rezultat al avansării cererii monetare. În acest fel se pot pune bazele inițierii unui nou ciclu economic.

Procesele inițiate în perioada de relansare își iau **avântul** și tind spre punctul de vârf al ciclului economic, până când ating apogeul. În perioada de boom se înregistrează o sporire a numărului de tranzacții economice care depășesc nivelul său dinaintea crizei, cresc prețurile, profiturile, salariile cresc, deși șomajul regresează la minimum. Continuitatea și persistența acestor procese presupune că economia și-a atins **apogeul**, după care urmează un nou declin, criză, depresiune etc. O particularitate a punctului maxim al activității economice este faptul că nu accelerează investițiile, prețurile acțiunilor și altor hârtii de valoare.

Rezultă că fiecare fază este o condiție pentru manifestarea celei următoare. Din aceste considerente, se menționează că în afară de factorii perturbatori de natură exogenă, fluctuațiile activității economice au un caracter ciclic, determinat de schimbările produse în interiorul sistemului economic.

Ținând cont de direcția schimbării indicatorilor, ce caracterizează fazele ciclului economic, deosebim:

a) **variabile prociclice** – cresc în perioada de expansiune și se reduc în recesiune. Exemplu: oferta agregată, dobânda pentru împrumuturile pe termen scurt, masa monetară, veniturile din impozite, importul, vânzările, nivelul general al prețurilor, profiturile firmelor, viteza de rotație a banilor, gradul de ocupare, investițiile etc.

b) **variabile contraciclice** – scad în perioada de expansiune și se măresc în recesiune. Exemplu: numărul falimentelor, transferurile către populație, rata șomajului, stocurile de bunuri, deficitul bugetar, salariile etc.

c) **variabile aciclice** – ele nu depind nemijlocit de faza ciclului economic. Exemplu: migrația, exportul, natalitatea etc.

În funcție de durată, se deosebesc trei cicluri economice principale:

1. **Ciclul scurt (Kitchin, conjunctural)**. Intervalul acestuia este de la 10-40 luni și este cauzat de formarea stocurilor și destocarea lor. El nu are perioada de criză.

2. **Ciclul mediu (Juglar, decenal).** Ciclul de afaceri durează de la 7-11 ani. Fazele lui sunt expansiunea și recesiunea cu fazele intermediare de criză, depresiune, relansare, avânt, apogeu și declin. El apare în legătură cu înnoirea capitalului fix și schimbarea ratei dobânzii (Fig. 9.2).

3. **Ciclul lung (Kondratieff, secular).** Periodicitatea lui se extinde de la 40-60 de ani. El este marcat de marile descoperiri tehnico-științifice. Ciclul secular are două faze: ascendentă, descrisă de predominarea anilor în care s-au înregistrat ritmuri înalte ale creșterii economice, a investițiilor, producției, consumului și prosperitate în condițiile de viață ale populației și descendentă în care se înregistrează evoluții opuse ale variabilelor descrise în etapa de mai sus. În Tabelul 9.2. sunt prezentate convențional patru cicluri seculare.

Tabelul 9.2. Fazele ciclurilor Kondratieff

Nr.	Faza ascendentă	Faza descendentă
I	1790-1814 Inovații în industria textilă și metalurgică	1814-1848
II	1848-1873 Căile ferate	1873-1896
III	1896-1920 Crearea automobilului, electricității, descoperiri în industria chimică (1896-1948)	1920-1948
IV	1948-1973 Electronica, biotehnologii implementate în faza descendentă (1973-2005)	1973-2005 (2010)
V	2005-? sau 2010-? Tehnologiile informaționale și de comunicare, educația și cunoașterea, tranziția spre noua economie.	

Sursa: Sintetizat de autori în baza [23], p.88 și [46], p. 63.

Opiniile economiștilor cu privire la declanșarea celui de-al cincilea ciclu lung sunt împărțite. Unii consideră că faza ascendentă a acestuia a început din anii 1995-1996, alții menționează că este anul 2005, iar cei ce fac parte din al treilea grup relevă că debutul are loc în anii 2010-2012. De asemenea, perioada fazelor celor patru cicluri Kondratieff este reflectată cu un anumit grad de aproximare, ceea ce și le face deosebite de la o sursă la alta.

Potrivit accepțiunii lui Wallerstein al patrulea ciclu Kondratieff a început în anul 1946 și a luat sfârșit în anul 2010, marcând astfel începutul unui nou ciclu lung – al cincilea la număr. Cauza invocată de acesta este reducerea profiturilor societăților nefinanciare la scară globală, ceea ce nu caracterizează faza de expansiune a ciclului economic secular. Spre deosebire de el, reprezentanții economiei cunoașterii care prin utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicare, educația și inovațiile mar-

chează încheierea la mijlocul anilor '90 a ciclului secular început în anii 1940-1946 și astfel provoacă lansarea celui de-al cincilea ciclu Kondratieff¹¹¹.

În general, ciclurile economice se suprapun, astfel pe parcursul unui ciclu lung se manifestă câteva cicluri medii pe fondul cărora se înregistrează altele conjuncturale. Astfel, în ascensiunea ciclului secular predomină perioadele de expansiune a ciclului mediu, iar în depresiunea acestuia – cele de recesiune. Asemenea manifestare a ciclului scurt se evidențiază în raport cu ciclul Juglar.

J. Shumpeter a propus următoarea corelație dintre ele:

1 Kondratieff = 6 Juglar = 18 Kitchin

Cea mai mare dificultate ce rezultă din această interferare este atunci când coincide perioada de criză specifică ciclului mediu cu cea a ciclului lung. Din aceste raționamente, o atenție deosebită se acordă crizei economice, problemelor generate de ea și soluțiilor eficiente de depășire a acesteia.

⚡ **Criza** este un dezechilibru al economiei, din cauza unor dereglări ce cuprind unul sau mai multe sectoare și apare în urma schimbării fazei de expansiune cu cea de recesiune a ciclului afacerilor, exprimată prin creșterea stocurilor de bunuri, reducerea producției, prin scăderea prețurilor, prin șomaj și diminuarea cursurilor bursiere.

Se deosebesc mai multe **tipuri de crize**, grupate în funcție de:

1. periodicitatea manifestării: crize ciclice și crize neciclice;
2. corelația dintre PIB-ul efectiv și cel potențial: crize de subproducție și crize de supraproducție;
3. spațiul de desfășurare: crize locale, crize regionale, crize naționale și crize mondiale;
4. natura activității economice: crize industriale, crize agrare, crize comerciale, crize de credit, crize valutare-financiare.

Societăților contemporane le sunt specifice crizele de supraproducție, însă țările în care există insuficiența producției, în comparație cu nevoile reale ale economiei, se întâlnesc și crize de subproducție. În plus, crizele se propagă de la un sector la altul, de aceea ele sunt multidimensionale și „foarte periculoase”, inclusiv pentru economiile dezvoltate în care fiecare sferă de activitate depinde foarte mult de celelalte. Deși țările cu economii prospere investesc în formarea specialiștilor capabili să prevădă criza și să identifice soluții eficiente de evitare, ele nu pot să se miște liniar fără perioade de recesiune.

¹¹¹ Dinu M., Marinaș M. Transformarea economică a Uniunii Europene în contextul ciclurilor Kondratieff. În: *Economie teoretică și aplicată*, 2006, nr. 8, p.29.

În anul 1819, în SUA a fost înregistrată prima mare criză financiară, caracterizată prin producție foarte joasă în agricultură, industrie și falimentarea în sistemul bancar. Marea Britanie deține întâietate în ceea ce privește criza de supraproducție ce a avut loc în anul 1825 și s-a repetat în 1836, 1842 și 1847. Criza engleză din 1847 s-a răsfrânt asupra altor economii europene. La nivel global prima criză se condideră cea din anul 1857, soldată cu pierderi mari în țările din Europa, America, inclusiv în Rusia, Marea Britanie, Franța, Germania și SUA din cauza scăderii rapide a volumului producției.

Criza economico-financiară contemporană

În opinia experților, criza economică globală este condiționată de criza financiară declanșată în SUA în anul 2007, în urma gestionării incorecte a creditelor ipotecare.

Din cauza tensiunilor sociale și inegalității în venituri, începând cu anul 2001 în SUA se acordau credite ipotecare cu condiții facile pentru cetățeni. Problema s-a acutizat din anul 2004, când accesul la locuințe îl aveau și cetățenii ce nu puteau garanta aceste credite în genere. Alte persoane urmăreau comercializarea ulterioară a imobilelor. Peste doi ani, când trebuiau efectuate plățile pentru ipotecă, ei vindeau proprietățile a căror valoare era mai mare decât anterior și obțineau câștiguri în plus, fără prea mari eforturi. Din anul 2006, ratele dobânzilor la credite s-au majorat, iar cetățenii nu aveau posibilitatea să restituie împrumutul, ceea ce a provocat expansiunea de oferte imobiliare, iar prețurile lor exagerate anterior au început să scadă. Dacă prețul caselor vândute era mai mic decât suma împrumutului, atunci băncile nu și-au putut recupera banii, ceea ce și marchează începutul crizei.

Din anul 2000, suma împrumuturilor ajunsese la 1200 miliarde dolari. Ulterior ele au fost titrizate (securitizate) în obligațiuni (CDO – *Collateralized Debt Obligation*) și transferate către bănci și investitori din toată lumea. În acest mod, titlurile de credit erau vândute băncilor de investiții care mai apoi le-au vândut altor instituții financiare¹¹².

Ulterior criza financiară a propagat situația de criză economică care s-a răsfrânt asupra sectorului real al economiei și a provocat instabilități în sectorul privat, iar mai apoi și în cel public. Interdependența economică în procesul globalizării a făcut vizibile consecințele crizei economico-financiare mondiale asupra multor țări. Astfel, traversând frontierele naționale ale SUA, criza a afectat mai întâi economiile dezvoltate, însă a avut impact și asupra piețelor emergente.

¹¹²Totir F. C., Dragotă I. M. Criza economică și financiară actuală – aspecte noi sau revenirea la vechile probleme? Paradigme, cauze, efecte și soluții adoptate. În: *Economie teoretică și aplicată*. Vol. XVIII (2011), nr.1(554), p. 131-153. Bal A. Opinii privind cauzele crizei financiare actuale. În: *The Romanian Economic Journal*, Year XII, nr. 31 (1) 2009, p. 3-18.

Consecințele crizei, analizată prin prisma creșterii economice, reflectă deja rezultate macroeconomice modeste sau chiar negative în anul 2008 pentru SUA, UE, Japonia ș.a.

În concluzie, se înțelege că economiile libere bazate pe stimularea consumului în sensul creșterii economice trebuie să respecte anumite limite, iar politicile sociale nu trebuie să aibă un caracter contradictoriu cu cele monetare, bugetare etc.

În vederea stabilizării macroeconomice, statul aplică pârghiile necesare. Scopul urmărit depinde de faza ciclului economic și pericolele spre care aceasta induce. Astfel, politicile macroeconomice sunt orientate spre influențarea cererii agregate sau a ofertei globale. În tabelul următor, sunt incluse politicile anticiclice și modul în care sunt utilizate pârghiile acestora.

Tabelul 9.3. Politici de stabilizare macroeconomică

Tipuri de politici anticiclice	Instrumente	Faza ciclului economic	
		Recesiune	Expansiune
<i>Politica monetar-creditară</i>	Rata dobânzii	scade	crește
	Volumul creditului	crește	scade
	Masa monetară	crește	se menține
<i>Politica bugetară</i>	Cheltuielile publice	cresc	scad
<i>Politica fiscală</i>	Taxele și impozitele	scad	cresc
Modificarea cererii și a ofertei agregate			
<i>Cererea agregată</i>		se stimulează	se reduce sau se menține
<i>Volumul producției</i>		se susține creșterea	se menține sau se reduce

Sursa: Elaborat de autori.

Pentru economiile contemporane, este caracteristică durata mai mică a recesiunii și mai mare a expansiunii. În afară de aceasta, devierea PIB-ului real nu este foarte îndepărtată de nivelul său potențial, adică amplitudinea ciclului economic este lentă, datorită corijării de către stat a evoluției economice.

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

- ❖ Economie națională
- ❖ Produs intern brut
- ❖ Venit național
- ❖ Sistemul Conturilor Naționale
- ❖ Creștere economică
- ❖ Creștere economică negativă
- ❖ Dezvoltare economică
- ❖ Dezvoltare economică durabilă
- ❖ Ciclicitate
- ❖ Ciclu economic

- ❖ Creștere economică pozitivă
- ❖ Creștere economică zero
- ❖ Criză economică
- ❖ Criză financiară

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Descrieți economia națională și indicatorii ei de rezultate.
2. Relevați activitățile economice ce sunt incluse în PIB în baza principiilor SCN.
3. Comparați corelația dintre procesul creșterii economice, a dezvoltării economice și a dezvoltării economice durabile.
4. Argumentați schimbările produse în economie ca rezultat al succesiunii fazelor ciclului de tip Juglar.
5. Analizați caracterul crizelor economice moderne.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. Conform datelor Biroului Național de Statistică, PIB al Republicii Moldova în perioada anilor 2000-2013 are următoarea structură.

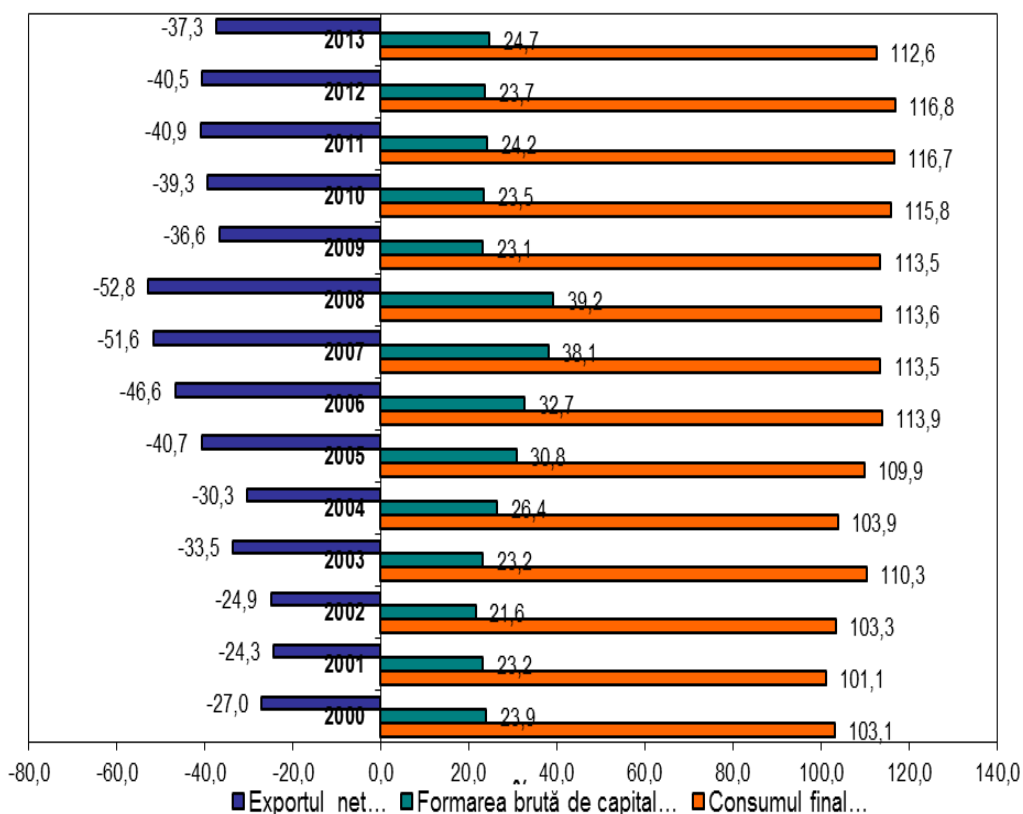

Fig. 9.3. Structura produsului intern brut pe categorii de utilizări

Sursa: <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=191&>

Analizați structura PIB-ului în dinamică. Identificați cauzele și specificul acestei evoluții, argumentând răspunsul.

2. Analizați datele din tabel. Identificați în care dintre aceste perioade economia națională a înregistrat creștere economică pozitivă și, respectiv, negativă.

Produsul intern brut

	2010	2011	2012	2013
Produsul intern brut (în prețuri curente), mil. lei	71885	82349	88228	99879
pe locuitor, lei	20181	23132	24786	28067
Produsul intern brut, în % față de anul precedent	107,1	106,8	99,3	108,9
pe locuitor	107,2	106,9	99,3	108,4

Sursa: Moldova în cifre, breviar statistic. Chișinău, 2014, p.42, www. statistica.md

Apreciați calitatea și tipurile creșterii economice în Republica Moldova.

3. În cadrul Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020” sunt proiectate următoarele priorități de dezvoltare:

1) Racordarea sistemului educațional la cerințele pieței forței de muncă, în scopul sporirii productivității forței de muncă și majorării ratei de ocupare în economie;

2) Sporirea investițiilor publice în infrastructura de drumuri naționale și locale, în scopul diminuării cheltuielilor de transport și sporirii vitezei de acces;

3) Diminuarea costurilor finanțării prin intensificarea concurenței în sectorul financiar și dezvoltarea instrumentelor de management al riscurilor;

4) Ameliorarea climatului de afaceri, promovarea politicii concurențiale, optimizarea cadrului de reglementare și aplicarea tehnologiilor informaționale în serviciile publice destinate mediului de afaceri și cetățenilor;

5) Diminuarea consumului de energie prin sporirea eficienței energetice și utilizarea surselor regenerabile de energie;

6) Asigurarea sustenabilității financiare a sistemului de pensii pentru garantarea unei rate adecvate de înlocuire a salariilor;

7) Sporirea calității și eficienței actului de justiție și de combatere a corupției în vederea asigurării accesului echitabil la bunurile publice pentru toți cetățenii.

8) Creșterea competitivității produselor agroalimentare și dezvoltarea rurală durabilă¹¹³.

Stabiliți impactul acestor măsuri asupra creșterii și dezvoltării economice a Republicii Moldova.

4. „La modul tehnic vorbind, Raportul Brundtland cuprinde câteva obiective potrivit cărora realizarea dezvoltării durabile înseamnă:

- asigurarea în continuare a creșterii economice cu respectarea condiției de bază a conservării resurselor naturale;

- eliminarea sărăciei și asigurarea condițiilor satisfacerii nevoilor esențiale de muncă, hrană, energie, apă, locuință și sănătate;

- orientarea proceselor de creștere economică spre o nouă calitate;

- asigurarea unei creșteri controlate a populației;

- conservarea și sporirea resurselor naturale, supravegherea impactului dezvoltării economice asupra mediului;

- restructurarea tehnologiilor de producție și menținerea sub control a riscurilor acestora;

¹¹³ *Strategia națională de dezvoltare: opt soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei*, accesibil la <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=345635>

• asigurarea unei abordări integrate a deciziilor privind creșterea economică, mediul înconjurător și resursele de energie¹¹⁴.

Documentați-vă suplimentar și realizați un eseu pe tema „Limitele și provocările dezvoltării durabile”.

5. Una din cele mai vechi crize economice, numită Criza Imperială, datează din secolul al treilea (235-284 d.Hr.) și a avut o durată de 50 de ani, perioadă în care are loc prăbușirea Imperiului Roman în condiții de război, maladii, invazie și dificultăți de ordin economic. În afară de această criză, au fost înregistrate și altele având un caracter specific și efecte devastatoare. Realizați un studiu al crizelor economice, inclusiv al celor globale și înregistrați datele conform criteriilor indicate în Tabelul următor.

Tabelul 9.4. Crizele economice

Perioada	Țara	Cauze/tipologia crizei	Efecte	Soluții
?	Republica Moldova	?	?	?

¹¹⁴ Pohoăț I. *Strategii și politici europene de dezvoltare durabilă*, accesibil la http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/II_Strategii_si_politici_europene_de_dezvoltare_durabila.pdf

10. INFLAȚIA ȘI ȘOMAJUL

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să descrie tipurile și cauzele inflației; ✓ să explice măsurile antiinflaționiste în general și în particular pentru Republica Moldova; ✓ să definească conținutul șomajului, ca formă a dezechilibrului economic; ✓ să delimiteze cauzele și formele șomajului; ✓ să analizeze interdependența dintre șomaj și inflație; ✓ să evalueze consecințele inflației; ✓ să analizeze politicile pasive și active de ocupare a forței de muncă. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cauzele și tipurile inflației. 2. Politica antiinflaționistă. 3. Șomajul: esența, cauze, forme. Legea lui Okun. 4. Politica antișomaj.

10.1. Cauzele și tipurile inflației

Primele semne ale inflației apar odată cu diferențierea valorii reale a cantității de metal prețios în conținutul unei monede de valoare nominală care reprezintă valoarea înscrisă. Totodată, dobândirea metalelor pentru confecționarea monedelor nu se efectua ținând cont de cantitatea de mărfuri în circulație. Ulterior, odată cu apariția banilor de hârtie (1769 în Rusia) care trebuiau să fie convertibili în aur, s-a înregistrat excesul de monedă-hârtie, deoarece nu era corelată cu valoarea bunurilor economice și nu aveau acoperire suficientă cu aur. În secolele VIII-XIX, banii erau emiși pentru a finanța cheltuielile statului în perioada conflictelor militare sau alte activități, iar în consecință bancnotele s-au devalorizat. Acestui fenomen anual i s-a atribuit denumirea de inflație. Astfel, inflația s-a înregistrat în anii 1775-1783 în perioada războiului de independență din SUA. În Franța aceasta apare în condiții de război civil în anii 1861-1865. Marea Britanie a cunoscut inflația în anul 1797, ducând război cu Franța etc. În Germania interbelică în intervale scurte de timp prețurile au avansat la peste sute de ori ¹¹⁵.

Introducerea termenului de *inflație*, potrivit unor surse, are loc la finele sec. XIX în limbajul oamenilor de afaceri și al savanților timpului.

Înțelegerea arhitecturii inflației are la bază varietatea opiniilor economiștilor. Abordările lui J.M. Albertini reflectă că o simplă creștere a prețurilor nu trebuie con-

¹¹⁵ Caraganciu A., Iliadi G. *Monedă și credit*. Chișinău: Ed. ASEM, 2004, p. 196.

fundată pretutindeni cu inflația. El înaintează câteva premise ce permit a considera că există inflație, și anume:

- prețurile din interiorul economiei naționale să sporească cu ritmuri mai mari decât cele internaționale;
- procesul de creștere a prețurilor să manifeste un caracter generalizat și durabil;
- consecințele majorării prețurilor să fie resimțite la nivelul economiei în ansamblu și al societății cu efecte grave.

După Barre, Silverman și Curzon, inflația este un fenomen ce apare în legătură cu creșterea generalizată a prețurilor ce depășește limita admisă în economie ținând cont de conjunctura acesteia. J. M. Keynes optează că inflația apare în condițiile utilizării complete a factorilor de producție și a salarizării forței de muncă, fapt ce produce o avansare a prețurilor în perioada de referință. În accepțiunea lui Rose și M. Friedman, inflația apare în legătură cu proporția greșită dintre fluxurile reale și cele nominale, astfel încât suplimentul monetar nu are acoperire necesară cu bunuri și servicii.

Actualmente, sunt conturate câteva trăsături specifice inflației contemporane:

- ✓ devalorizarea banilor, fără implicarea autorităților monetare;
- ✓ creșterea nivelului general al prețurilor având un caracter durabil;
- ✓ un surplus monetar în circulație, comparativ cu nevoile reale ale economiei;
- ✓ consecințele în plan social și economic sunt duble: unii câștigă, iar alții pierd,

beneficiile obținute de primii.

În relatare simplificată, pentru a asigura echilibrul monetar, este nevoie de respectat următoarea corelație reflectată de I. Fisher sub forma unei ecuații:

$$M \times V = P \times T,$$

unde:

M – volumul de monedă;

V – viteza de rotație a monedei¹¹⁶;

P – nivelul prețurilor;

T – volumul mărfurilor tranzacționate.

Exemplu. Presupunem că pe parcursul unui an sunt comercializate 1.000 de plapume (volumul tranzacțiilor – T) a câte 500 de lei fiecare (P). Astfel, T este egal cu 1.000 unități/an, iar P = 500 de lei/unitate. În acest caz, teoretic numărul de bancnote necesare pentru realizarea schimbului bani-marfă va fi:

$$P \times T = 500 \text{ de lei/unitate} \times 1.000 \text{ unități/an} = 500.000 \text{ lei/an}$$

În realitate însă, masa monetară (M) existentă în economie este de 250.000 de lei, ceea ce demonstrează că o unitate monetară ar trebui să participe mai mult de o

¹¹⁶ *Viteza de circulație a monedei* măsoară de câte ori o unitate bănească a fost utilizată în tranzații pe parcursul unui an. Cu cât viteza de rotație a banilor este mai mare, cu atât masa monetară necesară economiei este mai mică.

singură dată la schimb. Deci, pornind de la formula redată de Fisher, determinăm numărul de rotații al unui leu (viteza de rotație a banilor):

$$\begin{aligned} V = (P \times T) : M &= (500 \text{ de lei/unitate} \times 1.000 \text{ unități/an}) : 250.000 \text{ lei} = \\ &= 500.000 \text{ lei/an} : 250.000 \text{ lei} = 2 \text{ ori/an} \end{aligned}$$

Acest exemplu ne permite să evidențiem faptul că o unitate monetară ce va participa la un număr mai mare de tranzacții (V va indica o valoare mai mare), demonstrează că economia are nevoie de o cantitate mai mică de bani (M). În caz contrar, un volum mai mare de masă monetară, în situația când volumul mărfurilor produse și tranzacționate este constant, va conduce inevitabil la creșterea nivelului prețurilor (P), ceea ce este un rezultat al inflației.

M. Friedman înaintează o nouă condiție pentru a evita inflația, numită „regula de aur” a politicii monetare, care nuanțează că ritmul de creștere a cantității de monedă în circulație trebuie să fie aproape egal cu cel al PIB-ului. Astfel, unei anumite cantități de mărfuri trebuie să-i corespundă un anumit volum de masă monetară în corelație cu prețul bunurilor economice. Excesul de monedă fără acoperire reală cu producători și satisfactori, afectează inevitabil stabilitatea monetară și conduce la majorarea valorii de achiziționare a mărfurilor.

⚡ **Inflația** este un fenomen cauzat de dezechilibrul monetar-material sustenabil, determinat în baza creșterii prețurilor pe ansamblul economiei, produs în legătură cu surplusul de bani neconvertibili plasați în circulație, a căror putere de cumpărare se reduce. Fenomenul opus inflației este numit **deflație**, iar încetinirea în timp a ratei inflației – **dezinflație**.

Cel mai frecvent indicator, utilizat pentru aprecierea nivelului inflației este Indicele prețurilor de consum (IPC). El arată dinamica prețurilor pentru bunurile și serviciile de consum final utilizate de către populație în anul curent comparativ cu anul de referință. În Republica Moldova, acesta este un indicator de bază ce permite evaluarea inflației. IPC se calculează numai pentru elemente care intră în consumul direct al populației, fiind excluse: consumul de bunuri și servicii din producția proprie a gospodăriei casnice, cheltuielile sub formă de investiții și acumulare, dobânzile plătite pentru credite, rate de asigurare, amenzi, impozite etc., precum și cheltuielile aferente plății muncii pentru producția gospodăriilor individuale. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS) calculează rate lunare, anuale ale inflației etc. utilizând IPC.

Exemplu. Presupunem că în Republica Moldova la începutul lunii decembrie 2014 anumite mărfuri și servicii valorau 4.000 de lei, iar la finele lunii decembrie a anului 2015 – 4576,1 lei. În acest caz, putem determina IPC și rata inflației (π) specifice economiei naționale:

$$IPC_{1/0} = (\text{Valoarea coșului de consum}_1 \text{ lei} : \text{Valoarea coșului de consum}_0 \text{ lei}) \times 100\%,$$

unde:

1 – perioada curentă sau ultima perioadă de timp;

0 – perioada de referință sau perioada anterioară.

$$\text{IPC}_{31 \text{ decembrie } 2015 / 1 \text{ decembrie } 2014} = (4576,1 \text{ lei} : 4000 \text{ lei}) \times 100\% \approx 114,4\%$$

$$\pi = \text{IPC} - 100\%$$

$$\pi = 114,4\% - 100\% = 14,4\%$$

Pe parcursul perioadei analizate s-a constatat că prețurile au crescut în medie de 1,1 ori, iar rata inflației este de 14,4%¹¹⁷. Fiind asociată cu creșterea nivelului general al prețului, inflația caracterizează fiecare economie în dimensiuni de timp, mărime, cauze etc. Gradul de afectare a sectoarelor instituționale depinde, în mare măsură de intensitatea manifestării ei, care se delimitează prin **tipurile inflației**. Astfel, în literatura de specialitate, se disting:

✓ **Inflație latentă (încetinită)**, ritmul de creștere al prețurilor variază până la 3-4% pe an. Este caracteristică economiilor dezvoltate.

✓ **Inflație moderată (deschisă)**, ritmul mediu de creștere al prețurilor se regăsește în intervalul de la 5% la 10 % timp de un an. Acest tip al inflației descrie evoluția economiilor aflate în tranziție și cele cu nivel redus de dezvoltare economică.

✓ **Inflație galopantă**, pentru care indicii prețurilor depășește 10% anual. Se evidențiază în condițiile transformărilor sistemice ale economiei.

✓ **Megainflația**, unde rata inflației ia valori de la 100% până la 500% pe an.

✓ **Hiperinflația**, se înregistrează atunci când rata creșterii prețurilor devansează cifra de 500% pe an.

Cele două tipuri din urmă ale inflației sunt caracteristice economiilor grav distorsionate de la traiectoria ascendentă a creșterii și dezvoltării economice. Astfel, în condiții de megainflație și hiperinflație, unii agenți economici recurg la activități comerciale bazate pe troc.

Hiperinflație au cunoscut așa țări, precum Germania (1919-1923), Grecia (1941-1945), Ungaria (1945-1946), drept consecință a războiului, iar Zimbabwe (2006-2009) s-a confruntat cu această problemă din cauza reformelor agrare efectuate în anul 2000 soldate cu exproprierea terenurilor.

Două fenomene asociate cu inflația și creșterea economică sunt *stagflația* și *slumpflația*.

✚ **Stagflația** descrie starea economiei prin inflație deschisă sau galopantă, șomaj înalt și o creștere economică nulă sau negativă.

✚ **Slumpflația** presupune existența megainflației sau a hiperinflației, diminuarea drastică a PIB-ului și șomaj în proporții foarte mari.

¹¹⁷ Acest exemplu a fost elaborat, utilizând Calculatorul Indicelui Prețurilor de Consum, accesibil pe site-ul BNS al RM <http://statbank.statistica.md/pxweb/application/calculatoripc/>

Slumpflația a fost specifică țărilor dezvoltate când s-au produs primul și al doilea șoc petrolier (I – 1973, respectiv al II-lea – sfârșitul anilor '70-începutul anilor '80) și al țărilor aflate în tranziție. Stagflația a afectat țările Europei la sfârșitul anilor '70-începutul anilor '80, când s-a înregistrat al doilea șoc petrolier.

Ca obiect de cercetare, inflația a fost mereu în vizorul oamenilor de știință. Există diverse opinii cu privire la originile inflației. În esență, inflația are la bază o serie de **cauze**, care conturează anumite **forme ale inflației**:

I. evoluția inertă și ascendentă a prețurilor, descrie parcursul normal al economiilor dezvoltate care stimulează producția și reprezintă inflația anticipată pentru anul viitor (**inflația inertială**);

II. plasarea unui volum excesiv de masă monetară în circulație, inevitabil conduce la o devalorizare a acesteia, soldată cu creșterea prețurilor (**inflație monetară**);

III. creșterea cererii la nivelul economiei naționale în ansamblu ca rezultat al majorării veniturilor disponibile ale populației care optează pentru un consum mai mare (**inflația prin cerere**);

IV. majorarea cheltuielilor cu factorul muncă necorelată cu productivitatea muncii, majorarea impozitelor ș.a. conduc la o diminuare a volumului de produse fabricate și scumpire a prețului de comercializare a mărfurilor (**inflație prin ofertă sau inflație prin costuri**);

V. facilitarea accesului la creditul pentru bunurile de consum final (**inflație prin credit**);

VI. importul de materie primă și mijloace de producție, precum și al mărfurilor din țările în care a avut loc o creștere a prețurilor produce un puseu inflaționist (**inflație importată**);

VII. implementarea rapidă a reformelor în scopul creșterii și dezvoltării economice, creează premise pentru apariția de noi ramuri și sectoare de activitate, ceea ce favorizează sporirea cererii de factori de producție pe piețele respective al căror preț se majorează (**inflație structurală**);

VIII. scăderea încrederii populației în capacitatea de plată a mijloacelor bănești disponibile în momentul respectiv, îi influențează pe consumatori să achiziționeze mai multe bunuri pentru rezerve și să economisească mai puțin (**inflație prin dezeconomie**).

Desigur, una din formele cauzale poate genera manifestarea alteia. Astfel, prin emisie monetară suplimentară statul ar putea acoperi o parte din cheltuielile bugetare înregistrate odată cu indexarea salariilor, pensiilor și altor venituri. De aici rezultă că inflația prin cerere poate fi considerată drept inflație prin monedă. Similar pot fi prezentate alte exemple relevante. În practică, inflația are un caracter combinat, fiind determinată de mai mulți factori de impact atât asupra cererii, cât și asupra ofertei.

În funcție de perioadă și intensitate, inflația are consecințe asupra economiei, societății și a populației în parte. **Costurile inflației** se apreciază în baza următoarelor evenimente:

- se modifică consumul și economiile populației, care preferă să cumpere bunuri de consum durabil și să economisească mai puțin;
- se renunță la investițiile pe termen lung, în schimbul celor pe termen scurt, din cauza incertitudinii privind puterea de cumpărare a veniturilor ulterioare;
- este afectată activitatea firmelor a căror active își pierd din valoare, iar planificarea veniturilor și a cheltuielilor pentru perioada următoare riscă să nu corespundă realității;
- patronii suportă cheltuieli suplimentare pentru afișarea prețurilor pe panourile sau în meniurile sale;
- angajații refuză încheierea contractelor de muncă pe termen lung în care este stipulată mărimea fixă a salariului;
- scade puterea de cumpărare a veniturilor populației care limitează cantitatea de bunuri, inclusiv de primă necesitate ce pot fi obținute în cadrul pieței;
- are loc transferul poverii inflaționiste pe seama cumpărătorului prin prețul final mai ridicat al mărfurilor;
- creditorii își obțin banii oferți cu valoare redusă;
- crește șomajul în situația de hiperinflație sau megainflație, deoarece nu se solicită produse, iar firmele reduc din personal sau chiar își sistează activitatea;
- sunt afectate relațiile comerciale, deoarece devalorizarea monedei naționale în comparație cu valutele de referință din cauza inflației limitează importul de produse, în schimb poate stimula exportul. Important este ca nivelul inflației să nu influențeze negativ producția, ceea ce ar însemna că agenții economici, pur și simplu, nu ar dispune de bunuri destinate exportului.
- neliniștea în rândurile populației este la ordinea zilei în contextul creșterilor de preț fie din motivul inegalităților sociale, fie din incapacitatea de plată a împrumuturilor.

Cert este că sunt și din cei care beneficiază în condițiile inflației. Spre exemplu, debitorii iau cu împrumut bani scumpi, dar restituie bani ieftini, agenții economici care importă din economia națională convertesc valuta în monedă națională și pot cumpăra cantități mari de bunuri (dacă prețurile nu au crescut foarte mult), statul încasează venituri suplimentare calculate în baza salariilor nominale ale angajaților etc.

Realitatea denotă clar că nicio economie națională nu poate fi lipsită de inflație. Diferența se face prin intensitatea, consecințele și capacitatea de a menține sub control nivelul general al prețurilor pentru a putea evita cele mai grave pericole la care poate fi supusă economia la toate nivelurile sale de funcționare. Astfel, proiectarea măsurilor ce ar permite diminuarea fluctuațiilor esențiale de prețuri este unul din cele mai dificile obiective de realizat de către stat.

10.2. Politica antiinflaționistă

Pentru diminuarea efectelor grave ale inflației în sfera economică și socială, autoritățile intervin prin intermediul politicilor de stabilizare a prețurilor numite politici antiinflaționiste.

✚ **Politica antiinflaționistă** reprezintă un set de măsuri administrative intermediare de alte politici și direcționate spre menținerea prețurilor sau diminuarea lor, în vederea evitării efectelor negative produse de riscul inflaționist.

Inflația este un fenomen monetar, ceea ce presupune că pentru a ține sub control nivelul acesteia, trebuie realizate anumite reforme. Țările care au parcurs perioada tranziției spre economia de piață, fiind afectate de inflație, au restructurat sistemul monetar¹¹⁸. În acest sens, unele state au aplicat terapia de șoc, iar altele – terapia graduală¹¹⁹.

1. Terapia de șoc presupune scăderea bruscă a ritmului de creștere a masei monetare, fără a schimba nivelul nominal al veniturilor și al prețurilor. Astfel, anticipările inflaționiste și rata inflației se micșorează, iar populația are încredere mai mare în măsurile întreprinse de guvern. Reforma monetară specifică acestei politici are loc prin intermediul următoarelor măsuri:

➤ *Denominare* – reducerea valorii nominale a monedei sau „tăierea zerourilor” prin schimbarea bancnotelor vechi pe altele noi. Astfel de acțiune s-a desfășurat în România în anul 2005 sub raportul de 10.000 ROL:1 RON. Rusia a trecut printr-o denominare a rublei de mai multe ori, spre exemplu în anul 1998 valoarea nominală a rublei s-a micșorat cu trei zerouri (1.000:1).

➤ *Nulificare* – declararea banilor puternic devalorizați ca fiind nevalabili pentru circulație și introducerea altor unități monetare noi. Hiperinflația înregistrată în Germania în anii '20 după război și devalorizarea reichsmark-ului în circulație din 1924, a creat condiții pentru introducerea mărcii germane noi sub raport de 1 mie de miliarde reichsmark la 1 marcă nouă.

➤ *Devalorizare* – deprecierea oficială a valorii de schimb a monedei naționale în raport cu alte valute.

Totodată, conform abordărilor monetariste este nevoie de a ține sub control creșterea masei monetare în funcție de evoluția PIB-ului. De asemenea, se limitează emisia monetară, expansiunea creditară și se diminuează deficitul bugetar. Măsurile prevăzute în cadrul acestei terapii conduc la creșterea șomajului și diminuarea PIB-ului. Terapia de șoc mai prevede reducerea masei monetare și liberalizarea prețurilor. Se consideră o

¹¹⁸ *Sistemul monetar național* reprezintă ansamblul normelor legale și al instituțiilor care reglementează, organizează și supraveghează relațiile bănești dintr-un stat. (C. Kirițescu)

¹¹⁹ În general, *terapia de șoc* și *terapia graduală* sunt modalități de transformare a sistemului economic și vizează nu doar schimbări ale sistemului monetar, dar și a altor tipuri de reforme.

măsură ce poate fi implementată rapid, dar cu consecințe negative majore în plan social. Într-o formă sau alta, această terapie a fost aplicată în Polonia, Rusia, Germania, România etc.

2. Terapia graduală se bazează pe reducerea treptată a ritmului de creștere a masei monetare, iar ulterior și a cantității de bani în circulație. Este rațională în cazul când ritmul de majorare a masei monetare și a prețurilor nu devansează nivelul de 30%. Anticipările inflaționiste nu scad, deoarece autoritățile sunt nesigure în ceea ce privește politica implementată și consideră că ar putea să apară revolte sociale. Indexarea veniturilor conduce la manifestarea inflației inerte. Rata inflației se diminuează foarte puțin, iar recesiunea nu este atât de semnificativă. Pentru această terapie este caracteristic controlul prețurilor, cursului valutar și al salariilor. Creșterea cheltuielilor bugetare în anumite scopuri se efectuează din contul creșterii deficitului bugetar. Unele măsuri specifice acestei modalități de transformare a economiei au fost implementate în Brazilia și alte țări din America Latină. Terapia graduală este mai lentă și cu sacrificii mai mici în ceea ce privește nivelul de trai al populației¹²⁰.

Identificarea cauzelor inflației este în strânsă legătură cu variația nivelului cererii și al ofertei totale în economie. Instituțiile statului pot interveni în scopul menținerii sau reducerii cererii agregate, fie prin stimularea ofertei agregate cu ajutorul pârgurilor de **politici macroeconomice**¹²¹.

A. Controlul cererii globale. Pentru a menține cererea, se utilizează instrumente de acțiune ale politicii monetar-creditare. Astfel, are loc menținerea masei monetare, prin stabilirea unei rate a dobânzii mai mari pentru băncile comerciale, majorarea rezervelor obligatorii pe care băncile trebuie să le păstreze în cont la Banca Centrală, precum și emiterea de obligațiuni ce permit retragerea unei părți de monedă din circulație considerându-se un împrumut. Cererea agregată poate fi constantă, dacă statul nu efectuează cheltuieli publice suplimentare și nu mărește impozitele, ceea ce ar afecta veniturile. Pe de altă parte, micșorarea cheltuielilor pentru remunerarea muncii este o altă metodă de a ține sub control cererea agregată. Dacă se reușește reducerea salariului, de exemplu, prin diminuarea duratei de lucru, atunci aceasta nu este o măsură ce poate fi aplicată pe ter-

¹²⁰ Țiganaș C. Economia politică a transformării. Dilema „terapia șoc” versus gradualism. În: *Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*. Tomul LII/LIII, Științe Economice, 2005/2006, p.236-242. http://anale.feaa.uaic.ro/anale/resurse/37_Tiganas_CG_-_Economia_politica_a_transformarii.pdf

Марыганова Е., Шапиро С. *Макроэкономика. Экспресс-курс: Учебное пособие*. Москва: КНОРУС, 2010, с. 107.

¹²¹ *Cererea agregată* reprezintă valoarea tuturor bunurilor și serviciilor ce sunt solicitate în întreaga economie la un nivel existent al prețului de către toți agenții economici. Ea include consumul privat al menajelor, cheltuielile publice, investițiile private și exportul net (diferența dintre suma exportului și a importului). *Oferta agregată* cuprinde totalitatea bunurilor și serviciilor ce sunt puse la dispoziția sectoarelor instituționale spre achiziționare pentru o anumită mărime a prețului, ceea ce în fond constituie PIB.

men lung. Angajații vor fi de acord să renunțe doar temporar la o parte din venituri. Desigur, că reducerea drastică a cererii are impact negativ asupra producției, de aceea uneori statul realizează, iar altele sindicatele negociază indexarea veniturilor pentru a susține nivelul necesar al cererii pentru a evita stagnarea economiei.

O cerere agregată mică are impact direct asupra investițiilor, cheltuielilor etc., iar ulterior aceasta se manifestă și prin reducerea numărului populației ocupate, a profiturilor, a producției ș.a.

B. Stimularea ofertei agregate. Pârghiile politicilor monetare și bugetar-fiscale trebuie orientate pentru a facilita procesul de producție și a impulsiona sporirea volumului de bunuri economice fabricate. Statul poate aplica stimulente prin reducerea cotei impozitelor, subvenționare, crearea unor programe atractive pentru noii investitori, ieftinirea creditelor cu precădere pentru firmele din sectoarele strategice de dezvoltare, crearea cadrului legislativ necesar pentru o concurență loială etc.

Utilizarea resurselor noi și ieftine poate reduce costurile de producție și în esență prețul final. Astfel, cererea își ia avânt, iar ceea ce urmează este un dezechilibru produs pe piața bunurilor și a serviciilor, deoarece producătorii nu pot sau nu vor dori să satisfacă necesitățile de bunuri economice ale consumatorilor din cauza prețurilor diminuate.

Inflația este unul din principalele obstacole în calea dezvoltării economice și a prosperității. Strategiile de luptă cu acest fenomen înverșunat se adeveresc a fi rareori viabile. Țările preiau experiența altor state, însă nu tot timpul obțin rezultatul scontat. Pe de altă parte, mecanismul de funcționare a economiei naționale este construit, în așa fel încât menținerea inflației produce noi dezechilibre caracteristice deja altor piețe.

10.3. Șomajul: esența, cauze, forme. Legea lui Okun

Forța de muncă ca resursă economică de bază trebuie gestionată cu mare responsabilitate, astfel încât fiind utilizată de rând cu ceilalți factori să aducă beneficii pentru economie. Deci în sarcina instituțiilor statului se transpune problema ocupării oamenilor capabili să muncească.

Timp îndelungat, problema căreia nu i s-a acordat atenție sporită pe segmentul economic este aceea că oferta de forță de muncă nu corespunde cererii, iar încetarea actului muncii era percepută ca ceva firesc și temporar. Spre sfârșitul sec. XIX-începutul sec. XX se conturează o nouă formă de manifestare a dezechilibrului macroeconomic, cum ar fi șomajul. Criza din anii 1929-1933, pe care a cunoscut-o omenirea, a făcut ca fenomenul șomajului și cel al inflației să fie obstacole permanente ce afectează evoluția armonioasă a țărilor lumii. Din aceste considerente, conjunctura pieței muncii prezintă acele orizonturi spre care ar trebui direcționate deciziile la nivel de stat pentru a realiza obiectivele sale macroeconomice.

Actualmente piața muncii are un caracter incert, deoarece forța de muncă și angajatorii sunt mai liberi să acționeze în stabilirea unor raporturi de încadrare în procesul muncii. Există situații în care necesarul de muncă salariată este mai mare decât cel existent. Deseori însă aceasta se evidențiază pe anumite segmente ale pieței muncii¹²². În ansamblu, mai frecvent se atestă un surplus de forță de muncă pentru care o perioadă mai scurtă sau îndelungată locuri de muncă nu sunt, iar această stare de dezechilibru se numește situație de șomaj.

Lipsa actului muncii este șomaj. Acest termen își are origini grecești *cauma* semnificând „căldură mare”, ceea ce și determină încetarea muncii propriu-zise. Cu-vântul *cauma* se transformă în *caumare* (latină), iar mai apoi în *chomage* (franceză) de la care și ia forma denumirea fenomenului menționat în context.

Devenind o problemă a statului, subdiviziunile responsabile relevă esența a ceea ce exprimă șomajul. Literatura teoretică definește această inactivitate în diferite modalități, instituțiile statistice înaintează propriile opinii privind conținutul șomajului, de aceea apar diferențe și probleme în aprecierea amplitudinii fenomenului dat. În cele ce urmează, vom opera cu indicatorii ce descriu situația pieței muncii având ca reper metodologia Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova.

✦ **Populația activă (PA)**, din punct de vedere economic (sau forța de muncă), cuprinde toate persoanele de 15 ani și peste, care furnizează forța de muncă disponibilă pentru producția de bunuri și servicii în timpul perioadei de referință, incluzând populația ocupată și șomerii.

✦ **Populația ocupată (PO)** cuprinde toate persoanele de 15 ani și peste care au desfășurat o activitate economică sau socială producătoare de bunuri sau servicii de cel puțin o oră în perioada de referință (o săptămână), în scopul obținerii unor venituri sub formă de salarii, plată în natură sau alte beneficii¹²³.

Tot aici se regăsesc cei care sunt în concediul de odihnă sau medical, de maternitate, la studii, stagiarii remunerați, militarii în termen etc.

¹²² Vezi 6. Piața factorilor de producție și repartitia veniturilor, p. 85.

¹²³ Persoanele care produc bunuri agricole pentru autoconsum în cadrul gospodăriei auxiliare se consideră ocupate, dacă activează cel puțin 20 de ore pe săptămână.

„*Gospodărie casnică auxiliară* – gospodărie agricolă fără înregistrare în calitate de persoană juridică, a cărei activitate se bazează pe utilizarea terenurilor de pe lângă casă și a celor din extravilan, pe totalitatea bunurilor și forța de muncă a membrilor familiilor, în scopul satisfacerii necesităților familiei și a altor nevoi în produse alimentare agricole.” Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr. 514 din 10 mai 2007 privind aprobarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial*, nr. 70-73 art. 553 din 25.05.2007.

<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325771>

În baza criteriilor Biroului Internațional al Muncii, șomeri (Ș) se consideră persoanele care concomitent respectă următoarele condiții:

- nu desfășoară o activitate pentru care sunt remunerați cu bani sau bunuri;
- pe parcursul ultimei luni de zile se înregistrează la oficiile forței de muncă existente în teritoriu, apelează la agenții ce prestează servicii de căutare a unui loc de muncă, încearcă să inițieze o afacere proprie, postează anunțuri, se adresează direct la angajatori, colegi etc.;
- ar putea începe munca în următoarele 15 zile, dacă ar avea posibilitatea să se angajeze în cadrul unei entități economice;
- categoria de cetățeni care nu formează forța de muncă, făcând parte din populația inactivă, dar care sunt în căutarea unui loc de muncă și au dorința să lucreze;
- populația care așteaptă să fie rechemată la muncă sau care sunt în așteptare să ocupe noul post găsit, dar puțin mai târziu decât perioada de referință etc.

Șomerii și populația încadrată în câmpul muncii formează forța de muncă a unei țări:

$$PA = PO + \text{Ș}$$

Fenomenul șomajului poate fi analizat sub următoarele aspecte:

– *de nivel* – măsoară fie numărul șomerilor existenți, fie proporția șomerilor în totalul populației active sau rata șomajului exprimată în procente care se determină în modul următor:

$$R_{\text{ș}} = (\text{Ș} : PA) \times 100\%,$$

unde:

$R_{\text{ș}}$ – rata șomajului.

Exemplu. În Republica Moldova pentru anul 2014, Biroul Național de Statistică prezintă următoarele date cu privire la situația pe piața muncii:

Tabelul 10.1. Indicatorii pieței muncii

Indicatori	mii persoane
Populația activă	1232,4
Populația ocupată	1184,9

Știind că populația economic activă cuprinde populația ocupată și șomerii, determinăm numărul șomerilor:

$$\text{Ș} = PA - PO$$

$$\text{Ș} = 1232,4 - 1184,9 = 47,5 \text{ mii persoane}$$

Ulterior, calculăm rata șomajului:

$$R_{\text{ș}} = (47,5 \text{ mii persoane} : 1232,4 \text{ mii persoane}) \times 100\% = 3,9\%.$$

Rezultatul obținut indică ponderea șomerilor în totalul populației active. De aici reiese că restul 96,1% (100% - 3,9%) o formează populația ocupată.

– *structural* – evidențierea șomerilor în funcție de vârstă, sex, mediu, nivel de instruire, zone geografice, forme de proprietate etc.;

– *temporal* – apreciază durata aflării persoanei în situație de șomaj.

Restul populației care nu se regăsește în grupurile de mai sus și care de fapt poate extinde oferta de forță de muncă este cea inactivă.

‡ **Populația inactivă (PI)** o formează acele persoane care nu sunt angajate și nu caută un loc de muncă în perioada de referință.

Printre acestea se regăsesc:

- ✓ elevii sau studenții;
- ✓ pensionarii din toate categoriile;
- ✓ persoane care desfășoară în exclusivitate activități casnice în gospodărie;
- ✓ persoane întreținute de alte persoane, de stat sau care se întrețin din venituri precum chiriile, dobânzile, rentele etc.;
- ✓ persoanele plecate peste hotare în scopul angajării sau căutării unui serviciu.

Instabilitatea economică și crizele au generat apariția unui nou grup de oameni, numite persoane descurajate, care nu mai cred în forțele proprii și care deși doresc să muncească nu întreprind nicio măsură, deoarece:

- ✓ nu știu unde să se adreseze pentru găsirea unui loc de muncă;
- ✓ consideră calificarea lor insuficientă pentru a pretinde la posturi libere;
- ✓ nu au găsit loc de muncă anterior;
- ✓ sunt de părerea că vârsta nu le va permite să satisfacă cerințele înaintate privind locul de muncă.

‡ **Persoanele descurajate** formează o parte din categoria celor inactivi, care ar dori în următoarele 15 zile să înceapă procesul muncii, neavând loc de muncă, fiind lipsite de inițiativa de a căuta un loc de muncă pe parcursul ultimelor 4 săptămâni.

Problema care persistă și astăzi este determinarea caracterului șomajului. Astfel, pe de o parte, șomerii refuză actul muncii din cauza salariului existent, iar pe de altă parte, forța de muncă pur și simplu nu dispune de locuri de muncă libere pentru perioada analizată. În consecință, se constată că șomajul are la bază motive subiective de nocupare, ceea ce se numește **șomaj voluntar** și cauze obiective ce țin de situația economică a unei țări, ceea ce se identifică cu **șomajul involuntar**. În realitate, este dificil de a stabili exact în ce circumstanțe oamenii refuză angajarea, deoarece uneori și în perioadele când economia se află în criză, remunerarea este un temei pentru a părăsi postul de muncă.

În general, destabilizarea pieței muncii apare ca rezultat al unor schimbări produse în celelalte sectoare ale economiei care, la rândul lor, influențează conjunctura

pieței bunurilor și serviciilor. Știind că piața muncii este o piață derivată și depinde de celelalte piețe, conchidem că cererea, oferta de bunuri și structura lor, volumul capitalului utilizat, progresul tehnico-științific, explozia demografică pot fi considerate determinante majore pentru nivelul șomajului înregistrat într-o anumită țară.

Cauzele ce concretizează natura reală a șomajului generează apariția sa sub anumite forme de manifestare, și anume:

✓ **șomajul tranzitoriu (fricțional)** – vizează persoanele care sunt în căutarea primului loc de muncă sau își schimbă domiciliul în zone ale țării, considerate mai atractive din punctul de vedere al traiului;

✓ **șomajul instituțional** – apare în condițiile când indemnizația de șomaj este suficientă pentru a asigura un nivel de trai decent, iar în acest fel lipsește motivația de angajare;

✓ **șomajul structural** – se evidențiază în contextul unei rupturi produse între cererea de forță de muncă și oferta de forță de muncă. Astfel, este specific fiecărei economii în care se produce o reorganizare a economiei în ansamblu care provoacă o necesitate de specialiști pentru anumite domenii, însă aceștia lipsesc. Penuria de forță de muncă cu o anumită calificare și surplusul acesteia pentru ramuri care nu se mai dezvoltă favorizează această formă a șomajului. **Exemplu.** În perioada tranziției, în Republica Moldova au fost lichidate sau s-a redus volumul producției în cadrul fabricilor de conserve, fapt care a provocat un surplus de specialiști în tehnologia produselor alimentare care au devenit șomeri;

✓ **șomajul tehnologic** – rezidă în șomajul structural și este provocat de schimbarea echipamentului și a utilajului utilizat în procesul muncii, ceea ce necesită noi cunoștințe de gestionare a tehnicii de ultimă generație. **Exemplu.** Introducerea programului 1C de evidență contabilă impune necesitatea utilizării calculatorului și cunoașterea programului în cauză, ceea ce împiedică o parte din specialiștii cu experiență să practice activitatea în continuare și să concureze pe piața muncii cu alte cadre;

✓ **șomajul ciclic** – rezultă din cauza trecerii economiei prin faza de recesiune, iar **șomajul conjunctural** este specific economiilor ce trec printr-o criză neciclică (care nu are o repetabilitate în timp);

✓ **șomajul sezonier** – se asociază cu lipsa actului muncii în anumite domenii de activitate, cum ar fi construcțiile, turismul, agricultura etc.;

✓ **șomajul demografic** – se conturează în țările cu o creștere vertiginosă a numărului populației, pentru care economia nu reușește să creeze la etapa necesară locuri de muncă;

✓ **șomajul tehnic** – se asociază cu întreruperea sau reducerea ocupației angajaților din cauza lipsei materiei prime, a comenzilor sau chiar sistarea temporară a activității întreprinderii;

✓ **șomajul la negru** – se evidențiază atunci când persoanele de facto prestează neoficial servicii ale factorului muncă, fiind totodată înregistrați la agențiile de ocupare și primind indemnizație de șomaj;

✓ **șomajul de discontinuitate** este specific pentru forța de muncă care se află în concediu, inclusiv de maternitate.

Orice economie cunoaște mai multe forme ale șomajului. Perioadelor prospere le este specific un grad înalt de ocupare a forței de muncă, dar totuși nu în proporție de 100%. Studiile îndelungate au demonstrat că aproximativ 95% din populația în vârstă legală de muncă și aptă de muncă poate fi angajată în condițiile economiei ce are la bază principiile de funcționare a pieței libere.

Astfel, pretutindeni există oameni care vor căuta un loc de muncă mai avantajos și economii în care se produc schimbări ale structurii, ceea ce demonstrează că șomajul tranzitoriu și șomajul structural sunt fenomene caracteristice fiecărei societăți. Potențialii angajați care fac parte din cele două grupuri menționate anterior formează populația aflată în **șomaj natural**, considerat normal și permanent pentru orice țară. Deci mărimea lui se determină în baza următoarei relații:

Șomajul natural = șomajul structural + șomajul fricțional

Dacă în economie există doar șomaj natural, atunci se consideră că piața muncii se află în echilibru, ceea ce denotă că cererea de muncă corespunde ofertei de muncă. Economiștii abordează șomajul natural ca un indicator de stabilitate pentru inflație. Această percepție parvine din motiv că o diminuare a șomajului presupune o majorare a volumului de salarii achitate la nivel de țară pentru un număr mai mare de angajați. La rândul său, majorarea veniturilor disponibile ale populației antrenează creșterea cererii de bunuri, a prețurilor și a ratei inflației. De aceea șomajul natural mai este numit *NAIRU* (*non accelerating inflation rate of unemployment* – rata șomajului ce nu accelerează inflația) și corespunde unei rate a inflației nule.

Unul dintre cei mai cunoscuți economiști care a studiat relația dintre inflație și șomaj este W. Philips, care în anul 1958 prezintă un studiu bazat pe legăturile dintre salariile nominale și gradul de ocupare pentru Marea Britanie (1861-1957). El a demonstrat că pe termen scurt majorarea șomajului mai mult de 2,5-3%, conduce la încetinirea bruscă a creșterii prețurilor și a salariilor, iar interesul sporit pentru a angaja mai multă forță de muncă, ridicând remunerarea conduce inevitabil la creșterea prețurilor. Ulterior, savanții americani P. Samuelson și R. Solow au transformat această interdependență din corelația *salarii nominale–șomaj* în *inflație–șomaj*. În opinia lui Philips, pe termen lung însă factorul determinant al inflației nu este creșterea salariului și presiunile sindicatelor (inflația prin costuri), ci creșterea cantității de monedă.

Estimarea ratei șomajului pentru care rata inflației ia valoarea zero se realizează conform unor metodologii exacte. În acest sens, savanții au propus metode diferite de determinare a nivelului acesteia. Spre exemplu, economistul american G. Mankiw cal-

culează acest indicator în baza ratelor medii ale șomajului pentru 10 ani anteriori perioadei de referință și 10 ani următori, determinând astfel o medie. Profesorul Mankiw a utilizat rate ale șomajului pentru economia americană în intervalul anilor 1945-1990 și a determinat că rata șomajului natural variază de la 4-7%. În aceeași perioadă menționată anterior, cercetările altor specialiști aproximează valoarea acesteia pentru SUA între 5-7%. Pentru fiecare perioadă de timp și țară în parte, mărimea ratei naturale a șomajului este diferită. Cunoașterea acesteia ar permite elaborarea unor politici macroeconomice mai eficiente în vederea ameliorării efectelor instabilității pe diferite piețe.

Existența forței de muncă libere, care nu participă la activitatea de producere a bunurilor și prestare a serviciilor, produce consecințe negative majore numite **costuri** care își lasă amprenta atât asupra economiei, cât și asupra societății. Printre ele evidențiem:

- creșterea cheltuielilor statului pentru indemnizația de șomaj;
- înregistrarea, recalificarea, informarea și integrarea la locul de muncă necesită resurse suplimentare pentru întreținerea instituțiilor responsabile de asistența acordată șomerilor;
- pregătirea specialiștilor în bază bugetară implică cheltuieli mari care nu sunt valorificate de forța de muncă utilizată ulterior;
- pierderea forței de muncă calificate care, fiind în așteptare, scade capacitatea de muncă;
- scăderea volumului producției potențiale (PIB-ul nu atinge plafonul maxim);
- încetinirea creșterii economice și, respectiv, a procesului dezvoltării economice;
- diminuarea consumului, reducerea accesului la servicii medicale și educaționale de calitate, iar pentru unele categorii de cetățeni lipsa totală a acestora din cauza veniturilor ratate de către populația aptă de muncă;
- limitarea resurselor bugetare ca rezultat al diminuării volumului de impozite aferente comerțului sau plăților salariale;
- declanșarea tensiunilor sociale, creșterea criminalității, a stării de stres în condiții de incertitudine cu privire la evoluția pieței muncii.

Economistul Arthur Okun, în anii '60 ai sec. XX a demonstrat că între șomaj și produsul intern brut există o interdependență. Astfel, s-a constatat că dacă rata șomajului efectiv este mai mare decât nivelul său natural, atunci economia pierde o parte din producția de bunuri și servicii, deoarece o parte din forța de muncă nu participă la fabricarea acestora. Corelația dată este denumită Legea lui Okun.

♣ **Legea lui Okun.** Fiecare sporire a nivelului șomajului ciclic cu 1% față de rata naturală a șomajului duce la o diminuare a PIB-ului real cu 2-3% față de nivelul său potențial.

Exemplu. Presupunem că rata naturală a șomajului în Republica Moldova pentru anul 2014 a fost de 2%. Se știe că PIB înregistrat în același an a fost de 112,05 mld. lei, rata șomajului de 3,9% și pierderile PIB-ului potențial de 2%. În baza acestor date, putem calcula cât a pierdut economia națională din PIB-ul potențial din cauza șomajului efectiv.

$$(\text{PIB efectiv} - \text{PIB potențial}) : \text{PIB potențial} = -\beta \times (R\text{\textsubscript{s}} - R\text{\textsubscript{n}}),$$

unde:

β – coeficientul pierderilor PIB-ului potențial din cauza șomajului efectiv (2-3%);

$R\text{\textsubscript{n}}$ – rata naturală a șomajului;

$R\text{\textsubscript{s}}$ – rata efectiv înregistrată a șomajului.

Astfel, înlocuim datele existente:

$$(112,05 \text{ mld. lei} - \text{PIB potențial}) : \text{PIB potențial} = -2 \times (3,9\% - 2\%);$$

$$(112,05 \text{ mld. lei} - \text{PIB potențial}) : \text{PIB potențial} = -3,8\%;$$

$$(112,05 \text{ mld. lei} - \text{PIB potențial}) : \text{PIB potențial} = -0,038;$$

$$112,05 \text{ mld. lei} - \text{PIB potențial} = -0,038 \times \text{PIB potențial};$$

$$112,05 \text{ mld. lei} = \text{PIB potențial} - 0,038 \times \text{PIB potențial};$$

$$112,05 \text{ mld. lei} = 0,962 \times \text{PIB potențial};$$

$$\text{PIB potențial} = 112,05 \text{ mld. lei} : 0,962;$$

$$\text{PIB potențial} \approx 116,48 \text{ mld. lei.}$$

Pierderile PIB potențial în expresie procentuală sunt de 3,8%, ceea ce înseamnă că PIB-ul înregistrat în realitate este la nivel de 96,2% în comparație cu plafonul maxim de 100%. Știind mărimea PIB-ului efectiv și a celui potențial exprimat în unități monetare, putem calcula în expresie absolută (în lei) cât a ratat economia din cauza forței de muncă aflate în șomaj ciclic.

$$\Delta \text{PIB} = \text{PIB efectiv} - \text{PIB potențial} =$$

$$= 112,05 \text{ mld. lei} - 116,48 \text{ mld. lei} = -4,43 \text{ mld. lei.}$$

În concluzie, se constată că economia națională înregistrează un PIB cu 4,43 mld. lei mai mic decât potențialul său pentru perioada analizată. Cauza acestui decalaj este nivelul redus al angajării forței de muncă.

Legea lui Okun nu are caracter universal, deoarece în afară de munca neutilizată există un spectru mai larg de factori de producție care afectează capacitatea de producție a economiei. Această lege explică doar interdependența dintre șomaj și PIB la o anumită etapă de evoluție a economiei, fără a ține cont de specificul economic al fiecărei țări în parte.

10.4. Politica antișomaj

Determinanții schimbării situației pe piața muncii sunt consecințele negative provocate de nivelul redus al ocupării forței de muncă. În timp, caracterul procesului muncii și diviziunea acesteia au fost influențate de transformările produse în interiorul sistemului economic. Astfel, deciziile luate la nivel de stat au vizat utilizarea resurselor de muncă libere pentru a diminua din presiunea produsă asupra economiei din cauza instabilității pieței muncii.

Problema prioritară în acest sens este ocuparea completă a forței de muncă, ceea ce sub aspect practic este imposibil, deoarece plafonul maxim al angajării se situează la aproximativ 95% din populația activă. Setul de măsuri implementate în vederea ocupării nu sunt pretutindeni eficiente, deoarece nu pot fi luate în considerație toate dereglările care se produc pe alte piețe de care, de fapt, și depinde piața muncii. Cu toate acestea, în fiecare țară există măsuri de diminuare a nivelului șomajului, numite *politici de ocupare* a forței de muncă sau *politici antișomaj*.

✦ **Politicile de ocupare** reprezintă un ansamblu de măsuri elaborate de stat pentru a interveni pe piața muncii, în scopul stimulării creării de noi locuri de muncă, al ameliorării adaptării resurselor de muncă la nevoile economiei, al asigurării unei fluidități și flexibilități eficiente pe piața muncii, diminuându-se dezechilibrele și disfuncționalitățile¹²⁴.

În general, politicile de diminuare a șomajului se divizează în două grupuri mari:

A. Politici pasive de ocupare – urmăresc diminuarea efectelor negative ale șomajului și susținerea șomerilor.

B. Politici active de ocupare – au ca obiectiv diminuarea nivelului șomajului și vizează populația economic activă. De asemenea, prin acțiunile întreprinse, acest tip de politică se aplică în vederea prevenirii situației de șomaj prin intervenția directă pe piața muncii, fiind orientată astfel către populația ocupată.

Acțiunile concrete de politică economică activă sau pasivă se concretizează în cele ce urmează.

¹²⁴ Georgescu M. A. Politici de ocupare a forței de muncă. Studiu de caz – Județul Mureș. În: *Calitatea vieții*, XVII, nr. 1-2, 2006, p. 178, accesibil la <http://www.revistacalitatevietii.ro/2006/CV-1-2-06/12.pdf>

Tabelul 10.1. Politici de ocupare a forței de muncă

Măsuri de politică pasivă	Măsuri de politică activă
➤ achitarea indemnizației de șomaj și altor plăți cu caracter social;	➤ stimularea investițiilor pentru crearea de noi locuri de muncă, inclusiv prin subvenționare;
➤ informarea șomerilor privind locurile de muncă disponibile prin intermediul oficiilor forței de muncă;	➤ facilitarea accesului la credite avantajoase pentru firmele care antrenează șomeri;
➤ prestarea serviciilor medicale fără plată etc.;	➤ crearea condițiilor favorabile pentru deschiderea de noi întreprinderi în localitățile cu penurie de locuri de muncă;
➤ scăderea vârstei de pensionare;	➤ organizarea lucrărilor publice remunerate;
➤ creșterea duratei de școlarizare obligatorie;	➤ recalificarea specialiștilor aflați în șomaj structural;
➤ interzicerea cumulului de funcții;	➤ negocierea cu angajatorii pentru păstrarea locurilor de muncă existente;
➤ reducerea duratei zilei de muncă;	➤ prestarea gratuită a serviciilor de consultanță pentru șomerii care doresc să devină întreprinzători individuali;
➤ restricționarea imigrărilor.	➤ stabilirea unor raporturi de colaborare pentru angajarea forței de muncă libere în alte țări ale lumii.

Sursa: Sintetizat de autori.

Eficiența politicilor de ocupare se apreciază prin impactul măsurilor aplicate asupra nivelului global al producției. Majoritatea țărilor tind să aplice politici antișomaj active, deoarece ele creează condiții pentru ca forța de muncă să participe la procesul de creare a valorii adăugate și să-și asigure propria existență. Totodată, nu pot fi neglijate nici măsurile de politică pasivă, deoarece șomerii sunt persoane defavorizate și deseori dezorientate în ceea ce privește găsirea unei noi ocupații. Însă susținerea șomerilor prin indemnizație de șomaj mărește presiunea asupra resurselor statului care în condiții de nonocupare și nonactivitate ale firmelor sunt diminuate. Politicile de ocupare se implementează prin măsuri combinate, considerate eficiente pentru un anumit sistem economic și o anumită fază a ciclului economic.

PACHET PEDAGOGIC:**Concepte-cheie:**

❖ Inflație	❖ Șomaj
❖ Deflație	❖ Populație activă
❖ Megainflație	❖ Populație inactivă
❖ Hiperinflație	❖ Populație ocupată
❖ Politică antiinflaționistă	❖ Legea lui A. Okun
❖ Terapie de șoc	❖ Politică activă de ocupare
❖ Terapie graduală	❖ Politică pasivă de ocupare

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Descrieți inflația și cauzele ei.
2. Delimitați șomajul și formele sale.
3. Comparați politica activă și politica pasivă de ocupare a forței de muncă.
4. Stabiliți consecințele negative ale inflației și ale șomajului.
5. Analizați efectele microeconomice și macroeconomice ale politicii antiinflaționiste.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. „În anul 2014, Banca Națională a Moldovei a creat condițiile necesare pentru încadrarea inflației în intervalul de $\pm 1,5$ puncte procentuale de la ținta de 5,0 la sută. Astfel, pe durata a 35 de luni, inflația s-a plasat în interiorul intervalului de variație. La începutul anului 2014, ritmul anual al inflației a continuat dinamica ascendentă din a doua parte a anului 2013, majorându-se de la 5,1 la sută în luna ianuarie până la 5,8 la sută în luna aprilie. În luna octombrie 2015, ritmul creșterii prețurilor de consum (IPC) pentru ultimele 12 luni a constituit 13,2 la sută, fiind cu 0,6 puncte procentuale superior celui din luna precedentă și depășind în continuare limita superioară a intervalului de $\pm 1,5$ puncte procentuale de la ținta de 5,0 la sută. În luna octombrie, rata anuală a inflației a constituit 13,2 la sută, majorându-se cu 0,6 puncte procentuale față de valoarea lunii precedente și fiind cu 8,4 puncte procentuale superioară celei din luna octombrie 2014”¹²⁵.

Studiați cauzele evoluției inflației în perioada menționată, identificând factorii de influență. Selectați alte intervale de timp pentru a analiza inflația.

2. „Indicele prețurilor de consum (IPC) are destinația de a măsura schimbările în dinamică a nivelului general al prețurilor la produsele și serviciile procurate pentru consum de către gospodăriile populației din țară. IPC este un indice lunar și se calculează numai pentru elemente care intră în consumul direct al populației, fiind excluse: consumul de bunuri și servicii din producția proprie a gospodăriei casnice, cheltuielile sub formă de investiții și acumulare, dobânzile plătite pentru credite, ratele de asigurare, amenzile, impozitele etc., precum și cheltuielile aferente plății muncii pentru producția (agricolă etc.) gospodăriilor individuale. IPC măsoară tendința generală a evoluției în timp a prețurilor de consum.

Calculul IPC se efectuează în baza structurii cheltuielilor gospodăriilor casnice și a prețurilor înregistrate lunar la circa 1.200 de mărfuri și servicii reprezentative în circa 900 centre de colectare amplasate în 8 orașe ale țării (municipiile Chișinău și Bălți și orașele Cahul, Comrat, Edineț, Orhei, Soroca, Ungheni. Acestea nu numai că reprezintă localitățile în care

trăiesc aproximativ 60% din populația țării, dar în ele se realizează o proporție mai mare de procurări a mărfurilor și serviciilor de consum din punct de vedere valoric).

Datele statistice privind IPC caracterizează evoluția de ansamblu a prețurilor mărfurilor cumpărate și a tarifelor serviciilor utilizate de către populație. Ele oferă utilizatorilor informație despre procesele inflaționiste din țară și sunt necesare pentru elaborarea, monitorizarea și evaluarea realizării politicilor economice, monetare și sociale¹²⁶.

Analizați evoluția indicelui prețurilor de consum în Republica Moldova pentru anii 2011-2015 și realizați reprezentarea grafică a acestuia pe grupe majore: produse alimentare, nealimentare și servicii. Interpretați observațiile dvs.

3. În tabelul de mai jos, este reflectată structura șomajului în Republica Moldova pe grupe de vârstă, sexe și medii.

Rata șomajului BIM, pe grupe de vârstă, sexe și medii¹, procente

	2011	2012	2013	2014
Total	6,7	5,6	5,1	3,9
sub 25 ani	14,9	13,1	12,2	9,8
25 ani și peste	5,7	4,7	4,4	3,3
Bărbați	7,7	6,8	6,0	4,6
sub 25 ani	14,2	12,8	11,9	9,6
25 ani și peste	6,8	6,1	5,3	4,1
Femei	6,6	4,3	4,1	3,1
sub 25 ani	15,8	13,4	12,6	10,2
25 ani și peste	4,5	3,4	3,4	2,5
Urban	8,2	7,3	6,3	5,2
sub 25 ani	15,6	14,6	12,0	10,8
25 ani și peste	7,3	6,5	5,7	4,7
Rural	5,2	3,9	4,1	2,7
sub 25 ani	14,2	11,8	12,4	9,1
25 ani și peste	4,1	3,0	3,1	2,1

¹ Conform datelor Anchetei forței de muncă în gospodării

Sursa: Moldova în cifre – ediția 2015. Breviar statistic, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, p.18.

Analizați datele și formulați concluziile privind situația șomajului în economia națională.

5. „Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) este organul central al serviciului public de specialitate, abilitat cu: promovarea politicilor, strategiilor și programele de stat în domeniul dezvoltării pieței forței de muncă, protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, prevenirea șomajului și combaterea efectelor sale sociale, implementarea politicii de migrație a forței de muncă, monitorizarea activității agențiilor private pentru ocuparea forței de muncă. ANOFM îndeplinește următoarele funcții:

- ✓ informare pe piața muncii;
- ✓ medierea muncii;

¹²⁶ <http://www.statistica.md/public/files/Metadata/IPC.pdf>

- ✓ administrarea măsurilor active;
- ✓ administrarea măsurilor pasive¹²⁷.

În anul 2007, Guvernul Republicii Moldova a aprobat *Strategia Națională privind politicile de ocupare a forței de muncă pe anii 2007-2015*. În conținutul acestei strategii se menționează că „Politicile de ocupare vor contribui la combaterea efectelor șomajului structural, la încurajarea participării forței de muncă, inclusiv a tinerilor, și la sporirea eficienței politicilor de integrare și reintegrare pe piața muncii prin aplicarea unui set de măsuri stimulatorii”.

Sistematizați măsurile de politică activă și de politică pasivă de ocupare a forței de muncă în perioada de referință.

6. Persoanele aflate în șomaj pot beneficia de ajutor de șomaj pe o perioadă de la 6 la 12 luni. Indemnizația dată reprezintă un suport financiar temporar pe care o primește șomerul. Mărimea contribuției depinde de cauzele pierderii locului de muncă și se stabilește procentual ca o cotă din salariul persoanei anterior ocupate. În Tabelul de mai jos sunt reflectate câteva categorii de beneficiari.

Tabelul 10.2. Categoriile beneficiarilor și cuantumul ajutorului de șomaj

Circumstanțele încetării activității economice și indemnizația de șomaj	Cuquantumul indemnizației în % din salariul mediu al beneficiarului
a) Deces al angajatorului – persoană fizică, declarare a acestuia decedat sau dispărut fără urmă prin hotărâre a instanței de judecată	50
b) Retragere, de către autoritățile competente, a autorizației (licenței) de activitate a unității	40
c) Reducere a numărului sau a statelor de personal din unitate	50
d) Refuz al salariatului de a fi transferat în altă localitate în legătură cu mutarea unității în această localitate	40

Sursa: <http://www.angajat.md/node/65>.

Încetarea plății către șomeri are loc în cazul când persoana refuză neîntemeiat angajarea sau serviciile ANOFM, din momentul stabilirii dreptului de a primi indemnizația.

Analizați condițiile pe care trebuie să le întrunească o persoană pentru a beneficia de această alocație, perioada acordării și cuantumul plății respective.

¹²⁷ <http://www.anofm.md/anofm>

11. FINANȚELE PUBLICE ȘI IMPOZITELE

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să identifice bugetul de stat și componentele acestuia; ✓ să determine formele impozitelor; ✓ să caracterizeze politica bugetar-fiscală; ✓ să analizeze instrumentele politicii bugetar-fiscale; ✓ să aprecieze metodele de finanțare a deficitului bugetar. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Structura finanțelor publice. 2. Bugetul de stat și elementele lui. 3. Impozitele și sistemul fiscal. 4. Politica bugetar-fiscală: scopuri și instrumente.

11.1. Structura finanțelor publice

Conceptul de „finanțe”, are o largă circulație în toate domeniile vieții, fiind folosit cu înțelesuri multiple, cele mai uzuale sunt următoarele:

- sume de bani sau fonduri bănești ce se administrează la diferite niveluri și structuri de organizare a vieții economico-sociale;
- venituri, cheltuieli sau rezultate ale diverselor activități (beneficii, pierderi);
- forme, tehnici și instrumente prin care se acumulează și se distribuie resursele bănești (impozite, aport de capital, dividende, subvenții, împrumuturi sau credite etc.);
- operațiuni de plăți-încasări în numerar sau prin conturi bancare;
- tranzacții bursiere sau pe piețe financiare;
- relațiile dintre persoane (fizice, juridice, stat) implicate în derularea proceselor sau operațiunilor axate pe folosirea banilor.

S-a ajuns, astfel, la atribuirea unui sens foarte larg conceptului de „finanțe”, tinzându-se spre a i se oferi, adesea, un înțeles similar celui de „bani” și a include în sfera sa totalitatea proceselor și relațiilor economice realizate în formă bănească.

Conceptul de finanțe a evoluat de-a lungul timpului, conturându-se două etape distincte:

1. Conceptul clasic (sec. XVIII-sec. XX) reflectă doctrina liberală potrivit căreia activitatea economică trebuie să se desfășoare în conformitate cu principiul *laissez-faire, laissez-passer* prin care se urmărește evitarea oricărei intervenții din partea autorităților publice ce ar putea perturba inițiativa privată, libera concurență și acțiunea legilor pieței.

Principiile formulate de liberali care stau la baza finanțelor clasice sunt:

- cheltuieli publice reduse la minim;
- cheltuielile publice determină diminuarea capitalului productiv al țării;
- cheltuielile publice trebuie finanțate pe seama impozitelor plătite de membrii comunității numai în măsura în care aceste cheltuieli se fac în interesul general al societății;
- impozitele reprezintă un rău, deoarece afectează acumularea de capital productiv, dar sunt un rău necesar, deoarece finanțează cheltuielile publice indispensabile societății;
- veniturile bugetare curente trebuie să acopere cheltuielile publice anuale, altfel statul se îndatorează în scopuri neproductive;
- apelul la împrumuturi este nefast, deoarece determină creșterea datoriei publice care antrenează cheltuieli bugetare suplimentare cu dobânzi, constituind astfel o povară pentru generațiile viitoare.

2. Conceptul modern (dupa sec.XX). După marea criză economică din 1929-1933, se afirmă în activitatea economică a statului concepția intervenționistă, potrivit căreia statul trebuie să joace un rol activ în activitatea economică, să influențeze procesele economice, să prevină crizele sau măcar să le limiteze efectele negative. Pentru statul modern, finanțele publice nu mai reprezintă un simplu mijloc prin care se acoperă cheltuielile sale, ci în primul rând un mijloc de intervenție în economie¹²⁸.

La baza concepției moderne intervenționiste stă doctrina elaborată de J.M. Keynes, prin cea mai importantă operă a sa – *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzilor și a banilor*, în cadrul căreia stimularea investițiilor, atât în sectorul public, cât și în cel privat, prin instrumente din domeniul finanțelor publice, pentru a asigura o folosire mai completă a forței de muncă, ocupă un loc prioritar. Doctrina keynesistă acordă un rol deosebit statului și folosirii mijloacelor sale, în primul rând celor financiare, pentru influențarea evoluției societății, inclusiv a economiei. Pe acest fundal, concepția modernă își asumă studiul folosirii tehnicilor financiar-monetare în scop reglator (față de evoluția vieții social-economice) ca un domeniu nou al științei finanțelor (publice)¹²⁹.

Conform Legii nr.181 din 25 iulie 2014 privind finanțele publice și responsabilitățile bugetar-fiscale, *finanțele publice* sunt definite ca ansamblu al relațiilor economice aferente formării și administrării resurselor bugetelor componente ale bugetului public național, a datoriei publice și a altor active publice.

Finanțele publice cuprind totalitatea resurselor financiare acumulate în numele statului și distribuite de către stat pentru îndeplinirea funcțiilor și a sarcinilor sale.

¹²⁸ Macarie F.C. *Finanțe și bugete publice*.

¹²⁹ Filip Gh. *Finanțe publice, I: Suport de curs*, 2008.

✚ **Finanțele publice** constituie un sistem de relații economice prin intermediul cărora se asigură formarea și repartizarea fondurilor de resurse financiare publice în scopul dezvoltării economice și sociale a țării, precum și al satisfacerii nevoilor sociale.

Structurarea subsistemului financiar public are la bază diferențierea relațiilor financiare publice prin prisma unor particularități ce caracterizează diferitele componente ale acestuia. Din această perspectivă, în funcție de nivelul de administrare, sistemul financiar public se structurează pe două mari subsisteme:

- subsistemul financiar al statului (subsistemul finanțelor statului);
- subsistemul finanțelor entităților administrativ-teritoriale (subsistemul finanțelor locale).

Subsistemul finanțelor statului cuprinde totalitatea relațiilor financiare ce se manifestă cu prilejul constituirii, distribuirii și utilizării fondurilor bănești pentru acoperirea unor nevoi publice considerate de interes național. Acest subsistem se structurează, la rândul său, pe următoarele componente: bugetul de stat, finanțele instituțiilor publice din sfera activităților nemateriale (de subordonare centrală); finanțele întreprinderilor din sfera activităților materiale, inclusiv ale instituțiilor financiar-bancare cu capital de stat.

Subsistemul finanțelor locale înglobează ansamblul relațiilor financiare publice la care participă autoritățile publice locale și alte persoane fizice sau juridice în ipostaza de contribuabili sau beneficiari, cu prilejul constituirii, distribuirii și utilizării fondurilor bănești administrate, în principiu, prin bugetele locale.

În raporturile dintre subsistemul financiar al statului și cel al finanțelor locale există, totodată, o puternică interdependență, inclusiv zone de interferență implicând prezența finanțelor statului în asigurarea unor premise necesare activităților financiare incluse în sfera finanțelor locale.

Așadar, este de admis că, în principiu, dependența finanțelor locale de cele ale statului se află în relație directă cu gradul de autonomie acordat entităților locale prin politica statului respectiv¹³⁰.

Autoritățile publice centrale și locale asigură gestionarea finanțelor publice în conformitate cu principiile bunei guvernări stabilite prin Legea privind controlul financiar public intern.

Componenta publică a finanțelor are în vedere:

- a) procurarea resurselor necesare statului și utilizarea lor conform nevoilor acestuia, în calitatea sa de autoritate publică;
- b) folosirea procesului de procurare și utilizare a resurselor ca un mijloc (pârghie) de influențare a desfășurării ansamblului activității economico-sociale.

Finanțele publice sunt definite în legătură cu existența statului și a instituțiilor sale centrale și locale, adică în legătură cu existența și funcționarea instituțiilor de drept

¹³⁰ Filip Gh. *Finanțe publice, I: Suport de curs*.

public. Angajamentele financiare apar sub forma resurselor care generează creanțe (drepturi de încasare) sau sub forma cheltuielilor care pot genera obligații (datorii care trebuie plătite). Constituirea și administrarea mijloacelor bănești publice sunt obiect al dreptului constituțional și al dreptului administrativ¹³¹.

11.2. Bugetul de stat și elementele lui

Sistemul bugetar este o parte integrantă a finanțelor publice și cuprinde ansamblul relațiilor și al formelor organizatorice prin care se asigură formarea, repartizarea și utilizarea fondurilor bugetare.

Problema esențială a structurării oricărui sistem bugetar derivă din ierarhizarea dreptului de decizie asupra folosirii resurselor bugetare, care impune instituirea unui anumit sistem de venituri convenite fiecărei verigi, precum și modalității specifice de încasare a veniturilor și de alocare pe destinații a resurselor bugetare. Sub aspect organizatoric și funcțional, deosebim sisteme bugetar de tip **federal** și de tip **unitar**.

Sistemul bugetar de tip **federal** este constituit din trei verigi:

- bugetul federației;
- bugetul unităților teritoriale constituente ale federației;
- bugetul local.

Sistemul bugetar de tip **unitar** este constituit din două verigi:

- bugetul administrației centrale de stat;
- bugetul local al unităților administrativ-teritoriale.

Sistemul bugetar al Republicii Moldova este unul de tip unitar. În conformitate cu Legea Republicii Moldova privind sistemul bugetar și procesul bugetar, nr.847 din 24.05.96 se menționează: „Sistemul bugetar este un sistem unitar de bugete și fonduri, care constituie bugetul public național, cuprinzând:

- a) bugetul de stat;
- b) bugetul asigurărilor sociale de stat;
- c) bugetele unităților administrativ-teritoriale;
- d) fondurile asigurărilor obligatorii de asistență medicală”.

Din punct de vedere *economic*, bugetul de stat exprimă relații economice, care iau naștere în procesul repartiției produsului intern brut, în conformitate cu obiectivele de politică economică, socială și financiară ale fiecărei perioade.

Din punct de vedere *juridic*, bugetul de stat prevede și reglementează, în formă legislativă, cheltuielile și resursele statului.

¹³¹ Stroe R., Armeanu D., *Finante*. Ediția a II-a, accesibil la <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro>, 29.03.2016.

Bugetul asigurărilor sociale de stat cuprinde relațiile financiare exprimate prin cheltuieli specifice acestui domeniu, concretizate în plata pensiilor, ajutoarelor și indemnizațiilor, protecției sociale, respectiv prin veniturile caracteristice acestui domeniu, în primul rând, contribuțiile pentru asigurări sociale.

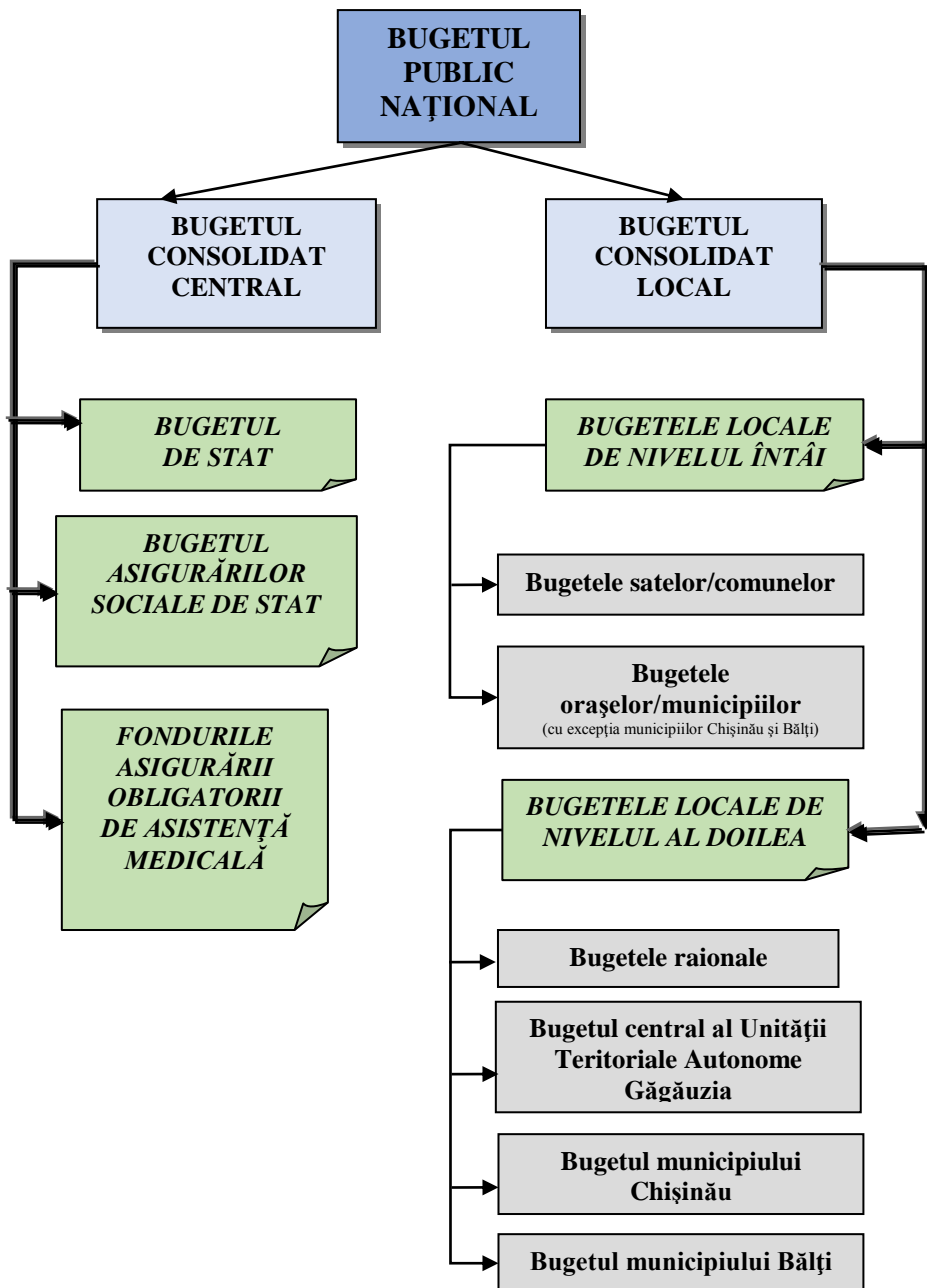

Fig. 11.1. Bugetul Public Național

Sursa: Ghidul alesului local, 2015.

Bugetele unităților administrativ-teritoriale asigură cu resurse financiare efectuarea măsurilor pentru satisfacerea necesităților social-economice și culturale ale populației și pentru dezvoltarea teritoriului din subordine, în condițiile Legii privind administrația publică locală și ale altor acte legislative.

Fondurile asigurărilor obligatorii de asistență medicală¹³² se constituie din primele de asigurare obligatorie de asistență medicală, calculate în sumă fixă în valoare absolută pentru diferite categorii de plătitori și sunt destinate pentru acoperirea cheltuielilor de tratare a stărilor condiționate de survenirea evenimentelor asigurate.

Bugetele locale cuprind bugetele locale de nivelul întâi (bugetele sateelor/comunelor, orașelor/municipiilor, cu excepția municipiilor Chișinău și Bălți) și bugetele locale de nivelul al doilea (bugetele raionale, bugetul central al UTA Găgăuzia, bugetele municipale Bălți și Chișinău), care în ansamblu formează bugetul consolidat local.

Principiile bugetare reprezintă reguli de elaborare și aprobare a bugetului. Sunt cunoscute următoarele principii bugetare:

Principiul unității – toate resursele și cheltuielile autorităților/instituțiilor bugetare se reflectă și se efectuează exclusiv în/din bugetul de la care se finanțează.

Principiul unității monetare – toate operațiunile de încasări și plăți bugetare se exprimă în monedă națională.

Principiul neafectării veniturilor bugetare – veniturile încasate la buget se de-personalizează.

Principiul anualității – bugetele se aprobă pentru o perioadă de un an bugetar.

Principiul balansării – orice buget trebuie să fie balansat. Cheltuielile bugetare trebuie să fie egale cu veniturile plus sursele de finanțare.

Principiul universalității – toate resursele și cheltuielile bugetare se reflectă în buget în sume brute.

Principiul performanței – resursele bugetare se alocă și se utilizează în mod econom și eficient în concordanță cu principiile bunei guvernări. Bugetele se elaborează și se raportează pe programe fundamentate pe performanță.

Principiul specializării – bugetele se elaborează, se execută și se raportează în baza unui sistem unic de clasificare bugetară.

Principiul transparenței – proiectele de acte normative în domeniul finanțelor publice se supun consultării publice. Bugetele aprobate și rapoartele privind executarea lor se fac publice.

¹³² Legea nr. 74 din 12.04.2015 privind fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală pe anul 2015.

Elemente de bază ale bugetului de stat

Bugetul de stat este alcătuit din două elemente de bază: *cheltuieli* și *venituri*. Conceptul de cheltuială publică este utilizat cu mai multe sensuri, dintre care se disting cel juridic și cel economic.

În sens *juridic*, noțiunea de „cheltuială publică” semnifică o plată legată de funcționarea instituțiilor publice și, în general, de desfășurarea activităților cu caracter public, inclusiv a întreprinderilor cu capital de stat.

Spre deosebire, în sens *economic*, noțiunea de „cheltuială publică” exprimă procesele economice de repartitie a PIB-ului, concretizate prin alocarea și utilizarea resurselor bănești (financiare), pentru realizarea de acțiuni considerate de interes public, la nivel național sau al colectivităților locale etc.

Expresie a manifestării finanțelor, conținutul cheltuielilor constă în procesele și relațiile economice în formă bănească prin care are loc distribuția și utilizarea efectivă a fondurilor financiare publice¹³³.

✦ **Cheltuielile publice** exprimă relații economico-sociale în formă bănească ce se manifestă între stat, pe de o parte, și persoane fizice și juridice, pe de altă parte, cu ocazia repartizării și utilizării resurselor financiare ale statului în scopul îndeplinirii funcțiilor acestuia.

Între cheltuielile publice și bugetare există deosebiri:

Cheltuielile publice se referă la totalitatea cheltuielilor efectuate în sectorul public prin intermediul instituțiilor publice (aparatură de stat, instituții social-culturale, armată, întreprinderi autonome), care se acoperă fie de la bugetul statului (central sau local), fie din bugetele proprii, pe seama veniturilor obținute.

Cheltuielile bugetare se referă numai la acele cheltuieli care se acoperă de la bugetul administrației de stat, din bugetele locale sau din bugetul asigurărilor sociale de stat¹³⁴.

Potrivit Legii privind sistemul bugetar și procesul bugetar, cheltuielile bugetare sunt determinate de alocațiile specificate în legea bugetară anuală.

Cheltuielile bugetare includ:

- a) fondul de salarii al angajaților autorităților publice;
- b) alte cheltuieli operaționale ale autorităților publice;
- c) cheltuielile pentru învățământ, știință, cultură și artă, ocrotirea sănătății, sport, protecția socială, protecția mediului înconjurător;
- d) susținerea unor programe de cercetare științifică fundamentală;
- e) investirea programelor de stat pentru dezvoltarea ramurilor economiei naționale aprobate de Guvern;

¹³³ Filip Gh. *Finanțe publice, I: Suport de curs*.

¹³⁴ Ulian G., Doga-Mîrzac M., Rotaru L. *Finanțe publice*. Chișinău: CEP USM, 2007.

f) transferuri pentru autoritățile administrației publice locale, instituțiile finanțate de la buget, întreprinderile de stat;

g) investirea în infrastructura publică și în fondurile fixe care aparțin Guvernului sau societății;

h) asigurarea apărării țării, ordinii publice și a securității naționale;

i) serviciul datoriei de stat;

j) plata cotizațiilor în organisme internaționale;

k) implementarea altor strategii și programe guvernamentale în condițiile legislației.

Conform Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25.07.2014, cheltuielile bugetare sunt determinate de alocațiile bugetare specificate în legile/deciziile bugetare anuale și includ cheltuieli de personal, prestații sociale, cheltuieli de bunuri și servicii, subvenții și transferuri, dobânzi, cheltuieli destinate formării activelor fixe și alte cheltuieli prevăzute de legislație. Cheltuielile bugetare se efectuează doar prin intermediul autorităților/instituțiilor bugetare. Delimitarea cheltuielilor dintre componentele bugetului public național se efectuează în funcție de competențele și responsabilitățile financiare prevăzute de legislație¹³⁵.

Structura cheltuielilor se realizează în bază de diferite criterii:

A) *clasificarea funcțională* a cheltuielilor bugetare – grupează cheltuielile bugetare ce reflectă utilizarea mijloacelor financiare în scopul implementării funcțiilor de bază ale statului;

B) *clasificarea organizațională* a cheltuielilor bugetare – sistematizează cheltuielile bugetare pe tipuri de întreprinderi, instituții, organizații și măsurile ce reflectă distribuirea alocațiilor între beneficiarii direcți de mijloace din buget;

C) *clasificarea economică* a cheltuielilor bugetare grupează și detaliază cheltuielile bugetare în conformitate cu destinația concretă a acestora;

D) *clasificarea programelor*;

E) *clasificarea surselor*.

În Republica Moldova, începând cu anul 1997, se folosește această Clasificație Bugetară. Structura componentelor clasificăției bugetare și metodologia de aplicare se aprobă de către Ministerul Finanțelor și se publică.

Resursele sunt elemente ale bogăției unei națiuni. Resursele, provenind din produsul intern brut, la care se adaugă importul, sunt folosite pentru consum, formare brută de capital și export. Alături de resursele materiale, umane, valutare și informaționale, un rol deosebit îl au resursele financiare.

✦ **Resursele financiare** reprezintă totalitatea mijloacelor bănești necesare realizării obiectivelor economice și sociale într-un interval de timp determinat.

¹³⁵ Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181 din 25.07.2014.

Resursele financiare publice includ resursele administrației de stat centrale și locale, resursele asigurărilor sociale de stat și resursele instituțiilor publice cu caracter autonom.

Veniturile bugetare sunt venituri de natură publică, dar între ele și veniturile publice nu se poate pune semnul egalității. Veniturile publice au o sferă mai largă de cuprindere, incluzându-le pe cele bugetare.

Veniturile bugetare dețin o pondere covârșitoare în structura veniturilor publice, astfel că mărimea și structura lor influențează, într-o măsură substanțială, mărimea și structura veniturilor publice.

Conform Legii privind sistemul bugetar și procesul bugetar, veniturile bugetare se constituie din impozite, taxe, alte încasări, care sunt specificate de legislație. Veniturile bugetare nu includ împrumuturile de stat. Lista veniturilor bugetare se aprobă ca anexă la legea bugetară anuală.

Veniturile bugetare includ:

1. *Venituri fiscale:*

- impozite pe venit;
- impozite interne pe mărfuri și servicii (TVA, accize, încasările în fondul rutier din taxe);
- impozite asupra comerțului exterior și asupra operațiunilor externe;

2. *Încasări nefiscale (CAS, CAM);*

3. *Alte venituri din activitatea de întreprinzător și din proprietate;*

4. *Taxele și plățile administrative;*

5. *Mijloace speciale ale instituțiilor publice;*

6. *Veniturile fondurilor speciale;*

7. *Granturi*¹³⁶ (interne și externe).

Tipurile și cotele impozitelor, taxelor și ale altor venituri bugetare, modul de administrare a acestora, precum și delimitarea lor între componentele bugetului public național se stabilesc și se reglementează de Codul fiscal și de alte acte legislative.

Procesul bugetar reprezintă etape consecutive de elaborare, aprobare, executare și raportare a executării bugetului¹³⁷.

Operațiunile consecutive ale procesului bugetar sunt:

- elaborarea proiectului de buget;
- aprobarea bugetului;
- execuția bugetului;
- încheierea execuției bugetului;

¹³⁶ Alocație nerambursabilă acordată persoanelor fizice, organizațiilor neguvernamentale, agenților economici și instituțiilor publice.

¹³⁷ Legea privind sistemul bugetar și procesul bugetar nr.847-XIII din 24.05.96. Republicat: *Monitorul Oficial*, ediție specială, 2005; Republicat: *Monitorul Oficial*, nr.91-96/420 din 30.05.2003; *Monitorul Oficial al R. Moldova*, nr.19-20/197 din 27.03.1997.

- aprobarea contului de execuție bugetară;
- controlul execuției bugetului.

Aceste operațiuni se desfășoară într-un cadru constituțional (legal) și administrativ-instituțional care prezintă particularități de la țară la țară, determinate de evoluția istorică a fiecăreia dintre ele.

Controlul financiar și auditul veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat se exercită de către Curtea de Conturi.

Controlul financiar și administrativ asupra veniturilor și cheltuielilor bugetare se exercită de către Serviciul Fiscal de Stat și organele de control financiar ale Ministerului Finanțelor.

11.3. Impozitele și sistemul fiscal

Sistemul fiscal reprezintă o strategie unică în sistemul financiar al RM și include următoarele elemente: sistemul de impozite și taxe, legislația fiscală, aparatul fiscal.

Sistemul fiscal al Republicii Moldova reprezintă totalitatea impozitelor și a taxelor, a principiilor, formelor și metodelor de stabilire, modificare și anulare a acestora, prevăzute, precum și totalitatea măsurilor ce asigură achitarea lor.

Impozitele sunt cunoscute din antichitate și se presupune că au apărut în cadrul primelor formațiuni statale, fiind determinate de necesitățile întreținerii materiale a celor ce exercitau forța publică, îndeplinind atribuțiile autoritare de conducere statală.

În statele antice grecești, ca și în statul antic roman, erau considerate publice cheltuielile pentru organele de conducere statală, pentru întreținerea și înzestrarea forțelor armate și de ordine publică, construcția și înarmarea corăbiilor de război, construirea de drumuri, pentru temple și serbări religioase etc.

În statul antic atenian, principalul impozit era pretins de la proprietarii de terenuri și de bunuri. Acesta era urmat de impozite asupra veniturilor meseriașilor, taxele pentru vânzarea în piață a produselor agricole, precum și impozitul extraordinar pe veniturile cetățenilor bogați în timp de război ca o îndatorire de onoare a acestor cetățeni.

În Republica Florența din Italia, în perioada secolelor XII-XV existau: impozit pe veniturile cetățenilor bogați, care se percepea în baza unei „scări” progresive, impozite pe succesiuni, impozite pe sare, taxe vamale la intrarea mărfurilor în republică.

✦ **Impozitul** reprezintă o contribuție bănească obligatorie cu titlu nerambursabil, datorată, conform legii, statului de către persoanele fizice și juridice pentru veniturile care le obțin sau pentru averea pe care o posedă. Plata impozitului se efectuează în cuantumul și termenul precis stabilit prin lege.

Din definiție decurg și *principalele trăsături ale impozitului*:

1. *Legalitatea impozitului* – instituirea de impozite se efectuează în baza autorizației conferite prin lege. Parlamentul introduce impozite de importanță națională, iar organele administrației locale pe cele de nivel local.

2. *Obligativitatea impozitului* – plata impozitului nu este benevolă, ci este obligatorie pentru persoanele care obțin venituri sau dețin bunuri din categoria celor impozabile.

3. *Nerestituirea impozitului* – plata impozitelor se face cu titlul definitiv și nerambursabil. În schimbul lor, plătitorul nu poate solicita un serviciu de valoare egală. Sursele date se utilizează la finanțarea unor obiective necesare tuturor membrilor societății.

✦ **Taxa** reprezintă o plată obligatorie cu titlu gratuit, care nu este impozit. Taxele reprezintă plăți făcute de persoane fizice sau juridice pentru serviciile făcute de instituțiile publice. Diferența față de impozite este că taxele presupun contraprestație din partea statului.

Trăsăturile specifice taxelor sunt:

- *Plata neechivalentă* – plata pentru serviciul sau lucrările efectuate de organele de stat, care primesc, întocmesc sau eliberează diferite acte, rezolvă interesele legitime ale persoanelor fizice și juridice, poate fi mai mare sau mai mică decât valoarea prestațiilor efectuate.

- *Subiectul plătitor* determinat din momentul când acesta solicită efectuarea unei activități din partea unei instituții de stat.

Funcțiile impozitelor sunt: fiscală, economică și socială.

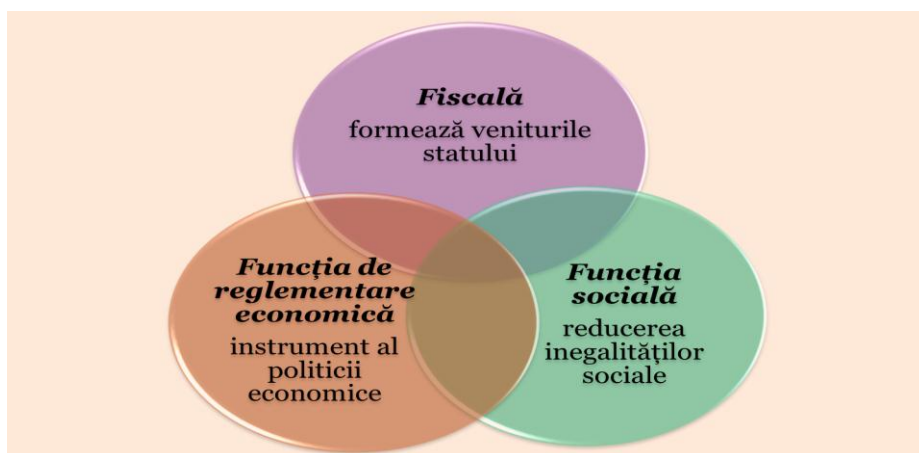

Fig. 11.2. Funcțiile impozitului

Sursa: Sintetizat de autori.

Rolul cel mai important se manifestă în plan **financiar**, deoarece impozitele constituie principalul mijloc de procurare a resurselor financiare necesare acoperirii cheltuielilor publice. În țările dezvoltate, impozitele și taxele procură între 80-90% din totalul resurselor financiare ale statului. În țările în curs de dezvoltare, ponderea impozitelor și a taxelor – în total resurse financiare, variază între 50-90%.

Rolul **economic** al impozitelor concretizează intervenția statului în activitatea economică. În funcție de intenția legiuitorului, impozitele se pot manifesta ca un instrument de încurajare sau de frânare a unei anumite activități economice, de creștere sau reducere a producției sau a consumului unui anumit produs, de impulsivitate sau de îngrădire a comerțului exterior.

Rolul **social** al impozitelor se concretizează în faptul că prin intermediul lor statul procedează la redistribuirea unei părți importante din PIB între grupuri sociale și indivizi, între persoane fizice și juridice. Astfel prin intermediul impozitelor și taxelor statul preia la buget între 40-50% din PIB în țările dezvoltate și între 30-40% din PIB în țările în curs de dezvoltare¹³⁸.

La stabilirea impozitelor și a taxelor, se determină următoarele **elemente**:

1. *Subiectul impunerii* (contribuabilul) este persoană fizică sau juridică deținătoare sau realizatoare a obiectului impozabil.
2. *Supportatorul impozitului* este persoana ce suportă efectiv impozitul. În cazul impozitelor directe, suportatorul coincide cu subiectul, iar în cazul impozitelor indirecte acestea nu coincid.
3. *Obiectul impunerii* reprezintă materia impozabilă (venitul, averea).
4. *Sursa de plată a impozitului* sau taxei reflectă sursa din care se achită impozitul sau taxa.
5. *Unitatea de impunere* reprezintă unitatea de măsură care exprimă dimensiunea obiectului impozabil (lei, m², ha etc.).
6. *Cota de impunere* este quantumul unitar al impozitului sau taxei în raport cu obiectul impozabil. Poate fi sumă fixă sau cote procentuale.
7. *Termenul de achitare a impozitelor sau taxelor* indică perioada în decursul căreia contribuabilul este obligat să achite impozitul sau taxa sub formă de interval de timp sau dată fixă a plății.
8. *Facilitățile (înlesnirile) fiscale* relevă scutiri parțiale sau totale, reduceri ale cotelor impozitelor sau taxelor, eșalonări ale obligației fiscale, amânări ale termenului de achitare.

✚ **Impunerea** reprezintă un complex de măsuri și operațiuni efectuate în baza legii care au ca scop stabilirea impozitului ce revine în sarcina unei persoane fizice sau juridice.

¹³⁸ Macarie F.C. *Finanțe și bugete publice. Suport de curs electronic.*

Principiile impunerii. Din punct de vedere politic, se urmărește ca fiecare impozit introdus să răspundă anumitor cerințe și să fie în concordanță cu anumite principii. Aceste principii au fost pentru prima dată introduse de Adam Smith la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea.

Impozitele și taxele, conform Codului fiscal al Republicii Moldova, se bazează pe următoarele principii:

a) *neutralitatea impunerii* – asigurarea prin legislația fiscală a condițiilor egale investitorilor, capitalului autohton și străin;

b) *certitudinea impunerii* – existența de norme juridice clare, care exclud interpretările arbitrare, claritate și precizie a termenelor, modalităților și sumelor de plată pentru fiecare contribuabil, permițând acestuia o analiză ușoară a influenței deciziilor sale de management financiar asupra sarcinii lui fiscale;

c) *echitatea fiscală* – tratare egală a persoanelor fizice și juridice, care activează în condiții similare, în vederea asigurării unei sarcini fiscale egale;

d) *stabilitatea fiscală* – efectuare a oricăror modificări și completări ale prevederilor legislației fiscale nemijlocit prin modificarea și completarea Codului fiscal;

e) *randamentul impozitelor* – perceperea impozitelor și a taxelor cu minimum de cheltuieli, cât mai acceptabile pentru contribuabili.

Practica fiscală cunoaște impunerea în sume fixe și impunerea în cote procentuale.

1. Impunerea în sume fixe este în prezent foarte rar întâlnită, deoarece nu respectă echitatea fiscală, nu ține seama de mărimea venitului sau averea plătitorului și nici de situația personală a acestuia.

2. Impunerea în cote procentuale este întâlnită sub trei forme, și anume:

- impunerea în cote proporționale;
- impunerea în cote progresive;
- impunerea în cote regresive.

Impunerea în cote proporționale reprezintă o manifestare nemijlocită a principiului egalității în fața impozitelor. În cazul acestui tip de impunere, se aplică aceeași cotă de impozit, indiferent de mărimea obiectului impozabil.

Impunerea în cote progresive s-a introdus la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX. Caracteristic acestui sistem de impunere este faptul că nivelul cotei impozitului nu rămâne constant, ci sporește pe măsura creșterii mărimii materiei impozabile, ceea ce face ca dinamica impozitului să o devanseze pe aceea a materiei impozabile.

Impunerea în cote regresive este caracteristică impozitelor indirecte. Această afirmație se bazează pe faptul că impozitul indirect plătit (la cumpărarea unei mărfi, la prestarea unui serviciu) ca sumă fixă pe unitatea de produs sau ca și cotă procentuală este același pentru toți cumpărătorii, indiferent de mărimea veniturilor acestora, cu alte cuvinte, ponderea impozitului indirect în venitul cumpărătorului este invers proporțională cu veniturile acestuia.

După formă, impozitele pot fi grupate în:

1. Impozitele directe – se stabilesc în sarcina unor persoane fizice și persoane juridice în funcție de veniturile și averea acestora. La aceste impozite, subiectul și suportatorul impozitului coincid. Avem:

- *Impozite directe reale* se stabilesc în strânsă legătură cu anumite obiecte materiale (pământ, clădiri), făcându-se abstracție de situația personală a subiectului impozitului.

- *Impozite directe personale* se așază asupra venitului sau averii în strânsă legătură cu situația subiectului impozitului.

În Codul fiscal al RM sunt stipulate sursele de venituri supuse impunerii (venituri din activitatea de antreprenor, venituri din arendă, creșterile de capital) și cele neimpozabile (sumele de asigurare primite, despăgubirile, bursele, indemnizațiile pentru copii).

2. Impozitele indirecte se percep cu prilejul vânzării unor bunuri sau prestării unui serviciu. Plătitorii sunt toate persoanele ce consumă în cantități mari din categoria celor impuse. Din acestea fac parte:

- *Accizele* se așază asupra unor produse ce se consumă în cantități mari și care nu pot fi înlocuite cu altele. Se calculează în sumă fixă pe unitate de marfă sau în cotă procentuală aplicată asupra prețului de vânzare. De exemplu: vinul, berea în Franța; tutunul, cafeaua, zahărul, ceaiul în Germania; băuturile alcoolice, berea, tutunul, produsele petroliere, cafeaua, confecțiile din blănuri naturale, bijuteriile, parfumurile, telefoanele mobile în România.

- *Taxa pe valoare adăugată* (TVA) este vărsată la buget de către fiecare firmă în calitate de vânzător (furnizor) și se suportă de consumatorii mărfurilor sau serviciilor odată cu cumpărarea lor. Această taxă a fost pusă în aplicare și în țări ca Norvegia, Japonia, Canada, în prezent TVA practicându-se în peste 70 de țări ale lumii.

- *Monopoluri fiscale* se instituie asupra producției sau vânzării unor bunuri (tutun, sare, cărți de joc ș.a.). Printre țările în care monopolurile fiscale aduc încasări importante, putem reține: Italia (tutun, chibrituri), Germania (alcool), Spania (tutun, petrol). Veniturile realizate de stat de pe urma monopolurilor fiscale sunt formate, pe de o parte, din profitul realizat în procesul de producere a acestor mărfuri și, pe de altă parte, din impozitul indirect cuprins în preț care se încasează de la consumator.

- *Taxe vamale* pot fi percepute de către stat asupra importului, exportului și tranzitului de mărfuri. Taxele vamale de tranzit se instituie asupra mărfurilor care fac obiectul comerțului exterior cu ocazia trecerii acestora pe teritoriul unei țări.

- *Alte taxe* de stat pentru serviciile prestate de autoritățile publice în favoarea persoanelor fizice și juridice.

În Republica Moldova, conform Codului fiscal, se percep impozite și taxe *de stat și locale*.

Sistemul impozitelor și taxelor **de stat** include:

a) impozitul pe venit;

b) taxa pe valoarea adăugată – impozit de stat care reprezintă o formă de colectare la buget a unei părți a valorii mărfurilor livrate, serviciilor prestate care sunt supuse impozitării pe teritoriul Republicii Moldova, precum și a unei părți din valoarea mărfurilor, serviciilor impozabile importate în Republica Moldova;

- c) accizele;
- d) impozitul privat;
- e) taxa vamală;
- f) taxele rutiere.

Sistemul impozitelor și taxelor **locale**, reglementate de titlul VII al Codului fiscal, pentru anul bugetar 2016, include:

- a) taxa pentru amenajarea teritoriului;
- b) taxa de organizarea licitațiilor și loteriilor pe teritoriul unității administrativ-teritoriale;
- c) taxa de plasare (amplasare) a publicității (reclamei);
- d) taxa de aplicare a simbolicii locale;
- e) taxa pentru unitățile comerciale și/sau de prestări servicii;
- f) taxa de piață;
- g) taxa pentru cazare;
- h) taxa balneară;
- i) taxa pentru prestarea serviciilor de transport auto de călători pe teritoriul municipiilor, orașelor și satelor (comunelor);
- j) taxa pentru parcare;
- k) taxa de la posesorii de câini;
- l) taxa pentru parcaj;
- m) taxa pentru salubritate;
- n) taxa pentru dispozitivele publicitare.

Taxele locale enumerate se aplică de către autoritățile administrației publice locale.

Conform Codului fiscal, pentru anul 2016, în Republica Moldova suma totală a impozitului pe venit se determină:

- a) *pentru persoane fizice și întreprinzători individuali*, în mărime de:
 - 7% din venitul anual impozabil ce nu depășește suma de 29.640 lei;
 - 18% din venitul anual impozabil ce depășește suma de 29.640 lei;
- b) *pentru persoanele juridice* – în mărime de 12% din venitul impozabil;
- c) *pentru gospodăriile țărănești (de fermier)* – în mărime de 7% din venitul impozabil.

Fiecare contribuabil (persoană fizică rezidentă) are dreptul la o scutire personală în sumă de 10.128 lei pe an și la o scutire în sumă de 2.256 lei anual pentru fiecare

persoană întreținută, cu excepția invalizilor din copilărie pentru care scutirea constituie 10.128 lei anual.

11.4. Politica bugetar-fiscală: scopuri și instrumente

Politica bugetar-fiscală reprezintă ansamblul de instrumente de intervenție ale statului prin impozite și taxe, generate de procesele de formare a veniturilor bugetare, de alocare a cheltuielilor bugetare, precum și de asigurare a echilibrului bugetare.

Politica bugetar-fiscală se consideră drept cel mai eficient instrument de influență a statului asupra creșterii economice, asupra nivelului ocupării și dinamicii prețurilor.

Politica bugetar-fiscală poate fi disociată în următoarele componente:

- politica fiscală, generată de instrumentarea elementelor de impozite și taxe;
- politica bugetară generată prin instrumentarea elementelor de cheltuieli bugetare și finanțarea deficitelor.

Politica fiscală are rolul de a stabili volumul și proveniența resurselor de alimentare a fondurilor publice, metodele de prelevare care urmează a fi utilizate, obiectivele urmăririi, precum și mijloacele de realizare a acestora.

Scopurile politicii fiscale sunt fie de natură pur fiscală, fie de natură publică, militară, socială, culturală etc.

Politica fiscală vizează obiective diferite în scopul protejării sau încurajării anumitor ramuri ale economiei:

- incitarea agenților economici la efectuarea de investiții în anumite domenii;
- creșterea calității și competitivității produselor;
- stimularea exportului;
- încurajarea micilor producători;
- protejarea mediului înconjurător;
- limitarea scoaterii de terenuri din circuitul agricol;
- stimularea agriculturii și a subramurilor acesteia¹³⁹.

Realizarea eficientă a politicii fiscale depinde de condițiile concrete ale vieții economico-sociale, de exigențele prezentului și necesitățile viitorului.

Politica fiscală stabilește resursele financiare publice:

1. volumul și proveniența resurselor ce pot fi procurate de stat de la fondurile sale;
2. metodele de preluare ce se utilizează în procesul de constituire a fondurilor financiare, deci stabilirea sistemului și instrumentelor fiscale;

¹³⁹ Moșteanu R. *Politici fiscale și bugetare pentru reformarea economiei și relansarea creșterii economice*. București: Ed. Economică, 2003. 208 p.

3. obiectivele ce trebuie atinse de instrumentele fiscale folosite în procesul de constituire a fondurilor financiare.

Există două tipuri de politici fiscale:

- **politica fiscală de intervenție**, care dispune de numeroase pârghii de influențare a proceselor economice dirijate astfel încât să acționeze în direcția încurajării agenților economici la efectuarea de investiții productive, dezvoltării anumitor domenii de activitate, incitării contribuabililor spre muncă și economisire, creării locurilor noi de muncă, protecției mediului înconjurător etc.;

- **politica fiscală de neutralitate**, care presupune ca impozitele să nu influențeze în niciun fel activitatea economică, investițiile, schimburile comerciale, redistribuirea veniturilor publice între diverse grupuri sociale, evoluția ciclurilor economice etc.

Politica bugetară reprezintă ansamblul de măsuri cu ajutorul cărora guvernul influențează procesele social-economice prin venituri și cheltuieli publice, în vederea realizării principalelor scopuri macroeconomice și obținerea echilibrului general.

Politica bugetară completează sub aspect funcțional politica fiscală și care împreună reprezintă ansamblul de instrumente, la dispoziția statului, prin care acesta modelează activitatea economică.

Politica bugetară reprezintă politica în domeniul cheltuielilor publice. Ea stabilește:

1. mărimea, destinația și structura optimală a cheltuielilor;
2. obiectivele ce trebuie atinse în efectuarea diferitelor cheltuieli;
3. căile și metodele utilizate pentru atingerea scopurilor pornind de la faptul ca eforturile să fie minime.

Obiectivele politicii bugetare constau în diverse alegeri care răspund motivațiilor de ordin calitativ, precum: bunăstarea, eficacitatea, echitatea, solidaritatea, securitatea etc.

Obiectivele pot fi:

I. *Structurale* sau *conjuncturale*, în funcție de orizontul lor temporal sau spațial, vizând în unele cazuri modificarea structurilor de producție, de cheltuială, de venit, iar în alte cazuri – menținerea sau restabilirea marilor echilibre economice.

II. *Intermediare* sau *finale*, în funcție de instrumentele pe care le utilizează și de rezultatele scontate. Obiectivele intermediare relevă variația nivelului și/sau structurii cheltuielilor publice și a modalității de acoperire a deficitului bugetar. Indicatorii impactului final vizează aprecierea incidenței politicii bugetare asupra obiectivelor de politică economică: creșterea PIB-ului, ocuparea, inflația, soldul extern.

¶ **Politica bugetar-fiscală** reprezintă măsurile statului privind modificarea cheltuielilor guvernamentale, a taxelor și impozitelor, a transferurilor sociale și a stării bugetului de stat orientate la asigurarea ocupării complete a forței de muncă, atingerea echilibrului balanței de plăți, atingerea unei creșteri economice neinflaționiste.

Tipologia politicii bugetar-fiscale

În funcție de obiectivul final, politica bugetar-fiscală poate fi:

1. **Politica stimulativă** având drept scop depășirea declinului economic și presupune majorarea achizițiilor guvernamentale și a transferurilor sociale, micșorarea impozitelor sau combinarea acestor măsuri. Pe termen lung, politica de reducere a impozitelor poate contribui la extinderea ofertei factorilor de producție și la creșterea potențialului economic. Realizarea acestui scop este generată de o reformă fiscală complexă, însoțită de o politică monetar-creditară de constrângere și optimizarea structurii cheltuielilor de stat.

2. **Politica bugetar-fiscală restrictivă** are ca scop limitarea expansiunii ciclice și a proceselor inflaționiste. Ea presupune micșorarea achizițiilor guvernamentale și a transferurilor sociale, precum și creșterea impozitelor. În perioada scurtă, aceste măsuri permit de a micșora inflația prin cerere cu prețul creșterii șomajului și a diminuării PIB-ului. Pe când, în perioada lungă, aceasta poate determina reducerea ofertei agregate și stagflație.

3. **Politica discreționară** relevă modificarea instrumentelor politicii bugetar-fiscale și a soldului bugetar, ca urmare a deciziilor statului orientate spre influențarea nivelului ocupării, nivelului producției agregate, a ritmurilor inflației și a soldului balanței de plăți. În situația de recesiune se creează deficit bugetar, ca urmare a creșterii achizițiilor guvernamentale și a transferurilor sociale și/sau reducerii impozitelor; în situația de expansiune se creează excedent bugetar, ca urmare a reducerii achizițiilor guvernamentale și a transferurilor sociale și/sau majorării impozitelor.

4. **Politica stabilizatorilor automați** presupune modificarea automată a instrumentelor politicii bugetar-fiscale, ca rezultat al oscilațiilor ciclice ale nivelului venitului. În acest caz, deficitul sau excedentul bugetar apare automat, ca rezultat al impactului stabilizatorilor automați. Stabilizatorii automați reprezintă un mecanism economic ce permite reducerea amplitudinii oscilațiilor ciclice ale nivelului ocupării și producției, fără a recurge la modificări în politica economică a statului. Drept exemplu de stabilizatori automați pot servi: sistemul progresiv de impozitare, sistemul transferurilor sociale (ajutor de șomaj), sistemul de participare la repartizarea profitului etc. Astfel, în perioada de creștere economică, încasările fiscale nete se vor majora automat, fondul ajutorului de șomaj se va reduce etc.

Dacă politica bugetar-fiscală este orientată la extinderea rolului sectorului de stat în economie, atunci pentru depășirea declinului economic vor fi majorate achizițiile guvernamentale, iar pentru limitarea expansiunii ciclice vor crește impozitele.

Dacă scopul politicii bugetar-fiscale presupune fortificarea rolului sectorului privat, atunci pentru depășirea declinului economic, este necesar ca statul să reducă impozitele, iar pentru limitarea proceselor inflaționiste – să diminueze cheltuielile publice.

Principalele instrumente de promovare a politicii bugetar-fiscale sunt:

1. Achiziții guvernamentale pentru procurarea de bunuri și servicii incluzând:

- a) plățile de salarii către sectorul bugetar;
- b) achiziții de produse necesare sectorului de apărare;
- c) achiziții de produse destinate refacerii drumurilor, podurilor naționale;
- d) alte achiziții de bunuri și servicii.

Cumpărările de bunuri și servicii efectuate de guvern afectează direct cererea agregată pe piața bunurilor și serviciilor. Orice achiziție guvernamentală amplifică cererea agregată AD la nivelul întregii economii.

Efectul de transmisie al G:

$$G \uparrow \rightarrow \uparrow AD \rightarrow \uparrow Y \rightarrow \uparrow Y_d \rightarrow \uparrow C \rightarrow \uparrow AD \dots$$

Creșterea prețurilor se explică prin faptul că existența unei cereri agregate în exces nu va fi imediat acoperită de o ofertă agregată la același nivel. Producția are nevoie de un anumit timp, pentru a se adapta la schimbarea cererii. Drept urmare, prețurile bunurilor și serviciilor pentru care există o cerere în exces vor crește.

Creșterea salariilor pe piața forței de muncă este datorată majorării cererii forței de muncă, cerere pe care sectorul productiv al economiei o formulează ca urmare a dorinței sale de a crește oferta, pentru a răspunde creșterii cererii de bunuri și servicii. Crescând cererea de muncă, salariile tind și ele să crească. Aceasta duce la creșterea ofertei de muncă, adică la reducerea șomajului.

Ocuparea într-un grad mai înalt al forței de muncă determină mai departe creșterea venitului, deci a ofertei de bunuri și servicii, dar și a venitului disponibil, adică a cererii agregate. Se manifestă astfel un proces de tip multiplicator, proces care amplifică efectul inițial al creșterii cumpărărilor guvernamentale de bunuri și servicii.

Reducerea cumpărărilor guvernamentale de bunuri și servicii deplasează curba cererii agregate spre stânga, efectele declanșate de o astfel de reducere fiind opuse celor prezentate anterior.

Multiplicatorul cheltuielilor guvernamentale arată cu cât se modifică nivelul outputului (Y) ca urmare a modificării cheltuielilor guvernamentale (G) cu o unitate.

2. Plățile transferabile reprezintă transferurile de venit care nu generează un flux invers de bunuri și servicii. Acestea includ: pensii, burse, ajutoare sociale, indemnizații de șomaj etc.

Plățile transferabile influențează indirect asupra cererii agregate, prin intermediul venitului disponibil și, mai apoi, al cheltuielilor de consum. Venitul disponibil reprezintă venitul menajelor după achitarea taxelor și a impozitelor (TA) și plus transferurile sociale (TR).

$$Y_d = Y - TA + TR$$

Dacă plățile transferabile cresc, aceasta determină creșterea venitului disponibil și, respectiv, creșterea consumului, care în final determină creșterea cererii agregate.

Efectul de transmisie a lui TR:

$$\uparrow TR \rightarrow \uparrow Y_d \rightarrow \uparrow C \rightarrow \uparrow AD \rightarrow \uparrow Y \dots$$

Cele mai multe gospodării își formează cererea de bunuri de consum pe baza venitului disponibil permanent. Schimbările mici întâmplătoare în acest venit nu afectează prea mult consumul de bunuri și servicii al gospodăriilor. Dacă aceste schimbări devin permanente, ele au efecte însemnate asupra consumului, deci afectează cererea agregată.

Acele gospodării care au un venit disponibil permanent mai mare pot să-și mențină consumul la un nivel relativ constant, economisind atunci când venitul lor crește temporar și luând cu împrumut atunci când venitul lor scade temporar. Gospodăriile care au un venit permanent redus sunt în imposibilitate de a economisi sau de a lua un împrumut pentru a-și menține consumul la un nivel constant.

Așadar, efectul plăților transferabile asupra cererii agregate depinde, în principal de efectul schimbării cheltuielilor de consum ale gospodăriilor cu venituri reduse.

Ca și cumpărările guvernamentale de bunuri și servicii, plățile transferabile pot genera efecte de multiplicare. Multiplicatorul plăților transferabile are valoare mai mică decât multiplicatorul G, deoarece primul nu afectează în mod direct cererea agregată, ci prin intermediul efectului lor asupra cheltuielilor de consum.

Multiplicatorul plăților transferabile arată cu cât se modifică nivelul outputului (Y) ca urmare a modificării plăților transferabile (TR) cu o unitate.

3. Impozitele afectează cererea agregată pe două căi principale:

a) efectul asupra venitului disponibil al menajelor. Pe termen scurt schimbările survenite în venitul curent al menajelor determină o mică modificare în cheltuielile de consum. În acest context, schimbările temporare ale ratei impozitelor pe venit sunt ineficiente în ceea ce privește restrângerea sau stimularea cererii agregate, pe când schimbările permanente au un efect mult mai mare asupra cheltuielilor de consum și, respectiv, a cererii agregate.

b) efectul asupra profitului și costului bunurilor capitale ale firmelor. Impozitele și taxele **impuse firmelor** afectează, îndeosebi, cheltuielile privind bunurile de investiții. Aceste impozite se împart în două categorii: impozitul pe profit și facilități de impozitare pentru investiții. Cu cât profitul rămas la dispoziția firmelor este mai mare, cu atât cheltuielile de investiții vor fi mai mari și deci o cerere agregată mai mare.

Conchidem că o reducere a ratei impozitului pe profit determină creșterea cheltuielilor de investiții, deci a cererii agregate și viceversa. Instrumente ale politicii fiscale pot fi considerate și facilitățile privind scutirea de impozite pentru investițiile efectuate în sectoarele importante, deoarece au aceleași efecte, numai că sunt cu caracter temporar.

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

❖ Finanțe publice	❖ Resursele financiare
❖ Sistem bugetar	❖ Veniturile bugetare
❖ Buget de stat	❖ Procesul bugetar
❖ Bugetul Public Național	❖ Impozitul
❖ Principiile bugetare	❖ Taxa
❖ Cheltuielile publice	❖ Impunerea
❖ Cheltuielile bugetare	❖ Principiile impunerii
❖ Resursele financiare	❖ Impozitele directe
❖ Cheltuielile publice	❖ Impozitele indirecte
❖ Cheltuielile bugetare	❖ Politica bugetar-fiscală

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Caracterizați sistemul finanțelor publice.
2. Analizați elementele bugetului de stat.
3. Stabiliți diferența dintre impozite și taxe.
4. Determinați impozitele directe și indirecte, exemplificând.
5. Analizați efectele de transmisie ale instrumentelor politicii bugetar-fiscale.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. Conform Codului fiscal (2016), se stabilesc următoarele cote ale TVA:

a) *cota-standard* – în mărime de 20% din valoarea impozabilă a mărfurilor și serviciilor importate și a livrărilor efectuate pe teritoriul Republicii Moldova;

b) *cote reduce* în mărime de 8% la pâinea și produsele de panificație, la laptele și produsele lactate, livrate pe teritoriul Republicii Moldova, cu excepția produselor alimentare pentru copii care sunt scutite de TVA în conformitate cu art.103 alin.(1) pct.2), la anumite medicamente și alte mărfuri specificate în cod.

Analizați comparativ cotele TVA în: Republica Moldova și România, stabilind diferențele.

2. Cele mai importante modificări propuse de Politica fiscală în anul 2016 sunt:

a) Introducerea impozitului pe autovehicule în sistemul taxelor locale, cu excluderea taxei pentru folosirea drumurilor de către autovehiculele înmatriculate în Republica Moldova din sistemul taxelor rutiere;

b) Declararea și justificarea provenienței mijloacelor financiare pentru procurarea bunurilor imobiliare și/sau autovehiculelor de peste 30 mii EURO;

c) Interdicția de a părăsi țara pentru administratorii Agenților Economici care au o datorie la BPN de peste 100 mii lei și pentru persoanele fizice care au o datorie de peste 5 mii lei;

d) Majorarea accizelor;

e) La capitolul impozitul pe venit, se prevede introducerea conceptului *Prețurile de transfer*;

f) Obligativitatea reevaluării bunurilor imobiliare o dată la 3 ani;

g) Majorarea cotelor impozitului funciar pentru terenurile cu destinație agricolă și pentru cele din intravilan și extravilan cu 15%;

h) Acordarea dreptului organelor fiscale pentru calcularea contribuțiilor și primelor;

i) Completarea compartimentului „Drepturile și obligațiile contribuabilului”.

Analizați politica fiscală pentru anul curent și argumentați necesitatea și oportunitatea implementării modificărilor survenite.

4. Evaluați impozitele directe în economia națională și țările UE, comparându-le.

5. După adoptarea modificărilor în Codul fiscal prin Legea nr. 71 din 12 martie 2015 pentru modificarea și completarea unor acte legislative și adoptării Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2015 și Legii fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală pe anul 2015, au fost modificate mărimile tranșelor de venit impozabile, scutirile și cotele de asigurare obligatorie socială și medicală, prin ajustarea acestora la rata inflației prognozată pentru anul 2015 (6,4%). În Tabelul 11.1, sunt prezentați indicatorii care contribuie la calcularea impozitului pe venit din salariu, inclusiv contribuțiile de asigurări sociale și primele de asigurare obligatorie medicală pentru anii 2014 și 2015¹⁴⁰.

Tabelul 11.1. Indicatorii privind calcularea reținerilor

Indicatori	2014	2015	Diferența
Impozitul pe venit			
Persoane fizice	7% – mai puțin de 27.852 lei anual	7% – mai puțin de 29.640 lei anual	+1.788 lei
	18% – mai mult de 27.852 lei anual	18% – mai mult de 29.640 lei anual	+1.788 lei
Scutiri			
Personală	9.516 lei	10.128 lei	+612 lei
Pentru persoana întreținută	2.124 lei	2.256 lei	+132 lei
Scutirea majorată	14.148 lei	15.060 lei	+912 lei
Contribuții privind asigurările sociale			
Angajator	23 %	23%	-
Angajat	6%	6%	-

¹⁴⁰ Contabilsef.md accesat la 24.06.2015.

Prima de asigurare obligatorie medicală			
Angajator	4%	4,5%	+0,5 %
Angajat	4%	4,5%	+0,5%

Sursa: Contabilsef.md accesat la 24.06.2015.

În cazul când un angajat are un salariu lunar brut de 1.900 lei, care reprezintă salariul minim în sectorul real din 1 mai 2015 și beneficiază de scutirea personală, se observă o micșorare de salariu net.

Argumentați prin calcule, conform tabelului, micșorarea salariului net al unui angajat în sectorul real al economiei.

12. SISTEMUL BANCAR ȘI CREDITUL

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să identifice instituțiile bancare; ✓ să aprecieze rolul instituțiilor bancare în procesul economiei de piață; ✓ să caracterizeze și să compare principalele forme ale creditului; ✓ să identifice scopurile politicii monetar-creditare; ✓ să analizeze principalele instrumente ale politicii monetar-creditare. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Instituțiile bancare și rolul lor în economie. 2. Creditul: esență și clasificare. 3. Politica monetar-creditară: scopuri și instrumente.

12.1. Instituțiile bancare și rolul lor în economie

Un domeniu important al economiei îl constituie sistemul bancar. Prin *sistem bancar* se subînțelege totalitatea băncilor și cadrului legislativ care reglementează activitatea acestora.

În funcție de modul de cosubordonare a instituțiilor de credit, conform legislației bancare și ierarhiei sistemului de credit, pot fi remarcate, în primul rând, două tipuri de structură a sistemului bancar: cu un singur nivel și cu două niveluri, care sunt parte integrantă a întregului sistem bancar.

✦ **Sistemul bancar cu un singur nivel** presupune predominarea relațiilor orizontale dintre bănci, universalizarea operațiunilor și funcțiilor lor.

În cadrul sistemului bancar cu un singur nivel, toate instituțiile de credit, inclusiv Banca Centrală, se află pe aceeași treaptă ierarhică, îndeplinind funcții analogice de prestare a serviciilor de credit și de decontare și plată pentru clientela sa. Acest principiu structural este caracteristic atât țărilor cu structuri economice în curs de dezvoltare, cât și țărilor cu regimuri totalitare de guvernare (administrativă de comandă).

✦ **Sistemul bancar cu două niveluri** se bazează pe relațiile reciproce dintre bănci sub două aspecte: pe verticală și pe orizontală.

Relațiile de subordonare pe *verticală* sunt relațiile dintre Banca Centrală, ca centru administrativ, de conducere, și verigile inferioare – băncile comerciale specializate; relațiile pe *orizontală* presupun relații de parteneriat, bazate pe drepturile egale dintre diferite verigi. În cazul dat, se produce divizarea funcțiilor administrative și operaționale legate de deservirea economiei.

Banca Centrală nu mai rămâne bancă, în sensul deplin al cuvântului decât pentru două categorii de clienți – băncile comerciale și cele specializate și structurile guvernamentale, devenind însă prioritare funcțiile sale de „*bancă a băncilor*” și de administrare a activității instituțiilor bancare, pentru reglementarea și supravegherea funcționării pieței de servicii financiare și de credit.

Astfel, după cum rezultă din analiza structurii organizațional-funcționale, cele mai importante unități structurale, care ocupă primele două niveluri ale sistemului bancar, sunt *băncile*.

Acesta este cel mai răspândit grup de instituții de credit (ele, tradițional, ocupă primul loc după volumul propriilor resurse), care prestează partea majoritară a serviciilor și, în fond, sunt instituții de profil universal (cu excepția doar a unui număr mic dintre acestea).

În categoria operațiunilor bancare tipice intră:

- atragerea mijloacelor în conturile de decontare (curente) și pentru depuneri (investiții) pe termen;
- darea cu împrumut a mijloacelor acumulate în condiții de plată, eligibilitate și rambursabilitate;
- executarea decontărilor.

Actualmente, cadrul operațiunilor bancare s-a lărgit considerabil. Totuși, specificul activității băncilor constă în faptul că resursele bancare se formează pe bază de titluri de creanță (depozite, depuneri) fixate pe sume. Practicând intermedierea în sfera creditelor, decontărilor în numerar, băncile își asumă anumite riscuri (legate de pierderea rezervelor și veniturilor bănești acumulate) față de clientelă și deponenți.

Prin urmare, sfera de activitate a băncilor include comerțul (tranzacțiile) cu bani și prestarea de servicii, legate de acest gen de activitate, persoanelor juridice și fizice (intermedierea plăților, servirea de casă, gestionarea depozitelor și altor bunuri ale clienților).

În funcție de specificul funcțiilor îndeplinite, băncile se clasifică în două categorii de bază: cu drept de emisiune și fără drept de emisiune.

Băncile de emisiuni. Acestea, de regulă, sunt **băncile centrale**, abilitate cu dreptul de emitente a semnelor monetare destinate circulației. Principala sarcină a băncilor care îndeplinesc funcțiile băncii centrale și care nu fac comerț cu marfă monetară decât în mediul bancar, fără a stabili nemijlocit relații cu anumite unități economice, constă în gestionarea activității de emisiune, de credit și de decontare și plată a sistemului

bancar. Ele nu reprezintă nici organizații comerciale, nici organe ale conducerii (administrației) de stat în sensul tradițional al cuvântului.

Statul, de regulă, nu abilitază cu dreptul de emisiune decât o singură bancă, căci dacă ar fi împuternicite toate băncile cu dreptul de emisie a banilor, s-ar dezorganiza întreaga circulație bănească a țării. Banca de emisiuni dispune de sume foarte mari de bani, de care nu pot dispune alte bănci, fiindcă pasivele sale includ mijloacele bugetare și numerarul aflat în circulație.

Această situație îi oferă posibilitatea de a acorda sprijin tuturor celorlalte bănci și de a dirija activitatea acestora. Banca de emisiuni devine un adevărat centru de organizare a activității bancare a țării, în jurul căruia se grupează toate celelalte bănci și instituții de credit.

Printre alte *funcții*, cele mai caracteristice pentru Banca Centrală sunt:

- emiterea banilor și controlul asupra circulației bănești;
- funcția de centru de decontare și de rezervă al băncilor;
- rolul de „creditor în ultimă instanță”, „bancă a băncilor”, „bancher al guvernului”;
- stabilirea obiectivelor prioritare ale politicii monetare și de credit și ale politicii valutare a țării și realizarea lor;
- determinarea bazelor juridice și precizarea principiilor de funcționare a instituțiilor financiare și de credit, a piețelor de operațiuni de credit pe termen scurt și pe termen lung, precum și a tipurilor documentelor de plată care circulă în țara dată.

Practica mondială cunoaște diferite metode de constituire a băncilor centrale, a structurii lor organizaționale. În ierarhia sistemelor bancare ale țărilor cu o economie de piață dezvoltată, Banca Centrală ocupă un loc special. Ea nu numai că deține monopolul emiterii bancnotelor (biletelor de bancă), reglementării circulației bănești, a creditului, nu numai că păstrează rezervele oficiale de aur și valută, ci și îndeplinește funcția de organ al reglementării de către stat a economiei.

Abilitarea Băncii Centrale cu drepturile sus-enumerate și cu alte drepturi asigură funcționarea eficientă a primelor două niveluri ale sistemului bancar. Pentru a-și putea îndeplini funcțiile, Banca Centrală are nevoie de o largă rețea de instituții regionale și de un aparat central.

Băncile comerciale (universale). Alcătuiesc veriga inferioară a sistemului bancar (ocupând al doilea nivel în ierarhia sistemului de credit), care constă dintr-o rețea de instituții bancare independente (autonome) și care prestează nemijlocit servicii de credit și decontare pentru clientelă pe baze comerciale.

Principala componentă a acestei verigi o reprezintă băncile comerciale (universale) a căror activitate este universală. Băncile celui de-al doilea nivel asigură intermedierea în sfera creditelor și investițiilor, executării plăților, altor servicii bancare. Activi-

tatea de intermediere a băncilor face să scadă gradul de risc și incertitudine în sfera economică atât în țară, cât și dincolo de hotarele ei.

Concentrând cea mai mare parte a capitalului de împrumut, băncile comerciale se ocupă, practic, cu toate tipurile de operațiuni financiare, de credit și decontare, legate de deservirea ciclului economic al clientelei lor. Principalele *funcții tradiționale* ale băncii comerciale sunt:

- acumularea mijloacelor, economiilor și sumelor bănești temporar disponibile;
- asigurarea funcționării mecanismului de decontare și plăți, organizarea decontărilor în domeniul economiei naționale, sistematizarea operațiunilor de efectuare a plăților;
- creditarea anumitor unități economice, persoane juridice și fizice, prestarea serviciilor financiare și de credit pentru ciclul economic intern și extern;
- scontarea cambiilor și evidența operațiunilor cu aceste titluri.

În ultima perioadă, băncile comerciale universale, care execută, potrivit unor calcule, de la 100 la 300 de feluri de operațiuni, se angajează din ce în ce mai mult într-o activitate necaracteristică lor, pătrunzând în anumite sfere, netradiționale pentru bănci, de antreprenariat financiar, leasing și factoring și practicând și alte genuri de servicii financiare și de credit, lărgind mereu spectrul serviciilor prestate și îmbunătățind calitatea lor, concurând pentru atragerea noilor clienți cu perspectivă.

Forma organizațional-juridică de activitate este un factor extrem de important pentru crearea, consolidarea și dezvoltarea economică ulterioară a persoanei juridice atât ca instituție bancară, cât și ca orice altă unitate economică.

De alegerea corectă a formei juridice, mai târziu, depind posibilitățile reale de sporire a fondurilor proprii și de atragere a mijloacelor bănești împrumutate, caracterul și specificul organizării procesului de gestiune și, respectiv, a procesului de producție, formele și felurile de control, fapt ce are o mare importanță pentru activitatea băncilor.

În funcție de forma de organizare a activității, instituțiile bancare se clasifică în bănci unitare și sociale.

Băncile unitare reprezintă instituții bazate pe o conducere autoritară, unipersonală și au un singur proprietar – statul sau o persoană privată.

Băncile sociale (în participație) sunt bazate pe participarea colectivă, de parteneriat a diferitelor persoane fizice și juridice la formarea propriului capital. Există două tipuri principale: *asociații și societăți pe acțiuni*.

Asociația reprezintă o uniune de întreprinderi și organizații (precum și de cetățeni), fondată în baza unui acord și asocieri a unei părți din patrimoniul membrilor care o alcătuiesc după principiul calității de membru, în scopul desfășurării activității economice în comun și obținerii profitului.

Societatea pe acțiuni este principala, iar actualmente și cea mai eficientă formă juridică de organizare a activității, fiind și una din cele mai răspândite varietăți de soci-

etăți cu răspundere limitată. În funcție de caracterul relațiilor reciproce cu compania-pilot, societățile pe acțiuni pot avea statut de companie subordonată sau de filială¹⁴¹.

În Republica Moldova, sistemul bancar are două nivele:

- Banca Națională a Moldovei (BNM);
- Băncile comerciale și instituțiile financiare specializate.

În anul 2016, băncile comerciale sunt:

1. Banca Comercială „COMERTBANK” S.A.
2. Banca Comercială „VICTORIABANK” S.A.
3. Banca comercială „MOLDOVA-AGROINDBANK” S.A.
4. Banca Comercială „Moldindconbank” S.A.
5. Banca Comercială „EuroCreditBank” S.A.
6. „Banca de Finanțe și Comerț” S.A.
7. Banca Comercială „ENERGBANK” S.A.
8. Banca Comercială „ProCredit Bank” S.A.
9. Banca Comercială Română Chișinău S.A.
10. Banca Comercială „EXIMBANK-Gruppo Veneto Banca” S.A.
11. Banca Comercială „MOBIASBANCĂ-Groupe Societe Generale” S.A.¹⁴².

Transferurile de mijloace bănești în favoarea persoanelor fizice prin intermediul băncilor din Republica Moldova s-au redus în perioada ianuarie-aprilie cu 6,5 la sută și în luna aprilie 2016 cu 3,2 la sută, în termeni nominali, comparativ cu perioadele similare ale anului 2015.

BNM va monitoriza și va anticipa în continuare evoluțiile interne și cele ale mediului economic internațional, astfel încât, prin flexibilitatea cadrului operațional specific strategiei de țintire a inflației, să asigure menținerea stabilității prețurilor pe termen mediu.

12.2. Creditul: esență și clasificare

Odată cu dezvoltarea circuitului mijloacelor producătorilor de mărfuri și atingerea unui anumit nivel al producției de mărfuri și al circulației mărfurilor, au apărut și premisele formării relațiilor de credit. Ele au început a se defini ca legități ale eliberării valorii sub formă bănească în procesul circuitului de capital la producătorii de mărfuri, cât și ca legități ale folosirii valorii împrumutate în circuitul de capital la debitor.

Relațiile de credit reprezintă un anumit tip de relații sociale, determinat de dinamica valorii, pe bază de restituire. Elementele incluse în relațiile de credit sunt:

- participanții la raportul de credit;
- promisiunea de rambursare;

¹⁴¹ Anatolie Gh., Caraganciu Il. *Monedă și credit*. Chișinău: Ed. ASEM, 2004, p.91-100.

¹⁴² bnm.md, accesat la 29.05.2016.

- scadența;
- dobânda (prețul creditului).

În calitate de participanți ai relațiilor de credit apar **creditorul și debitorul**.

Creditorul este subiect al relațiilor de credit, proprietar al mijloacelor împrumutate, care acordă împrumut și pentru care primește dobândă.

Debitorul reprezintă subiectul care obține credit și își asumă obligația să restituie în termenul stabilit valoarea luată cu împrumut și să plătească dobândă pentru timpul cât a folosit împrumutul. În cadrul relațiilor de credit, unul și același subiect economic se poate prezenta în același timp și ca creditor, și ca debitor. Banca însă, acționând ca intermediar, în toate cazurile se prezintă în numele său și își asumă toate riscurile ce decurg din aceasta. În condițiile unui sistem bancar dezvoltat, relațiile de credit se pot realiza și fără participarea băncilor. Relațiile dintre creditor și debitor se construiesc ca relații între subiecții juridic independenți, care asigură răspunderea patrimonială a unuia față de celălalt. La baza relațiilor dintre creditor și debitor stă interesul economic reciproc în ce privește transmiterea în folosință temporară a valorii contra unei plăți numită dobândă.

În condițiile economiei de piață, plasarea eficientă a capitalului de împrumut se reglementează prin acțiunea legii valorii. Capitalul bănesc pe principii de credit migrează din ramurile cu o rată scăzută a profitului în ramurile cu o rată înaltă a profitului, ceea ce asigură proporționalitatea necesară în dezvoltarea producției. Fără participarea creditului, procesul constituirii și lărgirii unei producții de înaltă rentabilitate din contul propriilor acumulări ar decurge extrem de lent.

În acest context, creditul este definit astfel:

✦ **Creditul** relevă cedarea temporară de către o persoană altei persoane a mijloacelor bănești, mărfurilor și a altor valori pe un timp determinat (scadență) contra unei sume de bani (dobânda).

În esență, creditul reflectă schimbul unei valori monetare actuale contra unei valori monetare viitoare. Conținutul acestui concept rezultă și din **funcțiile** care sunt atribuite **creditului**:

- constituie o formă de acumulare și redistribuire a mijloacelor bănești;
- contribuie la aplicarea progresului tehnico-științific;
- asigură transformarea economiilor în investiții;
- reprezintă un factor determinant al creșterii economice;
- reprezintă un mijloc de finanțare al deficitului bugetar;
- stimulează consumul de bunuri;
- accelerează tranzacțiile comerciale;
- stimulează exportul și intensifică relațiile comerciale.

Cu ajutorul creditului, se asigură transformarea capitalului bănesc în capital de împrumut, adică capitalurile bănești disponibile și veniturile întreprinderilor, ale gospodăriilor casnice (particulare) și ale statului se acumulează și se transformă în capital de împrumut, care este transmis în folosință temporară.

Creditul este capabil să influențeze volumul și structura masei bănești, volumul operațiilor de plăți, viteza de circulație a banilor. Contribuind la constituirea diferitelor forme ale banilor de credit, el creează baza pentru dezvoltarea decontărilor fără numerar, ceea ce conduce la micșorarea cheltuielilor de circulație și la sporirea eficienței producției în ansamblu.

Formele de credit corespund structurii relațiilor de credit, reflectând particularitățile creditorului și debitorului, precum și întrebuințarea valorii împrumutate.

În țările cu o economie de piață dezvoltată, creditele se prezintă sub mai multe forme:

◇ **În funcție de obiectul împrumutului:**

- comercial;
- bancar;
- de consum.

◇ **În funcție de durata creditului:**

- Pe termen scurt (până la 1 an) – pentru procurarea mijloacelor circulante;
- Pe termen mediu (1-5 ani) – pentru reînnoirea capitalului fix;
- Pe termen lung (mai mult de 5 ani) – pentru investiții capitale.

◇ **În funcție de forma de proprietate a debitorului:**

- privat;
- public.

◇ **În funcție de destinația creditului:**

- de consum;
- operațional;
- investițional.

Creditul comercial este creditul pe care întreprinzătorii în funcțiune și-l acordă unul altuia sub formă de marfă cu amânarea plății.

Creditul bancar este creditul pe care băncile și alte instituții creditare îl acordă întreprinzătorilor care funcționează și altor debitori sub formă de împrumuturi bănești.

Obiectul creditului comercial este capitalul-marfă, iar obiectul creditului bancar este capitalul bănesc de împrumut.

Creditori debitori, în cazul creditului comercial, sunt întreprinzătorii în funcțiune. În cazul creditului bancar, întreprinzătorii în funcțiune apar numai în rolul de debitori, iar creditori întotdeauna sunt băncile.

Creditul comercial este un credit pe termen scurt. Spre deosebire de creditul comercial, care deservește numai circulația mărfurilor, creditul bancar are o sferă de utili-

zare mai largă: el contribuie, de asemenea, și la acumularea capitalului, transformând în capital o parte din veniturile bănești și economiile tuturor păturilor societății. Creditul bancar întotdeauna apare sub formă bănească, de aceea obiectul creditării este capitalul bănesc. Debitorii pot să obțină credit în orice sumă, pentru orice termen și să folosească mijloacele primite în orice sferă a activității economice.

Împletirea creditului comercial cu cel bancar se manifestă în creditarea consumatorului final, care se realizează sub formă de credit pentru consum.

Creditul pentru consum își găsește expresia mai cu seamă în acordarea termenelor de amânare a plății la vânzarea mărfurilor. El poate fi dat și de către bănci sau alte instituții creditoare în cazul cumpărării mărfurilor de consum și plății serviciilor. Obiectul său îl constituie mărfurile de folosință îndelungată și serviciile. Creditul pentru consum poate îmbrăca formele de marfă și bănească. Dobânda la creditul pentru consum, care se deosebește printr-un nivel înalt, se plătește din veniturile populației și apare ca o formă secundară a redistribuirii venitului național.

Creditul public (de stat), dacă în calitate de debitor sau creditor apare statul, se realizează sub forma împrumuturilor de stat prin emiterea obligațiilor de tezaur, plasarea soldurilor depunerilor din instituțiile de economii în efecte publice. În condițiile capitalismului dezvoltat, împrumuturile de stat devin una din modalitățile cele mai importante de finanțare a cheltuielilor bugetare ale statelor. Rezultatul recurgerii la împrumuturile de stat este creșterea datoriei de stat, suma dobânzii pentru achitarea acesteia deseori depășește volumul lansării de noi împrumuturi. Mijloacele obținute din împrumuturile de stat nu participă la circuitul capitalului productiv, la producția valorilor materiale, ci sunt folosite pentru acoperirea deficitelor bugetare. Prin toate acestea, creditul de stat se deosebește de cel **privat**, în cazul căruia creditorii și debitorii sunt persoane juridice și fizice¹⁴³.

Perioada contemporană poate fi caracterizată prin expansiunea creditară a băncilor prin instrumente inovaționale în segmentele pieței, care cândva păreau chiar inaccesibile. Acest proces se caracterizează, în primul rând, prin apropierea maximă a produsului creditar de nevoile financiare ale clientului și ajustarea armonioasă cu fluxul său de numerar. Implicațiile creditului asupra creșterii economice și echilibrului monetar îi atribuie creditului rolul de pârghie economică de bază a economiei moderne contemporane.

¹⁴³ Anatolie Gh., Caraganciu Il. *Monedă și credit*. Chișinău: Ed. ASEM, 2004, p.114-121.

12.3. Politica monetar-creditară: scopuri și instrumente

Politica monetar-creditară reprezintă o formă de intervenție indirectă în economie și se bazează pe cercetările teoretice ale savanților economiști cu privire la rolul banilor în economie și influența acestora asupra parametrilor macroeconomici: creșterea economică, ocuparea forței de muncă, nivelul prețurilor, balanța de plăți etc.

Până la momentul declanșării mării depresiuni în economia țărilor dezvoltate din Europa și America de Nord la începutul anilor 30 a sec. XX, problema reglementării statale a economiei de piață, inclusiv prin utilizarea metodelor politicii monetar-creditară, nu a avut importanță practică, deoarece se susținea ideea autoreglării și auto-dezvoltării economiei de piață. Ulterior, J. M. Keynes a schimbat radical viziunile guvernelor asupra ciclului de afaceri și a politicii economice.

⚡ **Politica monetar-creditară** constituie o formă clasică a politicii conjuncturale, definită ca ansamblu de intervenții ale autorităților monetare (Banca Națională și Trezorerie) asupra masei monetare și asupra activelor financiare, în scopul de a contribui, prin utilizarea tehnicilor și instrumentelor monetare, la realizarea obiectivelor economice fundamentale.

Politica monetară semnifică posibilitatea de a influența nivelul de activitate economică și prețurile prin intermediul volumului și costului monedei.

Dacă politica monetară vizează, ca orice politică economică, realizarea unor **obiective generale** (creștere economică, ocupare deplină, stabilitatea prețurilor, echilibrul balanței de plăți), ea are însă și **obiective proprii**: realizarea unui nivel optim al creșterii monetare (cantitatea de monedă), menținerea unui nivel stimulat al ratei dobânzii și aprierea unui nivel adecvat al cursului de schimb (cursul valutar).

Instrumentele politicii monetar-creditară:

- *operațiunile pe piața deschisă* relevă vânzarea-cumpărarea de către Banca Centrală a hârtiilor de valoare emise de Guvern în scopul micșorării sau majorării cantității de bani în circulație;
- *modificarea ratei scontului* contribuie la mărirea sau micșorarea resurselor creditare ale băncilor comerciale;
- *modificarea cotei rezervelor obligatorii* relevă schimbarea cotei depozitelor obligatorii ale băncilor comerciale care se păstrează în numerar la Banca Centrală;
- *intervenția pe piața valutară* reflectă stabilizarea cursului valutar prin vânzarea sau cumpărarea monedei de către Banca Centrală.

Tipologia politicii monetar-creditară. Atunci când venitul de echilibru se realizează la un anumit nivel, care este însoțit de un șomaj considerabil și de irosiri de capacități de producție, se poate recurge la **politica banilor ieftini**, respectiv la ieftinirea creditului și la

facilitarea obținerii lui. Principalele acțiuni pentru sporirea ofertei de monedă sunt: cumpărarea de titluri publice pe piața deschisă; diminuarea cotei rezervelor obligatorii; reducerea taxei scontului. Creșterea ofertei de bani va conduce la reducerea ratei dobânzii și, implicit, la creșterea investițiilor și a nivelului de echilibru al venitului (produsului) național.

Politica banilor scumpi constă în acel set de măsuri de creștere a costurilor creditului și de reducere a posibilităților de obținere a acestuia, prin vânzarea de titluri pe *open-market*, creșterea ratei dobânzii și sporirea ratei legale de rezervă. Aceste măsuri sunt adoptate pentru limitarea inflației prin cerere.

Politica monetară are la bază faptul că schimbările în oferta de bani afectează cererea agregată de bunuri și servicii. Mecanismul economic prin care se manifestă acest lucru se numește *efectul de transmisie al politicii monetare*. Acest efect de transmisie reprezintă, de fapt, o legătură între bani și modul în care ei sunt cheltuiți de diferiți agenți economici care intră în posesia lor.

Transmisia politicii monetare poate fi reprezentată, la modul cel mai general, ca în schema următoare:

$$M^S \uparrow \Rightarrow r \downarrow \Rightarrow I \uparrow \Rightarrow D \uparrow \Rightarrow Y \uparrow \Rightarrow \begin{cases} Y^D \uparrow \Rightarrow C \uparrow \Rightarrow D \uparrow \\ M^D \uparrow \Rightarrow r \uparrow \Rightarrow I \downarrow \Rightarrow Y \downarrow \end{cases}$$

Această schemă generală a efectului de transmisie monetară poate fi detaliată și mai mult, punând în evidență principalele canale prin care politica monetară își exercită efectele asupra cererii agregate.

Există, în acest sens, patru canale principale, deși ele au o serie de ramificații care fac ca efectele politicii monetare să se difuzeze în întreaga economie. Aceste canale principale sunt: canalul ratei dobânzii; canalul avuției; canalul creditelor; și canalul așteptărilor inflaționiste.

În Republica Moldova, la începutul anului 2016, conduita politicii monetare continuă să fie configurată în funcție de riscurile și incertitudinile asociate evoluțiilor din mediul extern și cel intern. Riscurile externe asociate presiunilor dezinflaționiste sunt marcate de activitatea economică slabă din țările zonei euro și continuarea recesiunii din Federația Rusă – principalii parteneri comerciali externi ai Republicii Moldova. Propagarea riscurilor externe se efectuează prin canalul remiterilor populației și cel al comerțului extern cu implicații asupra diminuării pe termen scurt a veniturilor valutare ale populației și ale exportatorilor autohtoni, ceea ce se reflectă în evoluția ulterioară a inflației. Potențialele riscuri la adresa inflației decurg și din volatilitatea sporită a prețurilor internaționale la materiile prime alături de incertitudini asociate cotațiilor petroliere.

Totodată, principalele riscuri de proveniență internă sunt asociate amânării aprobării bugetului de stat și politicii fiscale pentru anul 2016. Astfel, analizând balanța riscurilor, se anticipează un proces de reducere graduală a ritmului anual de creștere a prețurilor, inclusiv datorită bazei înalte de comparație din anul 2015.

PACHET PEDAGOGIC:**Concepte-cheie:**

❖ Sistem bancar	❖ Credit de consum
❖ Banca Centrală	❖ Politica monetar-creditară
❖ Bancă comercială	❖ Instrumente ale politicii monetar-creditare
❖ Banca Națională a Moldovei	❖ Politica banilor ieftini
❖ Credit bancar	❖ Politica banilor scumpi
❖ Credit comercial	

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Definiți sistemul bancar și determinați nivelurile acestuia.
2. Caracterizați funcțiile băncii centrale.
3. Determinați și analizați funcțiile băncilor comerciale.
4. Comparați formele creditului, exemplificând.
5. Analizați politica monetar-creditară și instrumentele ei.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. Activitatea **băncilor specializate** are ca scop prestarea, de regulă, a unui sau două servicii pentru majoritatea clienților lor. Drept un alt tip de specializare poate servi prestarea de servicii doar unei anumite categorii de clienți (de exemplu, băncilor bursiere, cooperatiste, comunale) sau specializarea într-o anumită ramură. Cel mai pregnant se manifestă specializarea funcțională a băncilor, căci acest tip de specializare influențează în principiu caracterul activității băncii, determină specificul formării activelor și pasivelor, structurii bilanțului băncii, precum și modul de organizare a lucrului cu clientela. Aceste bănci adesea sunt foarte eficiente atât din punctul de vedere al sistemului bancar însuși, cât și a întregii ramuri industriale.

Argumentați și exemplificați eficiența acestui tip de bănci în economia națională și în alte țări.

2. Băncile de economii (banca de împrumut și economii, banca de împrumut și ajutor reciproc) acumulează venituri și economiile populației, și acordă împrumuturi pentru necesități de consum. Aceste bănci își organizează activitatea pe baza atragerii depunerilor mici pe un anumit termen, deși, de regulă, majoritatea lor practică administrarea facturilor scadente cu diverse regimuri de utilizare, care permit retragerea mijloacelor depuse la termen, practic, oricând și fără nicio restricție, cu excepția sumelor deosebit de mari, pentru a căror retragere băncile cer să fie informate din timp, ca să-și înștiințeze clientela. Termenul informării diferă în mod esențial de la bancă la bancă. În volumul operațiunilor active predomină depunerile ipotecare gajate cu bunuri imobiliare și hârtii de valoare, precum și acordarea de credit populației.

Analizați cauzele și mecanismul de încetare a băncii de economii din Republica Moldova.

3. Analizați modalitățile de rambursare a creditelor în economia națională.

4. Analizați comparativ rata dobânzii la depozitele bancare și la creditele bancare în economia națională.

5. Determinați schematic efectele de transmisie a instrumentelor de politică monetar-creditară, punând în evidență principalele canale prin care aceasta își exercită efectele asupra cererii agregate.

13. ECONOMIA MONDIALĂ ȘI RELAȚIILE ECONOMICE INTERNAȚIONALE

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să caracterizeze structurile de bază ale economiei mondiale; ✓ să analizeze dinamica principalelor piețe și fluxuri economice mondiale; ✓ să aprecieze volumul comerțului exterior al Republicii Moldova; ✓ să analizeze gradul de conexiune a economiei Republicii Moldova cu restul lumii. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Esența economiei mondiale. Specializarea internațională a muncii. 2. Relațiile economice internaționale: esență și forme. 3. Comerțul internațional și comerțul exterior. 4. Piața valutară și cursul valutar.

13.1. Esența economiei mondiale. Specializarea internațională a muncii

Marile descoperiri geografice și cuceririle coloniale de la sfârșitul secolului al XV-lea au determinat apariția unor noi relații între agenții economici situați în diferite regiuni ale Terrei. Ulterior, încep să se realizeze schimburi de mărfuri la distanțe mari. Astfel, spre sfârșitul secolului XVI, se conturează un sistem de relații cu caracter economic care stau la baza originii pieței mondiale.

✦ **Piața mondială** definește un sistem de raporturi între economiile naționale și/sau producători, consumatori din diferite țări în vederea practicării tranzacțiilor de activități rezultate ca urmare a specializării internaționale.

Structura pieței mondiale:

Piața de mărfuri și servicii cuprinde ansamblul tranzacțiilor de import și de export dintre agenții economici de pe glob.

Piața capitalului reprezintă plasamentele realizate de către agenții economici sub forma investițiilor externe de capital, credite, valori mobiliare.

Piața muncii reflectă relațiile stabilite între state ca urmare a migrației internaționale a forței de muncă.

Piața produselor tehnico-științifice vizează tranzacții cu tehnologii de vârf.

Piața financiară și valutară – reprezintă raporturi de vânzare-cumpărare a monedelor convertibile ale diferitelor state ale lumii etc.

Formarea pieței mondiale a avut impact pozitiv asupra specializării în domeniul producției și dezvoltării manufacturilor, ceea ce a generat un surplus de produse care nu mai puteau fi comercializate pe piața internă. În aceste condiții, se intensifică comerțul exterior, iar economiile țărilor lumii sunt orientate spre a face tot mai mult schimb de mărfuri.

Progresul economic înregistrat spre sfârșitul sec. XVIII-începutul sec. XIX, odată cu prima revoluție industrială din Anglia, este considerat un moment important în delimitarea perioadei de apariție a economiei mondiale.

Constituirea și dezvoltarea economiei mondiale este un proces îndelungat și complex. Astfel, evidențiem următoarele etape în evoluția economiei globale.

1. Sfârșitul sec. XIX, începutul sec. XX-până la Primul Război Mondial. În ritm rapid se dezvoltau procesele de integrare și de schimb.

2. Anii '20-'30 – războiul și revoluția rusească au generat ruptura relațiilor economice. În timpul Primului Război Mondial au fost distruse resursele de producere și umane.

3. Sfârșitul anilor '20-începutul anilor '30 – a fost marcat de criza economică mondială. În anii '30 se înregistra tendința de conservare a economiilor. Au fost încălțate colaborările de export și comunicare.

4. Perioada de după al Doilea Război Mondial. Are loc procesul de cooperare în sfera serviciilor, gestionarea centralizată a economiei. Economia mondială s-a divizat în două părți. Drept consecință, au loc diferite procese de dezvoltare a economiei. Pentru țările capitaliste este caracteristică creșterea nivelului de producție, principala putere a căreia au constituit-o corporațiile transnaționale, a crescut rolul SUA; implementarea planului Marshall a facilitat renașterea economică a statelor din Europa, programele de ajutor au fost reorientate ulterior spre țările în curs de dezvoltare. În anii '50-'60 s-a înregistrat o apropiere între nivelul de trai din SUA și cel din țările Europei.

5. Anii '60-'70 sunt marcați de continuarea procesului de integrare, condiționată de mișcarea de capital. SUA s-a transformat din stat dominant în lider.

6. Anii '70-'80 înregistrează o cădere bruscă a ritmului de creștere economică pe plan mondial, însă a crescut cota pentru export.

7. Anii '90 se caracterizează prin constituirea, la nivel mondial, a forțelor de producție, ca rezultat al interacțiunii cu capitalul. A crescut nivelul de valorificare a spațiului geografic. Economia mondială intră într-o nouă fază de colaborare intensă dintre țări și are loc consolidarea unui sistem unic. Sub aspect social-economic, economia mondială rămâne a fi încă destul de eterogenă.

Economia mondială contemporană este rezultatul procesului îndelungat al dezvoltării schimbului de activități, pe baza diviziunii muncii, de la forme inferioare, la nivel microeconomic, la forme superioare, la nivel macroeconomic și mondoeconomic.

‡ **Economia mondială** constituie totalitatea economiilor naționale legate între ele printr-un complex de relații internaționale generate de participarea statelor la diviziunea internațională a muncii, la circuitul mondial și guvernate de o ordine economică internațională specifică etapei istorice date.

‡ **Ordinea economică internațională (mondială)** exprimă modalitatea de organizare în timp și spațiu a elementelor economiei mondiale, altfel spus, raporturile de forțe care există între componentele sistemului economic mondial.

„Puterea în relațiile internaționale exprimă capacitatea unei națiuni de a utiliza activele sale tangibile și intangibile, astfel încât aceasta să influențeze comportamentul altor națiuni. Puterea mai poate fi definită și ca acțiunea de a determina pe cineva să facă ceea ce nu dorește să facă sau să împiedice pe cineva să facă ceea ce dorește să facă. Exercițarea puterii se poate realiza pe cale militară, pe cale economică, politică sau prin influență”. Dumitrescu S. accentuează că ordinea economică mondială este „starea calitativă a economiei mondiale într-o perioadă istorică”. Configurația sa depinde de potențialul economic al agenților economici, de nivelul competitivității și dezvoltării economiilor naționale. Astfel, ordinea economică mondială din ultimele decenii este descrisă de următoarele particularități:

➤ „economia mondială este dominată de țările dezvoltate, atât în plan economic, demonstrat de ponderile acestora în PIB-ul mondial, în comerțul internațional etc., cât și de influența lor politică;

➤ țările în dezvoltare, deși dețin cea mai mare parte a populației lumii și cel mai mare teritoriu, nu au aceeași forță economică și nu dețin aceeași influență ca țările dezvoltate;

➤ sfârșitul războiului rece a dus la generalizarea capitalismului și la «îmbrățișarea» aproape unanimă a valorilor economiei de piață;

➤ problemele sociale au început să influențeze puternic ordinea economică internațională prin legăturile complexe cu alți factori, cum ar fi investițiile străine, probleme de mediu, migrația internațională etc.;

➤ creșterea interdependențelor ca urmare a fenomenului de globalizare dă mult mai multă instabilitate mediului internațional. Economiiile naționale au devenit deosebit de interdependente, astfel încât anumite instrumente de politică internă sunt mai puțin efective, iar altele au un efect ridicat asupra concurenței la nivel internațional”¹⁴⁴.

¹⁴⁴ Zaharia R. *Economie mondială*, accesibil la <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.cap1>

Bal A., Dumitrescu S. ș.a. *Economie mondială*, accesibil la <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.cap2>

Economia mondială nu se rezumă doar la tranzacțiile de bunuri, capital, forță de muncă, dar include și alte activități, cum ar fi producția, cercetarea științifică, cooperarea și consumul care sunt determinante în creșterea gradului de diversitate al conținutului acestui sistem. În Fig.13.1. sunt reflectate elementele constitutive ale economiei mondiale:

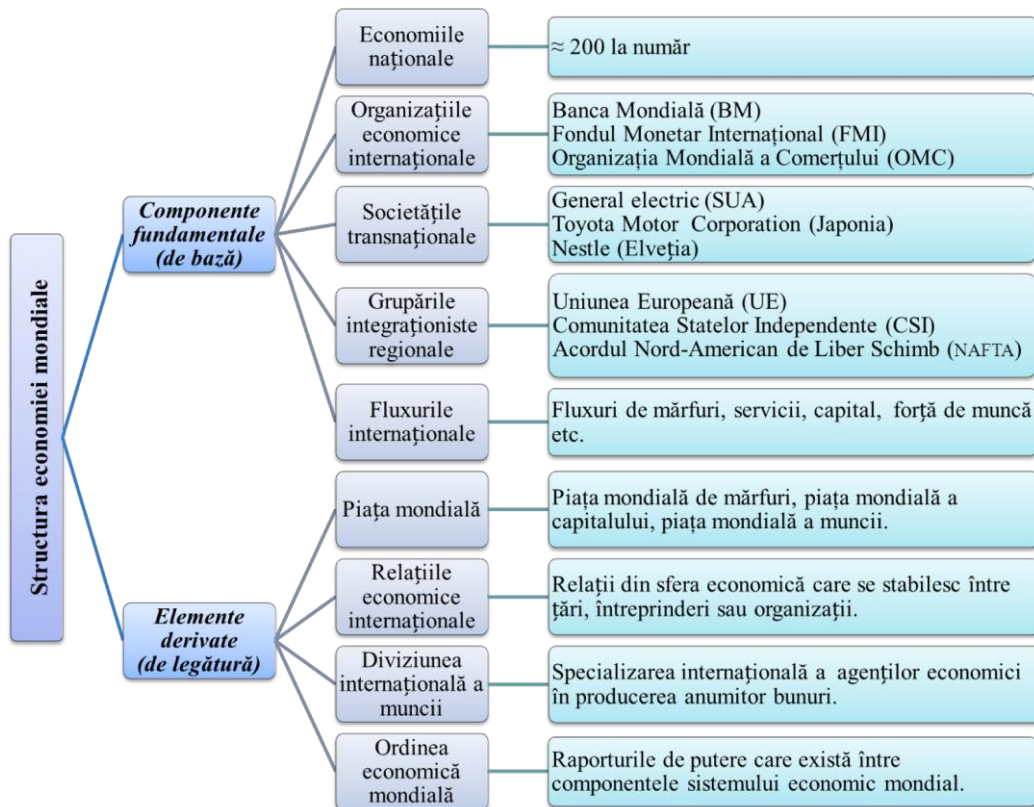

Fig. 13.1. Structura economiei mondiale

Sursa: Sintetizat de autori.

Unele dintre cele mai influente firme la scară globală care au un impact esențial asupra economiei mondiale sunt societățile transnaționale. Ele dispun de un volum enorm de resurse și bunuri care sunt plasate pe diverse piețe.

✦ **Societățile transnaționale (STN)**, numite și corporații transnaționale (CTN), reprezintă entități economice care își desfășoară activitățile economico-financiare în mai multe țări, iar în conținutul activităților sale se regăsește fie exportul, fie producția realizată în străinătate. Ele sunt constituite dintr-o firmă-mamă și filiale situate în afara țării de origine. Astfel, societățile transnaționale pot fi apreciate în funcție de numărul activelor deținute în străinătate, numărul de anagajați în străinătate etc.

‡ **Diviziunea mondială a muncii** este o tendință de specializare a țărilor, în calitatea lor de agenți economici participanți la circuitul economic mondial, în producerea și/sau comercializarea anumitor bunuri economice.

Specializarea internațională a țărilor poate fi explicată cu ajutorul unor teorii printre care:

➤ **Teoria avantajului absolut**, dezvoltată de Adam Smith, consideră că este benefică specializarea în realizarea acelor produse în care o națiune deține un avantaj absolut. Avantajul absolut poate fi ilustrat printr-un exemplu: dacă două țări produc două bunuri – vin și stofă, și costul unei unități de vin este mai mic în țara A decât costul unei unități de vin din țara B, este benefic pentru țara A să se specializeze în producția vinului și țara B în producția stofei.

➤ **Teoria avantajului relativ**, dezvoltată de David Ricardo, vine și îmbunătățește teoria avantajului absolut, demonstrând că și în cazul în care o țară nu deține niciun avantaj absolut (în exemplul creat anterior, țara A produce și stofa mai ieftin decât țara B), se poate specializa în producția aceluși bun pe care îl realizează cu cele mai mici eforturi și poate participa la comerțul internațional în mod benefic. Altfel spus, dacă țara B produce mai ieftin stofă decât vin, este mai benefic pentru ea să se specializeze în producția de stofă.

➤ **Modelul Heckscher–Ohlin** pleacă de la dotarea inegală cu factori de producție a țărilor lumii. Resursele influențează posibilitățile de producție ale unei țări, de aceea tendința de specializare în crearea acelor bunuri, care sunt intensive în factorul abundent, este mai puternică. Dacă, de exemplu, țara A are din abundență capital, ea se va specializa în realizarea de produse intensive în capital, dacă țara B are din abundență forță de muncă, se va specializa în realizarea de produse intensive în muncă.

➤ **Teoria avantajelor comparative**, lansată de P. Krugman, profesor la Massachusetts Institute of Tehnology, constă în posibilitatea creării avantajelor comparative de către acele țări care reușesc să folosească o înaltă tehnologie. El opune avantajul comparativ creat celui dat de condițiile naturale.

➤ **Teoria avantajului național competitiv a lui M. Porter**. Comerțul exterior modern are la bază prioritățile competitive ale unor firme și ramuri influențate de: cantitatea și calitatea factorilor de producție, specificul și mărimea cererii interne pentru producția ramurii date, strategia și structura firmei, caracterul concurenței pe piața internă etc.

Ținând cont de condițiile naturale, factorii tehnico-economici și sociali, precum și de existența piețelor de desfacere, în Fig. 13.2 sunt prezentate tipurile de specializări internaționale.

„Diviziunea mondială a muncii stă la baza interdependențelor economice internaționale, influențându-le în direcții importante care privesc restructurarea lor, reorientarea activității ramurilor economice, regruparea țărilor, accesibilitatea la resursele

economice, conținutul schimburilor economice pe piața mondială, participarea economiilor naționale la circuitul economic mondial etc. Astfel este favorizată și o ordine economică mondială cu caracter dinamic”¹⁴⁵.

Specializarea tehnologică	<ul style="list-style-type: none"> constă în deplasarea treptată a capacităților industriei tradiționale din țările occidentale în țările în curs de dezvoltare;
Specializarea intrafirmă	<ul style="list-style-type: none"> se accentuează pe măsura creșterii dimensiunilor societăților transnaționale;
Specializarea organologică	<ul style="list-style-type: none"> ține de specializarea țărilor în producerea anumitor detalii în serie mare;
Specializarea intraramurală	<ul style="list-style-type: none"> se realizează la nivelul subramurilor, adică în cadrul aceleiași ramuri. De exemplu, în industria chimică: una produce bunuri farmaceutice, alta – parfumuri;
Specializarea interramurală	<ul style="list-style-type: none"> presupune specializarea țărilor dezvoltate în anumite ramuri ale industriei: chimică, textilă, ușoară etc.
Specializarea intersectorială	<ul style="list-style-type: none"> delimitează țările industriale și țările agrare.

Fig. 13.2. Tipurile diviziunii internaționale a muncii

Economia mondială este un sistem avansat de relații mutuale care se stabilesc și se derulează între agenții economici la scară internațională. Fiecare element este important în defnirea caracterului său, specific anumitei perioade de timp, și schimbării regulilor de funcționare a economiei globale. Relațiile dintre subiecții economiei mondiale apar în baza unor schimburi de valori materiale și nemateriale în concordanță cu interesele națiunilor și problemele globale ce vizează întreaga comunitate mondială.

¹⁴⁵ Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală*. Vol. II, accesibil la <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro>

13.2. Relațiile economice internaționale: esență și forme

Specificul economiei mondiale în perioada actuală rezidă în faptul că actorii arenei internaționale sunt interdependenți și, practic, nu există nicio țară care să nu ia parte la schimbul de bunuri, factori de producție etc. Caracterul eterogen al economiei mondiale favorizează formarea unor relații economice între structurile de bază ale acesteia.

✦ **Relațiile economice internaționale (REI)** reprezintă un sistem de relații economice între economiile naționale sau agenții economici din diferite țări, în vederea tranzacțiilor unilaterale sau bilaterale de valori rezultate ale activității economice.

✦ **Relațiile economice internaționale (REI)** cuprind un complex ierarhizat de relații economice, în cadrul sistemului economiei mondiale dintre țări, grupări regionale, entități economice separate și corporații transnaționale.

„Relațiile economice internaționale sunt o sferă specifică de activitate, bazată pe diviziunea internațională a muncii. Ele își găsesc expresie în schimbul dintre țări, reprezentate de întreprinderile, firmele și organizațiile de producție (mărfuri și servicii), comerțul internațional, relațiile internaționale tehnico-științifice, de producție, investiționale, financiar-valutare și creditare, informaționale, în circulația dintre ele a resurselor de muncă”¹⁴⁶.

Sistemul relațiilor economice internaționale cuprinde:

✓ **„relațiile comerciale internaționale** generate de schimburile de mărfuri corporale sau necorporale (schimb de cunoștințe științifico-tehnice, de servicii de turism, transport, asigurări, servicii bancare, tehnice etc.);

✓ **relațiile financiar-valutare**, care exprimă totalitatea raporturilor generate de mișcările internaționale ale fondurilor bănești ocazionate de operațiunile comerciale, necomerciale și financiare, realizate în valută, între agenții economici – persoane fizice sau juridice, aparținând unor state diferite;

✓ **relațiile de cooperare economică internațională**, care exprimă raporturile contractuale de conlucrare dintre parteneri din țări diferite având ca obiect realizarea în comun a unor activități din domeniile producției, cercetării științifice, dezvoltării tehnologice, comercializării sau financiar-valutare”¹⁴⁷.

Actualmente, principalele **forme de relații economice internaționale** sunt:

1. Comerțul exterior și comerțul internațional;
2. Relațiile de creditare;
3. Relațiile valutare și de decontare;

¹⁴⁶ Roșca P. *Relații economice internaționale*. Chișinău: 2005, p. 17-18.

¹⁴⁷ Maha L. *Relații economice internaționale*. Iași, 2006, p. 11.

4. Migrația capitalului;
 5. Migrația internațională a forței de muncă;
 6. Procesele de integrare internațională;
 7. Crearea și dezvoltarea corporațiilor transnaționale și a instituțiilor financiar-creditate;
 8. Reglementarea interstatală a relațiilor economice internaționale (reglementarea relațiilor comerciale și valutar-financiare);
 9. Activitatea instituțiilor financiare internaționale și de creditare în sfera relațiilor economice internaționale (Fondul Monetar Internațional, Banca Internațională de Reconstrucție și Dezvoltare);
 10. Cooperarea în domeniul producției, științei și tehnicii¹⁴⁸.
- Sporirea gradului de specializare internațională, noile descoperiri în domeniul tehnicii și tehnologiilor au impulsat extinderea relațiilor economice internaționale. Acestea din urmă generează fluxuri economice internaționale.

♣ **Fluxurile economice internaționale** reprezintă forma concretă a tranzacției (relațiilor economice internaționale) care se realizează cu o anumită frecvență, valoare și volum între țări sau entități economice.

În funcție de obiectul schimbului, se deosebesc:

- *fluxuri comerciale*: mărfuri, servicii, tehnologii, brevete de invenție, operațiuni de know-how, consulting-engineering etc.;
- *fluxuri de cooperare economică internațională*;
- *fluxuri financiar-valutare*.

Mulțimea fluxurilor economice internaționale, care fac obiectul schimbului de activități în relațiile economice internaționale dintre diferiți agenți ai pieței mondiale, formează circuitul economic mondial. Generalizând, putem considera că principalul flux în cadrul circuitului economic mondial îl reprezintă comerțul internațional.

¹⁴⁸ Жуков Е., Капаева Т., Литвиненко Л. и др. *Международные экономические отношения: Учебник для вузов*. Москва: Юнити-Дана, 2000, с.9.

13.3. Comerțul internațional și comerțul exterior

Aprofundarea diviziunii internaționale a muncii, apariția de noi forme ale relațiilor economice internaționale și schimbarea conjuncturii economiei mondiale sunt principalii factori care schimbă esența comerțului internațional.

✦ **Comerțul internațional** cuprinde activități de export și/sau import de bunuri și servicii realizate între diferite țări sau regiuni în cadrul anumitor segmente ale pieței mondiale.

✦ **Comerțul internațional (mondial)** reprezintă ansamblul comerțului exterior al tuturor țărilor lumii.

✦ **Comerțul exterior** constituie exporturile și importurile de mărfuri și servicii ale unei economii naționale cu străinătatea¹⁴⁹.

Din categoria **elementelor comerțului internațional** fac parte:

Exportul – o vânzare de bunuri economice unui agent economic dintr-o altă țară, în schimbul unei sume de bani convertibili.

Importul – o cumpărare de bunuri economice de la un agent economic din altă țară în schimbul unei sume de bani convertibili.

Reexportul – scoaterea din țară a bunurilor anterior importate (de obicei, materie primă și materiale), pentru revânzarea lor către alte state.

Tranzitul – evidența încărcăturilor, care trec pe teritoriul unei țări pe parcursul unei perioade determinate de timp.

Conform metodologiei Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, volumul comerțului exterior se estimează în baza valorii bunurilor materiale care fac obiectul schimbului dintre economia națională și alte țări, care amplifică sau diminuează resursele materiale ale țării ca rezultat al intrării sau ieșirii mărfurilor în/din țară. Din comerțul exterior se exclud serviciile ce poartă un caracter material și nematerial¹⁵⁰.

✦ **Comerțul exterior de mărfuri** cuprinde totalitatea bunurilor materiale care se adaugă la stocul de resurse materiale ale țării (importuri) sau se scad din acesta (exporturi), prin intrarea pe teritoriul țării sau prin părăsirea acestuia¹⁵¹.

Schimburile comerciale de mărfuri dintre țări sub forma importurilor și exporturilor sunt reflectate într-un document economico-statistic numit bilanș comercială.

¹⁴⁹ Moldovanu D. *Curs de teorie economică*, p. 388.

¹⁵⁰ *Anuarul Statistic al Republicii Moldova*, ediția 2015, p. 419, accesibil la http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2015/20_Comert_exterior.pdf

¹⁵¹ <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=351&id=2251>

‡ **Balanța comercială**¹⁵² reflectă diferența dintre volumul exportului și al importului de bunuri ale unei țări pentru o anumită perioadă de timp determinată.

Balanța comercială poate fi:

- ✓ **excedentară** – se înregistrează atunci când valoarea exportului o depășește pe cea a importului;
- ✓ **deficitară** – se obține atunci când valoarea importului o depășește pe cea a exportului;
- ✓ **echilibrată** – se atestă când există egalitate între exportul și importul de mărfuri.

Exemplu. Biroul Național de Statistică furnizează următoarele date privind comerțul exterior de mărfuri al Republicii Moldova:

Tabelul 13.1. Indicatorii comerțului exterior de mărfuri al Republicii Moldova

Indicatori	2011	2012	2013	2014
Export (Ex), mil. \$ SUA	2216,8	2161,9	2426,3	2339,5
Import (Im), mil. \$ SUA	5191,3	5212,9	5492,4	5917,0
Comerțul exterior (Ex + Im)	7408,1	7374,8	7918,7	8256,5
Soldul balanței comerciale (Ex - Im)	-2974,5	-3051,0	-3064,1	-2977,5
Gradul de acoperire a importului cu exporturi (Ex : Im) × 100%	42,7%	41,5%	44,2%	44%

Sursa: Sintetizat de autori în baza informației utilizate din publicația statistică *Moldova în cifre, breviar statistic*. Chișinău, 2015, p.65, accesibil la www.statistica.md.

Datele obținute ne permit să concluzionăm că în intervalul anilor 2011-2014 valoarea importului de bunuri depășește volumul exportului de bunuri, ceea ce definește o *balanță comercială deficitară* (cu un sold negativ). De asemenea, se observă că în anul 2014 discrepanța dintre export și import se micșorează, comparativ cu anul precedent.

Cât ține de dinamica comerțului exterior al Republicii Moldova, tendința generală a acestuia este în creștere în perioada analizată. Gradul de acoperire a importului prin exportul obținut arată că încasările din export nu sunt suficiente pentru compensarea plăților în vederea importului de bunuri. Spre exemplu, în anul 2014 se cunoaște că importul este compensat de export doar în proporție de 44% sau la un leu plătit pentru import economia este capabilă să acopere numai în mărime de 44 de bani din acumulările generate de export.

¹⁵² Balanța comercială este parte componentă a balanței de plăți a unei țări. Aceasta din urmă este un document statistic în care sunt reflectate fluxurile reale, financiare și monetare dintr-o economie națională și restul lumii pe parcursul unei perioade, de obicei, un an. Situația balanței de plăți este importantă pentru a diagnostica credibilitatea și puterea de acțiune a țării analizate în cadrul relațiilor economice internaționale.

În scopul ameliorării schimburilor comerciale dintre țări, autoritățile elaborează și implementează politica comercială externă.

✦ **Politica comerțului exterior**, numită deseori politică comercială, reprezintă un set de măsuri întreprinse de organismele guvernamentale prin intermediul instrumentelor și al tehnicilor specifice, în vederea ameliorării situației economice a țării în raporturile comerciale cu alte state.

Principalele funcții ale acestei politici sunt protecția economiei naționale de concurenții externi și promovarea acesteia în relațiile economice internaționale.

Instrumentele politicii comerțului exterior sunt:

✓ *politica vamală sau tarifară* ce reglementează intrarea și ieșirea bunurilor în/din țară prin intermediul taxelor vamale;

✓ *politica comercială netarifară* limitează cantitativ importul (embargoul, licențele de import, devalorizarea monedei etc.);

✓ *politica comercială promoțională și de stimulare* presupune aplicarea măsurilor de stimulare a exporturilor (subvenții la export, credite avantajoase etc.).

Practicarea activității de comerț exterior presupune, în primul rând, exprimarea valorii mărfurilor în valută. De aceea situația pieței valutare are influență directă asupra comerțului de mărfuri către alte țări.

13.4. Piața valutară și cursul valutar

Mecanismul funcționării pieței valutare și factorii de influență asupra cursului de schimb e necesar a-i cunoaște având în vedere rolul lor în eficiența tranzacțiilor la nivel internațional și sporirea certitudinii în afacerile desfășurate în raport cu străinătatea.

✦ **Piața valutară** reprezintă un sistem complex de relații financiar-valutare care intermediază vânzarea și cumpărarea de valută (efectivă și în cont) și de devize (bilete la ordin, cecuri etc.) exprimate în moneda altor țări.

Piața valutară este descrisă de anumite **tipuri de operațiuni**, clasificate în baza următoarelor criterii:

1. În funcție de scopul urmărit de clienți:

- tranzacții cu valute efectuate în scop comercial;
- tranzacții derulate în scopul protecției împotriva riscului valutar;
- tranzacții generate de nevoia de fructificare a conturilor de disponibil (tranzacții de arbitraj);
- tranzacții de tip speculativ;
- operații inițiate în scopul dirijării cursului de schimb.

2. *În funcție de momentul efectuării tranzacției și mecanismul finalizării acesteia:*

- tranzacții la vedere (spot);
- tranzacții la termen (forward).

3. *În funcție de natura mijloacelor tranzacționate pe piața valutară:*

- tranzacții cu valute efective;
- tranzacții cu valute în cont;
- tranzacții cu monede internaționale.

Participanții pieței valutare își desfășoară activitatea pe diferite **segmente ale pieței valutare**, cum ar fi:

➤ **segmentul primar** – include participanții care generează cererea și oferta de valută;

➤ **segmentul secundar** – asigură ansamblul operațiunilor până la finalizarea tranzacțiilor, prin concentrarea cererii și ofertei, determinarea cursului în funcție de termenul tranzacțiilor, avizarea clienților și efectuarea viramentelor în conturi;

➤ **segmentul terțiar** – asigură coordonarea și supravegherea tranzacțiilor, rolul principal revenind băncilor centrale.

În cadrul pieței valutare, se manifestă următoarele **elemente**:

✓ **Cererea de valută** provine din partea agenților economici străini care intenționează să cumpere într-o perioadă determinată și la un preț dat o anumită cantitate de monedă națională. Cererea de valută este generată de operațiunile de import, prestări de servicii realizate în țară de agenții economici străini, ieșiri de capital național, extinderea activităților economice, interese speculative de profit și apărarea de cursul de schimb nefavorabil al unor monede naționale.

✓ **Oferta de valută internă** reprezintă cantitatea de monedă națională internă pe care agenții economici autohtoni intenționează să o preschimbe într-o anumită perioadă de timp, la un anumit preț, într-o altă valută, în scopul achiziționării de bunuri fizice și financiare din străinătate. Oferta de valută se formează în urma exporturilor de bunuri, executarea de servicii în altă țară, intrări sub diverse forme ale capitalului străin și depozite bancare ale agenților economici.

✓ **Cursul de schimb** sau **cursul valutar** constituie cantitatea de monedă străină care revine la o unitate monetară națională sau prețul monedei naționale în monedă străină. Rata de schimb reflectă numărul de unități monetare străine care se primesc în schimbul unei unități naționale.

O trăsătură specifică monedei este **convertibilitatea**. Astfel, moneda are proprietatea legală de a se schimba liber prin vânzare-cumpărare pe piața valutară, nelimitat și fără restricții cantitative, indiferent de scopul schimbului, adică pentru plăți sau transfe-

ruri specifice tranzacțiilor comerciale ori necomerciale, precum și fără restricții privind subiectul care realizează schimbul¹⁵³.

Confruntarea cererii și a ofertei de valută este posibilă datorită **subiecților** săi. Astfel, deosebim:

A. Subiecții care generează cererea și oferta de valută:

- agenții economici, ce realizează activități de comerț internațional;
- investitorii de capital;
- subiecții pieței muncii;
- persoane fizice și juridice ca operatori speculatori.

B. Subiecții care concentrează cererea și oferta de valută, stabilesc cursul de schimb, efectuează tranzacțiile cu valute:

- banca de emisie;
- băncile comerciale;
- bursa valutară;
- casele de schimb valutar.

Fluctuațiile cursului de schimb valutar sunt determinate de anumiți **factori de influență**, cum ar fi:

- raportul dintre cerere și ofertă pentru monedele ce se preschimbă;
- inflația;
- rata dobânzii pe piața financiară;
- starea comerțului exterior;
- puterea de cumpărare a monedei;
- conjunctura economică și conjunctura pieței.

Cursul de schimb valutar poate fi:

1. **nominal** – reprezintă prețul relativ al valutei a două țări analizate sau cursul la care un agent economic poate schimba moneda unei țări cu moneda altei țări (lei/\$, lei/€ sau \$/lei, €/lei);

2. **real** – reflectă prețul relativ al mărfurilor din două țări sau cursul la care un agent economic poate schimba bunuri economice fabricate într-o țară cu mărfuri produse în alta.

Cursul de schimb real este raportul dintre prețurile străine și interne măsurat în aceeași monedă. El va măsura competitivitatea țării în comerțul internațional.

Exemplu: Dacă $1 \$ \text{ SUA} = 20 \text{ de lei}$, atunci cu $1 \$$ în SUA ar trebui să cumpărăm aceeași cantitate de mărfuri pe care o achiziționează în Republica Moldova cu 20 de lei. Indicatorul dat este lipsit de unități de măsură, deoarece el poartă un caracter informativ.

Cursul real de schimb al monedei naționale se calculează astfel:

¹⁵³ Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală*. Vol. II.

$$E_r = (E_n \times P_d) : P_f,$$

unde:

E_n – cursul nominal (câți \$, € etc. trebuie oferți pentru 1 leu);

P_d – nivelul prețurilor interne, exprimate în lei (domestic);

P_f – nivelul prețurilor din străinătate, exprimate în \$, € etc. (*foreign*);

E_r – cursul real.

Mărima cursului de schimb valutar real este importantă în aprecierea valorii bunurilor obținute în cadrul economiei naționale și în alte țări. Astfel, dacă: $E_r < 1$, atunci produsele autohtone sunt mai ieftine decât cele străine;

$E_r > 1$, atunci produsele autohtone sunt mai scumpe în comparație cu cele străine.

Exemplu. Un televizor în SUA costă 500 \$ și 11.000 de lei în Moldova. Cursul nominal este egal cu 0,05 \$ SUA pentru 1 leu (19,94 lei pentru 1 \$ SUA). În baza acestor date, determinăm cursul valutar real al leului. Totodată, putem determina cursul real în baza relației:

$$E_r = (E_n \times P_d) : P_f$$

$$E_r = (0,05 \$/1 \text{ leu} \times 11.000 \text{ lei}) : 500 \$ = 1,1 \text{ (ori)}.$$

Deci, un televizor în Moldova este mai scump decât în SUA de 1,1 ori.

Știind că cursul nominal al dolarului SUA este de 19,94 lei, constatăm că prețul televizorului (P_{tv}) în SUA exprimat în lei va costa:

$$P_{tv} \text{ în SUA exprimat în lei} = 500 \$ \text{ SUA} \times 19,94 \text{ lei}/1\$ \text{ SUA} = 9970 \text{ lei}.$$

Astfel, se observă că într-adevăr televizorul în SUA valorează mai puțin decât în Moldova de 1,1 ori (11.000 de lei : 9.970 de lei \approx 1,1 ori). Un televizor în Republica Moldova echivalează cu 1,1 televizoare vândute în SUA.

Deci, cursul real de schimb valutar ne arată de câte ori anumite bunuri, fie coșuri de bunuri dintr-o țară sunt mai scumpe sau mai ieftine, în comparație cu aceleași produse, dar din altă economie.

Rata de schimb valutar este determinată în baza a două **sisteme/regimuri** ale cursului de schimb valutar, și anume:

1. **Sistemul cursurilor de schimb flexibile sau flotante.** Rata de schimb se stabilește ca rezultat al oscilațiilor cererii și ofertei de valută, ca preț de echilibru pe piața valutară.

2. **Sistemul cursurilor de schimb fixe.** Banca Centrală determină cursul luând asupra sa obligațiunea să cumpere sau să vândă orice cantitate de valută națională la cursul stabilit de ea.

În sistemul cursului de schimb fix Banca Centrală decide, de obicei, limitele oscilațiilor libere ale cursului valutei naționale. Astfel, dacă cursul se apropie de nivelul maxim, Banca Centrală vinde această valută în schimbul celei străine, iar dacă cursul

se apropie de nivelul minim, Banca Centrală cumpără această valută în schimbul celei străine.

Creșterea cursului de schimb arată că bunurile și serviciile din străinătate au devenit mai scumpe decât cele interne și de aici rezultă o creștere a competitivității bunurilor interne, iar scăderea cursului de schimb arată faptul că bunurile interne devin mai scumpe și de aici mai puțin competitive. Fluctuațiile cursului valutar și conjunctura pieței valutare sunt esențiale în raporturile comerciale și financiare cu străinătatea.

PACHET PEDAGOGIC:

Concepte-cheie:

❖ Piață mondială	❖ Comerț internațional
❖ Economie mondială	❖ Comerț exterior
❖ Ordine economică mondială	❖ Balanță comercială
❖ Diviziune mondială a muncii	❖ Politica comerțului exterior
❖ Societăți transnaționale	❖ Piață valutară
❖ Relații economice internaționale	❖ Curs valutar

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Delimitați structura economiei mondiale.
2. Determinați conținutul relațiilor economice internaționale și formele sale.
3. Clasificați tipurile de operațiuni desfășurate pe piața valutară.
4. Cercetați efectele aplicării instrumentelor politicii comerțului exterior asupra balanței comerciale.
5. Analizați sursele din care se formează oferta de valută și, respectiv, cererea de valută.

📖 Sarcini pentru studiu independent:

1. *Tendențele economiei mondiale în mileniul III* sunt internaționalizarea, globalizarea și integrarea economică.

„Procesul de internaționalizare implică simpla extindere a activităților economice între statele-națiune și este, în esență, un proces cantitativ care determină creșterea ariei geografice a activităților economice.

Globalizarea economiei mondiale poate fi definită, în sens larg, ca fiind procesul deosebit de dinamic al creșterii interdependențelor dintre statele naționale, ca urmare a extinderii și adâncirii legăturilor transnaționale în tot mai largi și variate sfere ale vieții economice, politice, sociale și culturale și având drept implicație faptul că problemele devin mai curând globale decât naționale, iar soluționarea lor trebuie să fie corespunzătoare. Globalizarea economică reprezintă o integrare treptată a economiilor naționale într-un proces care continuă să diminueze importanța granițelor pentru derularea activităților economice.

Integrarea economică este un proces care cuprinde:

- ✓ un ansamblu de politici economice comune;
- ✓ libertatea de mișcare a bunurilor, serviciilor, capitalurilor și persoanelor;
- ✓ armonizarea legislațiilor naționale;

✓ instituții comune asupra cărora țările participante transferă unele competențe de natură economică.

Mecanismul integrării economice include: spațiu economic comun, piață comună, circulația liberă a factorilor de producție, eficiență și bunăstare, uniune vamală, politici comune în domeniul economic, monetar, financiar și social.

Analiza diverselor forme de integrare are în vedere în principal axa verticală, respectiv intensitatea procesului integrativ. Principalele forme de integrare, în funcție de intensitatea procesului integrativ, sunt: zone de liber schimb, uniunea vamală, piața comună, uniunea economică, uniunea monetară și uniunea politică¹⁵⁴.

Uniunea Europeană (UE) reprezintă cea mai avansată formă de integrare. Uniunea Europeană este principalul model economic al mileniului III, cel mai performant sistem integrativ socioeconomic care pune în valoare unirea mai multor economii naționale și structuri economice coerente ca „nuclee de polarizare a internaționalizării”.

În Tabelul 13.2. sunt reflectate etape ale procesului de integrare economică.

Cercetați etapele procesului de integrare economică și prezentați exemple de grupări integraționiste, completând tabelul. Stabiliți, care grad de integrare l-a atins Uniunea Europeană.

Tabelul 13.2. Etapele procesului de integrare economică

Etapa	Particularitățile procesului	Grupări integraționiste regionale
<i>Zona de liber schimb</i>		
<i>Uniunea vamală</i>		
<i>Piața comună</i>		
<i>Uniunea economică</i>		
<i>Uniunea monetară</i>		
<i>Uniunea politică</i>		

2. „Între principalii «actori» ai sistemului actual de relații internaționale se numără, alături de statele-națiune, și marile corporații transnaționale, organizațiile internaționale interguvernamentale. În majoritatea cazurilor, organizațiile internaționale oferă nu numai cadrul în care sunt luate deciziile de a coopera, dar și mecanismele necesare pentru transpunerea acestor decizii în acțiuni concrete.

Organizațiile internaționale și-au demonstrat rolul de instrumente indispensabile în cadrul sistemului internațional, cu precădere în domeniile economic și social și în sfera drepturilor omului. Bilanțul organizațiilor universale sau regionale, dedicate îndeplinirii dezvoltării econo-

¹⁵⁴ Gribincea A., Cărbune N. ș.a. *Relații economice internaționale. Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2013, p. 9.

Paliu-Popa L. Globalizarea economiei și internaționalizarea afacerilor. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Economie*, Nr. 3/2009, p. 215-216.

http://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2009-03/16_LUCIA_POPA_PALIU.pdf

Dodescu A.O. Conceptul de integrare – o abordare economică exhaustivă. În: *Analele universității din Oradea, Științe economice*, Tom XIII, 2004, p.163-164.

http://anale.steconomiaceuoradea.ro/volume/tom_xiii_2004.pdf

Zaharia R., Brailean T. *Uniunea Europeană și economia globală. Suport de curs*, p. 13, accesibil la: http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/I_Uniunea_Europeana_si_economia_globala.pdf

mice și sociale prin asistență tehnică, ajutor financiar sau promovarea comerțului, ca și mecanismele instituite pentru protecția drepturilor omului, poate fi considerat, sub cele mai multe aspecte, ca pozitiv.

Unul din cele mai evidente aspecte ale rolului și contribuției organizațiilor internaționale în statornicirea unei ordini de cooperare în raporturile internaționale îl constituie identificarea, prin multiplele contacte dintre reprezentanții diferitelor națiuni pe care le facilitează, a intereselor comune ale întregii comunități internaționale. În cadrul organizațiilor internaționale, care asigură o multitudine de forumuri de dezbateri și canale de negocieri și consultări, din varietatea de abordări a problemelor globale sau regionale se degajă soluțiile convenabile sau acceptabile tuturor participanților. Organizațiile internaționale servesc astfel nu numai ca instrumente de înlesnire a cooperării dintre națiuni, dar și ca instrumente de creștere a nivelului conștiinței privind realitățile unei lumi interdependente, ale cărei provocări au un caracter global. În plus, ele oferă mijloacele necesare desfășurării procesului de integrare și agregare a intereselor statale cele mai diverse.

Convenția din 1975 privind reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale prezintă următoarea definiție a organizațiilor internaționale (interguvernamentale): „o asociere de state constituită printr-un tratat, având un act constitutiv, organe comune și personalitate juridică distinctă de cea a statelor membre care o compun”. Unii autori dau definiții mai largi, în sensul că „organizația internațională constituie o formă de coordonare a colaborării internaționale în domenii stabilite, pentru care statele au creat un anumit cadru juridic instituțional permanent, printr-un statut elaborat de comun acord, ce prevede obiectul și scopul organizației, organele și funcțiile lor necesare realizării obiectivelor urmărite”¹⁵⁵.

În Tabelul 13.3 sunt prezentate trei organizații care influențează esențial sistemul economiei mondiale.

Studiați activitatea acestor instituții, completând tabelul conform criteriilor indicate. Includeți în cercetare alte două structuri de importanță majoră în relațiile economice internaționale. Argumentați alegerea dvs.

Tabelul 13.3. Organizații internaționale

Organizații economice și instituții financiare internaționale	Anul fondării, scopul și obiectivele urmărite	Funcțiile îndeplinite	Structura organizatorică	Anul aderării Republicii Moldova
Organizația Națiunilor Unite				
Fondul Monetar Internațional				
Banca Mondială				
?				
?				

3. În afară de criteriul geografic de clasificare a țărilor lumii, o preocupare deosebită a economiștilor constituie gruparea acestora în funcție de nivelul de dezvoltare. Astfel, organizațiile economice internaționale cercetează această problemă și selectează anumiți indicatori care permit identificarea locului economiilor naționale în sistemul economiei mondiale ținând cont de progresul economic înregistrat.

¹⁵⁵ Bal A., Dumitrescu S. ș.a. *Economie mondială*, accesibil la <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.asp?id=cap10>

În anii '90, ONU a adoptat clasificarea țărilor lumii în: *economii dezvoltate (sau industrial dezvoltate)*, *în curs de dezvoltare* și *economii în tranziție*. În raportul ONU, *World Economic Situation and Prospects 2016*, toate țările lumii se clasifică în aceleași trei categorii mari de țări. Pentru a include țara într-un grup sau altul, s-au utilizat anumite criterii: tipul economiei (de piață sau în tranziție), nivelul de dezvoltare social-economică al țării, adică PIB /PNB pe cap de locuitor, structura sectorială a PIB-ului, nivelul și calitatea vieții.

Fondul Monetar Internațional (FMI) evidențiază două grupuri principale de țări:

1. **Țări cu economii dezvoltate sau „avansate”** (*Advanced Economies*): G-7, țările „zonei euro” și alte țări dezvoltate.
2. **Țări cu economii (piețe) emergente și țări în curs de dezvoltare** (*Emerging Market and Developing Countries*).

În ceea ce privește Banca Mondială (BM), principalul criteriu pentru clasificarea țărilor este venitul național brut (VNB) pe cap de locuitor. Nivelul venitului determină capacitatea de cumpărare în țară, nivelul de dezvoltare tehnologică a proceselor de producție la întreprinderile locale, precum și starea infrastructurii sociale. Conform clasificării Băncii Mondiale, în funcție de VNB pe cap de locuitor, toate țările sunt împărțite în economii cu venituri mici, economii cu venituri medii (acestea, la rândul lor, subdivizate în economii cu venituri sub medie și a celor cu venituri peste medie) și economii cu venituri înalte.

Anual la 1 iulie, Banca Mondială revizuieste nivelul PNB per capita pentru fiecare categorie de țări. Astfel, situația de la 1 iulie 2015 este următoarea:

- **economiiile cu venituri mici** sunt acele care au înregistrat în anul 2014 un VNB/locuitor de până la 1.045 \$ inclusiv;
- **economiiile cu venituri medii** au obținut un PNB/locuitor de la 1.046 \$ până la 12.735 \$;
- **economiiile cu venituri înalte** sunt cele cu un VNB per capita de la 12.736 \$ și mai mult.

Aceste intervale de referință sunt actuale și pentru anul fiscal 2016¹⁵⁶.

În general, fiecare țară poate să treacă dintr-o categorie în alta în funcție de performanțele obținute pentru perioadele analizate.

Studiați aceste clasificări și prezentați exemple de economii care se regăsesc în grupurile menționate în tabel cu referire la ultima perioadă de timp. Evidențiați în acest sens anumite particularități.

¹⁵⁶ http://www.rastvortseva.org/index/tema_4_klassifikacija_stran/0-35;

<http://data.worldbank.org/news/new-country-classifications-2015;>

<http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups;>

World Economic Situation and Prospects 2016, UN, New York, 2016, p.157

http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2016wesp_full_en.pdf

Перспективы развития мировой экономики. Адаптация к снижению цен на биржевые товары

Обзоры мировой экономики и финансов МВФ, октябрь, 2015, p. 157-158.

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/pdf/text.pdf>

Perspectives de l'économie mondiale, FMI, 19.01.2016

<http://www.imf.org/external/french/pubs/ft/weo/2016/update/01/pdf/0116f.pdf>

Tabelul 13.4. Clasificarea țărilor lumii după FMI, ONU și BM

	Grupuri de țări	Exemple de țări
FMI	Țări cu economii dezvoltate	
	Țări cu economii emergente și în curs de dezvoltare	
ONU	Economii dezvoltate	
	Economii în curs de dezvoltare	
	Economii în tranziție	
BM	Economii cu venituri mici	
	Economii cu venituri medii	
	Economii cu venituri înalte	

4. Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, în anul 2015 exporturile de mărfuri au valorat 1966,9 mil. \$ SUA, fiind la un nivel inferior celui obținut în anul 2014 cu 15,9%. Exporturile de mărfuri autohtone au însumat 1304,0 mil. \$ SUA, cu 14,8% mai puțin față de anul precedent. Deficitul balanței comerciale în anul 2015 a constituit 2019,9 mil. \$ SUA, cu 957,6 mil. \$ mai mic decât cel înregistrat în anul 2014¹⁵⁷.

Structurați exporturile Republicii Moldova, pentru anii 2014 și 2015, pe principalele țări de destinație a mărfurilor sau grupuri de țări și importurile Republicii Moldova structurate pe principalele țări de origine a mărfurilor sau grupuri de țări.

Tabelul 13.5. Importul și exportul de mărfuri după origine și destinație

Grupuri de țări/Țări	Import, mil. \$ SUA		Export, mil. \$ SUA	
	2014	2015	2014	2015

De asemenea, prezentați exporturile și importurile pe principalele categorii de mărfuri exportate și importate pentru aceeași perioadă de referință.

Tabelul 13.6. Importul și exportul de mărfuri pe grupe de produse

Grupe de mărfuri	Import, mil. \$ SUA		Export, mil. \$ SUA	
	2014	2015	2014	2015

¹⁵⁷ Activitatea de comerț exterior a Republicii Moldova în anul 2015
<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5079>

Analizați evoluția exporturilor și a importurilor în anul 2015, comparativ cu anul precedent.

5. „Bulversarea pieței valutare reprezintă doar o secvență cu o intensitate mai mare în cadrul unei tendințe sistemice de depreciere a leului moldovenesc (MDL). La rândul său, slăbirea monedei naționale care a început în ultimul trimestru din 2014 și continuă până în prezent indică faptul că economia națională a intrat într-o fază de comprimare. Deprecierea monedei naționale reflectă evoluția altor parametri macroeconomici. În ultimii ani, deprecierea MDL față de alte valute a fost determinată de dinamica conjugată a mai multor factori economici”¹⁵⁸.

În Fig. 13.3. este reflectat cursul valutar al leului moldovenesc pentru un anumit interval de timp. Analizați fluctuațiile ratei de schimb pentru perioada 01.10.2014-14.03.2016, indicând factorii de influență interni și externi asupra aceluia.

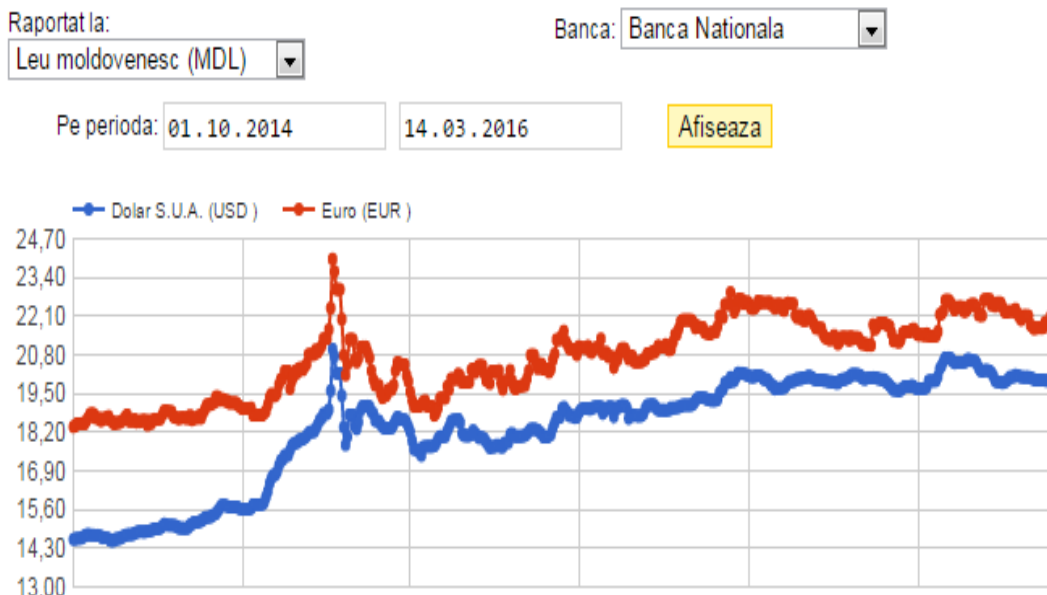

Fig. 13.2. Evoluția cursului valutar al leului moldovenesc (MDL) comparativ cu principalele valute de referință (01.10.2014-14.03.2016)

Sursa: http://www.curs.md/ro/grafic_evolutii

¹⁵⁸ Fală A. *Diagnosticul deprecierei leului moldovenesc*. Chișinău, martie 2015, p.4, accesibil la http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/download/1354_9995c89eb29a4b02f4581957b7cd3614

14. ECONOMIA DREPTULUI

Obiective de referință	Unități de conținuturi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ să constate aportul teoriilor neoinstituționale în activitatea economică; ✓ să analizeze teoriile lui G. Becker, identificând rolul lor în reglementarea activității socioeconomice; ✓ să explice comportamentul maximizator rațional în contextul economiei dreptului; ✓ să analizeze rolul și esența teoriei economiei constituționale, evidențiind actualitatea acesteia pentru Republica Moldova; ✓ să analizeze dependența rezultatului final de procedura decizională aleasă în teoria raționalității procedurale. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Incursiuni în economia dreptului. 2. Teoriile lui G. Becker. 3. Teoria economiei constituționale. 4. Teoria raționalității procedurale și rolul ei în economie.

14.1. Incursiuni în economia dreptului

Un compartiment al teoriei instituționale este economia dreptului. Ca direcție de cercetare, economia dreptului a apărut la mijlocul anilor '60. Această disciplină este o știință de frontieră între teoria economică și drept. Reprezentanții R. Coase, R. Posner, G. Kalabrezi, G. Becker și-au adus un aport considerabil la dezvoltarea acestei științe. Economia dreptului analizează comportamentul agenților economici ca fiind rațional și maximizator în momentul luării deciziilor atât în cadrul pieței, cât și în afara ei.

Mecanismul sistemului legislativ este asemănător mecanismului pieței care reglementează repartizarea resurselor limitate. Spre exemplu, în cazul furtului precum și al vânzării are loc schimbarea posesorului. Diferența constă în aceea că transferul în cadrul pieței poartă un caracter benevol, iar furtul – fără acordul unei părți. Majoritatea infracțiunilor se produc în condițiile unor costuri de tranzacție înalte, astfel încât schimburile benevole devin imposibile. De exemplu, un șofer nu are posibilitatea ca anticipat să negocieze cu fiecare pieton mărimea compensațiilor pentru pagubele ce le poate produce. Printre astfel de infracțiuni se regăsesc încălcările administrative și penale.

Indiferent de caracterul tranzacției, ele generează costuri, aplicate de sistemul juridic (de exemplu: inderdicții judecătorești, compensații materiale, pedepse penale). Analiza economică se efectuează pentru tranzacțiile benevole și nebenevole.

Economia dreptului studiază reacția agenților economici cu privire la prevederile legislative. De exemplu, cum durata procesului de judecată influențează numărul de revendicări (despăgubiri), asprimea și ireversibilitatea pedepsei, nivelul criminalității, particularitățile legislației privind relațiile de familie, bunăstarea relativă a femeilor și bărbaților etc.¹⁵⁹.

O altă viziune a economiei dreptului ține de cercetarea schimbării normelor legislative ca rezultat al acțiunii factorilor economici. Dezvoltarea și funcționarea instituțiilor de drept se fundamentează pe principiul eficienței economice (principiul maximizării bunăstării, principiul minimizării costului de tranzacție).

Astfel, argumentul rezidă în faptul că, în condițiile stabilirii precedentelor juridice, sistemul legislativ funcționează asemănător pieței și ia decizii la care ar ajunge independent actorii implicați în negocieri cu privire la obiectul disputei. Acest sistem asigură o astfel de repartizare a drepturilor la care ar ajunge piața în lipsa costurilor de tranzacție¹⁶⁰.

Adepii economiei dreptului consideră că normele juridice trebuie să asigure eficiența economică. În acest context, sistemul juridic trebuie să corespundă următoarelor cerințe:

1. Prevederile legislative să contribuie la micșorarea costurilor de tranzacție, eliminând barierele artificiale în calea schimbului benevol și să asigure realizarea contractelor încheiate.

2. Legea să stabilească și să protejeze drepturile de proprietate, creând impedimente pentru apariția tranzacțiilor nebenevole. Minimizând costurile de tranzacție descrise în teorema lui R. Coase, diminuarea incertitudinii în legătură cu drepturile de proprietate vor determina mărirea numărului de tranzacții reciproc avantajoase.

3. În condițiile costurilor de tranzacție înalte, definirea drepturilor de proprietate trebuie să fie cât mai exactă.

P. Posner consideră că sistemul juridic imitând piața, facilitează determinarea și eliminarea normelor ce nu permit funcționarea eficientă a economiei.

¹⁵⁹ Автономов В. С. и др. *История экономических учений*. Москва: Инфра-М, 2002, с. 676-680.

¹⁶⁰ Feuraș E. *Mediu instituțional: formare, funcționare, reformare*. Chișinău: Ed. ASEM, 2001, p.59.

14.2. Teoriile lui G. Becker

Deținător al Premiului Nobel pentru Economie în 1992 și profesor de economie și sociologie la Universitatea din Chicago, Gary Becker a analizat prin prisma economică diverse forme de comportament uman: discriminarea rasială, teoria crimei, pedepsei, căsătoriei, fertilității și familiei, insistând însă și asupra comportamentului irațional al firmelor și agenților economici.

Abordarea economică a comportamentului uman este văzută de G. Becker ca perspectivă distinctă, în relație cu disciplinele de graniță (sociologice, psihologice, antropologice, politice sau genetice), punând în evidență principalele atribute ale modului de gândire economic, asumând înțelegerea comportamentului uman mai explicit și mai extensiv decât alte moduri de abordare.

„*Comportamentul uman. O abordare economică*” (1976) tratează relațiile dintre principalele forme de manifestare ale personalității și activităților umane și economice.

Teoria economică a discriminării

În viziunea lui G. Becker, discriminarea apare în legătură cu faptul că unii agenți economici nu doresc să stabilească relații cu reprezentanții altor rase, naționalități, religii etc. Antreprenorii, muncitorii și consumatorii sunt preocupați de trăsăturile de personalitate ale partenerilor de afaceri, de nivelul veniturilor, cantitatea și calitatea bunurilor și serviciilor de care beneficiază în cadrul pieței. Din aceste considerente, Becker a delimitat un nou parametru al funcționării agenților economici, anume înclinația spre discriminare. Această predispoziție va influența nivelul și structura prețului. Pentru explicarea acestei teorii, autorul delimitează coeficientul discriminării individuale și coeficientul discriminării în cadrul pieței.

Discriminarea individuală relevă un cost de oportunitate pe care îl suportă individul, atunci când evită anumite relații sociale cu reprezentanții altor colectivități. De exemplu, un antreprenor, dorind să angajeze muncitori de naționalitatea sa, este nevoit să le ofere un salariu mai mare decât cel din cadrul pieței. Acesta reprezintă costul de oportunitate al urmării preferințelor sale. În aceste condiții, consecințele sunt suportate atât de discriminator, cât și de discriminați.

Discriminarea în cadrul pieței reflectă inegalitatea în venituri dintre grupuri ce nu parvin din cauza productivității și timpului lucrat. Mărimea acestui coeficient depinde de nivelul concurenței în cadrul pieței bunurilor, a muncii, a accesului la educație, a intensității antipatiei față de grup etc. Becker explică discriminarea prin două modalități:

- prin remunerarea diferențiată a bărbaților și a femeilor, a oamenilor de rasă europeană și de rasă negroidă;

• prin segregare, se înțelege izolarea grupului, renunțând la oricare relații economice cu membrii altor grupuri. În cazul în care caracteristicile și numărul membrilor grupurilor sunt asemănătoare, atunci are loc segregarea perfectă. **Exemplu:** În cadrul unei firme activează numai bărbați, în cadrul alteia – numai femei. În acest caz, inegalitatea în venituri nu ar exista, deoarece muncitorii cu aceeași productivitate ar avea salarii identice ca mărime, indiferent de gen sau rasă.

Astfel discriminarea în cadrul pieței este valabilă doar din cauza deficitului de muncitori calificați din grupul minorităților discriminate, ceea ce nu permite crearea firmelor specializate în utilizarea doar a muncii acestora.

Pentru aprecierea impactului discriminării asupra societății, G. Becker a utilizat modelul comerțului internațional. Între majoritatea discriminatorie și minoritatea discriminată sunt posibile schimburi de factori de producție. În acest context, se conturează trei abordări:

1. discriminarea semnifică micșorarea veniturilor nete ale ambilor grupuri din cauza impozitului stabilit asupra capitalului exportat, ceea ce diminuează fluxul de capital dintre grupuri;

2. discriminarea acționează diferit asupra mărimii veniturilor din muncă și capital în ambele grupuri. De exemplu, în cazul discriminării rasiale câștigă muncitorii albi și posesorii de capital de rasă negroidă și pierd muncitorii negroi și posesorii de capital de rasă europeană;

3. Dacă minoritatea ar încerca să se separe din punct de vedere economic de majoritate, sau ar aplica drept răspuns politica discriminatorie, atunci veniturile ei s-ar reduce și mai mult.

Becker nu a oferit un răspuns clar privind fenomenul discriminării în cadrul pieței pe termen lung. Din cele menționate anterior, rezultă că antreprenorul care discriminează suportă costuri mai mari decât cel care nu o face. De aceea, concurența ar trebui să reducă sau să elimine această formă de discriminare. Atare concluzie nu este specifică discriminării individuale din partea consumatorilor și angajaților. Depășirea eficientă a acestui fenomen este posibilă în condițiile existenței firmelor și a piețelor perfect segregate (când nu se modifică structura preferințelor agenților economici)¹⁶¹.

Teoria economică a criminalității și a pedepsei

În analiza sa, G. Becker consideră că infractorii nu sunt indivizi cu devieri psihice sau victime ale mediului social nefavorabil, dar agenți raționali, capabili să reacționeze premeditat la limitele și oportunitățile existente. Ei tind să-și maximizeze utilitatea așteptată și din acest punct de vedere comportamentul lor nu diferă de cel al altor persoane. Alegerea de a fi infractor, autorul o abordează ca o decizie investițională

¹⁶¹Becker Gary S. *Human Behavior. Economical Approach*. Moscow: SU HSE, 2003. 672 p.

normală în condiții de risc și incertitudine. Prin urmare, nivelul criminalității va depinde de corelația dintre câștiguri și costuri. Câștigurile obținute de infractori se determină ca diferența dintre veniturile din activitatea ilegală și cea legală. Aceasta explică de ce înclinația spre astfel de infracțiuni (furtul) deseori este manifestată de indivizii ce provin din familii sărace, șomerii și cei cu nivel de calificare redus. Astfel comportamentul criminal este legat de investițiile anterioare în capitalul uman (nivelul de calificare și de pregătire). Costurile activității criminale vizează perspectiva pedepsei. Acesta este prețul pe care îl suportă infractorii în cazul depistării infracțiunii.

În condiții constante, cu cât probabilitatea depistării infracțiunii și aplicării pedepsei aspre este mai mare, cu atât costurile activității infracțiunilor sunt mai mari, iar motivația și numărul de infractori va fi mai mic.

Becker a argumentat că persoanele cu un nivel înalt de instruire sunt mai predispuse spre a comite infracțiuni ce necesită cheltuieli financiare esențiale. Iar persoanele necalificate săvârșesc infracțiuni ce necesită cheltuieli de timp. Pentru primii, mai gravă va fi pedeapsa cu închisoarea, iar pentru ceilalți – compensarea daunelor materiale. Din punctul de vedere al eficienței economice, avantajele recompenselor bănești rezidă în faptul că ele acoperă prejudiciul părții vătămate, dar și asigură economisirea resurselor societății necesare pentru întreținerea infractorilor în penitenciare.

Abordarea economică a criminalității, după Becker, a câștigat popularitate și este aplicată în analiza diverselor compartimente ale legislației și chiar în momentul anunțării sentinței judecătorești.

Economia familiei

În cercetările sale o atenție sporită G. Becker a acordat familiei, inclusiv prin publicarea *Tratatului despre familie* (1981). Instituția familiei pe parcursul istoriei a fost analizată sub diverse aspecte: diviziunea muncii între membrii familiei, funcționarea mecanismului pieței căsătoriilor, alegerea dintre numărul de copii și calitatea educației, dinamica divorțurilor etc.

Diviziunea muncii în familie. Practic, în toate societățile, se consideră normalitate ca femeile să facă menaj, iar bărbații să activeze în cadrul pieței. Această separare se datorează acțiunii factorilor biologici sau socioculturali, cum ar fi discriminarea, cu toate acestea, Becker consideră că această specializare este un rezultat al alegerii raționale individuale.

Eficiența investițiilor în capitalul uman este direct proporțională cu durata de timp în care acestea sunt utilizate. La persoanele ce își desfășoară activitatea profesională cu durată deplină a zilei de muncă, nivelul rentabilității studiilor va fi mai înalt decât la cei care sunt ocupați parțial, restul zilei fiind consacrată activităților casnice. De aceea câteva deosebiri între soți sunt suficiente, fie de natură biologică sau socială, pentru a-i determina să se specializeze în acumularea unui anumit tip de capital ce poa-

te genera creșterea productivității, preponderent făcând menaj sau activând în cadrul pieței. Becker accentuează că finalitatea acestei specializări induce la formarea unui sistem perfect de diviziune a muncii și la o discrepanță pe termen lung între femei și bărbați, în funcție de productivitatea muncii și a veniturilor. Această abordare contrazice opinia multor savanți cu privire la faptul că activitățile casnice trebuie să fie împărțite în mod egal între soți. Din punct de vedere economic, aceasta din urmă ar conduce la o repartizare ineficientă a resurselor în cadrul familiei.

Analiza pieței căsătoriilor. Încheierea căsătoriei este analogică formării firmei în parteneriat. Persoanele se căsătoresc numai dacă volumul bunurilor de consum final, obținute în comun, depășesc suma aritmetică a rezultatelor obținute separat.

Căsătoria este o decizie în legătură cu câștigul net așteptat de către cei care au stabilit aceste relații. Probabilitatea încheierii căsătoriei depinde de mărimea acestui câștig. Complementaritatea muncii bărbatului și a femeii, determinată de dorința de a avea și educa propriii copii, creează stimulente puternice pentru căsătorie. Corespunzător, avantajele în urma creării familiei sunt mai mici pentru cei care preferă să aibă mai puțini copii sau „copii necalitativi”. Această categorie de persoane se căsătoresc mai târziu.

Căutarea pe piața căsătoriei este similară căutării de pe piața muncii, iar acestea încetează când agenții raționali înțeleg că utilitatea așteptată a căsătoriei este mai înaltă decât cea celibatară.

Teoria economică a natalității. În opinia lui Becker, decizia de a avea copii este analogică altor decizii investiționale, luate de agenții economici raționali. În interpretarea lui, copiii sunt „bunuri de folosință îndelungată”. Ei sunt pentru părinți un mijloc de satisfacție, însă întreținerea și educarea lor generează costuri implicite (timpul părinților) și explicite. Cererea pentru copii este invers proporțională cu cheltuielile de întreținere a lor și proporțională cu nivelul veniturilor părinților. Această poziție contravine tendinței de micșorare a familiei, în condițiile creșterii economice. Însă la un salariu mai înalt al părinților, crește nu doar venitul familiei, dar și prețul (cost de oportunitate) timpului părinților petrecut cu copiii. Pornind de la faptul că educarea copiilor necesită foarte mult timp, efectul de preț depășește efectul de venit și astfel odată cu creșterea salariului, scade cererea pentru copii.

Un element important în planificarea familiei, analizată de Becker, este alegerea dintre numărul de copii și calitatea acestora (starea de sănătate, nivelul de educație etc.). El a elucidat substituibilitatea calității și a numărului de copii și faptul că acestea sunt interdependente neliniar.

Rolul altruismului. În multe din lucrările sale, economistul american a cercetat comportamentul altruist al omului. Prin altruism el înțelegea dependența directă dintre funcțiile de utilitate ale multor persoane. De exemplu, bunăstarea mamei este cu atât mai înaltă, cu cât mai satisfăcut este copilul ei. Funcția de utilitate a mamei este determinată de funcția de utilitate a copilului.

Invidia definește aceeași interdependență în sens invers. Invidiosul se simte mai bine dacă altuia îi este mai rău, și invers. Egoismul presupune lipsa legăturii reciproce dintre funcțiile de utilitate ale diferitelor persoane.

14.3. Teoria economiei constituționale

Interesul sporit al economiștilor față de drept este argumentat prin faptul că normele juridice într-un anumit sens limitează activitatea economică, iar în altul o protejează. În a doua jumătate a secolului XX, economiștii din țările vestice, în analiza proceselor economice, au aplicat concomitent metodele de cercetare economice și juridice.

Ulterior, în 1982 a apărut o nouă direcție științifică interdisciplinară numită **economia constituțională** (teoria economică a constituției). Unul dintre fondatorii acestei științe este economistul american J. Buchanan, căruia în anul 1986 i-a fost decernat Premiul Nobel „Pentru dezvoltarea teoriei contractuale și constituționale fondate pe studiul procesului de pregătire și luare a deciziilor politice și economice”.

✚ **Economia constituțională** studiază principiile îmbinării optimale a oportunităților economice corespunzătoare nivelului de dezvoltare constituțională, reflectate în dreptul constituțional, ce reglementează activitatea economică și politică a țării.

În general, economia constituțională abordează: conținutul economic al constituției, premisele constituțional-juridice de funcționare eficientă și dezvoltare a economiei, reglementarea dreptului de proprietate, impactul intervenției statului în economie, reglementarea constituțională a fiscalității și a procesului bugetar, statutul băncii centrale și dezvoltarea sistemului bancar.

Actualmente, o opinie unică recunoscută la nivel științific cu privire la obiectul de studiu al economiei constituționale nu există, deoarece este o știință în dezvoltare.

Abordarea complexă a problemelor cercetate în cadrul economiei constituționale are o utilitate practică, întrucât ea permite juriștilor o înțelegere mai profundă a economiei la toate nivelurile de funcționare, iar economiștilor – sesizarea corectă a acțiunii normelor juridice și în special a celor constituționale.

S. Nesmeianova consideră că economia constituțională descrie conținutul relațiilor economice ce corespund normelor constituționale.

Economia constituțională urmărește realizarea *obiectivelor expuse infra*:

- **Delimitarea premiselor constituționale pentru dezvoltarea eficientă a economiei.** Reforma constituțională din Marea Britanie (sf. sec. XVII) a determinat schimbări în economie: limitarea puterii regale și trecerea dreptului de a stabili, modifica și limita acțiunea legilor, introducerea impozitelor de către parlament, fapt ce i-a permis acesteia să intre printre primele în era revoluției industriale și a creșterii economice rapide.

• **Analiza impactului schimbărilor economice asupra statului.** Istoria demonstrează că economia de piață este baza funcționării regimului democratic, însă existența acesteia nu întotdeauna contribuie la formarea lui. Pentru democrație în aceeași măsură este nefavorabilă lipsa libertății antreprenoriale, precum și dezvoltarea exagerată a acesteia. Cunoscând acest pericol, SUA a emis legea antitrust, iar alte țări au luat măsuri pentru susținerea concurenței în cadrul pieței și al micului business. Susținabilitatea regimurilor democratice este influențată și de alți factori, precum: nivelul dezvoltării economice, polarizarea societății, capacitatea statului de a asigura standardele sociale minime etc. În același context, sunt cercetate mecanismele acțiunii economiei asupra modificărilor constituționale.

• **Studierea impactului crizelor economice asupra statului și a crizelor constituționale asupra economiei.** Țările vestice cu democrație dezvoltată (SUA, Marea Britanie) au depășit mai ușor crizele secolului XX decât țările cu un sistem constituțional fragil (Germania, Spania, Italia și țările Americii Latine). Astfel, crizele economice afectează stabilitatea sistemului constituțional, iar acesta din urmă – evoluția schimbărilor economice.

• **Cercetarea efectului globalizării economiei mondiale asupra proceselor constituționale în anumite țări.** În unul din rapoartele Băncii Mondiale s-a încercat o analiză a impactului globalizării asupra economiei constituționale.

Statul a obținut unele rezultate pozitive în sfera învățământului, sănătății și reducerii inegalităților sociale. Însă în contextul globalizării, statul nu reușește să se adapteze la schimbările rapide ale economiei mondiale. Integrarea economică globală și democratizarea nu admit erori și comportament iresponsabil din partea guvernelor. În țările în dezvoltare, statul nu poate garanta dreptul la proprietate, nu poate asigura servicii primare medicale, de învățământ și alte bunuri publice. Eficiența funcționării mecanismului statului rezidă în crearea bunurilor și serviciilor, elaborarea legilor și a altor instituții care să permită funcționarea viabilă a piețelor și să asigure bunăstare întregii societăți. Pentru fiecare țară în parte, mecanismele creării bunăstării sunt diferite.

În concluzie, studiarea economiei constituționale presupune în același timp abordarea legislativă-constituțională și economică a diferitelor procese. Economia constituțională cercetează constituțiile țărilor democratice în care sunt sistematizate relațiile dintre stat și cetățeni, reglementând astfel libertățile și drepturile individuale, împuternicirile organelor statului și controlul puterii de stat. Controlul puterii în stat se realizează prin alegerile democratice în unitate cu separarea puterii legislative, executive și judecătorești în baza principiilor statului de drept. Anume asupra acestor aspecte este orientată critica adusă de adepții teoriei economice a constituției.

Astfel, economia constituțională contribuie la corectitudinea deciziilor luate de către cetățeni în momentul alegerii sistemului care ar satisface cel mai bine interesul acestora.

În titlul IV *Economia Națională și Finanțele Publice* al Constituției Republicii Moldova se specifică reglementările cu privire la economie, proprietate, activitatea economică externă, sistemul financiar-creditar, bugetul public național, sistemul fiscal, curtea de conturi.

La sfera economiei constituționale se referă nu doar principiile, drepturile și garanțiile statului, dar și problemele ce vizează responsabilitățile și motivațiile politicianilor, alegerea funcțiilor în stat, teoria separării puterilor, formarea coalițiilor, avantajele și dezavantajele normelor constituționale, corupției etc.

Economia constituțională relevă și formularea regulilor de elaborare a politicilor economice în diverse sfere ale activității economico-sociale, care determină limitarea atribuțiilor statului în sectorul bugetar în legătură cu formarea resurselor financiare, mărimea deficitului bugetar și a acțiunilor privind redistribuirea.

Economia constituțională conturează problemele privind respectarea prevederilor constituției și identifică posibilități de soluționare a acestora¹⁶².

14.4. Teoria raționalității procedurale și rolul ei în economie

Teoria alegerii raționale, cunoscută și ca teoria acțiunii raționale, este un cadru de înțelegere și modelare a comportamentului social și economic. Este o paradigmă teoretică dominantă în știința microeconomică, fiind în același timp centrală în știința politică modernă, dar utilizată de oamenii de știință și în alte domenii.

„*Raționalitatea*” – descrisă de teoria alegerii raționale, se referă la modul în care o persoană ia o decizie, luând în calcul beneficiile și deserviciile (costurile) aduse de acțiunea supusă procesului decizional¹⁶³.

Conform acestei teorii, există mai multe etape în procesul de luare a deciziei:

- identificarea naturii problemei;
- determinarea obiectivelor subsumate rezolvării problemei;
- identificarea tuturor opțiunilor posibile pentru atingerea obiectivelor;
- evaluarea consecințelor asociate fiecărei opțiuni și selectarea opțiunii celei mai potrivite.

Teoria alegerii raționale este una relativ populară, deși nu reflectă foarte bine condițiile în care deciziile trebuie luate în realitate.

Ideea unei alegeri raționale este, în sine, destul de atractivă, iar factorii importanți de decizie, din politică sau business au susținut și promovat mereu acest model.

¹⁶² Баренбойм П., Гаджиев Г. *Конституционная экономика*. Москва: ГУ-ВШЭ, 2005, 329 с. Одиноца М. *Экономика права*. Москва: ГУ-ВШЭ, 2007. 290 с.

¹⁶³ Pohoăț I. *Repere în economia instituțională*. București: Ed. Economică, 2009.

Punctul maxim de atracție este ideea că, indiferent de genul de decizii pe care un actor trebuie să le ia, poate aplica în mod constant o analiză rece, rațională prin excelență.

Astfel, premisele teoriei alegerii raționale sunt următoarele:

- *Decidentul are acces la absolut toate informațiile necesare pentru luarea deciziei* (ne putem imagina că este în vârful unei ierarhii, având autoritatea și responsabilitatea de a lua această decizie). Însă acest lucru nu se întâmplă în realitate, și de cele mai multe ori, decidenții de top au o serie de consilieri care au o mare influență în luarea deciziei. În politică, spre exemplu, un decident de top, deși are decizia finală într-o problemă de politică, o poate lua doar după ce aceeași problemă a trecut printr-o serie de comitete și foruri de dezbateri, cu obiective distincte. Toate informațiile sunt greu de obținut, și este foarte probabil ca, în cele mai multe cazuri, decidentul să nu aibă acces complet la acestea din diferite motive (resurse de documentare insuficiente, informații ascunse sau inacceptabile).

- *Este posibil ca o decizie să fie luată evaluând toate informațiile și făcând o alegere într-o manieră științifică, neprejudiciată* – teoria prezintă ideea unui expert decident, excelând prin imparțialitate și neavând preferințe personale. În realitate, se adaugă și alte constrângeri – de exemplu cea a timpului – care pot împiedica factorul de decizie să analizeze în mod complet rațional toate opțiunile, înainte de a o alege pe cea mai bună.

- *Individul care este pus în fața unei decizii acționează mereu în mod egoist, urmărindu-și numai propriile interese*. Este cea mai importantă critică adusă teoriei deciziei raționale, în special de către existențialiști, care o consideră dezumanizantă și inexactă.

Aceste premise au atras o serie de critici asupra teoriei. Reprezentantul de bază – Herbert Simon, critică modelul alegerii raționale, considerând că el este ireal pe motivul existenței a două restricții majore – costul informației și capacitățile cognitive ale omului. El presupune că individul nu numai că nu poate strânge toată informația necesară despre contraagenți și condițiile pe piață, dar nu poate nici s-o prelucreze în modul optimal. În acest sens, s-a încercat de a o adapta cât mai bine la viața reală și la situațiile cu care se poate confrunta un decident. Astfel a fost creată teoria *raționalității limitate*, care se bazează pe faptul că indivizii sunt limitați de nivelul informațiilor la care pot avea acces, de limitele cognitive ale minților lor și de perioada finită de timp pe care o au la dispoziție pentru a lua o decizie. Acest model este numit așa, deoarece decidenții nu au abilitatea și resursele de a lua decizia optimă, își aplică raționalitatea numai după ce au simplificat foarte mult opțiunile pe care le au la dispoziție. Astfel, decidentul nu mai urmărește soluția optimă, ci o soluție satisfăcătoare.

Tabelul 14.1. Modele de raționalitate limitată

Modele de raționalitate limitată	Tipul restricției	Influența restricției date asupra comportamentului rațional
Modelul satisfacției	Sunt limitate capacitățile cognitive	Individul efectuează nu alegerea optimă, ci se oprește la prima variantă care satisface criteriile înaintate
Modelul costului	Sunt mari cheltuielile de căutare a informației	Individul nu studiază toate alternativele, el compară cheltuielile informaționale ale noii alternative cu utilitatea așteptată de la alternativa dată; el se va opri la varianta comportamentală care asigură egalitatea cheltuielilor și utilităților marginale
Modelul siguranței	Sunt limitate capacitățile cognitive	Ca urmare a complexității problemei și probabilității înalte de a greși, individul preferă utilizarea metodelor tradiționale în locul căutării celor optime
Modelul robotului	Sunt limitate capacitățile cognitive	Individul acționează asemenea unui robot, conform unor programe elaborate anterior, gradul de perfecțiune al robotului depinde de numărul acestor programe
Modelul instruirii	Sunt limitate capacitățile cognitive	Individul învață să facă alegere optimă atât din greșelile proprii, cât și din cele străine
Modelul evoluției	Ponderea indivizilor ce se comportă rațional în numărul total al indivizilor	Respectarea celor mai răspândite norme de comportament în societate asigură un câștig mai mare

Sursa: Feuraș E. *Mediu instituțional: formare, funcționare, reformare*, p. 75

Unele modele de comportament uman din științele sociale presupun că oamenii pot fi în mod rezonabil considerați entități raționale. Multe modele economice sunt bazate pe faptul că oamenii sunt, în medie, raționali și se poate aproxima că în cele mai multe cazuri acționează conform propriilor preferințe.

Însă conceptul de „raționalitate limitată” revizuieste aceste presupuneri pentru a explica de ce deciziile perfect raționale nu sunt fezabile în practică din cauza resurselor informaționale finite necesare pentru a ajunge la aceste decizii.

Aceasta nu înseamnă că oamenii sunt iraționali sau că acționează în mod irațional în luarea deciziilor. Dimpotrivă, *raționalitatea limitată* arată că alegerile pe care le iau oamenii sunt în mod intenționat raționale; deși decidenții își doresc să aleagă opțiunea rațională, nu pot întotdeauna să facă acest lucru. „Rațiunea, capacitatea de a prelucra informația sunt, de asemenea, resurse rare”.

Teoria raționalității procedurale. Esența acestei teorii se reduce la afirmația conform căreia cu cât individul este mai rațional, cu atât mai mulți factori și informații trebuie să fie luați de el în considerație, adică cu atât mai complicată devine procedura în luarea deciziilor. Și invers, raționalitatea limitată presupune îndeplinirea de către individ doar a unor algoritmi decizionali simpli.

Dacă în cazul raționalității depline rezultatul este optim și, de aceea, unic, în cazul raționalității limitate rezultatul final începe să depindă de algoritmul deciziei luate. Multitudinii de algoritmi, care se deosebesc prin complexitate, îi corespunde o multitudine a rezultatelor obținute. Plecând de la această idee, termenul „*raționalitate procedurală*” indică dependența rezultatului final de procedura decizională aleasă.

Deci postulatul privind unicitatea echilibrului pe piață se pune de postinstituționalism la îndoială, deoarece unicitatea lipsește chiar la nivelul deciziilor individuale¹⁶⁴.

Teoria economiei experimentale. Ideea de bază este verificarea experimentală a modelului alegerii raționale. După cum se știe, în condițiile de risc, alegerea rațională presupune că „indivizii apreciază variantele posibile de dezvoltare a faptelor, din punctul de vedere al utilității lor, alegând varianta care le va asigura o utilitate așteptată maximală”. Maximizarea utilității așteptate cere ca individul să prevadă corect probabilitatea realizării diferitelor fapte. Însă experiențele efectuate arată că capacitățile previzionale ale indivizilor sunt limitate, mai ales în privința următorilor parametri:

1. De cele mai dese ori, indivizii nu-și modifică aprecierile cu privire la viitor. De exemplu, ei continuă să aștepte realizarea faptelor și în cazul când practica arată că gradul de probabilitate este de 70%.

2. Aprecierea probabilității depinde de experiența personală; cu cât faptele sunt mai necunoscute, cu atât mai mare este probabilitatea eșecului.

3. Aprecierea probabilității se face în funcție de gradul de reprezentativitate.

4. Această apreciere depinde de factori subiectivi – de optimismul sau pesimismul individului.

Astfel, reprezentanții acestei teorii ajung la concluzia că tipul ideal al comportamentului rațional, pe a cărui bază e construit modelul alegerii raționale, include elemente ireale, comportamentul real fiind mult mai complex¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Feuraș E. *Mediu instituțional: formare, funcționare, reformare*, p. 76.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p.77.

PACHET PEDAGOGIC:**Concepte-cheie:**

❖ Economia dreptului	❖ Teoria alegerii rationale
❖ Economia familiei	❖ Teoria raționalității limitate
❖ Economia constituțională	❖ Teoria raționalității procedurale

? Sarcini pentru autoevaluare:

1. Stabiliți relația dintre economie și drept.
2. Analizați teoriile comportamentului uman abordate prin prisma economică.
3. Examinați instituția familiei în viziunea lui G. Becker.
4. Care este obiectul de studiu al economiei constituționale?
5. Determinați asemănările și deosebiriile teoriilor alegerii raționale, raționalității limitate și raționalității procedurale.

📖 Sarcini pentru studiu independent:**1. Analizați textul, studiați și alte surse și determinați modurile de coordonare a activității și normele comportamentale.**

Economia acordurilor reprezintă o teorie ce posedă un caracter economico-sociologic axat pe problemele formelor de organizare a muncii, a comportamentului pe piețele financiare și a normelor ce reglementează relațiile dintre întreprinderi. Reprezentanții acestei teorii: L.Thevenot, O. Favereau, A. Orlean, R. Boyer și-au propus drept scop studierea problemelor sus-menționate cu ajutorul unui instrumentar de analiză original, diferit de cel neoclasic.

Acordul, ca noțiune fundamentală, este conceput de diferiți reprezentanți în mod diferit. Astfel, R. Salais, specialist în domeniul relațiilor salariale, menționează: „Acordul reprezintă un sistem de anticipări asupra competențelor și comportamentelor, concepute ca ceva natural. El nu necesită elaborarea anterioară a tuturor condițiilor și executarea strictă, ca în cazul contractelor, ci le face mai eficiente”. În cazul relațiilor de muncă, acordul asupra productivității permite un compromis prin stabilirea unei norme minimale sau medii, ce diferă de interdependența neoclasică dintre nivelul salariului și productivitatea marginală a muncii. J. P. Dupuy concepe acordul ca „o soluție a unei probleme de coordonare care se reproduce cu regularitate”. În mod mai explicit, aceasta înseamnă *regula R* pentru comportamentul grupeii de indivizi *P* în situația repetabilă *S*. Dezvoltând această idee, Thevenot susține că activitatea umană este reglementată de o multitudine de moduri de coordonare, fiecare având scopul său și mecanismul lui de realizare¹⁶⁶.

2. Analizați textul și prezentați cel puțin două argumente sau două contrargumente ale acestei concepții.

Un lucru demn de remarcat, din parcurgerea cărții lui G. Becker este acela că dezvoltarea „capitalului uman” nu înseamnă doar alocarea de resurse pentru educație. Recuperarea profitabilă a acestor eforturi presupune prelungirea termenului de rambursare a cheltuielilor cu școlariizarea, adică dilatarea perioadei de lucru și a speranței de viață a posesorului de abilități dobândite prin investiții specifice; altfel spus, cheltuielile cu capitalul uman se întorc cu profit tot mai ridicat pe măsură ce se fac investiții indirecte cu ameliorarea sănătății, îmbunătățirea condițiilor de mediu înconjurător, sporirea calității alimentelor etc. Hrana mai bună, aerul mai curat deter-

¹⁶⁶ Feuraș E. *Mediu instituțional: formare, funcționare, reformare*, p. 71.

mină prelungirea vieții active și, prin urmare, prelungește perioada de recuperare a investițiilor făcute în educația generală sau de specialitate¹⁶⁷.

3. Determinați impedimentele în crearea institutelor, în vizunea lui Herbert Simon.

4. Cum considerați: mentalitatea unui popor are vreo influență asupra procesului de luare a deciziilor economice?

5. Studiați datele statistice ale investițiilor străine în economia națională și determinați principalele cauze de încetinire sau creștere a proceselor de investiții.

¹⁶⁷ Mursa G. *Despre Gary S. Becker – Capitalul uman*. București: ALL, 1997; în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, tomul LII/LIII, Științe economice, 2005/2006.

BIBLIOGRAFIE

I. Legi, acte normative, documente oficiale

1. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, ediția 2015.
2. Hotărârea nr. 165 cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real din 09.03.2010 În: Monitorul Oficial, nr. 35 art. 219. Publicat: 12.03.2010 <http://lex.justice.md/md/333943/>
3. Legea nr. 845 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi din 03.01.1992. Publicată: 28.02.1994 în: Monitorul Parlamentului, nr. 2 art. 33.
4. Moldova în cifre – ediția 2015. Breviar statistic, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. 94 p.
5. Regulamentul privind calcularea cuantumulului venitului net normat, obținut de gospodăriile țărănești (de fermier) și gospodăriile casnice auxiliare de la producerea producției fito și/sau zootehnice. Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr. 514 din 10 mai 2007 privind aprobarea unor acte normative. În: Monitorul Oficial, nr. 70-73 art. 553 din 25.05.2007.
6. Republica Moldova: Raportul național de dezvoltare umană 2014. Cetățeni corporativi veritabili. Obiectivele publice și private în serviciul dezvoltării umane. PNUD în Republica Moldova.
7. Strategia Confederației Naționale a Sindicatelor din Moldova (2012-2017).
8. Strategia Națională de dezvoltare: 8 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei.
9. Strategia Națională privind politicile de ocupare a forței de muncă pe anii 2007-2015. Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr.605 din 31 mai 2007. În: Monitorul Oficial, nr.82-85/660 din 15.06.2007.
10. World Economic Situation and Prospects 2016, UN, New York, 2016.

II. Manuale, monografii

11. Botnari N. *Finanțele întreprinderii*. Chișinău: Prim, 2008. 240 p.
12. Bugaian L., Catanoi V., Cotelnic A. ș.a. *Antreprenoriat: inițierea afacerii*. Chișinău: Elena-V.I., 2010. 344 p.
13. Caraganciu A., Iliadi G. *Monedă și credit*. Chișinău: ASEM, 2004. 249 p.
14. Cojuhari A., Childescu V. *Teorie economică: Curs de prelegeri*. Chișinău: UTM, 2012. 416 p.
15. Crețoiu G. *Economie politică*. Ed. rev. București: Ed. Universității „Titu Maiorescu”, 2007.
16. Enache C., Mecu C. (coord.). *Economie politică*. Ed. a V-a. București: Ed. Fundației România de Măine, 2007.
17. Filip N., Sorocean O. *Teoria economică*. Vol I. Chișinău: Primex Com, 2008. 404 p.
18. Filip N., Sorocean O. *Teorie economică*. Vol. II. Chișinău: Primex Com, 2011. 341 p.
19. Genereaux J. *Economie politică. Microeconomie*. Trad. Vasile Dan. București: All Beck, 2000. 176 p.
20. Goian I., Gasnaș A., Gasnaș A. *Curs de antreprenoriat*. Ed. a 2-a, rev. și red. Chișinău: Epigraf, 2010. 176 p.

21. Gortolomei V., Roman C., Solcan A. *Planificarea afacerii: Ghid pentru antreprenori, instructori și consultații*. Chișinău: S.N., 2003. 95 p.
22. Gribincea A., Cărbune N. ș.a. *Relații economice internaționale: Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2013. 338 p.
23. Hămuraru M., Țăruș V. *Teorie economică. Macroeconomie. Concepte și aplicații*. Ed. a 4-a., rev. și compl. Chișinău: Lexon - Prim, 2015. 290 p.
24. Hămuraru M., Țăruș V., Capsîzu V. *Teorie economică. Microeconomie. Concepte și aplicații*. Ed. a 2-a. Chișinău: CEP USM, 2011. 239 p.
25. Lazăr C., Gorincu Gh., Enache L. *Teorie economică generală*. București: Ed. Economică, 1993. 252 p.
26. Maha L. *Relații economice internaționale. Suport de curs*. Iași, 2006.
27. Moldovanu D. *Doctrine și economiști celebri*. Chișinău: Arc, 2011. 372 p.
28. Moldovanu D. *Curs de teorie economică*. Chișinău: Arc, 2006. 432 p.
29. Nechita D. *Doctrine economice*. Galați: Europlus, 2010.
30. Popescu D. L. *Creșterea economică în România în perioada tranziției la economia de piață / Teză de doctorat*. București, 2003. 242 p.
31. Roșca P. *Economia întreprinderii*. Chișinău: ULIM, 2004. 280 p.
32. Roșca P. *Relații economice internaționale*. Chișinău: ULIM, 2005. 280 p.
33. Roșcovan M., Golovco V., Bulat V. ș.a. *Franchising: tehnică de afaceri și oportunități pentru antreprenori*. Red. versiunii în l. rom. Sergiu Burcă. Chișinău: Prag-3, 2002. 80 p.
34. Sorocean O. *Introducere în teoria economică*. Chișinău: ASEM, 2005. 175 p.
35. Tomșa A. ș.a. *Teorie economică. Vol. II. Macroeconomie*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 332 p.
36. Ulian G., Cojocaru M., Castraveț L. *Prețuri și tarife*. Chișinău: CEP USM, 2013. 335 p.
37. Umanet V. *Economie politică*. Chișinău: CEP USM, 2004. 416 p.
38. Ursachi I. *Management*. București: Ed. ASE, 2001. 305 p.
39. Zbîrciog V., Zbîrciog N. *Coordonata microeconomică a vieții umane: probleme, soluții*. Chișinău: Știința, 2001. 208 p.
40. Величко А.С. *Макроэкономика: Учебное пособие*. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2003. 92 с.
41. Гукасян Г., Маховикова Г., Амосова В. *Экономическая теория: Учебник*. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Эксмо, 2011. 736 с.
42. Ефимова Е. Г. *Экономика для юристов: Учебник*. Москва: Флинта Московский психолого-социальный институт, 1999. 472 с.
43. Жуков Е., Капаева Т., Литвиненко Л. и др. *Международные экономические отношения: Учебник для вузов*. Москва: Юнити-Дана, 2000. 485 с.
44. Корниенко О.В. *Макроэкономика: Учебник для студентов высших учебных заведений*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. 360 с.
45. Марыганова Е., Шапиро С. *Макроэкономика. Экспресс-курс: Учебное пособие*. Москва: Кнорус, 2010. 302 с.
46. Нуреев Р. М. *Курс микроэкономики: Учебник для вузов*. 2-е изд., изм. Москва: Норма, 2002. 572 с.
47. Сырбу И. М. *Основы предпринимательской деятельности: Курс лекций*. Кишинэу: МЭА, 2002. 527 с.
48. Тумашев А.Р., Котенкова С.Н., Тумашева М.В. *Экономическая теория в двух частях. Часть I. Введение в экономическую науку. Микроэкономика: Учебное пособие для студентов неэкономических специальностей*. Казань: Казан. ун-т, 2011. 204 с.
49. Янова В. *Экономика: Курс лекций*. Москва: Экзамен, 2005. 384 с.

III. Articole

50. Bal A. Opinii privind cauzele crizei financiare actuale. În: *The Romanian Economic Journal*, Year XII, 2009, no. 31 (1) p. 3-18.
51. Dinu M., Marinaș M. Transformarea economică a Uniunii Europene în contextul ciclurilor Kondratieff. În: *Economie teoretică și aplicată*, 2006, nr. 8.
52. Dodescu A. Conceptul de integrare – o abordare economică exhaustivă. În: *Analele universității din Oradea. Științe economice*. Tom XIII, 2004, p. 160-165.
53. Georgescu M. Politici de ocupare a forței de muncă. Studiu de caz – județul Mureș. În: *Calitatea vieții*, XVII, nr. 1-2, 2006, p. 171-190.
54. Moșanu C. Abordări conceptuale ale concurenței de oligopol. În: *Analele Universității „OVIDIUS”*. Seria Istorie, 2008, vol. 5, p. 207.
55. Oehler-Șincal I.M. În căutarea unui indicator veritabil al bunăstării. În: *Calitatea vieții*, XXV, 2014, nr. 1, p. 62-81.
56. Paliu-Popa L. Globalizarea economiei și internaționalizarea afacerilor. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu*. Seria Economie, 2009, nr. 3, p. 211-222.
57. Totir F.C., Dragotă I. M. Criza economică și financiară actuală – aspecte noi sau revenirea la vechile probleme? Paradigme, cauze, efecte și soluții adoptate. În: *Economie teoretică și aplicată*, 2011, vol. XVIII, nr. 1(554), p. 131-153.
58. Țiganaș C. Economia politică a transformării. Dilema „terapia șoc ” versus gradualism. În: *Analele științifice ale universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, tomul LII/LIII, Științe economice, 2005/2006, p.236-242.

IV. Resurse electronice

59. Bal A., coord. Economie mondială. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.asp?id=cap3>
60. Bal A., Dumitrescu S. ș.a. *Economie mondială*. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.asp?id=cap2>
61. Catîșev E., Jumiga D. *Ghidul antreprenorului pe înțelesul tuturor*. Chișinău. http://www.brd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/ghidul_antreprenorului_pe_intelesul_tuturor_2013.pdf
62. Fală A. *Diagnosticul deprecierei leului moldovenesc*. Chișinău, martie 2015, 12 p. http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/download/1354_9995c89eb29a4b02f4581957b7cd3614
63. Kerbalek I. *Economia întreprinderii*. Editura Gruber. <http://www.economiaintreprinderii.ro/cap17/subcap.htm>
64. Pohoăț I. *Strategii și politici europene de dezvoltare durabilă*. http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/II_Strategii_si_politici_europene_de_dezvoltare_durabila.pdf
65. Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală*. Vol. I. *Microeconomie*. București: Ed. ASE, 2005. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro>
66. Popescu C., Gavrilă I., Ciucur D. *Teorie economică generală*. Vol. II. *Macroeconomie*, București: Editura ASE, 2005. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro>
67. Stanciu M. *Economie politică și politici economice: Suport de curs pentru învățământ la distanță*. Universitatea din Craiova. 95 p. http://www.svedu.ro/curs/ecpolitica_apl_ms.pdf
68. Zaharia R., Brailean T. *Uniunea Europeană și economia globală: Suport de curs*. http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/I_Uniunea_Europeana_si_economia_globala.pdf
69. Zaharia R. *Economie mondială*. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.asp?id=cap1>

70. Năframă S. *Piața terenurilor agricole din Republica Moldova în stand by*. <http://capital.market.md/ro/content/piața-terenurilor-agricole-din-republica-moldova-în-stand>
71. Platis M. *Economia sectorului public*. [http://ebooks.unibuc.ro /StiinteADM/platis/4.htm](http://ebooks.unibuc.ro/StiinteADM/platis/4.htm)

IV. Site-uri

72. www.angajat.md
73. www.anofm.md
74. www.anrceti.md
75. www.biblioteca-digitala.ase.ro
76. www.bnm.org
77. www.businessportal.md
78. www.comunitatedurabila.ro
79. www.conso.ro
80. www.contabilizat.ro
81. www.curs.md
82. www.data.worldbank.org
83. www.ecol.ro
84. www.e-democracy.md
85. www.imf.org
86. www.mmediu.ro
87. www.moldse.md
88. www.nobelprize.org
89. www.rastvortseva.org
90. www.ru.scribd.com
91. www.scritub.com
92. www.sindicat.md
93. www.statistica.md
94. www.un.org

Maria HĂMURARU, Olesea ȚURCANU

ECONOMIE

Note de curs

Redactare: *Antonina Dembițchi*
Machetare computerizată: *Tatiana Capliuc*

Bun de tipar 16.11.2016. Formatul $70 \times 100^{1/12}$
Coli de tipar 21,4. Coli editoriale 14,0.
Comanda 60. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009